

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
В ПОСТЫПОЛЯРНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН**

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

Kyiv 2023

УДК 341:316.4.063.3

*Рекомендований до публікації вченою радою
Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса
Грінченка (протокол № 10 від 16 листопада 2022 року).*

Міжнародні відносини та міжнародне право в постбіполярній системі міжнародних відносин: науковий збірник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ: [Електронне видання], 2023. 204 с.

Науковий збірник присвячено актуальним проблемам міжнародних відносин та міжнародного права у постбіполярній системі міжнародних відносин, важливим випробуванням якої стала російсько-українська війна, розпочата у 2014 році анексією Крима та окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей України.

В основі збірника – результати досліджень викладачів, науковців, а також наукової молоді – здобувачів вищої освіти першого, другого та третього рівнів, які обговорювалися на Всеукраїнській науковій онлайн-конференції «Міжнародні відносини та міжнародне право в постбіполярній системі міжнародних відносин».

Цей науковий збірник адресовано викладачам, вченим, практикам, фахівцям з міжнародних відносин та міжнародного права, дипломатам, здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами міжнародних відносин та міжнародного права.

Матеріали подані в авторській редакції. Редакція збірника не несе відповідальності за зміст матеріалів та може не поділяти думку автора.

УДК 341:316.4.063.3

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	6
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРАЇН ТА РЕГІОНІВ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	
Цветков Олександр Глібович СТРЕСОВІ ЗАГРОЗИ АРКТИЧНОЇ ГЕОПОЛІТИКИ	7
Яблонський Василь Миколайович, ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ ЕМІГРАЦІЙНИХ УРЯДІВ УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ століття	11
Ціватий Вячеслав Григорович, МОДЕЛЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ПОСТШПОЛЯРНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН (інституціональний і політико-дипломатичний аспекти)	19
Перга Тетяна Юріївна ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ століття	26
Омельченко Андрій Вікторович, «НАЗДОГАНЯЮЧА» МОДЕРНІЗАЦІЯ У СУЧАСНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ	31
Оліцький В'ячеслав Олександрович, ВИТОКИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ВІДНОСИНИ РПЦ ІЗ СХІДНИМИ ПАТРІАРХАТАМИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-х років	34
Kushevska Natalia, Demchenko Lilia THE BALTIC-BLACK SEA UNION: PROSPECTS FOR UKRAINE	39
Горобець Ігор Володимирович ТАЙВАНЬ У ВІДНОСИНАХ МІЖ США ТА КНР НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	48
Трюхан Дмитро Андрійович ВІЙНИ ПАМ'ЯТІ У США ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	50
Іщук Анна Андріївна ІННОВАЦІЇ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СПІВПРАЦІ МІЖ КАНАДОЮ, МЕКСИКОЮ ТА США В РАМКАХ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	54
Павріанідіс Аліса Віталіївна ДОПОМОГА ДОНОРІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	58
Купових Ірина Ярославівна ВИТОКИ БОРОТЬБИ З РАСОВОЮ ДИСКРИМІНАЦІЄЮ У США	62
Підручна Єлизавета Романівна ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН США ТА РЕСПУБЛІКИ КОРЕЇ В ХХІ СТОЛІТТІ	65

ПРИРОДА ТА МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Слюсаренко Ірина Юріївна, РОЛЬ ЛІДЕРА В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ (за матеріалами журналу <i>Foreign Policy Analysis</i> за 2022 рік)	70
Мельник Ганна Мирославівна, Роганова Анна Ігорівна РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ	79
Казакова Оксана Миколаївна ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ФРАНЦІЇ	82
Лісовська Мирослава Миколаївна, ПРОБЛЕМАТИКА МІГРАЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ В КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ (на прикладі Турецької республіки)	88
Vdovychenko Victoria Andriivna BATTLE OF NARRATIVES IN ITALIAN PUBLIC DISCOURSE AFTER RUSSIA'S FULL SCALE INVASION OF UKRAINE	91
Корешков Ігор Валерійович, Пістракевич Олена Володимирівна, ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	95
Любарець Діана Михайлівна, НОВІ ПІДХОДИ НАТО ДО СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ з 2014 року ЗМІНА БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ У СВІТІ	101
Бессонова Марина Миколаївна “ВОЄННА” ХВИЛЯ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ 2022 р. ТА УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА	105
Черкасов Станіслав Сергійович, Бокова Марія Вікторівна РОЛЬ НАТО У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ПОДОЛАННЯ СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ COVID 19	110
Чернишова Лариса Олексіївна, ЧИННИКИ КОНФЛІКТНОСТІ ТА ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦИ В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ	117
Кордун Олексій Олександрович, ОСНОВНІ ФОРМАТИ ТА ОБСЯГИ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ США УКРАЇНІ У 2022 р.	121
Шимкевич Катерина Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ «ВІЙСЬКОВОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ» СЕРБІЇ У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ БАЛКАН	127
Kushevska Natalia, Mondriievska Anastasia THE U.S.-RUSSIAN CONFRONTATION OR A NEW COLD WAR	133
Kushevska Natalia, Musienko Kyril INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS: EXPECTATIONS AND RESULTS THROUGH THE PRISM OF RUSSIAN AGGRESSION	139

Kushevska Natalia, Mudryk Yana UN'S EFFECT ON THE INTERNATIONAL SECURITY SYSTEM'S REFORM SINCE OF ITS CREATION TO THE PRESENT	144
Красатюк Дарія Юріївна ПІДХОДИ США ДО ВИЗНАЧЕННЯ “ДЕРЖАВ-СПОНСОРІВ ТЕРОРИЗМУ”	151
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство в умовах ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ	
Грицяк Ігор Андрійович, ІНСТИТУЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	155
Братко Ірина Василівна М'ЯКЕ ПРАВО ТА СТАНДАРТИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	159
Шереметьєва Ольга Юріївна, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ	164
Панфілова Юлія Михайлівна, Моложанов Антон Ігорович. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	169
Панфілова Юлія Михайлівна, Ярошенко Андрій Петрович. ІДЕЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА	172
Чучвага Костянтин Павлович ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	176
Кушнір Владислава Сергіївна, ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРИРОДИ ДАРУВАННЯ ЯК ДИСКУРС ПРО ВИТОКИ І СУТНІСТЬ ПРАВА (на матеріалах дискусії між Ж.Дерріда та Ж.-Л. Маріоном)	180
Гайовий Кирило Дмитрович КОНДИКЦІЙНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ	184
Дубоділ Катерина Дмитрівна МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КЛАСИФІКАЦІЇ СЕРІЙНИХ ВБИВЦЬ: ФАЗИ НОРРІСА	186
Яценко Юрій Анатолійович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗНАЧЕННЯ КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАВІ	190
Соколова Валерія Сергіївна ДОСЛІДЖЕННЯ ВИПАДКІВ ФЕМІЦИДУ ІНСЦЕНОВАНИХ ПІД САМОГУБСТВО НА МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРІ	195
НАШІ АВТОРИ	200

ВСТУПНЕ СЛОВО

До наукового збірника увійшли результати наукових досліджень, які були апробовані під час Всеукраїнської наукової онлайн-конференції «Міжнародні відносини та міжнародне право в постбіполярній системі міжнародних відносин», яка відбулася 13-23 січня 2023 року в асинхронному форматі, із застосуванням технічних можливостей онлайн платформи Padlet. Використання саме такого формату дозволило мінімізувати ризики, спричинені російсько-українською війною, пов'язані з відключенням електроенергії, загрозами російських атак ракетами та дронами з повітря, а також надало можливість подбати про безпеку учасників, які знаходяться впритул до зони бойових дій.

Авторами наукових розвідок є викладачі, науковці, аспіранти та студенти з університетів та наукових установ України, Словаччини та Чехії, зокрема: Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ), Київського міжнародного університету (м. Київ), Запорізького національного університету (м. Запоріжжя), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (м. Суми), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ), Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (м. Харків), ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» (м. Київ), Університету Коменського (м. Братислава, Словаччина), Університету Масарика (м. Брно, Чехія), які висвітлили широке коло проблем, які стосуються міжнародних відносин та міжнародного права.

У науковому збірнику розглянуті питання, присвячені актуальним проблемам розвитку країн та регіонів; природі та механізмам міжнародних комунікацій, зміні безпекової парадигми у світі, а також проблемам міжнародного права та порівняльного правознавства в умовах глобалізації та інтеграції. У збірнику також презентовані роботи, які відображають перші наукові рефлексії щодо подій російсько-української війни, її витоків та активної фази 2022 р. у форматі широкомасштабної російської агресії як на фронтах, так і в тилу української території проти цивільного населення у вигляді терористичних актів. До збірника увійшли як праці науковців та науково-педагогічних представників, так і спільні дослідження здобувачів та викладачів, а також роботи молодих вчених, які були представлені студентами та аспірантами різних університетів України. До участі в конференції долучилися історики, політологи, юристи-міжнародники, філологи тощо.

Цей науковий збірник побачив світ завдяки солідарності та взаємній підтримці науково-педагогічних працівників, здобувачів різних освітніх рівнів, які навіть в умовах бойових дій продовжують працювати над науковими дослідженнями, здійснюючи свій внесок до процесів консолідації української державності в умовах війни.

Пропонуємо Вам ознайомитися з результатами проведених наукових досліджень та запрошуємо стежити за анонсами на Фейсбук-сторінці кафедри міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100066537380596>). Чекаємо Вас на наших наступних наукових заходах!

Оргкомітет конференції

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРАЇН ТА РЕГІОНІВ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК: 327(98):551

Цветков О.Г.

СТРЕСОВІ ЗАГРОЗИ АРКТИЧНОЇ ГЕОПОЛІТИКИ

It is argued that the issues of the Arctic and international relations around it are gaining more and more relevance in modern geopolitics. However, the threats that form and characterize the current state of relations between international actors in the field are still poorly defined, although they are directly connected at the global level with influences on the development of the entire international situation. An attempt is made to highlight the main events and sources of these influences, which led to a change in the narrative of sustainable international cooperation in the region to the opposite. In fact, the formation of geopolitical confrontation in the region is under the influence of several crucial factors, first of all, Russia's military aggression against Ukraine and the corresponding positioning of the great powers and the EU in response to the relevant challenges.

Emphasized that the rapid developments in the Arctic itself, including the influence of climate changes, have also become a major factor for the entire security situation in the region and arising geopolitical realities. The question remains whether the specified threats, which are sensitive for today, will continue to formulate geopolitics around the Arctic or whether the international community will manage to localize and regulate them.

Keywords: *arctic geopolitics, military intervention of Russia against Ukraine, international relations, positioning of great powers, global challenges and security threats*

Сучасна палітра міжнародних відносин, як ніколи раніше, насичена проблематикою глобального виміру стресових або чутливих для світу загроз, що і формують навколо себе базові напрямки та геополітичні підходи до їх розгляду і, якщо не вирішення, то принаймні спроб до їх стабілізації та регулювання. Перелік таких глобальних загроз на сьогодні дійсно доволі широкий – це і повномасштабна війна на теренах колишнього СРСР, розв'язана Росією проти України, і яка загрожує безпосередньо перекинутися на більш широкий міжнародний формат та вже спричиняє серйозні деструктивні геополітичні наслідки. Це також і різке загострення, за «пасткою Фукідіда», світового протистояння між США та суперничого з ними Китаєм, що відповідно впливає на у цілому нестабільне безпекове становище на світовій арені, зокрема на позиційну геополітику Європейського Союзу, Австралії, країн Азії, Африки тощо. До цього ж списку безумовно відносяться і питання глобальних змін

клімату разом зі спричиненими ними потенційно катастрофічними для всього людства наслідками та етапними кризами міжнародного порядку. Що характерно, всі ці названі загрози та викликані ними геополітичні ускладнення знаходять своє пряме відображення у сучасному міжнародному становищі в регіоні Арктики і навколо неї.

Так, глобальні зміни клімату призводять серед іншого до танення пакового льоду у Північно-Льодовитому океані, що тим самим відкриває нові можливості, зокрема потенційний доступ до важливих природних ресурсів Арктичного басейну. Крім нових можливостей для рибальства чи завжди гостро конкурентних енергетичних запасів на шельфі, можуть по-новому заграли чинники судноплавного транзиту через Арктику з відповідними змінами маршрутів міжнародної торгівлі та нових більш стабільних комунікацій між Європою та Азією з альтернативними можливостями Північної Америки та, на додачу, очевидними інтересами з боку таких світових економічних ваговиків як Китай та Японія. Оскільки в Арктиці виникають нові стратегічні цілі та комерційні інтереси, по-новому загострюються щодо неї не тільки узбережні, але і світові відносини, насамперед у найбільш чутливому трикутнику між Росією,

Мал.1. Арктичний регіон з розвіданими корисними копалинами

Китаєм та США. До того ж Росія протягом останніх років демонстративно, з притаманною їй міжнародною зухвалістю, милітаризує свою присутність вздовж свого значного арктичного узбережжя, проводячи в регіоні цільові військові навчання та випробування потужних, включаючи ядерні носії, озброєнь.

Між тим, як засвідчує карта на Мал.1 фактично до кінця ХХ ст. Арктичний регіон не мав видимих ознак міжнародної напруженості, де кожна з прилеглих країн розробляла корисні копалини переважно на своїй території. Тоді ж уся

вісімка узбережних держав – США, Канада, Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, РФ (див. Мал.1) - створила цільову Арктичну раду з метою погодження спільних проблем та впровадження регіональних стандартів охорони навколишнього середовища, розбудови міжнародних комунікацій та реалізації технологічних та фінансових проектів для взаємоузгодженого освоєння природних ресурсів.

Характерним у цьому плані постає Архіпелаг Шпіцберген – найбільш північне поселення Європи, відкрите для міжнародної співпраці з режимом вільного безвізового перебування. Адміністративно підналежний Норвегії, архіпелаг має давню історію міжнародного освоєння території та наукових досліджень, що включає відкриті останнім часом спеціалізований академічний центр та лабораторії по розробці потенціалу Півночі, багатосторонньої спрямованості та участі супутникову станцію KSAT та унікальне – до Судного дня -підземно-льодове Сховище насіння світу. Шпіцберген вважається і територією закритою для військової діяльності.

Проте стратегічне розташування архіпелагу, пов'язане насамперед з шляхами виходу в регіональних водах російських атомних човнів з баз Північного флоту у світовий океан, не додає йому ні безпеки, ні стабільності. Російська сторона постійно виявляє своє незадоволення можливостями Норвезької сторони (суверенне право) і опосередковано НАТО у цілому до відслідковування проходу цих човнів і нерідко вдавалася до загострень ситуацій в регіоні. Після ж воєнного вторгнення в Україну, за висловом прем'єр-міністра Норвегії Йонаса Гар Стьоре:"Ми перебуваємо в найсерйознішій ситуації з політикою безпеки за останні десятиліття" [4, с.1]. І для такого занепокоєння існують усі характерні ознаки.

Якщо інші країни лише нещодавно почали розглядати Арктику як новий ареал протистояння Росії із Заходом, то Росія поставилася до цього інакше. За різними джерелами, вона фактично заново створила або модернізувала понад 50 баз часів холодної війни вздовж всієї своєї 24 тис. кілометрової арктичної берегової лінії. [5, с.2]. Її збройні сили патрулюють Північний морський шлях, у тому числі поблизу узбережжя Шпіцбергена, проводячи спорадичні військові тренування та випробування балістичних озброєнь. При цьому перспективні можливості розширення арктичної навігації через трансполярний морський шлях здавалося б об'єктивно мали спонукати Росію до політики заохочення партнерського співробітництва з Заходом та залучення потенціалу західних країн до розбудови морської інфраструктури в регіоні. На ділі російська сторона обрала протилежне, формуючи або посилюючи вже глобальне геополітичне протистояння в Арктиці.

Ще на початку 2000 х Росія організувала військово-морську операцію по встановленню копії російського прапора в титановій капсулі на 4-х кілометровій глибині під Північним полюсом. Задумка полягала у тому, щоб розширити власну територію морського шельфу до самого полюса і, не дивлячись на міжнародний статус його дна, претендувати на нові потенційно величезні мінеральні та енергетичні ресурси. [2, с.5].

Далі більше, з 2020р. приймається законодавство про заборону іноземної військово-морської присутності в зоні російських арктичних вод. Водночас, при всій стратегічній відмінності до національних інтересів, Росія пропонує Китаю все більшу роль для розвитку позицій в Арктиці, приваблюючи капітал останнього до реалізації регіональних енергетичних та інфраструктурних проектів. Заохочений Китай оголосив себе вже «при арктичною» державою з відповідною участю у створенні транспортного коридору в межах нового морського шляху з Європи в Азію. В результаті ж геополітична складова навколо Арктики отримала додатковий вимір загрози міжнародного протистояння між головними економічними акторами на світовій арені.

З очевидністю такий перебіг подій не міг не призвести до подальшого розширення кола зацікавлених. І однією з вагомих сторін у формуванні арктичної геополітики і з дедалі наростаючою активністю став в останній час Європейський Союз. Більше двадцяти років ЄС очікував на дозвіл щодо статусу спостерігача в Арктичній раді восьми узбережних держав, яка, як вже зазначалося, є базисною організацією з міжнародного розгляду північної проблематики, управління та співпраці. Тобто роль ЄС в арктичній політиці протягом тривалого часу покладалася і залежала від позицій країн-членів організації і фактично була достатньо пасивною. Навіть оновлена політика ЄС щодо Арктики 2021 року лише у загальному вигляді спрямовувалася на досягнення загально необхідних стратегічних для Європи цілей - збереження Арктики як регіону міжнародної співпраці, сталого розвитку та зменшення ефекту впливу змін клімату на навколишнє середовище.

Проте саме через останнє – актуалізацію загрози кліматичних змін для регіону і відповідно світу у цілому, ЄС, як позначається у Європейському огляді щодо арктичної політики, впевнено посів чільне місце у міжнародному діалозі по Арктиці. Аргументом для цього послуговували геополітичні наслідки кліматичної безпеки, природньо найбільш помітні у європейській Арктиці, яка загалом постала аванпостом регіональної політики великих держав і зростаючої конкуренції між Заходом і Росією. Але переломним у цьому плані стали зміни в європейській політиці безпеки після вторгнення Росії в Україну. [1,с.3]

Зразу після цього вторгнення усі інші країни-члени Арктичної ради заявили про бойкот усієї співпраці з російською стороною, дотримуючись уведених міжнародних санкцій. В результаті діяльність ради по відношенню до Росії фактично припинилася, що не могло не позначитися на економічних позиціях останньої, особливо значуще для наближених до північноєвропейських країн російських регіонів. Так, скандинавські країни обмежили доступ до своїх портів російських риболовецьких траулерів і транзитних суден, а з травня 2022 набула чинності заборона ЄС на входження в порти суден під російським прапором. [3,с.9]

Таким чином, війна Росії проти України постає визначальним моментом для європейської геополітики з відповідною прив'язкою до Арктики. Інші стресові чинники, які формують і характеризують стан нинішніх відносин міжнародних акторів у цьому регіоні, об'єктивно пов'язуються з глобальними кліматичними загрозами і опосередковано визначають загострення розвитку

міжнародного становища в рамках арктичної геополітики. Росія і у цих випадках нерідко відкрито, а часом опосередковано через практичні дії виступає як загроза існуючому міжнародному порядку, заснованому на усталених нормах міжнародного права, і тим самим підриває міжнародну безпеку, зокрема роблячи Арктику щонайбільше «гарячим» базисом північної геополітики.

Список використаних джерел

1. Ciolan Ionela. The EU's geopolitical awakening in the Arctic. 11/04/2022.- <https://www.epc.eu/en/publications/The-EUs-geopolitical-awakening-in-the-Arctic~47c318>
2. Conflict and geopolitical issues in the Arctic /Discovering the Arctic/.- <https://discoveringthearctic.org.uk/arctic-people-resources/resources-from-the-edge/conflicts-geopolitical-issues/>
3. EU measures following the Russian invasion of Ukraine. Information for customs authorities and stakeholders. https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/international-affairs/eu-measures-following-russian-invasion-ukraine_en
4. Nezirevic Leila. Norway raises military readiness level amid increased tensions/Anadolu Agency/. London, 01.11.2022.- <https://www.aa.com.tr/en/europe/norway-raises-military-readiness-level-amid-increased-tensions/2725991>
5. Rosen Kenneth R. A Battle for the Arctic Is Underway. And the U.S. Is Already Behind./Politico Magazine/ Updated: 12/18/2022.- <https://www.politico.com/news/magazine/2022/12/17/climate-change-arctic-00071169>

УДК:327(477+438):[328:314.151.3-054.74]

Яблонський В.М.

ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ ЕМІГРАЦІЙНИХ УРЯДІВ УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ століття

Despite the similarity of the statuses of the exile governments of the Ukrainian People's Republic (UPR) and Poland, the Polish government was much more widely recognized by both Western and Soviet governments (until 1945). The State Center of the UPR had to prove Ukraine's right for independence in front of the governments of the democratic world.

The main problem of bilateral relations between the exile governments was the problem of the border between Poland and the USSR, which was established after the Second World War by the victorious countries. For a long time, this issue made it impossible to establish bilateral official and allied relations. The situation has changed since the 1970s after the signing of a bilateral agreement between the emigration governments.

Keywords: State Center of the Ukrainian People's Republic in exile, Polish-Ukrainian border, international relations, Polish government in exile

Відносини між некомуністичними урядами УНР та Польщі багато у чому визначалися їхньою боротьбою за власний суверенітет. Незалежна польська держава, яка існувала з 1918 р. по 1939 р. мала безумовне визнання і підтримку західних союзників та не мусила доводити своє право на самостійне існування. Уряд УНР, після невдалої спроби утримати власну державність 1917 – 1921 рр., перейшов на еміграційне становище.

Особливістю історіографії цієї проблеми є те, що дослідження співпраці екзильного уряду УНР з польськими урядовими чинниками торкаються, на загал, міжвоєнного періоду. Роботи українських та польських дослідників стосуються окремих аспектів діяльності ДЦ УНР в екзилі: внутрішньо- та зовнішньополітичного, військового, розвитку української емігрантської преси, діяльності спецслужб та інші. З огляду на те, що ці роботи стосуються заявленої теми статті лише дотично, тому не має потреби в їх детальному аналізі.

Частково проблема співробітництва еміграційних урядів Польщі та України в повоєнний період знайшла своє висвітлення в монографії В. Яблонського «Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921 – 1992 роки)» [10]. Зокрема, у роботі йдеться про підписання українсько-польської декларації польським та українським урядами у вигнанні 28 листопада 1979 р. у Лондоні. В історіографії, принаймні українській, проблематика цього періоду є практично недослідженою. Також є кілька праць польських дослідників, в яких розглядається внутрішньополітична проблематика польських еміграційних урядових структур [13; 14].

Окупація Польщі Німеччиною та СРСР на початковій стадії II світової війни лише формально урівняла позиції екзильних урядів. Мало змінилася ситуація і в повоєнний період. Навіть попри те, що некомуністичні уряди обох країн змушені були існувати на еміграції, а їх територія була під контролем СРСР, не ставить ці уряди у рівні умови. Після зміцнення СРСР та утворення комуністичної системи країн-сателітів, у ДЦ УНР розуміли усю складність своєї ситуації, про що, зокрема, свідчить один із аналітичних документів зовнішньополітичного ресорту уряду. У записці початку 1950 рр. «Українська зовнішньополітична акція, її план, потреби і можливості» вказується на основні завдання зовнішньої політики щодо відновлення незалежності України. «Українська політична акція на міжнародному форумі є, безперечно, нелегкою справою, бо приходиться їй промощувати шлях українській визвольній справі серед ряду немалих труднощів, ось як: невиважене знання або і цілковите незнання світом української проблеми; упередження багатьох чужинецьких кіл до українських визвольних змагань, тощо, а – найголовніше – закорінені в світі ворожі нам російські, польські та, зрештою неоправдані, жидівські впливи, які ще великою мірою спричиняються до формування наставлення закордону, зокрема великопотуг заходу, до українських національно-державних аспірацій. Нелегкість нашої зовнішньо-політичної акції впливає і зі складного характеру самої української проблеми» [7, 2].

У повоєнний час стосунки між українським та польським екзильними урядами детермінувалися кількома проблемами, вирішення яких могло б привести до більш тісної співпраці за відновлення незалежності обох країн. Серед них – відсутність конструктивних політичних контактів; брак об'єднаного антирадянського руху на еміграції; дотримання прав національних меншин; проблема українсько-польського кордону. Остання у переліку, але не зазначенням, проблема бере свій початок з 1918 р. – часу постанови УНР (з її складовою ЗУНР/ЗОУНР) та Другої Речі Посполитої. Зрештою, у ході Другої світової війни, більшість українських етнографічних земель, які контролювала Польща у 1918-1939 рр., було долучено до УРСР.

Як відомо, узаконення розмежування польських та українських земель по «лінії Керзона» відбулося 16 серпня 1945 р. шляхом підписання угоди про встановлення кордону між радянським урядом та тимчасовим урядом Польщі. Цьому кроку передували гострі та складні перемовини уряду СРСР з екзильним польським урядом, які завершилися розривом цих відносин з ініціативи Москви. Остання досить скоро підтримала новостворений Польський комітет національного визволення, як прообраз прихильного до Кремля уряду, який став зручною альтернативою екзильному лондонському урядові Станіслава Миколайчика.

Зрозуміло, що еміграційні уряди не мали жодних реальних впливів на встановлення кордонів між ПР/ПНР та УРСР (як складовою Радянського Союзу), але їх позиція щодо державних кордонів мала велике символічне значення у боротьбі за ствердження незалежності цих країн у майбутньому.

У червні 1948 р. в ДЦ УНР сталися зміни, які суттєво вплинули на взаємовідносини між польським та українським еміграційними урядами. Йдеться про реорганізацію ДЦ УНР в екзилі в результаті якої еміграційний урядовий центр отримав не лише більш впорядковану структуру і нові інституції (Українську національну раду (УНРаду), як еміграційний передпарламент), але й значно розширив своє політичне представництво. На початковому періоді у ДЦ об'єдналися практично усі еміграційні політичні сили, за винятком нечисельної групи монархічного спрямування. Таким чином, в Державному центрі об'єдналися політичні сили із колишнього союзного до Речі Посполитої уряду УНР, політичні сили із заходу України та представники нової повоєнної еміграції із УРСР. Ця нова політична конфігурація цілком виключала толерування позиції щодо можливих майбутніх територіальних поступок чи орієнтацію на положення Варшавського (1920 р.) чи Ризького (1921 р.) договорів.

З огляду на нові поствоєнні реалії позиція Державного центру УНР була досить чітка і послідовна. В документі стратегічного характеру під назвою «Українська проблема на тлі міжнародної ситуації» (1951 р.), який був оприлюднений на одному із засідань УНРади, говорилося про те, що природніми союзниками України у боротьбі за відновлення її незалежності є країни які опинилися за «залізною завісою». «Нашим гаслом є спільний фронт усіх поневолених Росією народів, як т. зв. сателітів, так і примусових членів СРСР» [7, 47]. У майбутньому, на переконання авторів документу, між цими народами

мали б встановитися щонайменше добросусідські відносини, або, за більш сприятливих умов, регіональні безпекові блоки.

Автори документу здавали собі справу, що між Україною та окремими сусідніми країнами (Польщею, меншою мірою Румунією, Угорщиною та Чехословаччиною) є нерозв'язані питання територіального характеру. «Ми стоїмо за територіальне розмежування поміж Україною та її західними сусідами на підставі етнографічного принципу. Українські західні землі ще в 1918 – 19 р. виявили волю, через своїх уповноважених репрезентантів, прилучитися до єдиної незалежної Української Республіки. Тому ми вважаємо, що на заході принаймні нинішні кордони радянської України, признані уже США і В[еликою] Британією, повинні бути базою майбутнього розмежування поміж Україною і її сусідами на заході. Хоч не треба забувати, що на захід від тих кордонів лежать ще території, заселені до 1945 р. українцями» [7, 47]. В документі висловлювалася упевненість щодо можливості домовленостей із західними сусідами у майбутньому та встановлення добросусідських відносин.

Крім цього, було підготовлено окрему доповідь до урядів західних держав та до Генасамблеї ООН про «безпідставність польських посягань на територію Галичини й Волині. Цей доклад був опісля виданий окремою друкованою брошурою та широко розповсюджений» [5, 23].

Керівник зовнішньополітичного ресорту ДЦ УНР Степан Витвицький підтримував постійні зв'язки з відділом держдепартаменту у справах СРСР та комісіями у закордонних справах Сенату та Палати представників США. «Зокрема, коли в американському Конгресі виринуло питання ревізії Ялтинського договору і коли з того приводу впливові польські політичні кола в Америці і польський уряд в Лондоні підняли завзяту акцію в цілі анулювання згоди американського уряду на включення Галичини та Волині до території України (т. зв. лінія Керзона)» д[окто]р Витвицький відбув низку розмов з американськими сенаторами і конгресменами, між іншим з головою сенатської комісії для закордонних справ А. Вайлі (таких розмов відбув понад 20)» [5, 23]. Метою цих консультацій стала оборона територіальної цілісності України у повоєнних кордонах. Зрештою, обидві комісії відмовилися щодо подальшого розгляду претензій із польського боку.

Незважаючи на відсутність в цей період сталої офіційної співпраці з польським еміграційним урядом та іншими польськими політичними структурами «спричиненою наявністю польських претензій до Галичини і Волині – йдеться у доповіді виконувача обов'язки голови уряду Спиридона Довгала – польські офіційні кола всетаки не минали нагоди, щоби підкреслити своє коректне ставлення до українських державницьких змагань. Керівник ресорту за час свого побуту у США підтримував контакт з представником польського екзильного руху, діючим у Вашингтоні» [5, 25]. Українські урядові чинники також відзначали висловлені співчуття польською стороною щодо смерті голови уряду Степана Барана та президента Андрія Ливицького. Крім того, польська редакція радіостанції «Вільна Європа» здійснила чотири передачі про Переяславську угоду 1654 р., які були підготовлені на основі українських журналістських матеріалів [5, 25].

Шістдесяті роки також не спричинилися до скільки-небудь серйозного прориву в українсько-польських відносинах на еміграції. З кінця 1950-х рр. новобраний голова уряду Державного центру УНР Микола Лівіцький, щоразу перебуваючи в Лондоні мав консультації з польськими еміграційними чинниками: Радою національної єдності та представниками польського уряду президента Августа Залеського. За оцінкою українських еміграційних дипломатів ці контакти спричинилися, очевидно, до того, що у 1966 р. постало «Українсько-польське товариство» у Лондоні. Однак, за оцінкою того ж джерела, розпочаті наприкінці 1950-х рр. «розмови Голови ВО з польськими екзильними чинниками, до цього часу не дали політичних результатів. Поляки стримуються від ближчих політичних взаємин з українцями правдоподібно з двох причин: 1. Вони все ще не хочуть офіційно відмовитися від свої претензій на західні українські землі. 2. Вони вважають, що їхнє правно-міжнародне становище (з огляду на те, що Польщу не влучено до Советського Союзу) краще за становище України, а тому тісніша співпраця з українцями в політичній площині може їм зашкодити» [8, 14зв.–15].

Аналіз документів Державного центру у перших двох третинах 1970 рр. підтверджує тенденцію до стагнації відносин між двома екзильними урядами. Навіть проведення сьомої сесії УНРади в Лондоні у грудні 1972 р. не наблизило ці структури до предметних переговорів. Опосередковано про це свідчать резолюції сьомої та восьмої сесій екзильного передпарламенту УНР. Так, у рішеннях лондонської сесії ДЦ УНР йшлося лише про «солідарність з жертвами останніх заворушень польського робітництва» [6, 650] та про потребу «нав'язувати контакти з усіма тими чужинецькими силами і чинниками, які діють проти російсько-советського імперіялізму – незалежно від їх ідеологічних чи внутрішньоустроєвих побудов – і доручає органам Державного Центру діяти в тому напрямку» [6, 654].

У звітах та рішеннях восьмої сесії (червень 1979 р.) теж присутня лише констатація необхідності співпраці: «Восьма Сесія доручає органам ДЦ УНР далі вести інформаційну акцію в урядах, політичних і громадсько-суспільних колах держав вільного світу та втримувати зв'язки й співробітництво з екзильними урядами поневолених народів» [6, 685]. Очевидно, крім певних ідеологічних застережень, не останню роль тут відігравали певні проблеми внутрішньополітичного та організаційного характеру як у польському, так і в українському урядах у вигнанні.

Однак вже наприкінці року стався справжній прорив в українсько-польських відносинах на еміграції. 28 листопада 1979 р. була підписана українсько-польська декларація. Як стверджується в Бюлетені Українського інформаційного бюро, її було підписано в Лондоні «в наслідок пересправ і виміни поглядів поміж Урядом Української Народньої Республіки в екзилі і екзильним Урядом Річипосполитої Польської» [1, 2]. Документ з українського боку підписали президент Микола Лівіцький, голова уряду Теофіль Леонтій та керівник ресорту зовнішніх справ Ярослав Рудницький. З польського – президент Едвард Рачинський, голова ради міністрів Казимир Саббат та заступник міністра закордонних справ Тадеуш Ляско [2, 1]. Можемо говорити

про те, що зрештою, змінилася позиція польської сторони і вона зініціювала дану угоду, або, принаймні, погодилася на перемовини. Про це непрямо свідчать кілька факторів. По-перше, це те що до керівництва еміграційним центром прийшли нові політичні гравці, які розуміли важливість польсько-українського союзу у боротьбі з Кремлем, по-друге, зустріч та підписання угоди відбулися не у Мюнхені, а в Лондоні, який був місцем осідку польського уряду вигнанні. Зрештою, даний документ став результатом політичної волі з обох сторін.

Це підтверджується і змістом згаданого документа. «Обидві сторони, після виміни поглядів і обговоривши міжнародню ситуацію в їхніх країнах, рішили підписати дану декларацію, яка встановлює їх узгіднені погляди... Панування Москви над європейськими народами в кордонах і поза кордонами Советського Союзу ставить ті народи перед спільною метою визволення з-під гніту советського імперіялізму, що загрожує їх розвиткові і майбутності» [1, 2]. Далі йшлося про те, що в інтересах України і Польщі є свобода і незалежність всіх європейських народів, які ведуть боротьбу проти радянського колоніалізму. Тому, замість радянського панування на теренах цих країн повинна бути встановлена «солідарність і демократична рівність вільних народів, суспільна справедливість та пошанування прав народу і людини». Солідарність мала б мати постійний характер, оскільки без неї – на переконання підписантів – неможливо зберегти отриману свободу та незалежність.

Закінчувався документ важливим висновком про те, «що в життєвому інтересі українського народу і польського народу, що є відвічними сусідами, а тепер позбавлені свободи і незалежного буття є виборення і тривале забезпечення державного життя вільних і незалежних України та Польщі. Обидва уряди вважають за потрібне утримування взаємних контактів для скріплення співпраці» [1, 2].

Договір став на ціле десятиліття тим рамковим документом, який дозволяв комунікувати екзильним урядам. Характерно, що у ньому навіть не згадувалося найбільш дражливе питання повоєнного розвитку – питання кордонів Польщі та України. Дух документа, однак, був спрямований на подальші добросусідські відносини. Але, що характерно для обох еміграційних середовищ, навіть такий загальний документ час від часу викликав несприйняття та критику як серед польського, так і серед українського політикуму.

У грудні 1986 р. у польській еміграційній пресі з'явилася заява міністра закордонних справ польського еміграційного уряду Зигмунта Шкоп'яка, який критикував частину польського політикуму щодо визнання тодішніх східних кордонів Польщі. Він визнавав такий підхід шкідливим і наполягав на кордонах, встановлених Ризьким договором 1921 р. [12].

Позиція уряду ДЦ УНР була більш виваженою. Згадана заява міністра З. Шкоп'яка була ініціативою польської сторони і стала несподіванкою для урядових українських чинників. Як згадується в одному із листів¹ до президента М. Лівницького «перебуваючи у Канаді я говорив про це (заяву З. Шкоп'яка – В.Я.) телефонічно з проф. Я. Рудницьким, як головним «архітектором» цілої низки зустрічей і декларацій між ДЦ УНР і польським екзильним урядом. На моє здивування він про це не був поінформований і просив мене, переслати йому

копію того тексту звідомлення п. З. Шкоп'яка» [9, 22]. На урядовому засіданні, яке проходило 15-16 травня 1987 р., було обговорено поточний стан справ українсько-польських відносин, зокрема й відносини між екзильними урядами УНР та Речі Посполитої польської.

Поміркованої позиції дотримувалася і низка польських та українських партій², які у березні 1987 р. в Парижі підписали спільну заяву про «Українсько-польську співпрацю». Заява стосувалася важливих питань двосторонніх стосунків: політичної та міжнародної співпраці, незмінності кордонів та дотримання прав національних меншин в Україні та Польщі.

Подальше міждержавне спілкування в наступні роки призвело до обміну запевнень у відданості ідеалам свободи, добросусідства та положенням українсько-польської Декларації від 28 листопада 1979 р. Польським урядом у Лондоні навіть була підготовлена окрема «ювілейна» декларація від 28 листопада 1989 р., однак вона так і залишилася проектом [9, 35]. Свою оцінку Декларації у газеті «Свобода» подав один із найбільших прихильників українсько-польської співпраці на урядовому рівні прем'єр Я. Рудницький. Показовими, на його думку стали події з'їзду представників уряду РП у світі, який відбувся у Лондоні у вересні 1988 р. Частина учасників цього заходу виступила із ідеями справи «східної Малопольщі». «У відповідь на це міністер закордонних справ РП, проф. З. Шкоп'як, виразно заявив, що уряд РП притримується не тільки «Декларації» з 1979 року, але й віденського домовлення 1986 року. Те саме повторив кількакратно св. п. президент К. Саббат, зокрема в часі нашого останнього побачення 30-го жовтня 1988 року в Лондоні» [4, 1].

Однак, час від часу, стосунки між українським та польським еміграційними урядами ставали заручниками внутрішньопольських політичних суперечок. Так, після того, як міністер закордонних справ Республіки Польща Кшиштоф Скубішевський на прес-конференції в Лондоні 10 травня 1990 р. заявив про відсутність претензій щодо своїх східних кордонів, 14 травня була озвучена міністром З.Шкоп'яком позиція уряду у вигнанні. У ній, зокрема, йшлося про пакт Ріббентропа-Молотова, рішення Ялтинської конференції 1945 р. та про чинність кордонів Польщі згідно з Ризьким договором 1921 р. Наприкінці заяви говорилося, що рішення щодо зміни кордонів стануть чинними лише після рішень вільних і суверенних парламентів держав [13, 3]. Практично одразу після цих заяв, 11 червня 1990 р., президент ДЦ УНР Микола Плав'юк відбув з візитом ввічливості до Лондону, де зустрівся із президентом Ришардом Качоровським, прем'єром Едвардом Щепаніком та міністром інформації В.Хорошевським. Міністер закордонних справ на зустрічі був відсутній, оскільки, за офіційною інформацією перебував за межами Англії. Сторони висловили відданість положенням Декларації 1979 р. і висловили впевненість у подальшому розвитку українсько-польських стосунків [9, 40].

Проте, на той час, це мало вже тільки символічне значення. Через місяць, після 50-літнього перебування у вигнанні, польський уряд 18 грудня 1990 р. у Варшаві передав державні клейноди і печатки новообраному президентові Польської республіки Лехові Валенсі. ДЦ УНР привітав польський народ із цією історичною подією [3, 2]. Так закінчилися повоєнні відносини польського та

українського урядів у вигнанні. Державний центр Української Народної Республіки припинив своє існування 22 серпня 1992 р. у Києві у першу річницю відновлення незалежності України.

Ситуація після Другої світової війни для екзильних урядів України і Польщі кардинально змінилася. Польський уряд у Лондоні втратив підтримку і визнання учорашніх союзників, оскільки представники Заходу погодилися на сталінські пропозиції щодо сфер впливу у Європі. Натомість, уряд УНР у вигнанні зумів переконати українські політичні сили на еміграції щодо необхідності об'єднатися на базі Державного центру УНР в екзилі. У 1948 році ба здійснена реорганізація ДЦ УНР, за участю практично усіх основних політичних гравців.

Упродовж наступних трьох десятиліть між українським та польським урядами практично не існувало офіційної комунікації, попри збереження позитивного нейтралітету. Крім того, спостерігалось зниження впливу екзильних урядів на життя суспільства. Польського з 1954 р., українського у другій половині 1960 – першій половині 1980 р. Разом з тим, український екзильний уряд досить активно реагував у публічному просторі та у перемовинах з офіційними чинниками третіх урядів на реальні зміни чи плани щодо них стосовно українсько-польських кордонів.

Важливий прорив у стосунках між польським та українськими урядами у вигнанні стався у листопаді 1979 р. з підписанням українсько-польської декларації. Це був рамковий документ, який закликав сторони до координації та солідарності у боротьбі із спільним ворогом – СРСР, відкладаючи спірні питання на період, коли обидві країни відновлять власну незалежність. Декларація стала основою, для порозуміння у українсько-польських відносинах.

За останнє десятиліття перед відновленням незалежності Польщі та України питання кордонів час від часу ставало «каменем спотикання» у назагал рівних відносинах на еміграції. Український уряд визнавав «невдоволеність обох сторін» існуючими кордонами, однак, схилився до їх визнання. Польський уряд наполягав на кордонах 1921 – 1939 рр., наголошуючи на тому, що змінити їх зможуть лише парламенти нових незалежних Польщі та України. Характерно, що свою позицію польський уряд у вигнанні протиставляв позиції першого посткомуністичного уряду Республіки Польща, який визнавав повоєнні кордони в Європі. Подібні заяви уряду Е. Щепаніка викликали нарікання не лише української сторони, але й польських політичних та громадських кіл. Однак, уряд не змінив позиції аж до припинення своєї діяльності у грудні 1990 р.

Список використаних джерел

1. Бюлетень Українського інформаційного бюро. 29 листопада 1979 року. Ч. 8-319.
2. Екзильні уряди УНР і Річипосполитої Польської підписали спільну Деклярацію. Свобода. 7 грудня 1979 року. Ч. 278.
3. Подорож Голови Уряду УНР до Європи. Свобода. 17 січня 1991, ч. 11.
4. Рудницький Я. У десятиліття українсько-польської декларації. Свобода. 14 грудня 1989, ч. 236.

5. Третя сесія Української Національної Ради (6 – 12 березня 1954 р.). Матеріали і документи. На чужині: Українське інформаційне бюро.
6. Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали. 1920 – 1992 / Упорядник В. Яблонський. Київ: видавництво імені Олени Теліги, 2012.
7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф.5235. Оп. 1. Спр. 147;
8. ЦДАВО України. Ф.5235. Оп. 1. Спр. 372;
9. ЦДАВО України. Ф.5235. Оп. 1. Спр. 1016.
10. Яблонський В. Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921 – 1992 роки). Київ: КНТ, 2020.
11. Sprawozdanie z działalności Rządu RP. Tydzień Polski. 27 grudnia 1986.
12. Stanowisko Rządu RP na uchodźstwie w sprawie Polskich Ziem Wschodnich. Tydzień Polski. 19 maja 1990.
13. Turkowskiy R. Parlamentaryzm polski na uchodźstwie, 1973-1991: po zjednoczeniu emigracji polskiej w Londynie, Warszawa 2002.
14. Wolsza T. Rząd RP na obczyźnie wobec wyszarzeńw kraju 1945-1950, Warszawa 1998.

УДК 327:94(100):339

Ціватий В.Г.

МОДЕЛЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ПОСТБІПОЛЯРНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН (інституціональний і політико-дипломатичний аспекти)

The article examines the foreign policy of France during the presidency of Emmanuel Macron. There is a desire of the new president to give foreign policy and models of state diplomacy a more dynamic style and at the same time to make it more elements of realism, pragmatism and innovativeness. Attention is drawn to the peculiarities of his doctrinal, strategic and tactical approaches, especially the concept of «Indo-Pacific axis» announced in 2018. It is stated that the basic foundations of France's course in the international arena have not changed. Attention is focused on what the next several years France is likely to continue its proactive course to the status of a regional power center seeking to play an increasingly important role in Indo-Pacific.

Keywords: foreign policy, diplomacy, Asian-Pacific Region, Indo-Pacific region, Emmanuel Macron, France.

Дослідження стратегічних перспектив інституціоналізації моделі зовнішньої політики Французької Республіки в постбіполярній системі міжнародних відносин і світовому глобалізованому просторі за умов пандемії, а

також пошук нових ділових і міжнародно-регіональних партнерів Французькою Республікою в нових соціально-економічних і політико-дипломатичних координатах, безумовно актуалізує тему даного дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати регіонально-інституціональний і політико-дипломатичний потенціал Французької Республіки в нових геополітичних умовах сьогодення, а також – визначити головні національні інтереси Французької Республіки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР).

Для Французької Республіки зовнішня політика завжди відігравала велику роль. Це перша європейська держава, яка виділила із державної політики зовнішні інтереси і керувалася ними протягом багатьох століть. З початку існування П'ятої Республіки Франція використовує зовнішню політику як спосіб повернення колишньої могутності на міжнародній арені. Пошук та варіативність французьких зовнішньополітичних концепцій і моделей зовнішньої політики, моделей дипломатії та дипломатичних систем – укотре підтверджує в умовах поліцентричності світоустрою багатовекторність Франції та її міжнародно-політичних і політико-регіональних амбіцій [5; 8, с. 129–133].

Питання розвитку й становлення держав Азійсько-Тихоокеанського регіону у XXI столітті потребує вивчення та узагальнення в контексті набутого ними досвіду в умовах поліцентричного світоустрою. У більшості цих держав відбувається складний і суперечливий процес інституціонального розвитку державності, демократизація набуває складних, а інколи й драматичних процесів раціонально-бюрократичної модернізації та національної консолідації держав Азійсько-Тихоокеанського регіону в контексті їх міжнародного співробітництва із державами Європейського Союзу [5].

Перспективним напрямом вирішення численних суперечностей і парадоксів може бути застосування теорії історичного інституціоналізму, що акцентує увагу на часовій послідовності трансформацій та регіонально-інституціональних наслідках відповідного розходження соціально-політичних траєкторій інституціонального розвитку та стратегічного позиціонування.

На сьогоднішній день Французька Республіка є зосередженням різних політико-дипломатичних індикаторів, що дозволяють її високо оцінювати за шкалою геополітичної могутності національної держави у світовій політиці. У форматі класичної моделі могутність держави характеризується сукупністю та індикативністю наступних факторів сили: географія; ресурси; демографія; військова міць; економіка; освіта і наука; науково-технічний потенціал; якісні параметри «людського потенціалу»; культура; традиція; політичні та психологічні характеристики суспільства; якість системи управління та ін. Для аналізу та визначення регіонально-політичного статусу Французької Республіки на міжнародній арені XXI століття, до уваги слід взяти такі індикатори як географія, ресурси, економіка, військова міць, а також проаналізувати участь Парижа в окремих міжнародних організаціях (міжнародних інституціях) [5].

Під час дослідження визначеного питання використовувався міждисциплінарний підхід для більшого розуміння включеності Французької Республіки до процесів глобалізації та регіоналізації (міжнародно-політичної регіоналізації). Застосовувалися як методи загальнонаукової спрямованості

(аналіз, компаративний аналіз, синтез, узагальнення), так і спеціалізовані методи, пов'язані з подальшими перспективами Французької Республіки на міжнародній арені (пошуковий і нормативний підхід). Історичний, компаративний та історико-порівняльний підходи дозволили в дослідженні застосувати концептуальні ідеї теорії міжнародних відносин, теорії зовнішньої політики та теорії дипломатії. При аналізі та виділенні специфічних особливостей французької зовнішньої політики використовувався такі методичні інструменти, як абстрагування та моделювання міжнародних відносин [10, с. 36–40].

В умовах поліцентричного світоустрою ХХІ століття міжнародно-політична регіоналістика постійно наповнюється та збагачується новими дослідницькими трендами, новими теоретико-методологічними підходами, концепціями і визначенням актуальних регіональних, міжнародно-комунікаційних, зовнішньополітичних і політико-дипломатичних питань [7, с. 26–29]. У категорійно-понятійному апараті науковців та експертному середовищі став широко вживаним такий термін, як Індостихоокеанський регіон (ІТР), рідше вживається ще один його аналог – Індостихо-Пацифік. Сутність такого методологічного підходу полягає в тому, що басейни Індійського океану та Тихого океану варто розглядати у сфері міжнародних відносин як єдиний міжнародно-політичний, політико-економічний, політико-дипломатичний, міжнародно-комунікаційний і публічний простір, який об'єднує за своїми регіональними критеріями акторів міжнародних відносин, що мають спільні інтереси, проблеми та інституціональні позиції, та в якому відбуваються спільні політико-інституціональні процеси, інформаційно-комунікаційне і міжнародне співробітництво. У цьому контексті варто відзначити міжнародно-політичне та регіональне лідерство в Індостихоокеанському регіоні Китайської Народної Республіки (КНР) і Республіки Індія – потужних гравців і політичних центрів сили для світу в умовах глобалізації, перспективних партнерів для України. Новий термін «Індостихоокеанський регіон (ІТР)» конкурує з усталеним терміном «Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР)», при цьому геополітично має більші територіальні формати: географічні кордони тепер позиціонуються до східного узбережжя Африки та початку Антарктиди [2].

Термін «Індостихоокеанський регіон (ІТР)» у першу чергу набуває широко застосування в політико-дипломатичному середовищі тих держав, які безпосередньо географічно включені в територіальні межі нової інституції, а також у зовнішньополітичному дискурсі співвідносяться зі стратегічними та геополітичними концепціями цих держав щодо безпекової та інституціональної архітектури Індостихоокеанського регіону (Китай, Індія, Японія, Індонезія, Австралія).

Індостихоокеанський регіон (ІТР) або «Індостихо-Пацифік» («Індостихо-Пасифік») – це концепція ширшого геополітичного простору і акторів міжнародних відносин, ніж Азійсько-Тихоокеанський регіон. У цьому контексті варто відзначити особливу позицію Сполучених Штатів Америки (США). Їх концепт полягає в тому, що нова політико-дипломатична архітектоніка регіону сприятиме стримуванню політичного лідерства і економічної впливовості полюса

регіональної сили – Китайської Народної Республіки (КНР), як міжнародного актора [1]. Особливий інтерес викликає позиція Французької Республіки та її політико-дипломатичні й зовнішньополітичні стратегії, спрямовані на реалізацію в індо-тихоокеанському напрямку. Президент Франції Емманюель Макрон активно реалізує цей напрям зовнішньої політики Франції в умовах мондіалізації світового простору XXI століття [6].

Модель французької дипломатії за Президентства Франсуа Макрона з притаманною їй класичною стриманістю, не позбавлена й нових інноваційних підходів до своїх міжнародних позицій, активного пошуку конкурентних переваг Франції в цьому регіоні у XXI столітті, зокрема – установки та принципи їх регіональної зовнішньої політики, урізноманітнення дипломатичних інструментів та стратегічних підходів в Індо-Тихоокеанському регіоні (ІТР) [16].

З метою подолання політико-конкурентних і дипломатичних перешкод, які постають на сьогодні перед Французькою Республікою в Індо-Тихоокеанському регіоні (ІТР) та певною мірою слугують стримуючим фактором французької впливовості, Франція розробила стратегію своєї присутності та інституціонального впливу в Індо-Тихоокеанському регіоні (ІТР) на короткострокову та довгострокову перспективу. Французька Республіка позиціонує себе як один із політичних центрів сили в цьому регіоні, та має свої геополітичні пріоритети та економічні інтереси [5; 9, с. 36–39].

Стратегія та ключові геополітичні позиції Франції щодо Індо-Тихоокеанському регіону (ІТР) мають чітку структуру і концептуалізацію. В інституціональний період з 2007 по 2017 роки в політико-дипломатичному лексиконі французького керівництва і французьких дипломатів вживався усталений термін (поняття) «Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР)» у традиційному географічному дискурсі. Так, у Стратегічному огляді 2017 року з оборони та національної безпеки, який було підготовлено й презентовано вже за часів Президента Франції Емманюеля Макрона, у глосарії цього важливого документа зберігалися колишні термінологічні акценти, без трактування Індо-Тихоокеанського регіону як чогось за змістом і розумінням регіонально іншого [17].

Символічно, що термін (поняття) «Індо-Тихоокеанський регіон», і відповідне його оновлене геополітичне розуміння та трактування, актуалізувалося для Франції лише з 2018 року. Свідченням цього є початок його широко вжитку в офіційних нормативно-правових, службових і дипломатичних документах Франції [8, с. 129–133].

Особливий інтерес Емманюеля Макрона до цього міжнародно-політичного регіону інституціонально сфокусувався з його успішно реалізованим азійським політико-дипломатичним турне: Китай (січень, 2018); Індія (березень, 2018); Австралія (травень, 2018). У своєму публічному виступі в травні 2018 року в місті Нумеа (столиця Нової Каледонії; Нова Каледонія – заморська територія Франції) Емманюель Макрон підкреслив, що «...Франція – це велика індо-тихоокеанська держава». Підсумовуючи свій виступ, Президент Франції Емманюель Макрон акцентував увагу на тому, що ідея Індо-Пацифіки «стала

концептуальною основою нового політичного проекту Франції» у міждержавних відносинах у цьому регіоні [14].

Головним опонентом Індो-Тихоокеанської осі Емманюель Макрон, очевидно, бачить Китай, який «крок за кроком вибудовує свою гегемонію» в Індо-Тихоокеанському регіоні. Передбачається, що інтенсивні контакти групи держав, включаючи військово-технічні зв'язки, можуть стати одним із способів стримування Пекіна в Індо-Паціфіці, дозволять спільно протистояти китайському впливу. Щоправда, у цьому контексті не варто забувати, що Емманюель Макрон одночасно не відмовляється і від перспективи розвитку взаємовигідних зв'язків із Китаєм у двосторонньому трекові діалогу. Окрім власного візиту до Піднебесної в січні 2018 року, французький президент приймав голову КНР Сі Цзіньпіна в Парижі в березні 2019 року. Обидві зустрічі супроводжувалися укладенням далекосяжних політичних та економічних домовленостей і загалом були відзначені прагненням сторін до побудови стратегічного партнерства. Тому важливо враховувати, що ідея осі, озвучена Емманюелем Макроном, за фактом не позбавлена внутрішньої суперечності.

Зміст Стратегії та політики білатеральних відносин Французької Республіки з державами Індо-Тихоокеанського регіону була частково озвучена Президентом Франції Емманюелем Макроном під час його державного візиту до Австралії [12; 13]. Модель французької дипломатії однозначно має базуватися на інституціональному розвитку дружніх двосторонніх і багатосторонніх відносин з максимально можливою кількістю держав в Індо-Тихоокеанському регіоні (ІТР). Франція бачить своїми пріоритетними стратегічними партнерами – Індію та Австралію. Стратегія зовнішньої політики французької дипломатії, її модель – зорієнтована на побудову нової архітекtonіки відносин Франції з державами в ІТР, в основі яких буде діяти т. зв. «Індо-Тихоокеанська вісь: Париж – Нью-Делі – Канберра – Японія». Японія як елемент нової міжнародно-політичної регіональної системи була номінована у 2019 році [15].

Особливе місце в інституціональній моделі в Індо-Тихоокеанському регіоні Франція визначає для Китаю. Двосторонні відносини між цими двома державами мають вибудовуватися в системі політико-дипломатичних координат на паритетних основах і взаємопідтримці (білатеральна модель дипломатичних відносин двох держав у форматі консенсусу) [3, с. 45–54].

Стратегія Французької Республіки, крім вищезазначеної моделі, визначає і основні завдання французької зовнішньої політики та інструменти французької дипломатії: ефективне впровадження кризової дипломатії та подолання криз (миротворча і превентивна дипломатія); боротьба з міжнародним тероризмом, злочинними трафіками та розповсюдженням ядерної зброї; захист власного суверенітету та свободи дій, зокрема – на морі та в повітряному просторі (безпекова дипломатія); протидія погіршенню клімату та навколишнього середовища (кліматична дипломатія) [10].

Концепт Індо-Тихоокеанський регіон набув практичного вживання в службовій та дипломатичній документації французьких органів влади з 2018 року. Міністерство закордонних та європейських справ Франції представило спеціальну стратегію дій Франції в Індо-Тихоокеанському регіоні (Індо-

Пацифік) до 2030 року, а Міністерство оборони Французької Республіки оновило свою концепцію безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, назвавши її тепер «Франція і безпека в Індो-Пацифіці». У Стратегії визначено сім орієнтирів, яких прагнучиме французька дипломатія в Індо-Тихоокеанському регіоні 1) діяти на благо миру та безпеки за допомогою побудови сталого багатостороннього порядку в регіоні; 2) брати участь у боротьбі з тероризмом; 3) розширювати коло своїх стратегічних партнерів; 4) прагнути набути більшої ваги в регіоні, захищати свої інтереси із залученням Євросоюзу та азійських організацій (інституцій); 5) сприяти утвердженню загальних благ та цінностей (насамперед, свободи судноплавства); 6) «супроводжувати» соціально-економічні процеси, які є державах цього регіону; 7) формувати позитивний імідж Франції в регіоні та забезпечувати його ефективно практичне просування в публічному просторі [18].

Протягом 2020-2022 років, унаслідок дискусій з проблематики політики безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні, виникла концепція геополітичного суперництва в цьому регіоні. У 2022 році США, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія та Японія об'єдналися в неформальну групу Partners in the Blue Pacific (PBP), щоб допомогти тихоокеанським острівним державам протистояти Китаю в Індо-Тихоокеанському регіоні. Зазначимо, що, інші держави, включно з Південною Кореєю, Канадою та Німеччиною, також виявили інтерес до цієї ініціативи. У той же час Франція також приєдналася до переговорів у Вашингтоні, але поки відклала участь у цій інституціональній схемі [11].

Війна росії в Україні продовжує займати провідне місце в аналітичних дослідженнях і аналітичних прогнозах подальшого розвитку міжнародної ситуації в Європі та у світі. Від наслідків і термінів завершення війни залежить доля всіх держав європейського континенту та значної кількості країн світу, у т.ч. й Індо-Тихоокеанського регіону. У листопаді 2022 року Президент Французької Республіки пан Еммануель Макрон у своєму зверненні до світової спільноти заявив: «Ця війна – також і ваша проблема...». Емманюель Макрон закликав країни Азії долучитися до тиску на росію [4].

Таким чином, в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття Французька Республіка перебуває в постійному пошуку нових стратегічних партнерів і розробляє стратегічні плани адекватних і своєчасних відповідей свої держави на нові виклики та загрози глобалізації, перш за все – у сфері міжнародних відносин, міжнародних комунікацій і міжнародної безпеки. Стратегія зовнішньої політики та дипломатії Франції щодо Індо-Тихоокеанського регіону є конструктивною та на часі. Французька Республіка, декларуючи свої наміри і позицію в зазначеному регіоні, спирається на реальні ресурси і конкурентні переваги, які вона демонструє своїм міжнародним партнерам.

Головна політична мета Франції в Індо-Тихоокеанському регіоні / Азійсько-Тихоокеанському регіоні – це зберегти і зміцнити свої позиції як впливового міжнародного актора, інституціоналізувавши ці стратегічні наміри в реально дієву надійну інституціональну та комунікаційну мережу союзників, партнерів і дружніх держав. Проблематика моделей дипломатії і

міжнародно-політичного суперництва в Індотихоокеанському регіоні (ІТР) заслуговує на свої подальші дослідження.

Розширеного аналізу потребують такі аспекти, як: загострення глобального суперництва у ХХІ ст. як чинника впливу на розвиток та еволюцію основних моделей розвитку азійського світу; моделювання міжнародних відносин для держав Близького і Середнього Сходу в пошуках оптимальних моделей розвитку; комплексне дослідження Індотихоокеанського регіону щодо формування провідних моделей історичного та політико-дипломатичного розвитку; дослідження концептуальних підходів щодо Індотихоокеанського регіону як ключового місця глобального змагання демократичних і авторитарних моделей історичного розвитку тощо.

Індотихоокеанський регіон (ІТР) / Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – це важлива складова постбіполярної системи міжнародних відносин (або поліцентричної системи міжнародних відносин) першої чверті ХХІ століття у сфері інноваційної дипломатії та міжнародно-комунікаційної політики.

Послугуючись викладеним вище, маємо зазначити, що протягом наступних кількох років – 2023-2026 – Франція, продовжить свій проактивний інституціональний курс на статус регіонального центру сили, прагнучи відігравати дедалі визначальну роль як в Індотихоокеанському регіоні (ІТР), так і в цілому – в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР).

У зовнішній політиці і дипломатії Французької Республіки серед пріоритетних регіональних підходів є відстоювання інституціональних позицій держави у форматі регіонального інтеграційного процесу, а також оформлення свого стратегічного позиціонування в постбіполярній системі міжнародних відносин і міжнародному поліцентричному просторі ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Вишневська-Черкас І.Г. США–КНР: стратегія конгейджменту: Монографія. Київ: Дипломатична академія України при МЗС України, 2016. 328с.
2. Міжнародні регіональні процеси та зовнішньополітичні пріоритети України: монографія / за заг. ред. С. Шергіна, В. Космини, Л. Чекаленко, В. Ціватого, Н. Татаренко. Київ: Дипломатична академія України при МЗС України, 2017. 440с.
3. Мітрофанова О.О. Україна у французькому фокусі Парижа. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти: науковий журнал*. 2020. Випуск 5. С. 45–54.
4. США і ще чотири країни створили союз для протистояння Китаю в Індотихоокеанському регіоні. *УКРІНФОРМ: Мультимедійна платформа іномовлення України*. 25.06.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3514756-ssa-i-se-cotiri-kraini-stvorili-souz-dla-protistoanna-kitau-v-indotihookeanskomu-regioni.html> (дата звернення: 03.11.2022).
5. Французька модель державності: політичний, економічний, соціальний і правовий аспекти: монографія / ред Н.О. Татаренко, В.Г. Ціватий. Київ: Дипломатична академія України при МЗС України, 2015. 669с.
6. Ціватий В. Г. Еммануель Макрон – «нове» обличчя Європи. *Зовнішні справи*. 2019. № 1. С. 12–16.

7. Ціватий В.Г. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 08. 26–29.
8. Ціватий В.Г. Франція в поліцентричному світі ХХІ століття (2017–2019 рр.): інституціональний дискурс. *Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]*. Випуск 24. Київ–Вінниця: ТОВ Нілан-ЛТД, 2019. С. 129–133.
9. Ціватий В.Г. Французька Республіка в поліцентричному світі ХХІ століття: суперництво за дипломатичне лідерство в Європі та дилеми зовнішньої політики (2017-2018 рр.). *Зовнішні справи*. 2018. № 01. С. 36–39.
10. Ціватий В.Г., Чекаленко Л.Д. Історичні, концептуальні та інституційні особливості національної безпеки Франції: політико-дипломатичний вимір. *Зовнішні справи*. 2015. № 2. С. 36–40.
11. «Ця війна – також і ваша проблема»: Макрон закликав країни Азії долучитися до тиску на росію. Українська правда. 18.11.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/18/7150906/> (дата звернення: 18.11.2022).
12. Bonnefous B. Le néophyte Macron fait un sans-faute sur la scène internationale. *Le Monde*. 28.05.2017. URL: http://www.lemonde.fr/international/article/2017/05/28/le-neophyte-macron-fait-un-sans-faute-sur-lascene-internationale_5134971_3210.html (дата звернення: 09.11.2022).
13. Discours d'Emmanuel Macron à la semaine des ambassadeurs de France, 29 août 2017. URL: <https://www.voltairenet.org/article197666.html> (дата звернення: 06.11.2022).
14. Discours du Prèsideant de la Rèpublique, Emmanuel Macron, sur la Nouvelle-Calèdonie a Noumèa: elysee.fr. 05.05.2018. URL: www.elysee.fr/emmanuel-macron/2018/05/05/discours-du-president-de-la-republique-emmanuel-macron-sur-la-nouvelle-caledonie-a-noumea (дата звернення: 13.11.2022).
15. Fulda Anna. Emmanuel Macron, un jeune homme si parfait (Broché). Paris, 2018. 173p.
16. Macron Emmanuel. Révolution. Paris: XO Editions, 2018. 268 p.
17. Revue stratégique 2017 de défense et de sécurité nationale. Paris, 2017. 110 p.
18. Stratègie franpaise en Asie-Ocèanie a l'horizon 2030: vers un espace asiatique indopacifique inclusif. 2018. URL: www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/livre_blanc-com-fr-eng_cle876fb2-1.pdf (дата звернення: 06.11.2022).

УДК 504(94)

Пегра Т.Ю.

КЛІМАТИЧНА ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ століття

The features of Australia's climate policy at the beginning of the XXI century are considered. A conclusion is made about its dualism, which is due to the opposition of

economic and ecological interests. It has been proven that the measures taken in this area are aimed at increasing energy efficiency, but they are insufficient and cannot balance greenhouse gas emissions, given the fact that Australia is one of the main exporters of hard coal.

Keywords: *Australia, environmental police, climate change.*

Однією з найгостріших екологічних проблем, з якою зіштовхнулася Австралія на початку XXI ст., є негативні наслідки зміни клімату. Протягом останнього десятиліття в країні почастишали екстремальні погодні явища, зокрема масштабні лісові пожежі, розширюється деградація екосистем, у тому числі – Великого бар'єрного рифу, а також водно-болотних угідь і родючих ґрунтів, відбувається драматичне скорочення чисельності багатьох видів флори і фауни. Тому кліматичний напрям є одним з головних в екологічній політиці останніх десятиліть.

На даний час Австралія долучилась до всіх головних світових домовленостей у сфері кліматичної політики. Ще наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. в країні були прийняті три закони, спрямовані на встановлення контролю за виробництвом, імпортом, експортом, використанням та утилізацією речовин, що руйнують озоновий шар; у 1992 р. вона стала стороною Рамкової конвенції про зміну клімату, у 1998 р. – долучилась до Кіотського протоколу, у 2015 р. – до Паризької угоди.

У перший період зобов'язань Кіотського протоколу Австралія поставила ціль обмежити у період 2008 – 2012 рр. викиди парникових газів до 108 % від рівня 1990 р. У результаті вона була перевиконана на 128 Мт еквіваленту вуглекислого газу (Mt CO₂-e), і в 2012 р. викиди склали 648,2 Мт CO₂ [1], що дозволило констатувати стабілізацію ситуації. Під час 18-ї сесії Конференції Сторін РКЗК ООН в Досі (COP-18) країна оголосила мету другого періоду Кіотського протоколу - зменшити викиди парникових газів на 5% нижче рівня 2000 р. [2] (або на 13% до рівня 2005 р.).

У 2015 р. уряд Австралії ратифікував Паризьку угоду і взяв зобов'язання зменшити до 2030 р. викиди парникових газів на 26–28 % нижче рівня 2005 р. Крім того, країна залишила за собою право переглянути ці цілі. Хоча цей показник є об'єктивним з огляду на статистичні параметри (кількість населення, ВВП, розвиток різних галузей промисловості тощо), вказана ціль, як і попередні «кіотські» цілі, викликала критику з боку експертів за занадто низький рівень зниження викидів з огляду на особливості економічного розвитку країни [3]. Зокрема Організація Об'єднаних Націй заявила, що з 2014 р. Австралія практично не рухається у напрямі досягнення цієї цілі і навіть зробила крок назад в кліматичній політиці внаслідок скасування у 2014 р. «податок на викиди вуглецю», спрямованого на контроль викидів в країні, а також на підтримку зростання економіки за рахунок розвитку технологій чистої енергії. Це ставить під сумнів досягнення цілей до 2020 р і 2030 р. Очікується, що рівень викидів до 2030 р. буде набагато вище від запланованого країною. Професор Френк Джоцо, директор Центру кліматичної та енергетичної політики в школі публічної політики Кроуфорду зазначає, що позитивні результати, якими звітує

австралійський уряд, досягнуті за рахунок процесу природного очищення земель, а не за рахунок скорочення викидів парникових газів «брудними» підприємствами, на що може і має впливати уряд [4].

Справа в тому, що Австралія прагне скоротити викиди парникових газів, не скорочуючи видобуток вугілля, що є одним з найбрудніших видів викопного палива, адже це може негативно відобразитися на її економічному розвитку і знизити конкурентоздатність. Країна володіє найбільшими в світі запасами кам'яного вугілля і є одним з головних його експортерів. Вугілля є другим за величиною джерелом доходу країни після залізної руди, який приносить в державний бюджет 60 млрд австралійських доларів на рік [5]. Це безпосередньо впливає на характер екологічної політики країни. Тому на даний час політика у цій царині не передбачає будь яких радикальних дій, а спрямовується на підвищення енергоефективності.

Так, у 2015 р. вона прийняла Національний план енергоефективності (NEPP), який має забезпечити покращення ефективності використання енергоресурсів на 40 % до 2030 р. Зокрема встановлюються норми енергоефективності для низки електротоварів, таких як холодильники, що дозволить домогосподарствам щорічно економити від 90 до 190 австралійських доларів, сприяючи при цьому впровадженню енергоефективних технологій.

У його рамках був розроблений «пакет кліматичних рішень» вартістю 3,5 млрд австралійських доларів. Він передбачає надання 2 млрд австралійських доларів Фонду кліматичних рішень, який має кредитувати впровадження суб'єктами підприємницької діяльності, фермерами, малим бізнесом та корінними громадами енергоефективних технологій. Також планується збільшити інвестиції у розширення енергетичної інфраструктури, зокрема між штатами Вікторією і Тасманією.

З 2014 р. у країні працює Фонд скорочення викидів, який компенсує підприємствам витрати на модернізацію, яка призводить до скорочення викидів вуглецю. Найбільш успішною є діяльність фонду у сільських районах, оскільки 80% підприємств, які скористалися його послугами, працюють у сільськогосподарському та земельному секторах. У результаті зросла продуктивність сільського господарства, зменшилась швидкість втрати біорізноманіття і з'явилась низка можливостей для працевлаштування корінних австралійців.

Уряд намагається впроваджувати енергоефективні заходи і в транспортній галузі. Через Корпорацію з чистої енергетики (CEFC) він надає кредити бізнесу для модернізації автотранспорту з метою зменшення шкідливих викидів та підтримує впровадження інновацій, зокрема використання легких коліс з вуглепластику. Форум міністерського рівня, що обговорює проблему зменшення викидів автотранспорту, розглядає наразі такі пропозиції, як врахування стандарту економії палива для легких транспортних засобів та можливість заохочення розвитку ринку альтернативних видів палива. Крім того, в Австралії вже почалося розроблення Національної стратегії з розвитку електромобілів для забезпечення планового і керованого переходу на нові технології та створення інфраструктури для цих транспортних засобів. Передбачається, що для

впровадження стратегії будуть виділені гранти Австралійської агенції з відновлювальної енергетики (ARENA), інвестиції Корпорації з чистої енергетики та кошти Ради з транспорту та інфраструктури COAG. До 2027 р. також мають бути вдосконалені стандарти якості палива.

Низка заходів австралійського уряду спрямована на підвищення інформованості споживачів, які мають приймати свідомі екологічні рішення. Наприклад, уряд Австралії інвестував \$ 6,5 млн у маркування приладів для опалення, причому планується створити їх «енергетичний» рейтинг. Головна ідея цього задуму полягає в тому, що такі «лейби» дозволять споживачам порівнювати різні технології опалення та приймати більш обґрунтовані рішення, які найкраще відповідають їхнім потребам. Уряд вважає, що впровадження цієї ідеї дозволить до 2030 р. скоротити викиди парникових газів до 15 млн т.

Також здійснюється робота по утепленню будинків. У 2019-2020 рр. на ці потреби спрямовано 20,5 млн австралійських доларів. З них 3,4 млн витрачені на підвищення енергоефективності як нових, так і існуючих будинків, а 7,1 млн – на модернізацію комерційних будівель. Очікується, що до 2030 р. цей захід сприятиме скороченню викидів на 45 млн тон.

З початку 2020 р. впроваджується урядова програма «Енергоефективні громади», яка надає гранти представникам бізнесу та громадським організаціям для вдосконалення практики енергоефективності. Фінансування підтримуватиме діяльність, яка допоможе бізнесу та громадським організаціям заощадити енергію за рахунок оновлення обладнання, що зменшує споживання енергії, сприяти реалізації проектів з генерації та зберігання енергії (наприклад, встановлення сонячних фотоелектричних панелей, батарей та пристроїв для підігрівання води сонцем).

Досить вагомими є інвестиції в наукові дослідження. Так, 23,9 млн австралійських доларів спрямовано на створення нового Центру досліджень клімату CSIRO в Хобарті. Також 255 млн австралійських доларів направлено на розширення можливостей дослідження Антарктики. Австралія позиціонує цей напрям як внесок у міжнародні дослідження клімату, які допоможуть світові краще зрозуміти, як він змінюється і яким чином людство може впливати на цей процес. Роль науки у боротьбі зі змінами клімату неодноразово підкреслювалась у виступах австралійських урядовців. Наприклад, під час свого офіційного виступу на переговорах щодо клімату в Мадриді прем'єр-міністр країни заявив, що саме технологічні інновації стануть запорукою боротьби зі зміною клімату.

Також уряд Австралії має намір посадити мільярд нових дерев у рамках масштабної кампанії, націленої на досягнення кліматичних цілей, визначених Паризькою кліматичною угодою. Уряд вважає, що проект, який триватиме аж до 2050 р., допоможе позбутися 18 млн т парникових газів вже до 2030 р. Це також сприятиме створенню додаткових робочих місць, що принесе національній економіці понад 16,4 млрд австралійських доларів [6].

На перший погляд, заходи, які здійснив і планує впроваджувати австралійський уряд, є достатньо комплексними, адже вони спрямовані на розвиток енергоефективності як на рівні промисловості, так і на побутовому рівні. Однак постає питання – чи достатньо їх для виконання цілей, які країна має

виконати до 2030 р.? Адже Австралія не планує скорочувати видобуток і експорт вугілля, навпаки відбувається розширення вугледобування. Аналітики вказують на контрверсійність рішення уряду надати дозвіл індійській компанії «Adani» на будівництво шахт у штаті Квінсленд, адже незрозумілими залишаються його екологічні наслідки. Більше того, існують думки, що будівництво шахт і подальший видобуток вугілля сприятимуть збільшенню викидів парникових газів вдвічі.

Вже сьогодні можна говорити про тривожні тенденції, які свідчать про недостатність боротьби зі зміною клімату в Австралії. Так, згідно до Індексу ефективності щодо зміни клімату, підготовленого Інститутом «Ньюклімат», Мережею кліматичних дій та організацією «Germanwatch», серед 57 країн, які виробляють 90% парникових газів, за ефективністю заходів щодо їх зменшення Австралія посіла останнє місце. Стосовно оцінки національної та міжнародної політики в цій царині, то у звіті зазначено, що переобраний уряд Моррісона «продовжує погіршувати результати діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях». Згадуючи той факт, що Австралія не пристала на пропозицію уразливих до змін клімату країн Тихоокеанського регіону відмовитись протягом наступних 12 років відкривати нові вугільні шахти або розширювати діяльність вже існуючих, експерти відзначили, що новий уряд усе більше перетворюється на регресивну силу у міжнародних переговорах і не ставить амбітні цілі в кліматичній політиці [7].

Отже, на даний час можна констатувати, що ефективність кліматичної політики Австралії помітно знизилась й можна стверджувати про її дуалізм. Очевидно, що з огляду на неконтрольовані темпи глобального потепління, таких «м'яких» заходів, як енергоефективність, вже недостатньо. Метою країни має стати рух до «нульових» викидів, що полягає у збалансуванні емісій вуглекислого газу із заходами щодо їх видалення (або зменшення сумарного об'єму). Для цього мають бути здійснені більш радикальні заходи, ніж підвищення енергоефективності в економіці і побуті.

Список використаних джерел

1. Australia Outlines Conditions for Joining Kyoto Protocol's Second Commitment Period. URL: <http://sdg.iisd.org/news/australia-outlines-conditions-for-joining-kyoto-protocols-second-commitment-period/> (дата звернення 10.01.2023).
2. Australia and the Doha Amendment: a quick guide. URL: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/rp/rp1617/Quick_Guides/QG-DohaAmendment (дата звернення 10.01.2023).
3. Australia's 2030 climate change target- URL: <https://www.environment.gov.au/climate-change/publications/factsheet-australias-2030-climate-change-target> (дата звернення 10.01.2023).
4. Fact checking Angus Taylor: does Australia have a climate change record to be proud of? URL: <https://www.theguardian.com/australia-news/2019/dec/31/fact-checking-angus-taylor-does-australia-have-a-climate-change-record-to-be-proud-of> (дата звернення 10.01.2023).

5. Scott Jason. The land where coal remains king- URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2019-05-07/in-australia-coal-remains-king-despite-climate-fears> (дата звернення 10.01.2023).
6. Climate Solutions Package- URL: <https://www.environment.gov.au/climate-change/climate-solutions-package> (дата звернення 10.01.2023).
7. Climate Change Performance Index. URL: https://newclimate.org/wp-content/uploads/2019/12/CCPI-2020-Results_Web_Version.pdf (дата звернення 10.01.2023).

УДК : 316.422(100)

Омельченко А.В.

«НАЗДОГАНЯЮЧА» МОДЕРНІЗАЦІЯ У СУЧАСНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

The article is devoted to the issue of the effectiveness of "catch-up" modernization for the development of countries that are at the stage of transition from a traditional to an industrial type of society. A general overview is proposed to find out main trends in this process.

Keywords: *modernization theory, "catch-up" modernization, industrial society.*

Сучасний світ знаходиться на етапі переходу до стадії постіндустріального суспільства. Незважаючи на те, що самі ознаки цієї стадії досі є предметом дискусій, слід враховувати той факт, що не всі країни світу навіть на сьогодні змогли здійснити перехід від аграрного, традиційного до індустріального етапу розвитку. Перехід від етапу традиційного суспільства до модерну є предметом розгляду теорії модернізації, яка, здавалося, у другій половині ХХ століття дещо втратила свою актуальність. Але проблеми побудови розвиненої ринкової економіки та демократичних систем влади є актуальними і сьогодні.

Класична теорія модернізації пов'язана з індустріалізацією в економічному розвитку та переходом до принципово іншої системи суспільних відносин, що ґрунтуються передусім на індивідуалізмі та раціоналізмі [1]. В більш загальному плані під модернізацією можна розуміти перехід до іншої, більш високої стадії розвитку (наприклад від індустріальної до постіндустріальної, або від традиції до модерну. Але ми розглядатимемо його у класичному, вузькому розумінні – як фазовий перехід від традиції до модерну.

Класична теорія розглядає два основних типи модернізації: первинну (органічну, «піонерську») та вторинну (неорганічну, «наздоганяючу») [2, с. 36]. «Піонерська» модернізація характерна для країн, в яких фазовий перехід здійснювався по мірі складення всіх необхідних соціально-економічних умов та являв собою відповідь на суспільний запит. До таких відносять країни Західної

Європи та Північної Америки. Дещо дискусійною, на наш погляд, є проблема «наздоганяючої» модернізації, тому вона потребує додаткового розгляду.

Традиційно стадіальний перехід відбувається у всіх сферах життя суспільства – соціальній, економічній, політичній та культурній. Але досить часто сам термін «модернізація» пов'язують (і навіть плутають) з індустріалізацією, розуміючи під цим саме перехід до машинної стадії товарного виробництва. В українській історіографії термін «радянська модернізація» описує саме масову індустріалізацію сталінського періоду.

Проте сам процес механізації виробництва, на наш погляд, є суто технічним моментом, який демонструє технічний прогрес як наочний результат модернізаційних змін. Саме соціальні зміни є основним маркером модернізації, саме формування нових соціальних структур визначає ступінь ефективності модернізаційних процесів в інших суспільних сферах. Сама індустріалізація базується на технічному прогресі, в основі якого лежить підприємницька конкуренція. А це, у свою чергу, вимагає виділення індивіду з колективного середовища, зруйнування традиційного укладу, в якому людина має значення лише як член певної соціальної корпорації, що бере на себе функції його захисту і, з іншого боку, повністю унормовує його поведінку всередині і назовні. Становлення індивіду, його виділення з колективу супроводжується побудовою якісно іншої політичної надбудови, яка гарантуватиме його економічні та громадянські права і свободи.

Саме акцент на соціальній трансформації, без якої модернізація не може вважатися завершеною, визначає ще одну характерну рису модернізаційних процесів – розтягнутість у часі. Це можна пояснити тим, що соціальні зміни (особливо у традиційному суспільстві) є дуже повільними. Інерційність суспільних традицій призводить до того, що самі соціальні зміни можуть розтягнутися на одне чи два покоління після формування економічних чи політичних передумов. Одночасно це робить соціальну трансформацію цементуючим фактором модернізації, оскільки повільна зміна суспільних поведінкових моделей закріплює нові економічні та політичні реалії.

У країнах «піонерського» типу, які проходили процес модернізації протягом декількох століть, зміна політичних та економічних моделей не призводила до серйозних соціальних потрясінь.

«Наздоганяюча» модернізація відбувається за наявності готової соціально-економічної моделі (що склалася внаслідок «піонерського» типу) як прикладу для повного чи часткового наслідування. Така спроба скопіювати вже існуючу модель надає процесу певної штучності, неприродності, оскільки «наздоганяюча» модернізація – це завжди «модернізація згори», процес, ініційований і контрольований політичною елітою внаслідок усвідомлення явного або потенційного відставання від провідних суспільств з більш ефективними політико-економічними механізмами. Часто це відбувається внаслідок програної війни, або через явну небезпеку подібного програшу. Екстремальність обставин змушує правлячі еліти докладати надзвичайних зусиль задля виправлення ситуації, через що «наздоганяюча» модель набуває відверто форсованого характеру. Найкраще це характеризується тезою

радянського диктатора Й. Сталіна, висловленою у його промові на Першій всерадянській конференції працівників соціалістичної промисловості у лютому 1931 року: «Ми відстали від передових країн на 50-100 років. Маємо пробігти цю відстань у десять років. Або ми зробимо це, або нас знімуть» [3, с. 39].

Фактично в таких умовах основною рушійною силою модернізаційного процесу стає саме політичний істеблішмент країни, в той час як більша частина суспільства, яка все ще знаходиться у старій, традиційній парадигмі, сприймає ініційовані зверху модернізаційні процеси насторожено, або навіть вороже [4, с. 259].

В умовах суспільного несприйняття модернізаційних змін особливої ваги набуває наявність механізму їх ефективного впровадження. Зазвичай «агентами змін» «наздоганяючої» модернізації виступає бюрократичний апарат. За наявності більш-менш централізованої системи державного управління запровадження модернізаційних змін видається більш ефективним, ніж в умовах децентралізованого управління. Втім суспільне нерозуміння сутності модернізації можна також розповсюдити і на представників бюрократичного апарату низового та середнього рівня, яка щонайбільше (діючи в умовах ієрархічного суспільства) механічно виконує незрозумілі вказівки згори або (в умовах децентралізації) може навіть вдаватися до політики саботажу, вбачаючи у змінах загрозу для існуючого статус-кво.

Таким чином цілком можна говорити про поверхневий характер «наздоганяючої» модернізації, сутність якої не є зрозумілим для суспільства, а подекуди може сприйматися як нав'язані згори, непотрібні чи шкідливі зміни.

Ще одним ризиком «наздоганяючої» модернізації є той факт, що вона вимагає вироблення та постійної координації системної політики з урахуванням зовнішньої та внутрішньої кон'юнктури та особливостей суспільно-історичного розвитку конкретної території. Таким чином, як це не парадоксально, впровадження вторинної модернізації не може здійснюватися шляхом механічного копіювання вже існуючих і працюючих моделей суспільно-економічного розвитку, оскільки останні склалися у специфічних умовах і не можуть бути відтворені з повною ідентичністю.

Іншими словами, для досягнення ефективного результату при «наздоганяючій» модернізації суспільство має «пробігти відстань» не тільки швидко, але й без суттєвих помилок, оскільки модернізаційні процеси носять самі по собі настільки значний характер, що відкоригувати їх на такій короткій дистанції видається малоімовірним.

В цих умовах здійснення «наздоганяючої» модернізації залежить від політичної волі правлячої еліти та її здатності до системного впровадження необхідних економічних та політичних перетворень. Зазвичай ці процеси у сучасному суспільстві потребують диктаторської моделі управління, яка в академічних колах отримала назву «диктатури розвитку». Втім, ефективність такого способу здійснення модернізації носить, на наш погляд, дискусійний характер та потребує окремого розгляду.

Форсовані темпи «наздоганяючої» модернізації призводять до вихолощення демократичних інституцій (перш за все політичних), які в

розвинених країнах відіграють фундаментальну роль підтримки соціальної стабільності, а в «наздоганяючих» перетворюються на формальну імітацію з метою підтримання зовнішнього престижу держави. В таких умовах всі зусилля еліти зі швидкого переходу суспільства до стадії модерну перетворюються на аналог карго-культу. Характерно, що це відбувається не тільки у соціальній чи політичній сферах (що є зрозумілим з огляду на малі часові проміжки перетворень), але й у сфері економічній. Зокрема індустріальний комплекс, який зазвичай є одним з основних видимих показників модернізаційних перетворень, в таких суспільствах часто позбавлений функції самопоновлення і, будучи створеним одномоментно, залишається надалі без значних удосконалень. В цілому терміни «наздоганяючої» модернізації співпадають із життєвим циклом еліти, що їх запровадила.

Список використаних джерел

1. Лібанова Е.М. Соціальні проблеми модернізації української економіки. URL : <https://dse.org.ua/arhcive/17/1.pdf>
2. Ляшенко В.І. Україна ХХІ: неоіндустріальна держава або «крах проекту»? : монографія / В.І. Ляшенко, Є.В. Котов; НАН України, Ін-т економіки, пром-сті; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. Київ, 2015. 196 с.
3. Сталин И.В. О задачах хозяйственников: Речь на Первой Всесоюзной конференции работников социалистической промышленности 4 февраля 1931 г. *Сталин И.В. Сочинения*. Т. 13. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1951. С. 29–42.
4. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций. Москва: Аспект Пресс, 1999. 416 с.

УДК 94:271.222(470+571)«1945/1948»

Оліцький В.О.

ВИТОКИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ВІДНОСИНИ РПЦ ІЗ СХІДНИМИ ПАТРІАРХАТАМИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-х років

This paper is devoted to the origins of today's traditions of russian religious policy. The article examines the establishment and development of relations between the Russian Orthodox Church and the Eastern Patriarchates in the context of Soviet foreign policy. The methods of establishing relations and the tasks that were supposed to be implemented thanks to them are highlighted. It was established that despite the failure of the transfer of the center of world Orthodoxy to Moscow in the late 1940s, this direction played an important role in the activities of the Russian Orthodox Church. Despite the collapse of the USSR, the Moscow Patriarchate continued to use the acquired connections to defend its own interests.

Keywords: Orthodoxy, Christianity, Russian Orthodox Church, Eastern Patriarchates, USSR.

Біполярне влаштування світу заклало ряд зовнішньополітичних тенденцій, які визначали міжнародні відносини у майбутньому, в тому числі сьогодні. Однією із таких тенденцій є міжправославна діяльність РПЦ, яка в середині ХХ ст. значною мірою визначалася планами СРСР на міжнародній арені. Сучасна міжрелігійна діяльність РПЦ значною мірою продовжує закладені в середині ХХ ст. тенденції. Міжправославні зв'язки та форми роботи, які були напрацьовані протягом другої половини ХХ ст. використовуються сучасним російським релігійним та політичним керівництвом для досягнення власних геополітичних цілей, у тому числі у релігійній сфері. В даний період відродженій РПЦ вдалося налагодити відносини з іншими православними церквами, у тому числі із Східними патріархатами. Незважаючи на те, що в кінці 1940-х років цей напрям не дав бажаного для радянського керівництва та церковних ієрархів результату, налагоджені контакти підтримувалися у майбутньому, напрацьовувалися засоби підтримки даних відносин. Після розпаду СРСР РПЦ продовжила розвиток даних відносин, використовуючи їх у реалізації нових завдань. З початком гібридної війни росії проти України, значну роль у ній відіграє релігійний фактор. Набутий у попередні десятиліття досвід та міжособистісні зв'язки, враховуючи нові реалії та виклики у відносинах із Східними патріархатами, РПЦ намагається використати в сучасних умовах, зокрема у протистоянні із Вселенським патріархатом та ПЦУ.

Одним із важливих для радянського та церковного керівництва у середині 1940-х років напрямком було налагодження відносин із Східним патріархатом. На Помісному соборі РПЦ 1945 р. були присутніми очільники та представники 7 православних церков, зокрема усіх Східних патріархатів. Запрошення Східних патріархів планувалося із метою пошуку форм встановлення контакту і взаєморозуміння з питань зв'язку і взаємодопомоги РПЦ Православним церквам Сходу. Згідно із радянським планом фронтальної боротьби із Ватиканом консолідуючим центром християнських конфесій мав стати Московський патріархат. Наприкінці 1945 р. у Москві планувалося провести Всесвітню конференцію християнських церков.

З метою забезпечення участі у ній представників Східних патріархатів на Близький Схід у травні 1945 р. відправилася делегація РПЦ на чолі із Патріархом Олексієм у супроводі співробітників МДБ. Поїздка тривала від 28 травня до 26 червня 1945 р. В ході візиту було відвідано Іран, Ліван, Сирію, Палестину та Єгипет. Про особливу роль даної поїздки не лише для Церкви але й для держави свідчить особлива увага з боку СРСР до даної події. Делегація для перельоту із Москви до Тегерана була забезпечена спеціальним літаком. Члени делегації також отримали відповідні роз'яснення відносно порядку обговорення питань, що планувалося порушити та вказівки щодо поведінки. Делегація прийшла до висновку, що не зважаючи на збільшення авторитету РПЦ серед православних ієрархів Близького Сходу, вони не висловлюють відкритих симпатій до РПЦ або СРСР. Було заявлено, що значний вплив на церковників мають англійці. Східні

патріархати ж мають складне фінансове становище. Проте, Антіохійський патріарх Олександр є послідовним русофілом. Решта три Патріархи, якщо й не являються цілковитими прихильниками англійців, то змушені зважати на їх позицію. Під час поїздок крім вищеописаної мети обговорювалася карловицька проблема, давалися інтерв'ю зарубіжним інформантам про свободу релігії в СРСР та незалежність РПЦ від держави. Говорячи за необхідність скликання у Москві всецерковної конференції для обговорення способів боротьби із політикою Ватикану, Патріархи погодилися із необхідністю такого зібрання, проте зазначили що це питання не на часі. Паралельно обговорювалося питання про необхідність скликання Вселенського Собору і ніби то Патріарх Олексій отримав одностайне ствердження Патріархів, що він повинен відбутися у Москві. Із обміну думками стосовно даного Собору делегати дійшли висновків, що він за прикладом попередніх, мав бути скликаний хоча і за ініціативою Церкви, проте державою. Очевидно, що мова йшла про СРСР. Під час Собору планувалося обрати нового Вселенського патріарха та перенести центр православ'я до Москви. Окремо зроблено висновки про необхідність фінансової підтримки всіх чотирьох Східних патріархатів зі сторони РПЦ. У листопаді–грудні 1946 р. за погодженням із Радою у справах РПЦ митрополит Григорій (Чуков) відвідав Сирію, Ліван, Єгипет підкріплюючи свої зустрічі із місцевими ієрархами значними сумами валюти. У 1946–1947 рр. голова Ради у справах РПЦ Г. Карпов погоджував із Й. Сталіним виділення із державного бюджету для підтримки відносин із Східними патріархатами близько 200 тисяч доларів щорічно [2, с. 243–244; 5, с. 366–369, 411–412, 415–416, 428–432]. Таким чином, візит на Близький Схід 1945 р. мав розпочати роботу спрямовану на перенесення центру світового православ'я до Москви, посилення впливу СРСР на міжцерковній арені. Він дозволив розробити плани щодо фінансового стимулювання підтримки РПЦ з боку Східних патріархатів.

Під час підготовки Всеправославної наради в Москві, із зростанням напруги на геополітичному просторі, з боку СРСР, а відповідно і РПЦ православним церквам Близького Сходу приділялася особлива увага. Стояло завдання особливо зосередитися та тих державах регіону, православні ієрархи яких, на думку радянських політичних та дипломатичних кіл, під впливом американських чи англійських кіл не могли чітко прийняти рішення у відношенні до запланованого в Москві церковного зібрання. В першу чергу малися на увазі церкви Константинопольська, Олександрійська та Єрусалимська. Розуміючи місце та роль Константинопольської патріархії у православному світі, особливий інтерес викликала саме її позиція. Методи боротьби за прихильність представників Східних патріархатів часто зводилися до матеріальних винагород. Зокрема, Антіохійському патріархові обіцяли відкрити подвор'я у Москві та значну фінансову допомогу. У 1948 р. подвор'я було відкрито, а сам Патріарх здійснив ряд візитів до СРСР [4, с. 24–25]. Для створення прихильності та участі у Всеправославної нараді, на початку 1947 р. готувалася передача подвор'їв у Москві, Києві та Ленінграді Єрусалимській, Сербській, Олександрійській церквам. Відбувалися виплати подарунків у валюті, а фактично робилися спроби підкупу очільників Константинопольської, Кіпрської, Грецької, Албанської,

Сербської церков. Зокрема, Вселенському патріархові було виділено 40 тис. доларів. Московській патріархії з боку радянської влади лунали обіцянки про передачу усіх приміщень Троїце-Сергієвої лаври, собору Новодівичого монастиря тощо [6, с. 18]. На думку О. Беглова реалізуючи за допомогою релігійних засобів зовнішньополітичну стратегію на Близькому Сході, радянське керівництво через релігійні інституції вступало в боротьбу за домінування в регіоні, сподіваючись витіснити Великобританію.

Попри спроби підкупу та значні фінансові вливання з боку СРСР, Східні патріархати не пішли на порушення ієрархічної традиції. Не вдалося реалізувати спробу провести Вселенський Собор у Москві під керівництвом РПЦ та більшовиків із метою закріплення першості у православному світі за Московським патріархом. Організація зібрання передсоборної наради у 1947 р. наштотувалися на протидію Східних патріархів. В результаті у 1948 р. під приводом святкування 500-річчя автокефалії РПЦ до Москви було запрошено представників усіх православних церков та планувалося провести передсоборну нараду. Ряд православних церков прислали своїх представників, які взяли участь у богослужіннях але відмовилися від участі у нараді предстоятелів та представників Православних церков [1, с. 114]. Таким чином, ще напередодні святкування стало зрозуміло, що не вдасться змінити статус Московського патріархату. Фактично, поставлена мета із перенесення центру світового православ'я до Москви була провалена.

В ході проведення ювілейних урочистостей, 9–17 липня 1948 р. відбулося зібрання, назване нарадою предстоятелів та представників автокефальних Православних церков. На цю нараду не прибули предстоятелі Східних патріархатів, обмежившись відправкою офіційних делегацій. Олександрійська православна церква взагалі не прислала навіть делегатів, доручивши своє представництво антиохійській делегації. На цій нараді з уст Патріарха Олексія активно лунала антикатолицька риторика. Зокрема, в промові виголошеній перед відкриттям наради 9 липня 1948 р., він зазначив, що серед питань, які гостро постали перед Православною церквою та потребують вирішення, на першому місці стоїть «прояв особливої активності зі сторони Ватикану», що «римське папство намагається повсюди розірвати православну єдність». Серед інших питань виділялося визнання хіротоній Англійської церкви, питання календаря та екуменічний рух [3, с. 5–6, 15–18].

Прийнята 17 липня 1948 р. резолюція з питання «Ватикан і Православна церква», засуджувала католицизм та особисто Папу Пія XII в порушенні церковних канонів, зближенні зі світською владою тощо. В документі лунали заяви, що «Ватикан – це центр міжнародних інтриг направлених проти інтересів народів, особливо слов'янських; центр міжнародного фашизму» [3, с. 24]. Подібні заяви формулювалися з метою закликати християн, у тому числі віруючих католиків фактично виступити проти влади Папи. Безумовно, що подібні тези не могли жодним чином вплинути ні на становище Католицької церкви, ні на позицію Папи, ні на спроби перетворити РПЦ на центр світового християнства або уособлення християнської єдності.

Прийняті нарадою резолюції були підписані Патріархом Московським Олексієм, Католикосом-Патріархом Грузії Калістратом, Патріархом Сербії Гаврилом, Патріархом Румунії Юстиніаном, екзархом Болгарії Стефаном, екзархом Московської патріархії у Чехословаччині Єлевферієм. Крім того, представники Олександрійської, Польської та Албанської церков поставили підписи під прийнятими резолюціями [3, с. 23–30]. Можна говорити, що дані святкування окреслили справжні межі на які поширювався вплив РПЦ. Стало зрозуміло, що вони фактично повністю співпадали із сферою впливу СРСР. Підготовка та проведення урочистостей продемонстрували слабкий вплив Московської патріархії на Східні патріархати та фактичну неможливість реалізувати покладені на неї плани зовнішньополітичної діяльності. З 1948 р. відзначається погіршення відносин між державою та РПЦ. Попри це, релігійний фактор через Московську патріархію і в подальшому використовувався СРСР на міжнародній арені. Розвивалися і відносини із Східними патріархатами, відбувався обмін делегаціями, відкриття подвор'їв тощо.

Отже, сучасна діяльність РПЦ на міжнародній арені базується значним чином на набутому протягом другої половини ХХ ст. досвіді, зв'язках, формах та методах роботи. Закладені в даний період тенденції чітко простежуються на сучасному етапі. Одним із нереалізованих в середині ХХ ст., але актуальних напрямків для РПЦ залишається здобуття першості у православному світі та збереження гегемонії в релігійному житті пострадянських держав. В середині 1940-х років відбулося налагодження зв'язків РПЦ із Східними патріархатами. Вони розглядалися переважно з метою перенесення центру світового православ'я до Москви. Попри те, що даний план не вдалося реалізувати, взаємовідносини розвивалися. Після розпаду СРСР РПЦ успадкувала і зовнішні зв'язки Московської патріархії, використовуючи їх із метою збереження свого становища на пострадянському просторі. Сьогодні, РПЦ намагається використати дані відносини не лише для збереження власного становища, зокрема в Україні, але і в протистоянні із Вселенським патріархатом. У випадку, коли це не вдається реалізувати, як наприклад визнання ПЦУ з боку Олександрійського патріархату, Московська патріархія іде на розірвання канонічних зв'язків та спроби втручання на канонічну територію опонента.

Список використаних джерел

1. Беглов А.Л. Международная деятельность Русской Православной Церкви в период «нового курса» в государственно-церковных отношениях. Основные этапы и кризисные явления. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. 2018. Т. 11. № 4. С. 104–129.
2. Бистрицька Е. Східні православні церкви у геополітичних планах Кремля (1945–1948 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія Історія*. 2010. Вип. 2. С. 242–248.
3. *Журнал Московской Патриархии*. 1948. Спеціальний номер. 68 с.
4. Каиль М. «Православный фактор» в советской дипломатии: международные коммуникации Московского патриархата середины 1940-х гг. *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 2017. № 1. С. 19–40.

5. Русская Православная Церковь в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. Сборник документов / сост. Васильева О.Ю., Кудрявцев И.И., Лыкова Л.А. М., 2009. 765 с.

6. Шкаровский М. Сталинская религиозная политика и Русская Православная Церковь в 1943–1953 годах. *Acta Slavica Laponica*. 2009. Tomus 27. P. 1–21.

УДК 341.17:327(477)

Kushevska N.
Demchenko L.

THE BALTIC-BLACK SEA UNION: PROSPECTS FOR UKRAINE

У статті розглядається актуальність створення Балто-Чорноморського союзу для України та сусідніх країн у контексті російської загрози. Стає все важче ігнорувати нагальну потребу в новому альянсі для захисту кордонів Балто-Чорноморського регіону та відновлення нашої економіки та співпраці. В останні роки інтерес до нього зростає. Ідея цього міждержавного об'єднання є не новою для Східної Європи, і це питання знову набуло актуальності у світлі останніх подій після початку українсько-російської війни у 2014 році та загострилося після вторгнення російської федерації на територію суверенної України в повному обсязі 24 лютого 2022 року.

Основна мета об'єднання – забезпечення власної безпеки та оборони в країнах Балтії та Чорного моря. Історично більшість із цих країн входили до Речі Посполитої, а Україна є ключовим союзником, без якого об'єднання неможливе. Оскільки військова і політико-економічна загроза державам зараз виходить з боку росії, актуальним є створення союзу з великим політичним, економічним і, головне, оборонним потенціалом. Тому що сила є єдиним ефективним засобом стримування агресії Російської Федерації.

До переваг створення Балто-Чорноморського союзу можна віднести геополітичну та транзитну ситуацію, оскільки держави розташовані на перетині транспортних та енергетичних коридорів. Це дає змогу доповнювати економіки та забезпечувати безпеку регіону. Між країнами також є культурні, національні та історичні подібності. Вирішальною є історична пам'ять — про важкі війни за незалежність від Росії 1918-1920 рр., а також про репресії часів, коли країни Балтії та Україна входили до складу СРСР.

Ключові слова: ООН, міжнародна безпека, реформа, міжнародна організація

The discussion of the idea of the creation of the Baltic-Black Sea Union began after the First World War by Polish and Ukrainian scientists to form a group of states in order to defend their independence and cultural identity. The formation of the idea, perspectives, and analysis of the association started at that time. Stepan Rudnytskyi,

Yuriy Lipa, and Jozef Pidsudskyi, among other foreign scientists, took part in the development of the idea.

In 2014, Ukraine was faced with the need to regain its independence and integrity, and the countries of the Baltic-Black Sea region were in territorial and economic danger due to the undisguised military aggression of the Russian Federation. In Ukraine, the question of the external development vector for rapprochement with the European Union arose, and in neighbouring states, the main issue was protection against the possible exit of Russian aggression beyond the borders of Ukraine.

In 2015, among European countries, discussions on the creation of the Baltic-Black Sea Union were initiated in Poland. On the eve of the inauguration on August 6, 2015, Polish President Andrzej Duda repeatedly stated his intention to create a Baltic-Black Sea Alliance of states consisting of Poland, Ukraine, Belarus, Latvia, Lithuania, Estonia, Moldova, Hungary, Romania, Bulgaria, Slovakia, the Czech Republic, and six countries of the former Yugoslavia.

Based on this, the potential Baltic-Black Sea Union (Baltic-Black Sea Axis, Midzymorze, Intermarium, Baltic-Pontic Federation, Baltic Union, and other configurations) will have a military-political character by involving its Central and Eastern European countries.

Taking into account the current situation, in which the existence of Ukraine as an integral independent state is under threat, part of the territory is occupied, and the economy is destroyed, we must look for allies in the resistance to Russian armed aggression. The countries of Eastern and Central Europe are also under threat due to the threats of the Russian Federation towards them.

In this article, we argue that it is necessary to investigate the prospects and reality of the creation of the Baltic-Black Sea Union within the framework of the countries neighbouring Ukraine from the Black Sea to the Baltic Sea. The purpose of the work is to carry out a comprehensive analysis of the formation of the idea of the Baltic-Black Sea Union from the very beginning to the present, the role of Ukraine as the main member of the alliance, and an analysis of the prospects and possible forms of the union of the Baltic States and the Black Sea after the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine.

The main methods applied by the authors are the universal philosophical method, general methods (inductive and deductive), and methods of synthesis and analysis.

Regarding the Baltic-Black Sea Union, opinions have been expressed for a long time. It is traditionally believed that the origins of this idea lie in the 1920s, in the post-war years after the First World War. However, in fact, the chronological framework of the formation of the idea of Baltic-Black Sea unification covers the period of formation of the great trade route "The Way from the Varangians to the Greeks." The path is first mentioned in the annals "The Tale of Timely Years," which dates from the XI-XII centuries. The route connected Scandinavia and Byzantium and was the first unification of the Baltic and Black Seas. One of the most important points was Kyiv. On the map, we can see that most of the route passes along the Dnipro River through the territory of Kyivan Rus, modern Ukraine. From this, we can conclude that Ukraine

historically played an important role in the union of the Baltic and Black Sea countries because it united them together.

Picture 1 - The path from the Varangians to the Greeks

The decline of the trade route in the 11th century AD attested to significant economic changes in both the region and Kievan Rus. An important aspect is that the region between the two seas is located at the political and cultural junction of Europe and Eurasia, it is here, between the two seas, that the conflict potential between the European and Eurasian worlds can be traced.

The Hadiatsk Agreement of 1658 can also be considered the union's forefather. The agreement was concluded but not implemented due to the geopolitical processes of the 17th century. Following that, it reappeared as a political concept on numerous occasions. Similar projects have been discussed in the Ukrainian and Polish environments. Their goal was to guarantee the security of Central Europe. Back in the time of the Ukrainian People's Republic, the Ukrainian historian and head of the Central Rada, M. Hrushevskyi, in his work "Orientation of the Black Sea" (1918), outlined the idea of creating the Baltic-Black Sea Union.

The ideologue of Ukrainian nationalism, Yurii Lypa, created the geopolitical "Black Sea Doctrine" (1940), in which he favoured the creation of a Baltic-Black Sea Federation consisting of Ukraine, Poland, Lithuania, and Belarus. All these projects were aimed at anti-Russian measures since the main enemy of the countries has always been Russia (Muscovy in the 17th century, the Russian Empire in the 19th century, the USSR in the 20th century, and, finally, the Russian Federation already at the beginning of the 21st century).

The first Baltic-Black Sea Union was created in August 1919 in Latvia at a conference near Riga. Delegates from Poland, Ukraine, Finland, Estonia, Latvia, and Lithuania became signatories. The programme of the union was developed by the head of the Ministry of Foreign Affairs of Latvia, Siegfried Meyerowitz. The main tasks were: defense, integration of economic systems, common banking and monetary systems, mutual support and common foreign policy, and ensuring free passage between the seas. But the project was never implemented.

From May 2 to 5, 2006, the international conference "Common Vision of a Common Neighborhood" was held in the city of Vilnius, Lithuania. As the first prime minister of the Republic of Lithuania after the restoration of independence, Casimir Prunskene, emphasized, "I do not lose hope that the Baltic-Black Sea Alliance is not only our historical past from the time of the Grand Duchy of Lithuania." Certain historical motivations have remained to this day [0].

After Russia annexed Crimea and launched a war against Ukraine in 2014, the states saw that existing alliances were unable to respond effectively and stop armed aggression. Therefore, it became necessary to create a new alliance to oppose the Russian Federation.

The formation of the scientific basis of the idea of the Baltic-Black Sea Union began to actively develop after the statement of the President of Poland, Andrzej Duda, in 2015. Today, A. Duda proposes the implementation of the Baltic-Black Sea Alliance in conditions where modern European security systems are not able to stop the Russian Federation. Also, the USA and Great Britain did not fulfil their obligations to protect the sovereignty of Ukraine given when signing the Budapest Memorandum of 1994. The concept of Gedroyc-Miroszewski became the basis of Poland's modern Eastern European diplomacy. The outstanding Polish thinker Juliusz Miroszewski long ago substantiated the need to liberate Ukraine, Lithuania, and Belarus from Russia. Currently, there are three main scientific concepts of the Baltic-Black Sea Union:

- 1) the concept of the Intermarium, a union from the Baltic to the Black Sea;
- 2) the concept of the Polish politician Jerzy Gedroyc: a union of Poland, Ukraine, Lithuania, and Belarus;
- 3) the Polish concept of the union of the countries of the Adriatic, Baltic, and Black Seas.

But currently, Belarus is not considered a member of the Baltic-Black Sea Union, because it ended up under the absolute influence of Russia and is a participant in the war against Ukraine.

Picture 2 – Intermarium

The West's delay in accepting Ukraine into the EU and NATO requires Ukraine to find allies to protect its independence and sovereignty from Russian aggression [0].

Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, Romania, and Georgia are primarily potential ally states. These countries have been victims of the Russian empire, the Soviet

Union, and the current Russian Federation more than once and are again receiving threats and armed provocations from Russia.

In general, there is no single definition of the region. Considering the location and areas of cooperation, all countries with access to the Black Sea or the Baltic Sea can be potential members of the association. Possible members of the Baltic Union include Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, Sweden, Finland, Germany, and Denmark. Among the countries of the Black Sea basin: are Ukraine, Georgia, Bulgaria, Romania, and Turkey.

Nevertheless, most of the variations are focused on the prospects of uniting the five countries along a straight axis from the Black Sea to the Baltic Sea. These countries are Ukraine, Poland, Latvia, Lithuania, and Estonia.

The Ukrainian-Russian war erased everything that had been developed by the European civilised world until 2014 [0, p. 13]. However, these rapid changes are having a serious effect. After February 24, it became clear that a change in the security system and relations among European countries was now required. We see that relations in Europe have a bipolar nature. The newest system is built on the principle of confrontation between NATO and the Russian Federation. The problem for Ukraine and the states of Central and Eastern Europe is that our sovereignty is threatened by our close proximity to the borders of the Russian Federation.

With recent incidents related to the fall of a Russian missile on the territory of Poland on November 15, we can conclude that these threats are not groundless. As a result of an air attack by the Russian Federation, two Polish citizens died near the village of Przewodów. At the same time, the next day, the representatives of the USA and Poland denied that it was Russia's invasion of Poland's airspace. The Russian Ministry of Defense has traditionally denied any shelling and claims that its occupying forces allegedly did not fire anywhere within a 35-kilometer radius of the Ukrainian-Polish border. Moscow insists that this "is a deliberate provocation with the consequence of escalation." The occupiers have traditionally accused Ukraine of a crime. Ukraine denied that it was a Ukrainian air defence projectile that exploded in Poland and called for it to be included in an investigation into the fall of the missile, to which Poland agreed. The President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyy, is convinced that the rocket that fell in Przewodów was not Ukrainian. "I have no doubt that it was not our missile or our missile strike. We have to participate in the investigation. I want us to be fair, and if it was the use of our air defense, then I want that evidence," he announced on November 16 [0].

As we can see, NATO is trying to avoid an escalation of the conflict with Russia. However, looking at past experience, we can conclude that this does not alleviate the situation but, on the contrary, frees the hands of the Russian Federation due to a sense of impunity. Because of this, the question of ensuring the own defence of the countries in the region has once again become acute. Now the only answer to the threat is the creation of a military-political Baltic-Black Sea Union. It is the Baltic and Black Sea countries that currently support Ukraine the most. The position of the Baltic states is respected among Ukrainians because they demand the toughest measures against Russia, provide a lot of military aid, and help Ukrainian refugees from the very beginning.

The creation of a new security alliance requires the convening of an international forum and the creation of new international structures. It is necessary to develop a new system of incentives and countermeasures, new principles and regulations, mandatory for the implementation of all subjects of international relations, and the creation of bodies that monitor them. It is also necessary for all international organisations that must ensure security and counter aggression to reform their own systems and ensure prompt responses to any aggression.

Although the discussion of the project of the Baltic-Black Sea Alliance is primarily about security motives, the security aspect alone is not enough to realise the full functioning of the association. The state's economic relations with its joint import and export are critical. Despite the fact that the Baltic and Black Sea countries already cooperate in various fields, if they form an alliance, they will have the opportunity to use multilateral, large-scale international projects. Strengthening the economic cooperation of the countries will lead to the simplification of doing business in joint energy, logistics, and infrastructure projects. This will have a positive effect on the economic development of the region and allow it to increase its defence capability.

The idea of alliance and cooperation between the Baltic-Black Sea countries makes it necessary to transform them into independent subjects of international relations, whose policies may differ from those of the European Union. But at the same time, it can implement profitable cooperation based on common needs and interests. Within the European Union, this distinct geopolitical influence centre will be present.

To analyse the prospects for cooperation in the region, it is worth considering trade relations and the economic situation of each individual country, as well as their cooperation with Ukraine after the war started by Russia. Latvia, Estonia, Lithuania, and Poland currently support Ukraine the most among the neighbouring countries on the international stage. Back in March, the parliaments of these countries called on the entire civilised world to create a no-fly zone over Ukraine, after which they recognised Russia's aggression and war crimes as genocide against the Ukrainian people. Despite the conflict, these four nations' presidents and politicians keep travelling to Ukraine.

Picture 3 - Volodymyr Zelenskyi's meeting with the presidents of Lithuania Gitanas Nausėda, Poland Andrzej Duda, Latvia Egils Levits and Estonia Alar Karis. April 13, Kyiv

Latvia, most people want Ukraine to win. "To prevent Russian aggression elsewhere, it is necessary to support Ukraine by all means until Russia is completely

defeated," says Eviya Dyatkovicha, an expert at the Center for Geopolitical Research in Riga [6]. The expert emphasises the fact that Latvia has a 500-km border with Russia and Belarus, while the number of its army is only 7,500. Even taking into account the presence of a NATO contingent in Latvia, the threat from Russia and Belarus to extend military operations beyond the borders of Ukraine to seize lands that were considered Russian is present.

Latvia as a state has powerful economic potential. This happened thanks to the economic boom during the "Baltic Tigers" in 2000. The main export areas of Latvia are agriculture, food products, textiles, chemical products, machine building, woodworking, and green technologies. The main areas of import that the country needs are mechanical devices, mineral fuel, vehicles, and pharmaceuticals. In addition, Latvia has three ports capable of handling 40 million tonnes of freight traffic.

In Estonia, already on February 24, people took part in mass actions in support of Ukraine. Evgeny Tsybulenko, a Tallinn Technical University professor and former head of the country's Ukrainian Community, explains such support by pointing out that Estonians also fought for independence from Russia and faced repression from the Stalinist regime. Dmitri Teperik, the head of the International Center for Defense and Security in Tallinn, also believes that the countries' historical similarities have given Estonians an understanding of the threat from Russia. Estonian politicians and experts have been warning their Western colleagues about the Russian threat for decades. Estonia knows how cruel the Kremlin can be and that they do not care about international law and human rights. There is an understanding that Russian dictator's regime will not stop in Ukraine. Russia must be defeated in Ukraine in order not to be able to attack the Baltic countries," he explains [0].

The economy of Estonia is very promising among the Baltic countries. Currently, it has the highest GDP per capita. The main areas of export are electrical machines and equipment, boilers, wood, charcoal, mineral fuel, and also, which is very important, nuclear reactors. The main consumers of Estonian exports are Latvia, Sweden, the USA, Finland, and Germany. The main areas that the country needs to import are electrical equipment, vehicles, mineral fuels, oil, wood and wood products, furniture, ferrous metals, nuclear reactors, and spare parts for them. Estonia has six ports: Muuga, Sillamäe, Paldiski, Pärnu, Haapsalu, and Kunda. This is quite a large number, and they are all located in Tallinn. They are able to carry out a freight turnover of 37.6 million tons. Passenger transportation involves more than 10 million people per year. Estonia has great potential for an alliance in port trade.

Poland has been one of Ukraine's main allies ever since the Russian invasion of Crimea. Since 2014, on all international platforms, the Republic of Poland has resolutely advocated the need to increase pressure on the Russian side in order to restore the territorial integrity of Ukraine within internationally recognised borders. The war of the Russian Federation against Ukraine, which became full-scale on February 24, 2022, consolidated the representatives of the Polish government and society for comprehensive support of Ukraine even more. Poland-Ukraine relations have now reached the pinnacle of their potential.

Poland can become the main ally of Ukraine. Since 2014, the sovereignty of Ukraine has not been exercised by the Republic of Poland on all international

platforms. The war of the Russian Federation against Ukraine (February 24, 2022) further consolidated the representatives of all political parties and the forces of the Polish state and society in full support of Ukraine. On the international stage, the Republic of Poland advocates the need for the international community to increase pressure on Russia to immediately end the war against Ukraine and restore the territorial integrity of our state within internationally recognised borders. Poland supports the development of the gas and electricity markets in Ukraine and the integration of our country into European energy projects.

For the Baltic-Black Sea Union, Poland has prospects due to the fact that it sells more than it imports. The main branches of industry are machine building, metallurgical, mining, chemical, shipbuilding, food, textile, and light industry. In exports and imports, Poland mainly deals with European countries. The main areas of export are nuclear reactors, boilers, motor vehicles, cars, plastics, polymer products from them, furniture, and appliances. The top three countries that Poland exports to include Germany, Great Britain, and the Czech Republic. The country's imports include nuclear reactors, boilers, machines, equipment, and mechanical devices; mineral fuels; and means of natural transport. Cargo turnover in the ports of the Republic of Poland is quite high, namely in Gdansk, Gdynia, and Szczecin. Poland's GDP growth forecast for 2022 is 5.1%.

The close connection between Ukraine and Lithuania has existed since the Middle Ages, when the military-political and dynastic alliance between the King of Kyiv, Rus Danylo Halytskyi, and the Grand Duke of Lithuania, Mindovga, was directed against a common enemy from the East. History, as we can see, is cyclical, and currently, our countries are once again facing a common enemy. Linas Koyala, director of the Center for Eastern European Studies in Vilnius, agrees that Ukraine's struggle should not be undertaken alone. "There is a clear understanding that Ukraine is also fighting for us because Russia is also showing aggression towards the Baltic countries. "Ukraine's success means the Baltic states' success; Ukraine's struggle is our struggle," explains Linas Koyala [0].

Lithuania is an important part of the formation of the Baltic-Black Sea Union and, at the same time, it is a sufficiently developed country. Lithuania's exports are estimated at 32.7 billion dollars. To it we add: fuel, electronic devices, nuclear boilers, furniture, and plastic. The main consumers of Lithuanian exports are Latvia and Poland. Fuel and oil, furniture, agricultural products, and cars are the major supports for the country's imports.

Ukraine is currently the main figure on the international stage in the opposition of the civilised world to the Russian Federation. All current changes in the international system and world order depend on our victory. Now Russia has destroyed a large part of Ukrainian infrastructure, the energy sector has been the most affected. The operation of nuclear power plants was disrupted; factories, stations, railways, farms, highways, and city targets were destroyed; and large stocks of Ukrainian grain were stolen. Nevertheless, Ukraine has huge potential. Our country has a large territory and a favourable geo-economic location. Thanks to this, we have significant and, at the same time, close stocks of various natural resources. The natural resource base of Ukraine consists of deposits with 97 types of mineral raw materials of industrial importance.

The state can not only provide itself with raw materials and energy carriers, but also export to other countries. But in connection with the barbaric destruction and damage caused by Russia, Ukraine needs the help of allies in financing the reconstruction of the country, financing development, and mining, joint economic turnover of exports and imports with neighbouring countries, and pressure on Russia to pay reparations.

Analysis showed that neighbouring states are under the same threat from the Russian Federation, due to threats and armed provocations. The economy of European countries has already suffered due to Russia's armed aggression against Ukraine. The most pressing issue is the grain agreement because Russia stole large stocks of grain and is blocking Ukrainian ports in the Black Sea. The most beneficial solution for Ukraine and European countries to the security and economic problems caused by Russia is the creation of the Baltic-Black Sea Union. At the most critical moment, Ukraine lost 80% of its export potential, especially due to Russia's blocking of ports, but later it began to recover. By September 2022, 65% of exports went to the European Union, thanks to which Ukraine's budget for 2023 began to fill up.

Thanks to closer political and economic cooperation within the framework of the Baltic-Black Sea Union, the countries of Eastern Europe could become a self-sufficient and organic union of states fighting for common interests. The creation of an alliance will not slow down the process of integration between Eastern and Western Europe. The integration process will become more stable and well-organized, improving European security in the process.

The positive economic and defence development of the countries of the Baltic-Black Sea region can become a case study for countries that are under the influence of Russia. If the cooperation of the participating countries is reinforced by informational, diplomatic, and security activities, the region will be able to create its own political and ideological orientations and interests in the international arena. The Baltic-Black Sea Union can be realised in the economic sphere if it is integrated into Greater Europe and has the backing of the United States.

Therefore, it can be concluded that it is now necessary to conduct negotiations at all levels of interstate cooperation on the creation of the Baltic-Black Sea Union. Because of a thorough debate, the establishment of complex mechanisms and the harmonious distribution of functions among states takes time, and Ukraine and the states of Eastern and Central Europe are already in an economic crisis, with their sovereignty and integrity under threat.

But it should be noted that this Baltic-Black Sea military-political alliance cannot be considered an alternative to NATO. The Eurasian continent, in connection with the situation that has developed due to the armed aggression and terrorism of the Russian Federation, needs a new security system. If each participating state is a member of both NATO and the Baltic-Black Sea Union, their cooperation will expand the defence potential and security in Europe. This will guarantee the stability of the entire continent.

References

1. Балтійська солідарність. Як Литва, Латвія та Естонія допомагають Україні і кому це не подобається - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62755030> (дата звернення: 21.11.2022).

2. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1) - Борисфен Інтел. *Борисфен Інтел*. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/archiv-regioni/archiv-uevropa/archiv-insha-uevropa/volodich-balto/ (дата звернення: 21.11.2022).
3. Безсмертний Р. П. Балто-чорноморський союз: перспективи для України. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. № 4. С. 8–15. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177614> (дата звернення: 21.11.2022).
4. Відносини України та Польщі перейшли на найвищий рівень. *Урядовий Кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vidnosini-ukrayini-ta-polshi-perejshli-na-najvishi/> (дата звернення: 21.11.2022).
5. Захід і Київ досі сперечаються, чия ракета впала в Польщі - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63679997> (дата звернення: 21.11.2022).
6. Міжмор'я: історія та перспективи. *МІЖМОР'Я: історія та перспективи*. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/mizhmorya-istoriya-ta-perspektyvy> (дата звернення: 21.11.2022).

УДК 327.821.161.1

Горобець І.В.

ТАЙВАНЬ У ВІДНОСИНАХ МІЖ США ТА КНР НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

The author analyzed the problem of Taiwan in relations between China and the United States at the beginning of the 21st century. The position of China and the United States on the issue of Taiwan is shown. Is Analyzed the current situation around the island. Predictions are made about the development of the situation around the island in the future.

Keywords: *China, USA, Taiwan, international crisis.*

Зміцнення свого впливу у Східній Азії стає одним із пріоритетних завдань зовнішньої політики США. Свої дії Вашингтон здійснює під гаслом турботи про регіональну стабільність та безпеку. Своєю метою Сполучені Штати – військово та політичне стримування Китаю. Пекін розглядається Вашингтоном, як головний економічний, політичний та військовий суперник США у ХХІ ст. Важливу роль цьому грає Тайвань – острівна, не визнана держава, що не заважає США розглядати його як стратегічного партнера в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

У своєму економічному розвитку, починаючи з 90-х років. ХХ ст. Китай став другою країною за величиною економіки у світі, та енергійно нарощуючи свою військову міць. Посилення могутності КНР призвело до зростання напруженості у відносинах із нинішнім світовим лідером – США. Тому після вступу на посаду президента Дональда Трампа політика США щодо КНР стала більш жорсткою. У військовій та геополітичній сферах, Трамп запропонував «Індо-Тихоокеанську стратегію» для стримування просування Китаю. В

економічній сфері почалася торгова війна з Китаєм, для врегулювання проблем, у торгівлі між КНР та США. Ця політика американського керівництва була продовжена за наступника Д. Трампа, Д. Байдена.

На тлі зростання протистояння між КНР та США важливість Тайваню зростала. Керівництво в Тайбеї неодноразово заявляло про суверенітет острова, бажання вступити до ООН, що викликало різко негативну реакцію в Пекіні[1.]. Для КНР – острів є невід'ємною частиною Китаю [2]. Однак багато жителів острова вважають себе окремим народом, а Тайвань окремою країною. У острова є президент, парламент, армія.

Сам Тайвань є одним з економічних лідерів Азіатсько – Тихоокеанського регіону. З 1949 року на острові знаходиться «Китайська республіка», спадкоємці режиму, який перебував при владі в Китаї, до проголошення Китайської Народної Республіки, прихильники якого евакуювалися на острів після поразки у громадянській війні. До 1971р. Тайвань представляв Китай ООН. Після визнання Сполученими Штатами КНР, 1979 р., Вашингтон розірвав дипломатичні відносини з Тайванем, але зберіг економічне співробітництво з Тайбеєм, продовжуючи постачання зброї на острів. [1.] Ситуація навколо Тайваню є червоною лінією у відносинах двох держав. Пекін різко негативно реагує будь-які дії, які ставлять під сумнів суверенітет КНР над островом[2.].

Одним з таких кроків американської сторони був візит до Тайбей, спікера Палати представників Конгресу США Ненсі Пелосі, що спровокувало кризу в не тільки відносинах між Пекіном і Вашингтоном, але й загострило ситуацію навколо острова. Реакція Китаю, як і очікувалося, була жорсткою. І хоча загрози китайської сторони щодо застосування зброї не було здійснено, було припинено діалог із США з багатьох питань двосторонніх відносин, запроваджено санкції проти компаній острова. Китаєм було введено санкції проти Пелосі та її родичів. Народно-визвольна армія Китаю розпочала серію військових маневрів у районі Тайваню, у тому числі й бойові ракетні стрілянини в Тайванській протоці. ВПС та ВМС КНР відпрацьовували дії по блокаді острова, включаючи висадку десанту та імітацію ударів по кораблях ВМС США[3].

Поступово ситуація навколо острова нормалізувалася, сторони не були зацікавлені у подальшому нагнітанні напруженості, оскільки загроза бойових дій негативно впливала на економіку та економічні зв'язки Китаю, США та Тайваню. Адже не дивлячись на всі політичні протиріччя, для Тайбея Пекін є найбільшим економічним партнером, замінивши США і Японію. Економіка острова тісно пов'язана з материковим Китаєм.

Надалі Сполучені Штати продовжуватимуть підтримувати Тайбей, намагаючись при цьому демонструвати прагнення до збереження статус-кво, заявляючи про прихильність до миру та стабільності, демонструючи продовження політики «Одного Китаю», тобто визнання КНР як представника єдиного Китаю. Але це не виключає у перспективі використання неврегульованої проблеми як фактор тиску на Китай, особливо у разі загострення двосторонніх відносин.

При цьому Вашингтон не відмовиться від військово-технічного співробітництва з островом. Питання Тайваню є важливим чинником не лише

зовнішньої, а й внутрішньої політики КНР, поряд із проблемою сепаратистських рухів у Тибеті та Сіньцзяні. Китайське керівництво прагнутиме мирного врегулювання, у рамках політики «одна держава – дві системи» [2.]. Модернізація збройних сил КНР, посилення військово-повітряних сил, будівництво флоту, здатного вирішувати завдання у світовому океані має на меті не мирне вирішення Тайванської проблеми.

Таким чином, Тайвань є важливим фактором відносин між КНР та США. Не виключено загострення ситуації навколо острова у майбутньому, зокрема спроба Китаю вирішити проблему силовим шляхом. США не відмовляться від підтримки Тайваню, зокрема й військової. Розвиток подій залежатиме, як у внутрішньополітичній ситуації в Китаї і Сполучених Штатах, так і глобальній ситуації в світі в цілому.

Список використаних джерел

1. Китай и Тайвань — история 70-летней вражды URL: <https://www.bbc.com/russian/news-62397939> (дата звернення 11.01.23.).
2. Принцип одного Китая и тайваньский вопрос URL: <http://russian.china.org.cn/russian/32178.htm> (дата звернення 11.01.23.).
3. Степорук Н. Китай предупредил США, что продажа оружия Тайваню может обострить ситуацию вокруг острова URL: <https://www.unian.net/world/kitay-predupredil-ssha-chto-prodazha-oruzhiya-tayvanyu-mozhet-obostrit-situaciyu-vokrug-ostrova-11964894.html> (дата звернення 11.01.23.).

УДК 94 (73)

Трюхан Д.А.

ВІЙНИ ПАМ'ЯТІ У США ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

History and memory occupy more and more space in public debates about the origin and meaning of the United States. Together with the politicization of history, this creates new challenges for the collective memory of Americans. The overview of such changes is proposed in this paper. The author comes to the conclusion that the process of the gradual disintegration of the consensus in the common vision of the country's past is undergoing.

Keywords: *history, memory, memory wars, historical narrative, collective memory*

Ідея прогресу та притаманна американському суспільству орієнтація на майбутнє все частіше протягом останніх десятиліть змінюється пильною увагою до тем минулого та пам'яті. Питання про те, чим є американська історія, «як?», а головне, «що?» мають пам'ятати американці про своє минуле стали основними

на багатьох майданчиках: від преси та публіцистики до професійної історіографії.

З 90-х років ХХ ст. активізувались суспільні дискусії про суть та місце пам'яті у контексті спільного минулого американців. Використання пам'яті у політичних цілях та апеляція до минулого задля мобілізації прихильників не нова для політиків, втім особливого загострення численні протистояння на теми історії та пам'яті набули за президенства Д.Трампа (2015-2020). Приклади подібних розбіжностей у баченні американської історії ми можемо знайти у сферах законотворчості, освіти, комеморації та на стику публічної та професійної історії.

Пам'ять про спільне минуле виступає важливим чинником у процесі націєтворення та побудові національної ідентичності. Важливість спільних спогадів та спільних історичних наративів для підтримки групової ідентичності підкреслював М.Альвбакс (Halbwachs) [9, с. 2]. А.Марковіц та С.Райх зазначали, що історія це «справа минулого», а колективна пам'ять – «феномен сьогодення» [4, с. 2]. Втім її особливість полягає у тому, що на відміну від історії, «колективна пам'ять має вибіркового характер, а тому може применшувати значення незручних історичних фактів» [9, с. 1]. Одним з прикладів таких явищ може слугувати боротьба довкола оцінки рабства у американській історії та дискусій з приводу його місця і ролі у ній. Так, ініціатива Ніколь Ханни-Джонс з *New York Times Magazine* у царині публічної історії «Проект 1619» закликала припустити «що б значило визнати роком заснування США дату прибуття перших поневолених африканців у Вірджинію» [8].

Е.Ренан визначав націю крізь призму «спільних спогадів» та «спільної слави» в минулому та сьогоденні. Розвиваючи думку, він припускав, що нації засновані на «жорстокості і якщо люди прагнуть об'єднання у спільній пам'яті заради загальної слави, то необхідне забуття незручних спогадів» [9, с. 2]. Таке колективне забування необхідне для створення «корисної колективної пам'яті» [2, с. 78]. Втім, на шляху до реалізації механізму забування можуть поставати активісти пам'яті, що відмовляються забувати та прагнуть кинути виклик домінуючим наративам минулого.

Зокрема, це можна простежити на прикладі боротьби за монументи у сфері меморіальної культури. Так, теза про відмову від забування дійсна для обох сторін конфлікту – як для активістів, що виступають за знесення пам'ятників Конфедерації, так і для тих, хто прагне їх зберегти, вважаючи частиною своєї меморіальної культури. Втім, це не стало на заваді законопроекту «Видалити ненависть» [3], прийнятому Палатою представників щодо видалення всіх статуй Конфедерації з Капітолію.

Стан речей у дискусіях навколо історії та пам'яті у США дозволяють припустити, що суспільство знаходиться у пошуку корисного минулого. Цей вектор визначається також оцінкою історії як добра чи погана в залежності від ціннісних або політичних орієнтирів.

За визначення П.Нора, «пам'ять – живе минуле, «історія – холодне минуле» [4, с. 2]. Однак, той ступінь протистояння за бачення ролі історії та

пам'яті, що простежується, дає можливість стверджувати що політика все більше впливає не тільки на розуміння сьогодення, а й визначення минулого.

Основною темою, довкола якої точаться дискусії, можна виділити історію походження США. Визначити свою культурну приналежність як американець означає підтримувати певну версії того як виникла Америка та що вона означає [9, с. 6].

Московічі виділяє три форми у «спільності» колективної пам'яті: гегемоністську, емансиповану та полемічну. Якщо уявлення американців про ключових історичних діячів у кінці 80-х років було спільним та консенсусним (гегемоністська форма) [9, с. 2]. То дані дослідження від 2017 року вказують на відсутність подібної спільності у поглядах американців, що не мають згоди щодо того «коли Америка була великою» [6, с. 427]. Це дозволяє припустити, що американське суспільство перебуває у перехідному стані: ключові історичні події та персоналії піддаються переосмисленню, а поступовий розпад суспільного консенсусу у поглядах на минуле відкриває простір для протистояння різних версій історії.

Новий етап протистояння довкола американської історії та пам'яті про минуле був закладений президентом Д.Трампом ще під час президентської передвиборчої кампанії, в ході якої він використовував ізоляціоністське гасло часів Другої світової війни «Америка перш за все». Будуючи зв'язки з колективною пам'яттю американців, він уже в самій назві передвиборчої програми «Зробити Америку великою знову» звертається до славетного минулого країни.

Витоки подібних поглядів Д.Трампа можна простежити також у його книзі «Америка, на яку ми заслуговуємо», опубліковану у 2000 році. Зокрема, чітко прослідковується хронологія історичних епох, як їх собі уявляє 45-й президент США. Так, у ХХ ст. він виділяє такі: Велика Депресія (розвиток характеру), 1950-ті (золотий вік) і 1970-ті (декадентський занепад) [4, с. 17]. Відповідно, у час, коли суспільство не має згоди у визначенні періоду величчя країни, Д.Трамп, апелюючи до минулого, прагне гуртувати прихильників славетного минулого США навколо себе. Тим самим, використовуючи та політизуючи історію та пам'ять, Д.Трамп фактично «від'єднує спогади від їхнього історичного контексту» [4, с. 1].

Численні посилання до американської історії містилися під час Конференції Білого Дому з американської історії 17 вересня 2020. У своїй промові 45-й президент проголосив спільною місією захист «спадщини заснування Америки» [5]. У ній містилися і посилання на славетне минуле виняткової нації і критика «Проекту 1619» за переписування історії, критичної расової теорії як упередженої ідеології, «Народної історії США» (у якій велика увага приділена жінкам та расовим меншинам) Говарда Зінна як «пропагандистської брошури» [5]. Додатком до вже згаданого розуміння історичної хронології США Д.Трампом є його погляди на американську націю з позиції винятковості. Відповідно до його бачення, заснування США запустили ланцюг подій: «скасування рабства-подолання комунізму та фашизму-побудова найсправедливішої нації в історії людства» [5]. Так, апеляції до історії потрібні

йому для об'єднання однодумців навколо спільної національної ідентичності. В цьому він бачить шлях до національної єдності.

Маючи власне бачення цієї єдності 45-й президент США вчергове використав спогади про спільне минуле, прагнучи конструювати колективну пам'ять. Створена його виконавчим указом «Комісія 1776» 18 січня 2021 року опублікувала звіт [7] своєї роботи. У 45-сторінковому матеріалі критикується бачення історії викладене у «Проекті 1619» та у «Народній історії США» Говарда Зінна. Та головна мета «Комісії» та звіту є пропоноване авторами бачення історії США. Так, серед іншого метою проголошувалось відновлення «патріотичного виховання» у школах. Ця концепція полягала у прихильності до усталеного славетного минулого та відході від радикалізованого висвітлення історії («Проект 1619»). Також, піддавалась сумніву критична расова теорія як концепція, спрямована проти інституційно утвердженого расизму в державній системі США.

В день вступу на посаду президента США Дж.Байден видав виконавчий указ «Про сприяння расовій рівності та підтримку громад, які перебувають у недостатньому забезпеченні через федеральний уряд» [1], яким серед іншого розпустив «Комісію 1776».

Резюмуючи, можна стверджувати, що політизація пам'яті та активна апеляція до минулого Д.Трампом за час президенства разом з прагненням вплинути на колективну пам'ять американського суспільства суттєво актуалізували дискусії з приводу спільного минулого. Основною темою яких виступила боротьба за бачення історії походження, реалізована у протистоянні громадських ініціатив («Проект 1619») та виконавчих розпоряджень президента. Втім, це слугує лише наслідком поступового розпаду суспільного консенсусу у баченні спільного минулого США та що воно означає.

Список використаних джерел

1. Executive Order On Advancing Racial Equity and Support for Underserved Communities Through the Federal Government. *The White House*. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/01/20/executive-order-advancing-racial-equity-and-support-for-underserved-communities-through-the-federal-government/>
2. Hirst W., Yamashiro J. Social aspects of forgetting. In: Meade M, Harris C, Van Bergen P, Collaborative Remembering: Theories, Research, and Applications. 1st ed. Oxford: *Oxford University Press*. 2017. pp. 76–99.
3. House Votes to Remove Confederate Statues at the Capitol. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/live/2021/06/29/us/joe-biden-news>
4. Langenbacher E., Wittlinger R. The End of Memory? German-American Relations under Donald Trump. *The Brown Journal of World Affairs*. Vol. 20, No. 2. 2014. pp. 55-71.
5. Remarks by President Trump at the White House Conference on American History. *The National Archives and Records Administration*. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-white-house-conference-american-history/>

6. Taylor RJ., Burton-Wood CG., Garry M. America was great when nationally relevant events occurred and when Americans were young. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. Volume 6, Issue 4. 2017. pp. 425-433.
7. The 1776 report. The President's Advisory 1776 Commission. January 2021. The National Archives and Records Administration. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2021/01/The-Presidents-Advisory-1776-Commission-Final-Report.pdf>
8. The Pulitzer Center. The 1619 Project Curriculum. URL: <https://pulitzercenter.org/lesson-plan-grouping/1619-project-curriculum>
9. Yamashiro J., Van Engen A., L. Roediger III H. American origins: Political and religious divides in US collective memory. *Memory Studies*. Volume 15, Issue 1. 2019. pp. 84-101.

УДК 327:[332.135:502/504]

Іщук А. А.

ІННОВАЦІЇ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СПІВПРАЦІ МІЖ КАНАДОЮ, МЕКСИКОЮ ТА США В РАМКАХ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

The article characterizes the innovations of cooperation between the USA, Canada and Mexico under the new Supplementary Agreement on environmental cooperation in the process of regional economic integration. The original North American Free Trade Agreement (NAFTA) represented the most advanced trade agreement of its time on innovative environmental provisions. However, the new phase of North American integration and the new Agreement on Environmental Cooperation continue this evolution. Among the innovations is a significant range of provisions to protect the environment and solve global environmental challenges.

Keywords: *ecology, environmental cooperation agreement, USMCA, USA, Canada, Mexico*

В даний час для світової спільноти характерна тісна економічна взаємодія та співробітництво країн на регіональному рівні, створення великих інтеграційних об'єднань, метою яких є формування самостійних центрів світового господарства. Одним із найпотужніших та найбільших інтеграційних об'єднань світу є Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА), країнами-учасницями якої є США, Канада та Мексика.

Екологічна співпраця стала особливістю інтеграційної взаємодії США, Канади й Мексики. 30 листопада 2018 року ці три країни прийняли Угоду про екологічне співробітництво (Agreement on Environmental Cooperation, ECA), яка набула чинності 1 липня 2020 року паралельно з торгівельною угодою між

Сполученими Штатами Америки, Мексиканськими Сполученими Штатами та Канадою (USMCA, або НАФТА 2.0) [1].

Угода про екологічне співробітництво (ЕСА) заміняє Північноамериканську угоду про екологічне співробітництво (НААЕС), започатковану ще у 1994 р. як додаткову угоду, що існувала в рамках Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (НАФТА). На відміну від НАФТА, яка стосувалася навколишнього середовища лише в додатковій угоді, НАФТА 2.0. має екологічний розділ. Взаємодія Розділу про навколишнє середовище USMCA (розділ 24) і ЕСА формалізує те, як три країни співпрацюватимуть у сфері захисту та збереження навколишнього середовища.

ЕСА зберігає Комісію з екологічного співробітництва (СЕС), міжнародну екологічну організацію, створену ще в рамках Північноамериканської угоди про вільну торгівлю. Як і в рамках НАФТА, СЕС складається з трьох органів:

- Рада, що складається з міністрів навколишнього середовища Канади та Мексики, а також адміністратора Агентства з охорони навколишнього середовища Сполучених Штатів;
- Секретаріат, який забезпечує підтримку Ради та здійснює діяльність;
- Спільний громадський консультативний комітет, який залучає зацікавлені сторони в Північній Америці та надає поради Раді.

Відповідно до зобов'язань, викладених в Угоді про екологічне співробітництво (ЕСА), Стратегічний план Комісії з екологічного співробітництва (СЕС) на 2021–2025 роки оновив мандат і вже містить амбітний порядок денний, зосереджений навколо шести стратегічних компонентів [2, с. 10-11]. Будучи провідником співпраці, робота СЕС у майбутньому буде зберігати, захищати та покращувати навколишнє середовище Північної Америки завдяки роботі над:

- чистим повітрям, землею та водою;
- запобіганням та зменшенням забруднення морського середовища;
- циркулярною економікою та сталим управлінням матеріалами;
- спільними екосистемами та видами;
- стійкою економікою та громадами;
- ефективним забезпеченням щодо дотримання природоохоронного законодавства.

Особливе значення має робота з визначення та сприяння пошуку взаємовигідних рішень, які можуть вирішити екологічні проблеми, що становлять спільний інтерес, одночасно підтримуючи можливості для стійких інновацій, екологічно чистих технологій та регіональної конкурентоспроможності.

Приділяючи особливу увагу розвитку інноваційних та ефективних рішень (а також різноманітному та інклюзивному залученню зацікавлених сторін та участі громадськості), Комісія має всі можливості для того, щоб слугувати постійно вдосконаленою моделлю міжнародного екологічного співробітництва [3].

Угода про екологічне співробітництво має тісний зв'язок з Розділом 24 USMCA [4, с. 2]:

- Громадяни все ще можуть подавати заяви про невиконання сторонами чинного природоохоронного законодавства, і це може призвести до підготовки фактичного протоколу, який досліджує порушення. Процедури для цього прописані розділом 24 USMCA, але отримання та прийняття рішень щодо подань є роботою Комісії з екологічного співробітництва.
- Розділ 24 також передбачає створення Комітету з питань довкілля та уповноважує його інформувати Комісію з екологічного співробітництва про виконання своїх численних екологічних зобов'язань.
- У Розділі 24 Угоди USMCA Комісія з екологічного співробітництва названа відповідальною за діяльність у сфері екологічного співробітництва між сторонами, зберігаючи свою поточну роль.

У той час як згідно з NAAEC арбітражна група збиралася для розгляду будь-яких екологічних спорів між державами, USMCA приймає сучасну практику так званих «сходинок»: якщо консультації не спрацьовують, наступною сходиною є розгляд Комітетом з питань довкілля USMCA, за яким слідує (у разі необхідності) консультації на рівні міністрів, після чого застосовується загальний режим врегулювання спорів USMCA.

Угода про екологічне співробітництво не містить положень про так звані «звіти за статтею 13» – звіти, які готуються за повноваженнями та на розсуд Секретаріату Комісії з екологічного співробітництва. Деякі з цих звітів були суперечливими для сторін, як-от звіт про вплив імпортованої трансгенної кукурудзи на Мексику [5]. Однак вони являли собою єдиний прямий аналіз впливу торгівлі на навколишнє середовище, проведений Комісією.

ЕСА визначає низку потенційних заходів для співпраці. Нічого подібного не представлено в NAAEC. Однак співробітництво було, мабуть, однією з найважливіших функцій Комісії, тому це оновлення просто відображає фактичну практику.

Як і Північноамериканська угода про екологічне співробітництво (NAAEC), USMCA містить зобов'язання не допускати невиконання природоохоронного законодавства сторін таким чином, щоб впливати на торгівлю чи інвестиції між сторонами (стаття 24.4). Це стандартне зобов'язання має дві нові особливості, які заслуговують на увагу. На відміну від NAAEC, воно включає сучасне застереження про суверенне право здійснювати на власний розсуд правозастосування у сфері охорони довкілля, з точки зору визначення пріоритетів, розподілу ресурсів тощо. Крім того, містить новаторське широке визначення «впливу на торгівлю чи інвестиції між сторонами», що робить це положення більш значущим (стаття 24.4, примітка 4). У примітці пояснюється, що це стосується лише: «(i) особи або галузі, які виробляють товар або надають послуги, якими торгують Сторони, або мають інвестиції на території Сторони, яка не виконала цього зобов'язання; або (ii) особи або галузі, яка виробляє товар або надає послугу, що конкурує на території Сторони з товаром або послугою іншої Сторони» [6].

За відсутності будь-якого уточнюючого визначення було важко зрозуміти, як невиконання будь-яких екологічних заходів може вплинути на торгівлю чи інвестиції, але це визначення охоплює широкий спектр обставин.

Таке ж широке визначення використовується в контексті зобов'язань щодо забезпечення дотримання існуючих законів, пов'язаних з багатосторонніми природоохоронними угодами у сферах виснаження озонового шару, забруднення морського середовища та торгівлі видами, що перебувають під загрозою зникнення, що робить ці положення аналогічно більш значущими, ніж, наприклад, в рамках Всеосяжного та прогресивного Транстихоокеанського партнерства.

Робоча програма Угоди про екологічне співробітництво (ЕСА) (стаття 10), яка має бути розроблена Радою, містить вичерпний перелік з 27 потенційних заходів у таких сферах, як:

- Посилення екологічного управління;
- Зменшення забруднення та підтримка сильних, стійких економік з низьким рівнем викидів;
- Збереження та захист біорізноманіття та середовищ існування;
- Сприяння сталому управлінню та використанню природних ресурсів;
- Підтримка зеленого зростання та сталого розвитку.

Це лише потенційні заходи. Було б вражаюче, якби хоча б невелика кількість з них активно реалізовувалася, тож остаточних висновків доведеться почекати. З огляду на позицію американської адміністрації, не дивно, що в цьому переліку відсутня боротьба зі зміною клімату, але дехто вважатиме невеликою перемогою те, що робоча програма все ж таки включає низьковуглецеву економіку та відновлювані джерела енергії.

Розділ 24 USMCA виходить за рамки існуючих зобов'язань у багатосторонніх природоохоронних угодах у низці сфер, встановлюючи жорсткі (хоча іноді й нечіткі) зобов'язання:

- скорочення субсидій на рибальство та боротьбу з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством;
- припинення незаконних поставок видів флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення;
- заборона вилову акулячих плавників та комерційного вилову великих китів;
- зменшення кількості морського сміття.

Окрім питань, що стосуються безпосередньо захисту навколишнього середовища (зменшення забруднення, збереження біологічного різноманіття, посилення управління у сфері екології та природних ресурсів), нова угода передбачає сприяння участі громадськості у розробці екологічних питань, законів, правил, процедур, політики та практики [7, с. 293].

Отже, співпраця трьох країн – США, Канади та Мексики – у сфері захисту та збереження навколишнього середовища розширюється та модернізується відповідно до нової Угоди про екологічне співробітництво (ЕСА), яка заміняє Північноамериканську угоду про екологічне співробітництво (НААЕС), започатковану ще у 1994 р. Нова угода стала ключовим елементом торговельної

угоди, а Розділ USMCA, присвячений навколишньому середовищу, містить найповніший набір екологічних зобов'язань, що підлягають виконанню.

Список використаних джерел

1. Agreement on Environmental Cooperation among the Governments of the United States of America, the United Mexican States, and Canada. *U.S. Environmental Protection Agency*. URL: <https://www.epa.gov/international-cooperation/agreement-environmental-cooperation-among-governments-united-states> (дата звернення 03.12.2022).
2. Commission for Environmental Cooperation (CEC). Strategic Plan 2021-2025. 2020. 41 p. URL: http://www.cec.org/files/documents/strategic_plans/cec-strategic-plan-2021-2025.pdf (дата звернення 03.12.2022).
3. Morgan R. A. Three Countries, One Environment: Environmental cooperation and free trade in North America. *International Institute for Sustainable Development*. URL: <https://www.iisd.org/articles/environmental-cooperation-free-trade-north-america> (дата звернення 03.12.2022).
4. Cosby A. Weighing up the Environmental Cooperation Agreement under the Canada-United States-Mexico Agreement. *International Institute for Sustainable Development (IISD)*. 2019. 4 p. URL: <https://www.iisd.org/publications/brief/weighing-environmental-cooperation-agreement-under-canada-united-states-mexico> (дата звернення 03.12.2022)
5. Commission for Environmental Cooperation. (2004). Maize and biodiversity: The effects of transgenic maize in Mexico. URL: <http://www.cec.org/files/documents/publications/2152-maize-and-biodiversity-effects-transgenic-maize-in-mexico-key-findings-and-en.pdf> (дата звернення 03.12.2022)
6. Chapter 24. Environment. USMCA. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/IssueAreas/Environment/USMCA_Environment_Chapter_24.pdf (дата звернення 03.12.2022)
7. Бессонова М. М. Особливості інтеграційної взаємодії країн Північної Америки в рамках угод про вільну торгівлю: НАФТА та НАФТА 2.0. *Zaporizhzhia Historical Review 2019*. Vol. 1(53). С. 289-294.

327(477):341.232

Павріанідіс А.В.

ДОПОМОГА ДОНОРІВ УКРАЇНІ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

The article identifies the main directions and analyzes the existing achievements of Ukraine's cooperation with donor countries in the field of providing international technical assistance. The author states that Ukraine has established strong partnership relations with the leading economically developed countries of the

world. International partners support Ukraine in building state institutions, democracy, strengthening law and order, etc. The most notable aid comes to Ukraine from the USA, the UN, the EU and EU member states

Keywords: *international technical assistance, international cooperation programs, donor country, grant aid programs, international partnership.*

Міжнародна технічна допомога є важливим інструментом міжнародного співробітництва та запорукою сталого розвитку міжнародних партнерських відносин між окремими країнами та між країнами та міжнародними організаціями. Саме надання різного роду допомоги від донорів, якими зазвичай є розвинуті країни, сприяє стабільному розвитку та реформуванню важливих сфер політичного та суспільного життя у країнах, що розвиваються. Сьогодні міжнародна технічна допомога є тим ресурсом, який допомагає Україні протистояти збройній агресії російської федерації, стабілізувати негативні явища, пов'язані з війною, гуманітарно підтримати населення [11].

Поняття «міжнародна технічна допомога» (МТД) широко застосовується та інтерпретується в різних джерелах та різними міжнародними організаціями для означення і характеристики відносин у сфері міжнародного технічного співробітництва (партнерства). В українському законодавстві використовується поняття «міжнародна технічна допомога». Воно закріплене у Порядку залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги та тлумачиться як «фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються партнерами з розвитку на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України» [7].

Термін МТД в інтерпретації іноземних джерел має різноманітне змістове забарвлення та навіть понятійний апарат. Аналізуючи зарубіжні джерела зустрічаємо такі терміни як “technical assistance” (технічна допомога), “financial assistance” (фінансова допомога), “foreign aid” (зарубіжна допомога), “humanitarian aid” (гуманітарна допомога), “official development assistance” (офіційна допомога у розвитку), “external assistance” (зовнішня допомога) та ін. Це зумовлене тим, що держави, які самі надають допомогу та міжнародні організації мають власну нормативну базу. МТП здебільшого розглядається як обмін досвідом та спеціалізованими знаннями з міжнародними партнерами. Це двосторонній обмін, що є взаємовигідним партнерам. У трактуванні Європейської комісії поняття «технічне співробітництво» часто асоціюється з діями, спрямованими на посилення індивідуальних і організаційних спроможностей реципієнта шляхом надання певного досвіду або обміну досвідом у рамках міжнародного технічного партнерства [1].

Таким чином, міжнародне технічне співробітництво (партнерство) – двосторонній обмін, що є взаємовигідним партнерам. МТП може бути у вигляді отримання зарубіжного експертного досвіду, консультацій, досліджень, прав інтелектуальної власності [2]. Основними учасниками відносин з МТД є країни-донори та країни-реципієнти.

На сьогодні Україна відноситься до країн-реципієнтів, які потребують постійної донорської технічної допомоги від країн-партнерів. Це є наслідком

повномасштабного воєнного нападу з боку росії, постійних ракетних обстрілів, що руйнують інфраструктуру (енергетичну, освітню, медичну) та житловий фонд. Також Україні необхідна постійна технічна допомога у військовій сфері для ефективного протистояння ворогу та звільнення своєї території.

МТД надається у таких формах: 1) безповоротна фінансова допомога у вигляді грантів на реалізацію певних проектів; 2) фінансова допомога у вигляді змішаного фінансування – кредит на вигідних умовах та безповоротна допомога у розмірі не менше чверті від загального фонду фінансування певного проекту; 3) гуманітарна допомога у вигляді речей, продуктів харчування тощо; 4) виконання робіт або послуг за допомогою міжнародних експертів; 5) надання обладнання, технічних засобів, технологій, прав інтелектуальної власності [1].

МТД надається Україні країнами-донорами згідно міжнародних конвенцій, договорів, рамкових угод, меморандумів. Відповідно з цими міжурядовими або міжвідомчими домовленостями про співробітництво розробляються певні програми надання допомоги, або виділяються гранти іноземними партнерами. Загалом, за даними міністерства економіки України, укладено 16 рамкових угод з країнами-донорами, рамкову угоду з ЄС та 23 угоди з міжнародними організаціями [3].

Серед джерел національного законодавства України основу міжнародного співробітництва закладає Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. [9]. Відносини отримання/надання безоплатної допомоги регулює Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р. [8]. Важливим та єдиним джерелом законодавства щодо інституційного регулювання МТД є Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» було затверджено «Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги», що визначає процедуру залучення МТД, її форми та порядок використання [7].

Україна підтримала проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року (Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019) та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України [10]. Україна підтвердила приєднання до міжнародних програм щодо реалізації визначених ООН 17 цілей сталого розвитку. Міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади уповноважені подавати до Секретаріату Кабінету Міністрів України запити для залучення міжнародної технічної допомоги, що розподіляється на виконання глобальних цілей розвитку та для реалізації інших програм, які були раніше узгоджені Україною з державами та організаціями донорами.

Основними напрямками надання технічної допомоги є: підвищення рівня ядерної та радіаційної безпеки; удосконалення регуляторної політики, поліпшення інвестиційного клімату, розвиток підприємництва та конкуренції на внутрішньому ринку; розвиток фінансового ринку та банківського сектору; розвиток сільського господарства; охорона здоров'я та соціальний захист населення; розвиток освіти, науки, культури та туризму; модернізація

муніципальної інфраструктури та транспорту; розвиток громадянського суспільства, місцевого самоврядування; забезпечення верховенства права та принципу рівності; наближення національного законодавства до законодавства ЄС; боротьба з корупцією, підтримка ЗМІ, регіональний розвиток тощо [4].

Співробітництво України з міжнародними організаціями та окремими країнами-донорами відбувається за координації Уряду України. Така координація МТД в Україні відбувається через Форум «Партнерство з розвитку» під головуванням Прем'єр-міністра України. Учасниками Форуму є 24 суб'єкта, які можна поділити на три групи:

- 1) міжнародні організації (ООН, ЄС, ОБСЄ, Рада Європи, ОЕСР);
- 2) фінансові установи (Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ);
- 3) окремі країни (США, Велика Британія, Данія, Естонія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Польща, Фінляндія, Японія, Литва, Латвія, Швейцарія, Швеція, Корея, Туреччина) [12].

Перелік зареєстрованих та чинних на даний час проектів МТД оприлюднюється на офіційному веб-сайті КМУ – «Урядовий портал». За даними Переліку проектів МТД, зареєстрованих в Секретаріаті Кабінету Міністрів України Україна наразі отримує допомогу по близько 450 проектів [6].

За аналізом ринку МТД, опублікованим виданням «Закон і бізнес», найбільшим донором для України є США, далі йдуть – Канада, ФРН, Швеція, Швейцарія, Японія, Туреччина, Данія, а також організації системи ООН, ЄБРР [5].

Наприклад, на сьогодні в системі органів Міністерства внутрішніх справ України реалізовується 49 проектів МТД, які спрямовані на розбудову та підтримку органів системи МВС. Основними партнерами виступають Європейський Союз, Уряд США (через агенції) та Посольство США в Україні, Координатор проектів ОБСЄ в Україні, Агенції ООН в Україні (UNFPA, UNDP, UNOPS, IOM) [11].

Підсумовуючи викладене можемо констатувати, що Україна на сьогодні встановила міцні партнерські відносини з провідними економічно розвинутими країнами світу. Міжнародні партнери підтримують Україну у розбудові державних інституцій, демократії, зміцнення правопорядку тощо. Найпомітніша допомога надходить в Україну від США, ООН, ЄС та країн-членів ЄС.

Список використаних джерел

1. Operations of the Voluntary Fund for Financial and Technical Assistance in the Implementation of the Universal Periodic Review Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/reports/ahrc4719-operations-voluntary-fund-financial-and-technical-assistance>.
2. Gomez O. A. Human Security After the Great East Japan Earthquake: Rethinking the Role of External Assistance. *Human Security After the Great East Japan Earthquake: Rethinking the Role of External Assistance* : monograph. 2019. P. 65–86.

3. Міжнародна технічна допомога Україні: правові та процедурні аспекти підготовки та реалізації програм та проектів. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d25cdec1-c8be-4fa5-8ed8-b023851db3a7&title=MizhnarodnaTekhnichnaDopomogaUkraini-PravoviTaProtsedurniAspektiPidgotovkiTaRealizatsiiProgramTaProektiv>
4. Міжнародне технічне партнерство (МТП). *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/technical-cooperation>
5. На що саме Україні виділяли мільярди доларів міжнародної допомоги під час війни. *Газета «Закон і бізнес»*. 29.07.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/152332.html>
6. Перелік проектів міжнародної технічної допомоги, зареєстрованих в Секретаріаті Кабінету Міністрів України станом на 09.2022. *Сайт Кабінету Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/MTD/09.2022.xlsx>
7. Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF/paran18#n18>
8. Про гуманітарну допомогу. Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
9. Про міжнародні договори України. Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
10. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
11. Проміжний звіт про виконану роботу Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги під час воєнного стану *Прес-служба Апарату Верховної Ради України*. 11 листопада 2022. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_tsk/230110.html
12. Форум «Партнерство з розвитку». *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-dopomoga/coordination/forum-partnerstvo-z-rozvitku>

325.454(73)

Купових І.Я.

ВИТОКИ БОРОТЬБИ З РАСОВОЮ ДИСКРИМІНАЦІЄЮ У США

In this publication you find an attempt of an overview of the struggle against racial discrimination in the United States. During the last few years the issue of racial discrimination became very topical in America. It is necessary to understand the

reasons why this issue is still vital and what are the origins of the struggle for racial equality in the USA.

Keywords: *racial discrimination, the USA, racial equality*

Відмінності між членами суспільства з моменту його створення, такі як вік, стать, приналежність до суспільства або групи країн – це основа для розподілу прав і обов'язків, накладань обмежень або надавання пільг. У суспільстві не може бути абсолютної рівності і завданням держави є створення справедливої та збалансованої системи, яка б забезпечувала реалізацію прав кожної людини та виконання нею своїх обов'язків. Проте, намагання врегулювати відносини в суспільстві не завжди означало чесність та справедливість. Нажаль, історія людства рясніє прикладами насильства над націями та народами.

Люди завжди зверталися до минулого, щоб краще зрозуміти будь-яку проблему та питання, які постають зараз. А отже щоб зрозуміти проблематику боротьби з расовою дискримінацією на сучасному етапі ми коротко розглянемо витоки цієї проблеми.

Расизм — це віра в те, що групи людей мають різні риси поведінки, що відповідають успадкованим атрибутам, і їх можна розділити на основі переваги однієї раси над іншою.[1] Часто в расизмі існує певний ієрархізм, оскільки одна раса вважає себе кращою та достойнішою за іншу расу через певні ознаки.

Дискримінація – це акт проведення невинуватих відмінностей між людьми на основі груп, класів чи інших категорій, до яких вони належать або якими вони вважаються належними.[2] Люди можуть бути дискриміновані за різними ознаками, включаючи расу, стать, вік, релігію, інвалідність тощо. Дискримінація має місце, зокрема, тоді, коли з деякими особами або групами осіб поводяться несправедливо гірше, ніж з іншими.

Расова дискримінація в США існувала з самого заснування держави. Суспільство, побудоване білими людьми різних національностей та віросповідань, мали дуже різне ставлення до інших груп. Основними жертвами расової дискримінації стали індіанці і темношкірі-раби, тобто афроамериканці. У першій половині 19 ст. США залишалися аграрною країною. Відбувався швидкий ріст міського населення, промисловості – це викликало попит на сільськогосподарську продукцію. Північні штати почали йти більш капіталістичним шляхом, достатньо впливав промисловий прогрес. Проте Південь відкинув індустріалізацію і натомість розглядав сільське господарство як основний бізнес. Там панувала система плантаційного господарства і економіка трималася на жорсткій експлуатації чорношкірих рабів, які були єдиною робочою силою.

Рабство і ставлення до нього, з самого початку розколело американське суспільство. Молода країна, яка стрімко почала розвиватися намагалася на якомога довше відстрочити цей конфлікт, проте проблеми вирішено не було, навіть не зважаючи на Декларацію незалежності США 1776 року, де зазначалося: «Ми вважаємо самоочевидними істини, що всі люди створені рівними і наділені Творцем певними невід'ємними правами, до числа яких відноситься право на життя, на свободу і на прагнення до щастя».[3] Протягом всієї історії США білі

американці мали тенденцію користуватися юридично або соціально визнаними формами привілеїв і прав, в яких було відмовлено або обмежено членам різних етнічних груп або меншин. Європейські американці, мали переваги в питаннях освіти, імміграції, права голосу, громадянства, придбання землі та кримінального судочинства.[4] До Другої світової війни більшість афроамериканців працювали фермерами з низькими зарплатами, фабричними робітниками, або слугами у багатих білих. На початку 1940-х років робота, пов'язана з військовою галуззю, процвітала, але більшість чорношкірих американців не отримували високо оплачуваних робіт на цих підприємствах, а також не могли вступати до війська. Расизм і сегрегація все ще були закріплені в американському суспільстві і праві навіть у середині ХХ ст. Рух за громадянські права 20 століття виник, як відповідь на невиконані обіцянки емансипації.

У більшості південних штатів діяли закони, що ускладнювали або взагалі забороняли афроамериканцям голосувати, займати державні посади або відвідувати певні ресторани, магазини, школи, де навчалися білі американці, користуватися разом з ними громадським транспортом тощо. До 1950 року навіть громадські фонтани з питною водою були сегрегованими.[5]

Зараз, важливо зазначити деякі події, які можна назвати певним етапом боротьби чорношкірих людей за свої права, які стали важливими в історії США та призвели до значимих результатів.

Одним із таких рухів можна виокремити аболіціоністський рух, який прагнув покінчити з рабством у країні та був активним до американської громадянської війни, закінчення якої призвело до скасування американського рабства через Тринадцяту поправку до Сполучених Штатів. Наступною однією із важливих подій, яку не можна не згадати це промова Мартіна Лютера Кінга «Я маю мрію...» під час Маршу на Вашингтон, висловив сподівання, що права чорношкірого населення будуть гарантовані по всій території США.[6] Після, Джон Кеннеді виніс на розгляд проект закону про громадянські права, що передбачав заборону расової сегрегації у публічних місцях.

Наступним переломним моментом як результат боротьби з расовою дискримінацією є наказ про десегрегацію місцевих автобусів. Як це інтерпретували свідки тогочасних поліцій це була перемога, перемога не над білими, а перемога справедливості та демократії на невеликій ділянці фронту боротьби з расовою дискримінацією [7].

На цьому хвиля протестів не закінчується. 1 лютого 1960 року четверо чорношкірих студентів сіли на місця в сегрегованій їдальні універмагу "Вулворт" у Грінсборо, штат Північна Кароліна, що ознаменувало початок нового і важливого етапу в боротьбі за громадянські права. Наступного дня десятки і сотні інших чорношкірих студентів розпочали сидячі демонстрації. Вони підкріплювалися "лежачими", "уклінними" і "купальними" демонстраціями в бібліотеках, театрах, церквах і плавальних басейнах.[8] В березні 1960 року Конгрес расової рівності призвав перенести «сидячі» демонстрації на дороги країни. Так розпочався «Рейд свободи».

Отже, расова дискримінація це одна з головних проблем багатьох держав з великою кількістю проживаючих націй. Можна вважати, що основним переломним моментом, який призвів до виходу цієї ситуації на новий рівень є підписання Тринадцятої поправки до Конституції США, в якій було проголошено відміну рабства. Звісно, після цього життя чорношкірих не стало кращим і через це розпочинаються масові протести, демонстрації та рейди за свободу. Протести дали новий ковток повітря та поштовх для людей аби подолати несправедливість та жорстоке відношення до афроамериканців. Наразі ми можемо спостерігати результати боротьби з расизмом в США, а саме: демократичне суспільство, рівність в соціумі, надання робочих місць та посад чорношкірим, про які могли тільки мріяти ще півстоліття тому. Звичайно, расизм та його прояви існують і зараз, і не тільки в США, але штати показали своєю політикою можливість вибудувати таку потужну та сильну країну як зараз, в тому числі завдяки своїй згуртованості в подоланні цієї проблеми. Вони є прикладом для інших країн де існує расова нерівність.

Список використаних джерел

1. Newman D. Sociology: Exploring the Architecture of Everyday Life. SAGE Publications. 2020. URL: <https://edge.sagepub.com/newman13e>
2. Discrimination. Overview. Amnesty International official website. URL: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/>
3. Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки : від 04.07.1776 // Павло Гай-Нижник : особистий сайт URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1776%20\(07\)%2004.USA.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1776%20(07)%2004.USA.php)
4. Kendzior S, How do you become “white” in America? *The Correspondent*. 2016. 01 September. URL: <https://thecorrespondent.com/5185/how-do-you-become-white-in%20america/1466577856645-8260d4a7>
5. Memo hosted by American Radio Works (American Public Media), "The FBI's War on King. Archived August 25, 2012, at the Wayback Machine". <http://americanradioworks.publicradio.org/features/king/d4.html>
6. Read Martin Luther King Jr.'s 'I Have a Dream' speech in its entirety. Speech on August. 28, 1963, *National Public Radio*. URL: <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>

327:339.5(73+519.3)

Підручна Є.Р.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН США ТА РЕСПУБЛІКИ КОРЕЇ В XXI СТОЛІТТІ.

The article indicates the main features of economic and trade relations between the United States of America and the Republic of Korea from the beginning of the 21st century to the present. The topicality of the topic is caused by raising the issue of the

importance of leading US industries and their impact on the country's exports. Importance of the US-South Korea Free Trade Agreement. Consolidation of the USA's positions in the Asia-Pacific region.

Key words: *international agreements, trade, import and export, US economy.*

Дипломатичні відносини між Сполученими Штатами Америки та Республікою Корея були започатковані ще в 1882 році за часів держави Чосон після підписання «Договору о мирі, дружбі, торгівлі та навігації» [8], також відомий як «Договір Шуфелдта». Тож обидві країни давно пов'язані торгівельними та економічними відносинами. Після Корейської війни у 1950-1953 рр. Південна Корея була повністю залежна від США. Це позначалося у фінансуванні Америкою армію Республіки через війну в В'єтнамі, а також допомога Кореї у своєму експортному розвитку, коли близько 40% [18] загального експорту Південної Кореї припадало саме на США. Південна Корея в даний час є однією з найбільш проамериканських країн світу. Згідно з опитуванням Pew [4] у 2018 році, 78% жителів Південної Кореї позитивно ставилися до Сполучених Штатів, а згідно з опитуванням Gallup [15] 2018 року, 77% американців позитивно ставилися до південнокорейців.

Сучасні економічні відносини між Штатами та Республікою різняться від їх минулої історії. На даний момент ми можемо спостерігати торгівлю між двома незалежними та конкурентоспроможними державами. Південна Корея стала однією з важливих економічних партнерів США на Азійсько-Тихоокеанському просторі та союзником у G-20.

Якщо говорити про обмін товарів та послуг, то експорт США до Кореї становить близько 86 млрд. дол. у 2021 році, а імпорт склав близько 108 млрд. дол., з чого чверть імпорту складає товар зі сфери автомобілебудування. Завдяки цьому Корея посіла шосте місце в рейтингу країн-імпортерів США [12]. Щодо експорту, то Республіка є сьомою за величиною ринком експорту товарів зі Штатів. Основним продуктом продажу було мінеральне паливо, машини, оптичні та медичні інструменти. Також важливими є прямі іноземні інвестиції у сферу промисловості, холдингові компанії, фінансах та страхуванні, внаслідок чого майже 100 000 американських робітників були прийняті на роботу корейськими транснаціональними компаніями у 2019 році, хоча ця кількість менша за 2015 рік (358 000 робочих місць), але все ще є вагомою. Зі сторони Південної Кореї у 2019 році були інвестиції в сфері оптової торгівлі. Великі американські компанії вже давно є провідними інвесторами, а Сполучені Штати були другим за величиною джерелом прямих іноземних інвестицій у Південній Кореї у 2018 році, згідно з даними Міжнародного валютного фонду. Загалом станом на 2019 рік США є третім найголовнішим економічним партнером для Кореї, поступаючись Китаю та Японії [14]. В той час як Республіка посідає лише шосте місце по важливості для Штатів.

Важливе місце в економічних відносинах країн займає «Угода про вільну торгівлю між США та Кореєю» [20] від 15 березня 2012 року, або KORUS. Угода була створена для експортерів з метою встановлення вільного доступу до контенту, або FTA – Free To Air [2]. Спостерігаються позитивні моменти після

підписання документу. Так KORUS забезпечив важливу економічну опору для альянсу з безпеки між країнами. До цього моменту відносини в торгівельній сфері були напруженими, що також впливало негативно на дипломатичні відносини. Така ситуація була пов'язана з закритим ринком Південної Кореї. Вона змінилася після підписання угоди, коли Республіка погодилася на умови Штатів щодо впровадження високих стандартів у процес міжнародної торгівлі, а також прозорого процесу її регулювання. Велика кількість бізнес-груп США підтримують цю угоду та наголошують на покращенні доступу до ринку Республіки та більш надійний механізм вирішення суперечок. Внаслідок Корея стала прихильником цієї політики на міжнародній арені та почала наголошувати на дотриманні вищезгаданих умов в торгівлі з іншими країнами. Так були підписані двосторонні договори про зону вільної торгівлі з Індонезією[6] та ЄС[19], а також багатостороння угода[1] між 15 країнами до яких входять Китай, Японія, Австралія, Нова Зеландія, Лаос, Сінгапур та інші. Підписання угоди мало вплив на позицію Кореї в 2015 році на саміті СОТ, коли країна наголошувала на скасуванні тарифів на продукти інформаційних технологій. В АТЕС Південна Корея та Сполучені Штати спільно сприяли зниженню тарифів на екологічні товари, належному регулюванню торгівлі й дотриманні умов договорів та важливості прав інтелектуальної власності. Також KORUS стимулював інші країни та об'єднання, такі як Японія і ЄС проводити переговори щодо зони вільної торгівлі з США і Кореєю для того, щоб уникнути відставання на ринку[14].

Але між країнами все рівно були певні непорозуміння щодо KORUS, тож Президент США Трамп і Президент Республіки Кореї Мун Чжеін вперше заговорили про перегляд КОРУС під час американо-корейського саміту в червні 2017 року[11]. Дві країни провели перший раунд переговорів щодо можливих поправок на початку січня 2018 року, зосередивши увагу на торгівлі автомобілями та подальшому відкритті сільськогосподарського ринку Кореї[3]. Другий раунд переговорів розпочався наприкінці того ж місяця, лише через тиждень після оголошення Трампом захисних мит, Сполучені Штати продовжували наполягати на змінах щодо продажу автомобілів у Кореї[7]. Тим часом Корея внесла детальні пропозиції щодо реформування механізму врегулювання спорів між інвесторами та державою і висловила занепокоєння щодо захисних тарифів[13]. Третій раунд переговорів, що відбувся в березні, збігся з оголошенням адміністрації Трампа про запровадження нових мит на сталь. Корея домовилася про звільнення від мит в обмін на згоду обмежити експорт сталі до Сполучені Штати. Сторони також обговорили подальше відкриття корейського ринку для фармацевтичних препаратів США. Обидва уряди дотримувалися більш дипломатичного підходу до цих переговорів, щоб уникнути ускладнень у майбутніх відносинах країн[5]. 28 березня 2018 року Корея та Сполучені Штати випустили спільну заяву, в якій оголосили, що вони «досягли принципової згоди щодо загальних умов поправок і змін до Угоди про вільну торгівлю між Сполученими Штатами та Республікою Корея», а 1 січня 2019 року оновлена угода набула чинності[9]. Також між Республікою та Штатами наявні проблемні питання у машинобудівельній сфері, фармацевтиці

та сільському господарстві. Основним орієнтиром економіки Кореї є експорт товару, а суперництво з американськими виробниками призвели до негативної реакції зі сторони корейських виробництв. Так імпорт сталевих та несталевих продукцій був предметом антидемпінгових і компенсаційних розслідувань США у 2016 році[10].

Окрім цього країни співпрацюють у багатьох міжнародних організаціях включаючи ООН, G-20, Організацію економічного співробітництва та розвитку, Форум Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва, Регіональний форум Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Міжнародний валютний фонд, Світовий банк і Світова організація торгівлі.

Отже, Сполучені Штати Америки та Республіка Корея мають міцні зв'язки, які розпочалися багато років тому. Зрозуміло, що кожна країна в економічних зносинах діє в своїх найкращих власних інтересах, але між Штатами та Республікою прослідковуються тісні взаємовигідні відносини, де кожна сторона отримує свої переваги. Але в цілому їх ситуацію можна охарактеризувати як позитивну та навіть перспективну. Дві держави є союзниками у міжнародних економічних організаціях, яких поєднує сумісне бачення ролі прав інтелектуальної власності у сучасному світі, дотримання високих стандартів у міжнародній торгівлі, а також об'єднання у багатьох міжнародних економічних організаціях.

Список використаних джерел

1. Countries Sign World's Biggest Free Trade Deal // Statista. -2020.- URL: <https://www.statista.com/chart/23497/key-facts-about-the-regional-comprehensive-economic-partnership/>
2. FTA Tariff Tool // International Trade Administration. – URL: <https://www.trade.gov/fta-tariff-tool-home>
3. First Round of Talks on Renegotiating CORUS FTA Take Cry // The Economist. - 2018. - URL: https://institute776.rssing.com/chan-10701020/all_p15.html
4. Global Indicators Database // Pew Research Center. – 2018. - URL: <https://www.pewresearch.org/global/database/>
5. How Seoul Raced to Conclude U.S. Trade Deal ahead of North Korea Denuclearization Summit // Japan Times. - 2018. - URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/politics-diplomacy-asia-pacific/page/95/?appsule=7?appsule=9>
6. Indonesia-South Korea Free Trade Agreement to Take Effect // ASEAN Briefing. – 2022. - URL: <https://www.aseanbriefing.com/news/indonesia-south-korea-free-trade-agreement-to-take-effect/>
7. Korea, US to Hold 2nd Round of FTA Renegotiation Talks Next Week // Korea Herald. - 2018.- URL: <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20180126000737>
8. Korean Treaty with the United States (1882) // University of Southern California Digital Library. – 1905. – URL: <https://calisphere.org/item/a1aaa9544667cb304123bb9e594a8623/>
9. Office of the United States Trade Representative // Protocol between the Government of the United States of America and the Government of the Republic of

- Korea Amending the Free Trade Agreement between the United States of America and the Republic of Korea.- 2018. - URL: http://www.sice.oas.org/TPD/USA_KOR/Implementation/KORUS_Texts_Outcomes_e.pdf
10. Reuters Editorial // South Korea to take dispute on U.S. steel anti-dumping duties to WTO. - 2018. - URL: <https://www.reuters.com/article/us-southkorea-usa-trade/south-korea-to-take-dispute-on-u-s-steel-anti-dumping-duties-to-wto-idUSKCN1FY02L>
11. Robert Lighthizer, letter to Korean Minister of Trade, Industry, and Energy. - 2017.- URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/Releases/USTR%20KORUS.pdf>
12. South Korea: Background and U.S. Relations // Congressional Research Service. – 2022.- URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/IF10165.pdf>
13. South Korea Complains to U.S. about Tariffs on Washing Machines, Solar Panels // Reuters. - 2018. - URL: <https://www.reuters.com/article/us-southkorea-usa-trade-idUSKBN1FL4YR>
14. South Korea Major Trade Partners // Countryaah. – 2019.- URL: <https://www.countryaah.com/south-korea-major-trade-partners/>
15. South Korea's Image at New High in U.S. // Gallup.- 2018. - URL: <https://news.gallup.com/poll/228050/south-korea-image-new-high.aspx>
16. The Strategic Benefits of KORUS // Center for strategic and international studies. – 2020.- URL: <https://www.csis.org/analysis/strategic-benefits-korus>
17. The U.S.-South Korea Economic Relationship - Association for Asian Studies // - URL: <https://www.asianstudies.org/publications/eaa/archives/the-u-s-south-korea-economic-relationship/>
18. Trade Association Trade Statistics Database // Korea's Export Growth: An Alternative Explanation .- 1995. . – URL: http://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/gdi/publications/workingpapers/archive/gdp/dp_wp43.pdf
19. Trade, South Korea // European Commission. - URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/south-korea_en
20. U.S. - Korea Free Trade Agreement // Office of the United States Trade Representative. – URL: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/korus-fta>

ПРИРОДА ТА МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 327:316.46]:070

Слюсаренко І.Ю.

РОЛЬ ЛІДЕРА В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

(за матеріалами журналу "Аналіз зовнішньої політики" за 2022 рік)

The article describes new research approaches to the role of a leader in the process of making foreign policy decisions, which are covered in the scientific journal "Foreign Policy Analysis" for 2022. Scientific intelligence covers the following problems: differences in the activity of Japanese prime ministers regarding the country's national defense; the review of research on decision makers; the role of interpersonal relations in decision-making; the influence of human psychology on this process; analysis of the propensity for international conflicts of those leaders who came as the result of the revolution.

Keywords: *Leadership, decision-making, foreign policy, foreign policy analysis, new directions of leadership research.*

У фаховій літературі, присвяченій аналізу зовнішньої політики (АЗП) спостерігається повернення до дослідження ролі окремих осіб, які приймають рішення. Докладніше про «нові напрямки аналізу зовнішньої політики», й, зокрема, про роль лідерів у прийнятті рішень у зовнішній політиці, йде мова у науковому огляді А.Арана, К. Бруммера, К.Е. Сміт [1], який знайомить цільову аудиторію з результатами досліджень за даною проблематикою. Поява нових досліджень спонукала до створення наукового ревью, яке має висвітлити останні здобутки в дослідженні ролі лідера в процесі ухвалення зовнішньополітичних рішень. З цією метою було відібрано шість статей, які вміщені у чотирьох останніх номерах провідного фахового журналу «Foreign policy analysis» за 2022 рік. Проблематика цих наукових досліджень окреслює: специфіку активності прем'єр-міністрів Японії щодо національної оборони країни; науковий огляд особливостей лідерів, які приймають рішення; роль міжособистісних відносин у прийнятті рішень; вплив людської психології на цей процес; аналіз схильності до міжнародних конфліктів тих лідерів, які прийшли в наслідок революцій.

Коротко розглянемо кожну з вищезазначених наукових розвідок, зацентрувавши увагу на перспективах подальших досліджень.

Відмінності активності прем'єр-міністрів Японії у питаннях національної оборони в період від 2009 до 2019 років дослідила Крістін Лю [4]. В дослідженні на основі п'яти гіпотез, які ґрунтуються на теорії зовнішньої загрози, нормативній теорії, теорії диверсії, теорії партійності, теорії лідерства, за допомогою кількісного моделювання та аналізу предикторів політичної

риторики, контент-аналізу досліджено масив промов та заяв прем'єр-міністрів п'яти урядів. В дизайні дослідження визначено проактивність як залежну змінну та концептуалізуються як чотири підкатегорії проактивного мовлення. Підкатегорії захоплюють абстрактність політичної риторики, ідейні елементи, фундаментальні для нормативних пояснень, і матеріалістичні показники, основоположні для реалізму [4, с.7]. Проактивність – «це думка про те, що Японії потрібно зробити більше у сфері безпеки шляхом зміцнення альянсу США та Японії, покращуючи його незалежні можливості та статус, а також просуваючи конституційне обмеження застосування сили» [4, с.8]. В межах проактивності створює чотири різні залежні змінні: ставлення (національне та інтернаціональне) та політика (загальна та конкретна). Промови прем'єр-міністрів і заяви про національну безпекову політику Японії [4, с.10] склали базу даних дослідження.

Гіпотези, які спиралися на теорію зовнішньої загрози перевірялися шляхом відстеження наступних параметрів: вторгнення китайських кораблів до японських територіальних вод, злітів літаків японських сил повітряної оборони, спричинені зовнішніми силами, щомісячні північнокорейські ракетні випробування. Нормативна гіпотеза досліджувалася шляхом аналізу підтримки перегляду Конституції та змін у відсотках щорічної громадської підтримки даного перегляду. Гіпотеза теорії диверсії перевірялися на основі щомісячного аналізу рейтингу схвалення кабінету міністрів, рівня безробіття та потужності уряду, який позначає силу голосу правлячої партії в законодавчому органі після кожних виборів [4, с.10]. Авторка також проаналізувала кількість берегової охорони Китаю та інших суден, які заходять до територіальних вод навколо островів Сенкаку/Дяоюйдао, та оприлюднені береговою охороною Японії. Гіпотеза партійної теорії потребувала введення додаткового показника, який відобразив ефекти взаємодії між потужністю уряду та рейтингом схвалення. Гіпотеза лідерства перевірялася на основі аналізу п'яти адміністрацій різних партій за такими контрольними змінними: обсяги двосторонньої торгівлі, зростання ВВП, тривалість терміну кожного прем'єр-міністра та терміни виборів [4, с.10].

Основний висновок емпіричного аналізу показав, що лідери частіше виступають за конкретну політику національної безпеки під час зростання вторгнень китайських суден до територіального моря Японії. Вони прагнуть «розмовляти жорстко», щоб утримати Китай від подальшого підриву претензій Японії на суверенітет [4, с.16]. К. Лю з'ясувала, що японські прем'єр-міністри не реагують на північнокорейські ракетні випробування та повітряні вторгнення так само, як під час вищевказаного. Авторка робить висновок, що хоча й сприйняття загрози має значення, певні зовнішні чинники безпеки важливіші за інші. І їй не зрозуміло, чому в даному випадку не відстежується жорсткіше мовлення щодо проблеми ракетних випробувань КНДР [4, с.16]. Але К. Лю припускає, що прем'єр-міністри віддають перевагу загальним колективним діям, зокрема, на рівні РБ ООН [4, с.16], а також, що існує низка чинників, які опосередковують сприйняття зовнішньої загрози, і вбачає в цьому можливість подальших досліджень. Дослідження свідчить, що вищі рівні рейтингу схвалення сприяють

більшій ймовірності прем'єр-міністрів говорити про відповідальність Японії у сфері міжнародної безпеки. Японські лідери можуть вважати, що жорсткі переговори на підтримку більшої ролі держави в міжнародній обороні є занадто ризикованими з політичного погляду, тому ведуть мову про цю форму взаємодії лише за сприятливої внутрішньої політичної ситуації. Внутрішня політика, як-от рейтинг схвалення та сила правлячого уряду, може мати суттєвіший вплив на жорсткі переговори, які стосуються міжнародної безпеки, у порівнянні із зовнішніми загрозами. Всупереч поширеній думці, партійна приналежність і лідерство не суттєво впливають на проактивність прем'єр-міністрів [4, с.17].

Отже, дослідниця зробила висновок, що лідери Японії частіше виступають за конкретну політику національної безпеки, коли посилюється вторгнення китайських кораблів, але не тоді, коли Північна Корея проводить ракетні випробування та авіаційні польоти.

У науковому ревію «До (більш) критичного АЗП» Клаус Бруммер [2], розглядає специфіку динаміки наукового напряму аналізу зовнішньої політики. Він відзначає, що позитивним є той факт, що науковці розпочали досліджувати питання відповідальності осіб, які приймають рішення.

Провідні фахівці з аналізу зовнішньої політики, ведуть мову про те, що лідери під час прийняття рішень є раціональними [2, с. 4]. Однак, зазначає, що Г. Саймон вважає, що особи, які приймають рішення, «конструюють спрощену модель реальної ситуації, щоб впоратися з нею», і вони «поводяться раціонально щодо цієї моделі, і така поведінка навіть приблизно не є оптимальною щодо реального світу» [2, с. 4], К.Р. Монро відзначає, що поки не передбачається, що особи приймають рішення ірраціонально, то неможна стверджувати, що вони діють за моделлю раціонального актора [2, с. 4]. Науковцями досліджено джерела таких спрощених моделей, включаючи риси лідерів, політичні переконання та схильність до ризику або їхню схильність брати участь у аналогічних міркуваннях, що може призводити до створення неоптимальної моделі реального світу. Звісно, що рішення ухвалені на основі такої спрощеної моделі не можуть приносити потрібного результату [2, с. 4].

К. Бруммер у даному науковому ревію розглядає дослідження ірраціональних рис лідерів, які впливають на ухвалення зовнішньополітичних рішень. Так, М. Герман використовував у своїй роботі аналіз лідерських рис, тоді як Є. Е. Янг встановив зв'язок між низьким рівнем концептуальної складності лідерів (тобто їх нездатністю до диференціації) та їхнім небажанням змінювати зовнішню політику, а в іншому дослідженні К. Бруммер виявив залежність між високими рівнями самовпевненості особи та фіаско у зовнішній політиці. Здобутком Ю.Ф. Хонг є те, що він продемонстрував, що особи, які приймають рішення, швидко спираються на минулі події, щоб зрозуміти поточні ситуації, але й, як правило, дуже погано знаходять відповідні аналогії. Тоді, як Р.Джервіс виявив, що помилки під час обробки інформації та інші похибки сприйняття лідерів були пов'язані з низкою поширених неправильних уявлень, таких як переоцінка власної важливості або видавання бажаного за дійсне, а Т. Долан відстежав вплив тривоги, розчарування та інших емоційних реакцій під час прийняття рішень [2, с. 4]. На думку науковця, в аналізі зовнішньої політики

залишаються обділеними необхідною увагою серед акторів, які приймають рішення, жінки та питання гендеру. Він наводить думку К.Е. Сміт, яка вважає, що існує необхідність подальшого «гендерного визначення аналізу зовнішньої політики» щодо окремих осіб, які приймають рішення, групового прийняття рішень та суті зовнішньої політики [2, с. 4].

Данна стаття є особливо цінною для розуміння сутності досліджень, присвячених впливу на лідерів різноманітних чинників у процесі прийняття рішень, особливо ірраціональних.

Дослідження Гаді Хейманн та Зохара Кампфа «Переваги дружелюбності: наслідки позитивних міжособистісних стосунків для міждержавної політики» [3], на основі 21 інтерв'ю з високопосадовцями Ізраїлю, які проводилися в період з 2017 по 2019 рік, стверджує, що міжособистісні стосунки мають більший вплив ніж вважалося до нині. До переліку опитаних належать: один колишній прем'єр-міністр, колишній міністр закордонних справ, старші радники з питань закордонних справ, генерального директора Міністерства закордонних справ, послы (служили в десятках держав Америки, Європи, Азії, Африки); і учасники мирних переговорів [3, с. 5].

Автори починали кожне інтерв'ю із загального ознайомлення з цілями дослідження, а потім витягували метадискурсивні оцінки опитаних щодо сприйняття ними впливу позитивної комунікації на міждержавні відносини. Більшість респондентів підтвердили, що між ними існує зв'язок, і звідси дослідники продовжили запитувати про практики, які застосовуються державними діячами в особистій взаємодії, комунікативні компетенції та типи знань, необхідні для їх ефективного виконання, а також про те, які дружні практики можуть (або не можуть) досягнення в дипломатії соціальні суб'єкти використовують свої набуті інтерсуб'єктивні знання для виконання та позначення дій та їх наслідків [3, с. 5]. На основі досліджень попередників та аналізу інтерв'ю, автори виокремили вісім повторювальних результатів, на базі яких виділили два рівні наслідків взаємодії: міжособистісний та міждержавний. Дослідження виявило, що позитивні зустрічі між державними діячами можуть призвести до одного або кількох з наступних результатів: створення сприйнятливості; формування довіри; полегшення доступності та доступності; забезпечення особистої прихильності [3, с. 6].

Респонденти чітко визначили чотири результати позитивних особистих стосунків: мобілізація міжнародної підтримки; усунення перешкод для угоди; збір інформації; розрядження міждержавної напруги [3, с. 12]. Міжособистісні стосунки дуже чутливі до змін і тому мають тимчасовий характер [3, с. 17]. Разом з тим, у тому випадку, коли особисті стосунки відіграють надто велику роль у міждержавних відносинах, цей чинник вважається джерелом постійного занепокоєння [3, с. 17].

Г. Хейманн та З. Кампф припускають, що в централізованій державі міжособистісні відносини матимуть більший вплив ніж тоді, коли лідер більше залежить від внутрішніх інституцій держави [3, с. 17], хоча це припущення ґрунтується на дослідженні процесів, які відбуваються в Ізраїлі, а тому потребує перевірки [3, с. 18]. Більшість результатів впливу на державному рівні,

визначених у цьому дослідженні, є короткостроковими, хоча конкретне особисте втручання в потрібному місці та в потрібний час може бути дуже значущим [3, с. 18]. Політики хваляться особистими стосунками з колегами в інших країнах і використовують ці зв'язки у виборчих кампаніях. Вони також наймають радників для розвитку цих відносин, визначаючи їхні особисті вподобання, надсилаючи привітання з днем народження тощо [3, с. 18].

Автори рекомендують у майбутніх дослідженнях додатково оцінити відносну вагу особистих характеристик міжособистісних відносин і структурних обмежень у формуванні зовнішньої політики, вивчати міжособистісні стосунки в міжкультурному середовищі, використовуючи більш делікатні методи, такі як етнографія та відстеження процесів взаємодії між лідерами, а також негативні аспекти міжособистісної взаємодії на процес формування політик [3, с. 18].

Таким чином, дослідники підняли важливе та актуальне питання впливу міжособистісної взаємодії лідерів на процес прийняття рішень. Безумовно цікаво було б відстежити вплив даної взаємодії не лише на прикладі Ізраїлю.

Марк Шафер, Джошуа Е. Ламберт у дослідженні «Психологічні характеристики лідерів (PsyCL): новий набір даних» [6], стверджують, що людська психологія впливає на зовнішньополітичні рішення. Для проведення подібних досліджень існувало недостатньо інформації, але база даних «Психологічні характеристики лідерів» PsyCL дозволила розпочати аналіз важливості психологічних чинників у процесі прийняття рішень. В базі зібрано майже повний перелік президентів США та прем'єр-міністрів Великобританії. Набір даних включає психологічні характеристики з двох найбільш плідних програм психологічних досліджень в аналізі зовнішньої політики: аналіз рис лідерства (Assessing Leadership Style (LTA)) й аналіз операційного коду (Operational Code Analysis (OCA)) [6, с.3].

Під час дослідження М. Шафер, Дж. Е. Ламберт використовували поширений у літературі метод оцінки психологічних характеристик «на відстані» шляхом змістовного аналізу вербального матеріалу акторів. Набори даних (Archigos і LEAD) зосереджені на структурних компонентах життя лідерів, таких як вік, стать, молодість, освіта, військовий досвід і те, як вони прийшли до влади [6, с.3]. Також використовувалися дані з бази The American Presidency Project (<https://www.presidency.ucsb.edu/>), де вміщено усі публічні виступи президентів США, а також публічний словесний матеріал майже всіх прем'єр-міністрів Великобританії (декотрі з 1800-х років не мали записаного матеріалу), вміщений подібній британській базі (<https://hansard.parliament.uk/>) [6, с.4], а також – урядові веб-сайти, джерела новин та історичні колекції. За початкову одиницю аналізу взято мовленнєвий акт, власне сам аналіз відбувався за допомогою спеціального програмного забезпечення Profiler Plus, яке розбирає кожне висловлювання на основні складові частини, які кодуються та використовуються для індексів у LTA та OCA [6, с.7]. Дані аналізувалися англійською мовою.

Проведені дослідження на основі даних вміщених в PsyCL свідчать, що Джордж Вашингтон був досить довірливим і мав операційний код, який за своєю суттю не був конфліктним. Якби британці знали про це, вони могли б активніше

використовувати переговори та дипломатію, а не ескалацію, і могли б знайти готових співпрацювати і з іншого боку [6, с.7]. Дані свідчать, що Р.Ніксон наприкінці президентства став не таким складним, а для прем'єр-міністрів Сполученого Королівства характерні в середньому нижчі рівні недовіри та внутрішньо групових упереджень, ніж для президентів Сполучених Штатів, автори припускають, що, можливо, це відображає більш зрілу історію їхньої країни [6, с.7]. Також вони вважають, що індивідуальності лідерів мають значення, а закономірності в їхній психології можуть бути хорошими провісниками поведінки держав, які вони очолюють. Для ілюстрації представлено три регресійні моделі з використанням різних психологічних змінних (недовіра, фокус на завдання/стосунки та концептуальна складність). Дослідниками підтверджено висновок М. Герман, що індивіди з вищою складністю бачать більше можливостей та варіантів, коли справа доходить до дій, тоді як люди з нижчою складністю легше вдаються до конфлікту [6, с.8].

Автори вважають, що цілком імовірно, що психологія окремих людей впливає на численні аспекти міжнародних відносин і повинна розглядатися як важливі пояснювальні змінні у подальших дослідженнях [6, с.9]. На майбутніх дослідників ще очікує вивчення відмінностей між групами (наприклад, чоловіки та жінки-лідери, демократичні та недемократичні лідери, релігійні та світські лідери, насильницькі та ненасильницькі ревізійні лідери), зміни в психології протягом часу [6, с.9].

У даній статті автори актуалізували давню наукову проблему аналізу зовнішньої політики – вплив психологічних особливостей лідера на ухвалення рішень у зовнішній політиці, але вже на основі ґрунтовної бази даних.

Чамсел Юй, Техі Ванг, Сангмін Лі у статті «Коли аудиторія має значення? Стабільність претендентів і вартість аудиторії» [7], стверджують, що ступінь вартості роботи аудиторії залежить від стабільності лідера держави-суперника.

В основі статті лежить теорія вартості аудиторії Дж. Ферона, яка вважає, що виборці здатні «карати» політичних лідерів за невиконання своїх попередніх погроз під час ескалації у міжнародних відносинах. Дане дослідження на основі 1292 дидактичних спостережень за 141 країною з 1995 по 2010 рік (база даних Militarized Interstate Dispute (MID)), емпірично перевіряло гіпотезу, засновану на теоретичному розумінні зв'язку між стабільністю та вартістю аудиторії [7, с. 3]. Як залежну змінну було взято реципрокність (зворотно-поступальний рух), яка дозволила виявляти як об'єкт по-різному реагує на загрози противника в міждержавному воєнному конфлікті.

Загальноприйнятий погляд на витрати на аудиторію стверджує, що лише демократичний лідер матиме відповідальність у зв'язку регулярними виборами, однак кілька досліджень наполягають на політичній відповідальності авторитарних лідерів, особливо це твердження стосується персоналістських або військових режимів [7, с. 5]. Автори стверджують, що величина витрат на аудиторію безперервно змінюється по всьому спектру стабільності лідера [7, с. 6]. Під стабільністю розуміється усвідомлена ймовірність того, що лідер втратить посаду під час кризи у незаконний спосіб. Враховуючи загальне припущення, що головною турботою кожного лідера є збереження посади,

стабільність лідера є вирішальним фактором, який впливає на формування витрат на аудиторію. Ч. Юй, Т. Ванг, С. Лі ведуть мову про різні способи втрати влади лідером. Деяким, особливо демократичним лідерам, доводиться регулярно змагатися за владу згідно з інституційними правилами або правилами встановленими угодами в конкретній країні. З іншого боку, інші лідери нерегулярно, але усуваються шляхом державного перевороту, антиурядових протестів або вбивств [7, с. 6].

Гіпотеза даної статті наступна – об'єкт швидше за все, поступиться (або найменш імовірно відповість взаємністю) у відповідь на загрозу суперника з помірним рівнем стабільності [7, с. 7].

Автори припустили, що державний об'єкт з меншою ймовірністю відповість взаємністю на погрозу суперника, якщо його нестабільність серйозна [7, с. 14]. Вони вважають, що витрати на аудиторію непостійні навіть у межах однієї країни. За наявності стабільності політичний лідер може впевнено публічно погрожувати, оскільки така стабільність може зменшити серйозну негативну реакцію на його чи її рішення відступити в майбутньому, і навпаки [7, с. 15]. Лідер, якщо він помірно стабільний, може захотіти погрожувати, щоб уникнути внутрішніх неприємностей з метою відвернути увагу, оскільки у нього є більше шансів перемогти, отже витрати на аудиторію будуть найвищими за помірного рівня нестабільності [7, с. 15].

Дослідники зазначають, що відкритим залишається питання, що саме спонукає лідера покладатися на загрозу примусового характеру [7, с. 15].

Таким чином, дана наукова стаття на основі теорії вартості аудиторії піднімає низку цікавих аспектів, які впливають на прийняття рішення лідерами в демократичних та недемократичних режимах в умовах ескалації в міжнародних відносинах.

Метью Н. Тіммерман в статті «Революційні ідеали та міжнародна агресія» [5] оцінює схильність лідерів, які приходять до влади шляхом революцій, до провокування міжнародних конфліктів. Автор зосереджується на «зовнішніх» революціях, тобто тих, де основною структурою або ідеалом революційної ідеології є ворожнеча проти зовнішньої сутності, такої як колишня колоніальна держава чи імперіалістичний гегемон. Як приклади, автор наводить Іранську революцію 1979 року, де революціонери пов'язували режим шаха із західним імперіалізмом, вказує, що одним з гасел перевороту 1952 року в Єгипті Г.А. Насер проголошував боротьбу з британським імперіалізмом, а лідери китайської революції 1949 року виголошували необхідність «вигнати імперіалістів з Китаю» [5, с.2].

Загалом в дослідженні використано дані 76 революційних випадків, але більша увага зосереджена на кейсі Іранської революції. Автор роз'яснює різницю між «зовнішньою» та «внутрішньою» революціями, а також систематизує наявні дослідження відповідно до трьох рівнів аналізу світової політики: лідер, держава та міжнародна система. На основі опрацьованого матеріалу М. Тіммерман робить висновки, що психологічні риси революційних лідерів керують їхніми поведінковими тенденціями і після того, як вони обіймають посаду. Особливі якості, такі як харизма, рішучість, схильність до ризику, амбіції, виводять певні

типи осіб на видатні позиції під час революцій, а пізніше змушують їх віддавати перевагу агресивній зовнішній політиці, у зв'язку зі здатністю до ризику та насильства [5, с.2-3].

Фахова література, присвячена державному рівню аналізу світової політики засвідчує, що революційні лідери вміють надихати маси і, таким чином, мають перевагу в мобілізації своїх держав для війни [5, с.3]. На рівні міжнародної системи, на думку С. Волта, революції порушують нормальні канали зв'язку між державами, викликають підозри щодо намірів і спотворюють уявлення про баланс сил [5, с.3], також викликають побоювання серед сусідніх держав щодо поширення революційних ідей або типу режиму, що може спричинити контрреволюційну агресію у відповідь [5, с.3]. М. Тіммерман зазначає, що не всі лідери-персоналісти, які обіймають посади після революцій, схильні до агресивної зовнішньої політики та наводить приклади Дідьє Рацірака (Мадагаскар) і Блеза Компаоре (Буркіна-Фасо), які були стриманими у зовнішній політиці. Дослідник робить припущення, що важливе значення має той факт, чи мають революції зовнішню чи внутрішню ідеологічну спрямованість.

В даному дослідженні висувуються дві гіпотези:

Гіпотеза 1: Лідери, які обіймають посаду після «зовнішніх» революцій, більш схильні до конфліктів, ніж лідери, які обіймають посаду після «внутрішніх» революцій.

Гіпотеза 2: Лідери, які обіймають посаду після «зовнішніх» революцій, перебувають на посаді довше, ніж лідери, які обіймають посаду після «внутрішніх» революцій.

На основі набору даних «Вимірювання революції», який міститься в роботі Дж. Д. Колгана, який включає перелік із сімдесяти шести революційних лідерів, які займали посади між 1945 і 2004 роками. За допомогою кодування даних виявлено 24 випадки «зовнішньої революції» та 52 випадки «внутрішніх» революцій. Лідери, пов'язані із «зовнішніми» революціями частіше ініціюють мілітаризовані міждержавні суперечки, тобто описові статистичні дані підтверджують Гіпотезу 1 [5, с.8].

Середня тривалість перебування на посаді лідерів, які прийшли до влади шляхом «зовнішніх» революцій, дещо вища (приблизно три роки), ніж перебування при владі лідерів, які обійняли посаду шляхом «внутрішніх» революцій. Проте різниця є такою незначною, що неможлима вважати Гіпотезу 2 доведеною [5, с.8].

М. Тіммерман у дослідженні використовує регресійний метод [5, с.9] та аналіз виживання [5, с.10]. Зв'язок між «зовнішньою» революцією та міжнародною агресією автор розглядає за допомогою кейс-методу на прикладі революції в Ірані та робить висновок, що війна з Іраком стала частиною тривалої революційної боротьби проти іноземних ворогів [5, с. 13]. Ще одним прикладом цього зв'язку, є той факт, що Г.А. Насер підтримував повстанців в Конго та революціонерів в Судані, втрутився у громадянську війну на півночі Ємену, що було викликано необхідністю підтримки власного іміджу [5, с. 14]. Куба теж намагалася експортувати власну революцію в Анголі та інших країнах [5, с. 14].

Лідери, схильні до конфліктів, приходили на посади і через «внутрішні» революції, зокрема Мобуту Сесе Секо (Демократична Республіка Конго), Аюб Хан (Пакистан) і Менгісту Хайле Маріам (Ефіопія). Проте загалом лідери, які приходять до влади після «внутрішніх» революцій, обережніші щодо втягування в конфлікт за кордоном [5, с. 14]. Це підтверджують і приклади А. Піночета в Чилі та суданського лідера Гаафара Німейрі.

Автор приходять до висновку, що «зовнішні» революції створюють політичні умови, які стимулюють лідерів доводити свої революційні здібності шляхом провокації конфлікту [5, с. 18].

Отже, в даній науковій статті доводиться, що лідери, які прийшли до влади шляхом «зовнішніх» революцій більше схильні до провокування міжнародних конфліктів у порівнянні з тими, що здобули владу в результаті внутрішніх революцій.

Огляд шести наукових статей, присвячених лідерам, які приймають зовнішньополітичні рішення, розміщених у журналі «Foreign Policy Analysis» за 2022 рік, дає можливість вивчити актуальні напрямки досліджень, а також з'ясувати, які проблеми очікують на подальші вирішення. До перспективних напрямів дослідження належать:

- чинники, які можуть опосередковувати сприйняття лідерами загроз національній безпеці;
- роль жінок у прийнятті рішень у зовнішній політиці та питання гендеру в цих процесах;
- психологічні особливості лідерів за різними ознаками: статтю, ставленням до демократичних, релігійних цінностей та насильства;
- визначити, що саме спонукає лідерів покладатися на загрозу примусового характеру у зовнішньополітичній діяльності;
- значення міжособистісної комунікації лідерів під час реалізації зовнішньої політики.

Список використаних джерел

1. Aran A., Brummer K., Smith K. E. Introduction: new directions in foreign policy analysis. *International Affairs*. 2021. Vol. 97, no. 2. P. 261–265. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iiaa231> (date of access: 01.11.2023).
2. Brummer K. Toward a (More) Critical FPA. *Foreign Policy Analysis*. 2021. Vol. 18, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1093/fpa/orab031> (date of access: 03.11.2023).
3. Heimann G., Kampf Z. The Benefits of Friendliness: The Consequences of Positive Interpersonal Relations for Interstate Politics. *Foreign Policy Analysis*. 2022. Vol. 18, no. 2. URL: <https://doi.org/10.1093/fpa/orac001> (date of access: 03.11.2023).
4. Liu C. Why Talk Tough? Explaining Japanese Prime Ministers' Proactiveness in National Defense Rhetoric. *Foreign Policy Analysis*. 2022. Vol. 18, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1093/fpa/orab035> (date of access: .11.11.2023).
5. Timmerman M. N. Revolutionary Ideals and International Aggression. *Foreign Policy Analysis*. 2022. Vol. 18, no. 4. URL: <https://doi.org/10.1093/fpa/orac020> (date of access: 03.11.2023).

6. Schafer M., Lambert J. E. Psychological Characteristics of Leaders (PsyCL): A New Data Set. *Foreign Policy Analysis*. 2022. Vol. 18, no. 2. URL: <https://doi.org/10.1093/fpa/orac008> (date of access: 09.11.2023).
7. Yu C., Whang T., Lee S. When Does Audience Matter? Challengers' Stability and Audience Costs. *Foreign Policy Analysis*. 2022. Vol. 18, no. 3. URL: <https://doi.org/10.1093/fpa/orac011> (date of access: 08.11.2023).

УДК: 327.8:004.7

Мельник Г.М.
Роганова А.І.

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ

The article examines the main areas of development of digital diplomacy in Ukraine. In particular, the influence of globalization processes on the implementation of foreign policy in the format of "soft power", the use of Twitter-diplomacy as a tool of influence in the information environment and its effectiveness in the international arena were investigated. The formation of a favorable image of Ukraine and the promotion of the country's brand abroad are characterized.

Keywords: digital diplomacy, main directions, Twitter-diplomacy, globalization processes, image of Ukraine.

Найбільш масштабним і динамічним процесом у сучасних умовах стала глобалізація. Вивчення особливостей формування іміджу країни в контексті глобальних трансформаційних процесів є важливим, оскільки це дає можливість краще розуміти поточний стан та подальші перспективи. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій вніс вагомі зміни у сферу публічної дипломатії, тим самим зумовив утворення нового напрямку дипломатії - цифрової. Завдяки тому, що цифрова дипломатія не потребує високого бюджету, має доступ до значної аудиторії, володіє швидкою двосторонньою комунікацією і зворотнім зв'язком, тому вона стає популярною і затребуваною. Використання в Україні цього інструменту впливу та середовища для його реалізації сьогодні відіграє важливу роль в зовнішній політиці країни, становлення українського бренду та зламі стереотипів.

Метою дослідження є аналіз особливостей розвитку цифрової дипломатії в Україні.

Методи дослідження. Під час дослідження використано системний і структурно-функціональний методи. У процесі вивчення документів, які регламентують реалізацію публічної і цифрової дипломатії застосовано метод контент-аналізу.

Стрімкий процес глобалізації стимулює вносити зміни у багатьох сферах реалізації зовнішньої політики. Потенціал інформаційно-комунікаційних технологій все частіше використовують провідні суб'єкти світової арени,

реалізуючи зовнішню політику у форматі «м'якої сили» та застосовуючи модерні підходи. Сучасні трансформації все більше підкоряються глобальній логіці міжкультурної комунікації для всебічного обміну досвідом, впровадження новітніх соціально-політичних і наукових технологій та соціальних процесів дестандартизації, деконцентрації і демаксимізації [2, с.156].

Ілан Манор і Ріс Кріллі зазначили, що у зовнішній політиці відбуваються процеси медіатизації, які розуміються як підпорядкування логіці медіадіяльності, а Міністерства закордонних справ мають «емігрувати» в соціальні мережі. Вони стають медіа-акторами, які виробляють і поширюють власний медіа-контент безпосередньо серед аудиторії соціальних мереж, тим самим реалізуючи зовнішню політику [7, с. 69].

Таким інструментом зовнішньої політики, який створює позитивний імідж країни, формує ставлення громадськості та впливає на сприйняття її закордоном, є публічна дипломатія. В Україні це явище є відносно новим і особливо актуальним на сучасному етапі. Основними напрямками публічної дипломатії в Україні є культурна, економічна, експертна, кулінарна, науково-освітня, спортивна, і в тому числі і цифрова дипломатія. Вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері цифрової дипломатії є: 1) взаємодія з міжнародними цифровими платформами для просування позитивного іміджу України у світі та захисту національної безпеки; 2) використання цифрових інструментів для організації заходів і проєктів публічної дипломатії; 3) використання потенціалу соціальних мереж та взаємодія з онлайн-спільнотами для формування позитивного іміджу України та просування інтересів України у світі [4, с.15].

Поняття цифрова дипломатія було включено в Доктрину інформаційної безпеки України [1], яка запроваджена концепцією цифрової дипломатії у роботу МЗС України, що призвело до подальшої інституціоналізації її практики. У 2015–2016 рр. за участі створеного Управління публічної дипломатії (з 2020 р. - Департамент публічної дипломатії) було завершено ребрендинг соціальних мереж Міністерства, реєстрацію усіх посольств України в соціальних мережах [3, с. 144].

Соціальні мережі закордонних дипломатичних установ України відіграють важливу роль у реалізації іміджевих ініціатив, оскільки вони мають відповідний контент і аудиторію на яку поширюють інформацію.

Активна робота Міністерства закордонних справ і дипломатичних установ України в соціальних мережах дали змогу провести низку потужних інформаційних онлайн-кампаній (#RussiaInvadedUkraine, #StopFake, #LetMyPeopleGo, #CrimeaIsUkraine тощо), що привернули увагу спільноти та значно розширили аудиторію підписників сторінки МЗС України у Твіттері. Управлінням публічної дипломатії було також започатковано практику синхронних онлайн-кампаній у соціальних мережах українських посольств тривалістю від кількох тижнів до місяця (або довше). На сторінках Посольств у Твіттер та Фейсбук розміщувались матеріали, підготовлені МЗС для донесення ключових меседжів до іноземних аудиторій щодо збройної агресії РФ, боротьби

України за власну незалежність, туристичний, науковий, інвестиційний потенціал тощо [3, с. 144].

Twitter - онлайн-платформа мікроблогів активно використовується офіційними представниками влади для швидкої та ефективної передачі інформації, у тому числі й Президентом України. У його твітер-акаунті @ZelenskyuUA можна чітко прослідкувати перехід до активної фази використання мережі в рамках безпосереднього звернення до інших акторів міжнародної спільноти про допомогу та співпрацю. До початку війни в Україні активність президента Зеленського була обмежена в середньому одним дописом на день, 24 лютого 2022 року лише за добу було створено 36 твітів [6].

Здійснивши аналіз облікового запису МЗС України у Твітері за 2013–2022 рр. можна констатувати, що за ці роки кількість твітів з офіційної сторінки МЗС зросла майже в 70 разів (з 1047 до 67100), найбільша активність спостерігається у 2014 та 2022 роках.

Пропорційно щодо динаміки твітів зростала і кількість фоловерів сторінки (з 760 у 2013 р. до 82 621 у 2018 р.) [3]. У порівнянні з 2021 роком – 98230 підписників [1], кількість значно зросла до 445 800 [8].

Соціальні мережі та будь-які інші медіа чи Інтернет-ресурси також використовуються для просування та розповсюдження бренду країни. Так українська рекламна агенція «Vanda» створила гасло «Be brave like Ukraine» та розмістила його на білбордах найвідоміших вулиць різних країн світу. Окрім цього «Vanda» запустила онлайн-флешмоб в Instagram фото з українським паспортом та залучила українські бренди підтримати ініціативу, розмістивши «Сміливість» на власних товарах [5].

Глобалізація спричиняє виникнення нових проблем та викликів, які постають перед сучасною дипломатією. Пошуки ефективних шляхів їх вирішення – одні з головних завдань Міністерства закордонних справ України. Цифрова дипломатія є ефективним інструментом формування іміджу держави. З 2014 р. вона стала потужним інструментом протидії російській пропаганді і розповсюдження об'єктивної інформації про Україну. У зв'язку з активним розвитком цифрової дипломатії, інформаційна система забезпечення зовнішньої політики України потребує подальшого вдосконалення. Просування позитивного іміджу країни на міжнародній арені стане набагато ефективнішим, а Україна зможе посісти вищі позиції у світових рейтингах.

Список використаних джерел

1. Доктрина інформаційної безпеки України / Затверджено Указом Президента України від 25.02.2017 року № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (Дата звернення: 10.10.2022).
2. Іщенко М., П'єцух О. Імідж України в контексті глобальних трансформаційних процесів. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 154-162. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59851/16-Ischenko.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 12.10.2022).
3. Сегеда О. Цифрова дипломатія України як елемент нової публічної дипломатії.

- Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку*. 2020. Вип. 3. С. 139-147. URL: http://politicus.od.ua/3_2020/23.pdf (Дата звернення: 20.10.2022).
4. Стратегія публічної дипломатії МЗС України 2021-2025. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/public-diplomacy-strategy.pdf> (Дата звернення: 10.10.2022).
5. Як народжувалась Сміливість. URL: <https://telegraf.design/yak-narodzhuvalasya-smilyvist-kejs-brave-like-ukraine/> (Дата звернення: 10.11.2022)
6. Cajthamlová V. Ruská válka na Ukrajině a sociální síť. URL: <https://www.iir.cz/ruska-valka-na-ukrajine-a-socialni-site> (datum aplikace 04.11.2022)
7. Manor I., Crilley R. The Mediatisation of MFAS: Diplomacy in the New Media Ecology. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2020. №15. P. 67-92. <http://oro.open.ac.uk/67011/> (Last assess: 10.11.2022).
8. Twitter-сторінка МЗС України. URL: https://twitter.com/mfa_ukraine (Дата звернення: 20.11.2022)

УДК: 94(44):327.82

Казакова О.М.

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ФРАНЦІЇ

The article examines the features of French public diplomacy at the current stage. The traditional and new aspects of the implementation of the current policy by French diplomacy are reviewed. The consequences of the statistical tools are the complex activity of the development of the most important political interests of France in the international arena and the promotion of the image of the country. Appointed to actively promote new tools for the field of public diplomacy, among those who wanted to see information technologies: websites, social media, mobile supplements of audiovisual information, popular video platforms.

Keywords: *diplomacy, institutions of diplomacy, French, soft power.*

В сучасних геополітичних умовах, Франція прагне втримати позиції дипломатичного лідерства, посилити свої зовнішньополітичні важелі впливу та просувати власний сприятливий імідж, національні цінності в міжнародних відносинах. Французький дипломатичний та політичний корпус використовує стратегії публічної дипломатії, «м'якої сили» для реалізації зовнішньополітичного курсу країни та просуванні іміджу країни.

Інструменти публічної дипломатії є необхідною складовою для реалізації зовнішньої політики держави. Основними з них, можна виокремити наступні: робота міжнародних французьких організацій, освітніх, культурних та наукових установ; здійснення міжнародних обмінів, культурних та волонтерські кампаній;

робота із національними, міжнародними ЗМІ для просування сприятливої політики держави в позитивному розумінні. [3, с. 253]

У сфері публічної дипломатії використовуються дуже активно як державні так і недержавні органи, інформація розповсюджується по офіційним та неофіційним каналам. За першим каналом це можуть бути: виступи офіційних осіб в ЗМІ, проведення публічних лекцій, діяльність офіційних центрів та інститутів, публікація офіційної інформації на сайтах та в соціальних мережах, та інше. За другим – варто виділити роботу некомерційних організацій, різних фондів, програм та волонтерських обмінів, жіночих та молодіжних організацій. [8]

Набагато активніше починають використовувати в інструментарії реалізації публічної дипломатії роботу з інформаційними технологіями: сайти, соціальні мережі, мобільні додатки аудіовізуальної інформації, популярні відео-платформи. За допомогою інтернету стає можливим ефективніше охопити значну міжнародну аудиторію, реагувати на зміни, отримувати зворотній зв'язок між дипломатичними установами та міжнародним суспільством. Також соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та формують відкриту сучасну дипломатію. Охоплення аудиторії ведеться через офіційні акаунти осіб, організацій та установ в Twitter, Facebook, YouTube та інших каналів. [1]

З 2008-2009 років, із введенням нової дипломатичної концепції Франції, що отримала оформлення у програмі 185 «Diplomatie culturelle et d'influence», МЗС держави почав активніше реалізовувати політику публічної дипломатії за допомогою соціальних мереж. Починаючи з 2012 року з'явилася можливість прямої комунікації з особами, що працюють у МЗС Франції, та тими, що ведуть свою роботу за кордоном, за допомогою регулярних сеансів спілкування в Facebook та Twitter, а далі – Instagram, YouTube, також використовували Storify та інших мереж. [11]

Наприклад, у 2015 році нараховувалось близько 300 сайтів посольств і консульств Франції за кордоном та близько 180 з них використовують платформу Facebook, а інші є користувачами Twitter. Активність користувачів офіційними сайтами дипломатичних представництв і консульських установ на той же рік сягає понад 43 млн осіб. До того ж, дипломатичні установи в різних країнах світу приділяють увагу місцевому контексту і освоюють популярні там платформи. Так, наприклад, посольство Франції в Китаї розміщене на платформі Weibo.

Міністерство закордонних справ Французької Республіки стало одною з перших установ держави, що відкрила власний сайт «France Diplomatie» у 1995 році. Цей інформаційний портал охоплює діяльність держави у зовнішній політиці, представляє мережу із міжнародного співробітництва, культурної та освітньої діяльності у світі. На багатофункціональному сайті значна увага приділена проведенню цифрової дипломатії, як одного із пріоритетних напрямків діяльності МЗС Франції, що доповнює роботу традиційної дипломатії. Про ефективність залучення сучасних інтернет технологій, свідчить наприклад

той факт, що протягом лише одного місяця цей сайт відвідало близько 1,7 млн осіб. [9]

Іншим важливим інструментом проведення політики публічної дипломатії у зовнішній політиці держави є освітні та культурні програми з обмінів, які впливають на формування позитивного іміджу Франції на міжнародній арені, та сприяють поширенню французьких цінностей, традицій і способу життя.

Французька дипломатична політика у веденні культурних обмінів визначається дотриманням принципів солідарності до інших культур, сприяє розвитку довгострокових партнерських відносин, сприяє участі у спільних проектах для митців та працівників сфери культури та освіти. Одним з прикладів є проведення арт-резиденцій для міжнародних учасників та громадян країни. При підтримці МЗС Франції діє проект франко-японської арт-резиденції з розвитку двостороннього співробітництва в сфері мистецтв «Киґоуама». На 2018 рік було залучено близько 350 французьких та іноземних учасників програми цієї арт-резиденції. [6]

В рамках розвитку партнерських відносин та посування культурних обмінів з 2003 року діє франко-німецький культурний фонд. Робота фонду проходить з підтримки двостороннього співробітництва в рамках спільних проектів у формі заходів зі сфер мистецької діяльності, кіно-проектів, телебачення та радіомовлення, літературної творчості, спорту, та популяризації німецької та французької мов. Крім двосторонньої роботи, формат фонду дозволяє залучати інші європейські країни та об'єднувати в культурному форматі співпраці держави Європи. Ці дві держави також проводять спільні проекти по всьому світу за допомогою національних культурних інститутів, служби посольств. Ця програма є найбільш ілюстрацією бажання співпрацювати в галузі культури, щоб експортувати успішну модель партнерства. Загалом, робота фонду визначилась проведенням близько 880 спільних франко-німецьких проектів, що отримали підтримку в 150 різних країнах світу, та близько 280 митців підтримуються фондом щороку. [9]

Іншим не менш важливим інструментом проведення політики «м'якої сили» у зовнішній політиці держави є сфера вищої освіти та наукових досліджень. Тільки у 2016 році Франція прийняла до освітніх установ своєї держави більше 300 тисяч іноземних студентів. Відвідують Францію учні з різних частин світу, та більшість з них є вихідцями з франкомовних країн, також значна частина студентів, близько 30%, приїжджають з Європи та близько 18% – з Азії-Океанії. Відповідно у навчальних закладах держави здобувають освіту близько 12% іноземців. Для талановитих міжнародних учнів, та тих, що проявили себе найуспішніше, Міністерство Європи і закордонних справ Франції пропонує навчальні програми стипендій з частковим фінансуванням. Таким чином, держава намагається привабити та стимулювати приток міжнародних студентів до навчання у стінах національних навчальних закладів. Мобілізація дипломатичної мережі у напрямку вищої освіти та координація дій, що сприяє привабливості французьких учбових закладів – є важливим інструментом публічної дипломатії держави. [9]

Паралельно із цим, країна веде активну політику просування на міжнародній арені освітніх програм, методів викладання, та допомагає вузам відкривати власні філії за кордоном. Діяльність французьких навчальних закладів допомагає підтримувати позитивний імідж республіки та сприяє підвищенню привабливості країни для студентів, дослідників та науковців. Серед найбільших французьких освітніх осередків у світі виділяють: Франко-німецький університет, французькі університети в Єгипті і Вірменії, В'єтнамський науково-технічний університет Ханоя, вищі бізнес-школи в Бейруті та Алжирі, Центральна школа Пекіна та інші. Для покращення вищої професійної освіти Франція піднімає на належний рівень ступень співпраці її в країнах-партнерах. Адже розбудова довготривалого наукового співробітництва з іншими державами є засобом зміцнення багатьох двосторонніх відносин Франції.

Важливу роль в якості інструменту публічної дипломатії відіграють державні та недержавні благодійні фонди. Подібні фонди допомагаючи державам при необхідності просувають власний позитивний імідж країни у світі. Сьогодні благодійні фонди стають активними механізмами підтримки не тільки в сфері соціальних та економічних відносин, а й ключовими у діяльності центрів франкофонії в різних країнах. На 2015 рік Французька Республіка володіла 4 315 цільовими фондами, призначеними для використання в некомерційних і громадських організаціях, з розміром активів більше 23 млрд. євро із загальною сумою витрат у 7,5 млрд. євро. [9]

Інструментом проведення політики публічної дипломатії, необхідним для вивчення, визначається робота із ЗМІ. В цьому контексті до просування залучені традиційні засоби масової інформації, серед яких друковані, візуальні та аудіовізуальні ЗМІ та нові: інтернет-видання, блоги, мобільні додатки та соціальні мережі. Серед найбільш значимих новинних медіа виділяються телевізійна компанія France TV та телеканали France TV Infos, TV5MONDE, що цілодобово розкривають події у Франції та світі. [2, с.243] Модернізованою та універсальною телевізійною платформою є компанія France TV. Ця платформа розміщена на телебаченні та перераховує 5 телеканалів, повністю доступна в інтернеті на веб-сайті, мобільних додатках, що дозволяє залучати глядачів до інформації в прямому ефірі та переглядати в записі, мобільних додатках та інтернет-скриньках. З 2012 року відбулася модернізація платформи, а саме її інтеграція в соціальних мережах Facebook та Twitter [13]

Важливим для розгляду є міжнародний франкомовний телевізійний телеканал, створений у 1984 році TV5MONDE. Цей медіа канал є спільною власністю публічних компаній з Франції, Бельгії, Швейцарії, Канади та Квебеку. Він представлений веб-сайтом, мобільними додатками, є доступ до прямої трансляції та в запису передачі французького каналу та його партнерів. Відповідно до залучення міжнародної аудиторії, телеканал транслює французькою мовою з субтитрами на 14 мов на усіх платформах. Це також одна з найбільших у світі телевізійних мереж, що охоплює за ареалом віщання близько 200 країн та регіони Європи, Азії та Океанії, Північної та Латинської Америки, Африку. До того ж, як представник Міжнародної організації Франкофонії, цей

телеканал забезпечує безкоштовний та інтерактивний мультимедійний портал для вивчення та викладання французької мови. [12]

В співпраці з громадянським суспільством, французькі некомерційні організації, приймають участь в дискусіях, просвітницькій діяльності, а також працюють з інформування населення з метою збору знань та розробки проектів дій на місцях. Програми некомерційних організацій відбуваються зі сприяння місцевої влади та при підтримці французьких волонтерів, що демонструє тісні взаємовідносини між державою і асоціаціями.

Іншим інструментом ведення політики публічної дипломатії є волонтерська робота. На сучасний період часу налічується близько 23 французьких волонтерських асоціацій, затверджених МЗС Франції. У «Законі про добровольчі договори в рамках міжнародної волонтерської діяльності» Французької Республіки від лютого 2005 року зазначається, що міжнародні волонтери беруть участь у французьких проектах з питань культури та довкілля, технічного, наукового та економічного розвитку, а також гуманітарних дій на міжнародному просторі. [7]

Також волонтерські місії закордоном виконують роботу у громадських та напівдержавних французьких структурах, що підпорядковуються МЗС Франції або іншим міністерствам країни. На національному рівні має підтримку платформа «Coordination SUD», що проводить роботу з координації недержавних французьких організацій міжнародного солідарності/волонтерства, заснована з 1994 року. Відповідно до Закону про асоціації 1901 року, платформа об'єднує більше 170 французьких недержавних організацій, що працюють у межах міжнародної солідарності. В своїй діяльності члени таких організацій ведуть гуманітарну роботу, допомогу з розвитку та освіти, охорону навколишнього середовища, захист прав людини, та інші. Діяльність місій заснована на підвищенні професійності організацій через проведення консультацій та навчання, просування міжнародної роботи з державними та приватними установами у Франції, а також представляє послуги з моніторингу та аналізу, поширення інформації. Фінансування Coordination SUD відбувається за рахунок внесків її членів, доходів від діяльності, державних субсидій та приватних коштів. [4]

За допомогою таких волонтерських проектів та кампаній відбувається активний інформативний, культурний та освітній обмін серед населення різних держав. Одночасно з наданою допомогою відбувається сприяння міжнародній комунікації, що веде до поширення французьких особливостей, освіти, способу життя серед різних соціальних та вікових груп, в багатьох регіонах світу.

Отже, підсумовуючи, можна визначити, що в сфері публічної дипломатії сучасної Франції використовуються різноматітні інструменти для реалізації зовнішньополітичного курсу держави. Французькою дипломатією залучаються як традиційні, так й інноваційні канали просування інформації. Серед основних інструментів публічної дипломатії, хотілося перш за все виділити роботу міжнародних національних організацій, здійснення міжнародних обмінів, реалізацію освітніх та наукових програм, культурних та волонтерських кампаній. Набагато активніше починають використовуватись нові інструменти для у сфері

публічної дипломатії, серед яких хотілося би виділити інформаційні технології: сайти, соціальні мережі, мобільні додатки аудіовізуальної інформації, популярні відео-платформи. Вони мають значні переваги та видзначаються ефективністю, дозволяючи швидко отримувати (приймати) реакцію міжнародної спільноти. Увесь досліджений інструментарій визначає комплексну діяльність зі здійснення зовнішньополітичних інтересів Франції на міжнародній арені та просуванні іміджу країни.

Список використаних джерел

1. Гуцалб С. А. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації: визначення концептуальних основ. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2769/2473. (дата звернення: 14.11.2022).
2. Опанасюк О. І. (2017). Особливості сучасної публічної дипломатії. *Гілея: науковий вісник* № 117, С. 238-244 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_117_63 (дата звернення: 10.11.2022).
3. Ткач О. М'яка сила як інструмент непрямого управління міжнародними процесами / О. Ткач *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С. 252-259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_2_36 (дата звернення: 14.11.2022).
4. Concord URL: <https://www.coordinationsud.org/coordination-sud-2/organisation-et-fonctionnement/>(дата звернення: 12.11.2022).
5. Cull N. (2019). *Public Diplomacy: Foundations for Global Engagement in the Digital Age*. Cambridge: Polity Press. Retrieved from URL: <http://link.library.eui.eu/portal/Public-diplomacy--foundations-foglobal/egRpJru7U74/>(дата звернення: 12.11.2022).
6. Kujoyama URL: <https://www.institutfrancais.com/en/magazine/portfolio/artists-in-residence-at-the-villa-kujoyama> (дата звернення: 14.11.2022).
7. Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/> (дата звернення: 14.11.2022).
8. Leonard M., Stead C. (2002). *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Centre. Retrieved from URL: https://www.files.ethz.ch/isn/20958/Public_Diplomacy.pdf (дата звернення: 12.11.2022).
9. Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères URL : <https://www.diplomatie.gouv.fr/>(дата звернення: 14.11.2022).
10. Ruffini P. *France's Science Diplomacy // Science & Diplomacy*. 2020. Vol. 9. №2. URL: <http://sciencediplomacy.org/article/2020/frances-science-diplomacy>
11. Senat.fr URL: https://www.senat.fr/rap/a08-102-2/a08-102-2_mono.html#toc4 (дата звернення: 14.11.2022).
12. TV5_Monde URL: <http://www.tv5monde.com/cms/gouvernance-de-tv5monde>(дата звернення: 10.11.2022).
13. France.tv URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/France.tv#cite_note-18(дата звернення: 10.11.2022).

**ПРОБЛЕМАТИКА МІГРАЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ В ПЕРІОД
ПАНДЕМІЇ В КОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ
ПРЕДСТАВНИЦТВ (на прикладі Турецької Республіки)**

It was determined that the COVID-19 pandemic has seriously disrupted all forms of human mobility, including tourist traffic. The example of Turkey is considered, as a country that did not limit tourist trips, taking into account the general pandemic restrictions. The Safe Tourism Certification Program was analyzed, which aimed to create «clean» zones where the risk of contracting the coronavirus is minimal. The specifics of the communication activities of the diplomatic missions of Ukraine in Turkey regarding the coverage of the topic of migration restrictions, in particular, those related to tourism to the Republic of Türkiye, are considered.

Keywords: *pandemy COVID-19, migration, tourism, Republic of Türkiye*

Обмеження, пов'язані з COVID, впливають на мобільність мігрантів. У період з 10 березня 2020 року, за день до того, як ВООЗ оголосила COVID-19 пандемією, до 28 лютого 2022 року в усьому світі було введено 122 823 обмеження на пересування. У той же час окремі країни, території, області передбачили 961 виняток із цих обмежень, таким чином дозволивши мобільність. У 2020 році рівень міграції впав більш ніж на 30%, що є найнижчим показником з 2003 року [7].

Туризм як одна із форм міграції є найдзвичайно чутливим до різного роду криз. Безпрецедентна за своїм впливом і охопленням пандемія COVID-19 зачепила усі регіони світу. Спалах COVID-19 вплинув на країни в різний час, по-різному та різною мірою. Проте в усьому світі реакція на приборкання пандемії призвела до національних карантинів та запровадження широких міграційних обмежень, зокрема на подорожі та закриття кордонів. Такі заходи в свою чергу спричинили чимало проблем для туристів, які перебували за кордоном.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації, міжнародні туристичні прибуття різко скоротилися у першій половині 2020 року на 60-70% у різних регіонах світу, що вплинуло не лише на мобільність, а й на міграцію [9].

Пандемія коронавірусу прийшла до Туреччини відносно пізно. Перший випадок COVID-19 було офіційно зареєстровано в Туреччині 11 березня. Станом на кінець місяця ситуація була відносно стабільною: у 80-мільйонній країні зафіксовано 13,5 тис. хворих, серед них – 214 летальних випадків [1].

Туреччина скасувала всі рейси з Китаю ще 3 лютого 2020 року, а потім і рейси з Ірану. Також тимчасово закрила пункти пропуску на кордоні з Іраном.

29 січня були підготовлені брошури, банери та плакати турецькою, англійською та арабською мовами, які розповсюджувалися для інформування громадськості, висвітлюючи запобіжні заходи та дії для припинення передачі вірусу. Починаючи з лютого, транслювалися телевізійні ролики, реалізовувалися інформаційні кампанії в соціальних мережах та інших ЗМІ. Інформаційні

кампанії тривали з огляду на масштаби поширення COVID у країні та світі і ризику, спричинені пандемією.

Після першого випадку 11 березня 2020 року були вжиті додаткові обмежувальні заходи:

- Закриття шкіл по всій країні
- Заборона масових заходів
- Обмежувальні заходи для державних службовців (гнучкі умови праці)
- Додаткові обмеження на поїздки
- Комендантська година та локдаун.

Згодом заборону на польоти було розширено до більшості європейських країн з 14 березня 2020 року [8].

Туреччина швидко й рішуче відреагувала на вплив COVID-19. Тоді як більшість країн оголосили жорсткий локдаун, країна мінімізувала карантинні обмеження для відвідувачів, і завдяки цьому її відвідали 16 млн. туристів.

Жоден документ не вказував на те, що нові обмеження (зокрема, обмеження пересування по країні) поширюються на іноземних туристів. У роз'ясненні Міністерства внутрішніх Справ Туреччини йдеться, що під карантинні обмеження не підпадають іноземці, які прибули до країни з туристичною метою та не отримували дозволу на довгострокове проживання в цій країні [6].

Такі дії сприяли підвищенню рівня туристичної міграції з України до Туреччини, яка є найпопулярнішою туристичною країною серед українців. Щороку Туреччину відвідує близько 1,5 млн. наших громадян. В період пандемії Україна увійшла до першої четвірки країн за кількістю туристів, які відвідали Туреччину. Це сприяло активізації співпраці між Україною і Турецькою Республікою на усіх рівнях. Зокрема, було проведено низку робочих груп та зустрічей, під час яких розглядали подальші спільні кроки задля розвитку туризму. На запрошення турецької сторони 27 квітня 2021 року українська делегація на чолі з Міністром культури та інформаційної політики України Олександром Ткаченком прибула до Туреччини. Тут, у місті Анталія, відбулося засідання робочої групи з питань дотримання прав та безпеки туристів. У межах засідання відбулося підписання Спільної декларації про наміри щодо співробітництва у галузі дотримання прав та безпеки туристів. Документ передбачає посилення туристичної безпеки та підвищення якості надання послуг, зокрема шляхом двостороннього переймання досвіду. Сторони також домовилися розглянути можливість запровадження паспортів вакцинації, для спрощення умов перетину кордону [3].

Окрім того, згідно з документом, збільшиться кількість українських телеканалів у турецьких готелях, а на туристичних об'єктах будуть доступні аудіогіди українською мовою. На перспективу учасники робочої підгрупи обговорили можливість збільшення кількості чартерних рейсів.

Туреччина стала однією із перших країн світу, яка запропонувала й реалізувала Програму сертифікації безпечного туризму для забезпечення виконання високих санітарних і гігієнічних стандартів в авіакомпаніях, аеропортах та інших транспортних об'єктах, місцях розміщення і харчування.

Цей досвід був позитивно оцінений більшістю країн, де туризм є важливою галуззю економіки, і взятий за приклад. Проєкт був розроблений під керівництвом Міністерства культури і туризму за сприяння Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства закордонних справ та у співпраці з усіма стейкхолдерами.

Безпечний туризм – це програма, що підтверджує концепцію безпечного туризму, яка охоплює весь курс подорожі вітчизняних/іноземних гостей від їхнього прибуття в будь-який аеропорт Туреччини до їхнього повернення додому/від'їзду з країни. Усі гості зможуть комфортно та безпечно подорожувати з цією програмою, яку було підготовлено відповідно до загальних інструкцій та рекомендацій, опублікованих міністерствами після інтенсивної спільної роботи.

Процес сертифікації туристичних об'єктів здійснювався міжнародними аудиторськими компаніями, уповноваженими Міністерством. Заклади розміщення, харчування, туристичні та трансферні транспортні засоби, культурні, мистецькі об'єкти, конференц-зали, тематичні парки, гірськолижні підйомники та об'єкти морського туризму проходили періодичні перевірки на основі різних міжнародних стандартів і критеріїв. Основними цілями програми є забезпечення безперервного застосування санітарно-гігієнічних заходів та контролю туристичних об'єктів.

Об'єкти, яким було надано сертифікат, отримують логотип сертифікації безпечного туризму, який розміщують на видимих ділянках усередині перевіреного об'єкта. На всіх логотипах є QR-коди, через які всі гості та клієнти мають доступ до даних перевірки закладу. Таким чином, весь процес став прозорим [5].

Туреччина популяризувала ідею безпечного туризму серед інших країн, залучаючи дипломатів та дипломатичні представництва. В умовах кризи COVID-19 становище всіх, хто подорожує, вимагало потужної підтримки, у тому числі інформаційної на національному та міжнародному рівнях через відповідні установи. Оскільки карантинні обмеження для в'їзду до Туреччини відрізнялися для різних країн, то основну інформаційну підтримку туристам надавали уряди, дипломатичні представництва. Так на офіційній сторінці Facebook Генерального консульства України в Стамбулі [2] регулярно з'являлися повідомлення щодо поширення пандемії та міграційних обмежень, з нею пов'язаних. Усі дописи, які стосувалися пандемії, супроводжувалися фото з написом «Важливо». На офіційній сторінці Facebook Посольства України в Турецькій Республіці Посол України в Туреччині (2016-2021 рр.) Андрій Сабіга часто наголошував, що Туреччина з усією відповідальністю ставиться до гарантування безпеки туризму в умовах пандемії. В Україні не бачать жодних перешкод для відпочинку громадян у Туреччині [4].

Таким чином, криза, викликана пандемією COVID-19 продемонструвала, що за жодних умов рух населення зупинити не можливо, можна лише обмежити інтенсивність його руху. Досвід Туреччини у реалізації Програми сертифікації безпечного туризму дав можливість не обмежувати туристичну міграцію навіть

у період жорсткого локдауну. Основну інформаційну підтримку міжнародним відвідувачам у цей складний період надавали дипломатичні представництва.

Список використаних джерел

1. Габер Є. Епідемія на тлі війни та мігрантів: як вірус став викликом владі Ердогана. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/04/2/7108244/> (дата звернення 12.12.2022).
2. Генеральне консульство України в Стамбулі. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/CGUinIstanbul/?ref=page_internal (дата звернення 10.12.2022).
3. *Україна та Туреччина посилюють співпрацю в галузі туризму*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-turechchina-posilyuyut-spivpracyu-v-galuzi-turizmu> (дата звернення 14.12.2022).
4. Посольство України в Туреччині. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/UAinTR/> (дата звернення 10.12.2022).
5. *About Safe Tourism Certification Program*. URL: <https://www.tga.gov.tr/about-safe-tourism-program/> (дата звернення 12.12.2022).
6. *Circular on Gradual Normalization Measures*. URL: <https://en.goc.gov.tr/circular-on-gradual-normalization-measures> (дата звернення 14.12.2022).
7. *Migration data relevant for the COVID-19 pandemic*. *Migration Data Portal*. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/migration-data-relevant-covid-19-pandemic> (дата звернення 13.12.2022).
8. *Turkey's response to Covid-19: first impressions Ankara, Turkey 11 July 2020*. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/335803/WHO-EURO-2020-1168-40914-55408-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 14.12.2022).
9. *UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, May 2020 18(2)*. URL: <https://www.e-unwto.org/toc/wtobarometereng/18/2> (дата звернення 11.12.2022).

УДК 811.12'42:[323.266:316.776]

Vdovychenko V.A.

BATTLE OF NARRATIVES IN ITALIAN PUBLIC DISCOURSE AFTER RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE

З початку повномасштабного вторгнення в Україну, російські «дезінформаційні ракети» намагаються вразити кожного політичного лідера у світі, соціальну групу чи навіть спільноту, наповнюючи неправдивим контентом і викликаючи суперечки серед багатьох громадян щодо реальних подій, що відбуваються в Україні. Майбутнє європейської архітектури безпеки тісно пов'язане з тим, наскільки державні установи, ЗМІ та аналітичні центри в Західній Європі оснащені системами «антидезінформаційних» ракет. Крім того, це безпосередньо впливає на рівень підтримки України з боку західних країн, що змінює ситуацію підтримки на українському фронті.

З початку російського вторгнення в Україну в Італії не припинялася боротьба з дезінформацією. Крім того, він стрімко злетів у головних італійських каналах, а також заповнив соціальні мережі. Соціальні медіа-платформи разом із провідними медіаканалами стали потужними інструментами політичної активності та пропаганди, які в багатьох випадках призвели до поширення дезінформації про російське вторгнення. Наші висновки показують, наскільки і в якій мірі італійські ЗМІ стали прихистком для російської дезінформації. Ми також виявили, що історична спадщина, різний ступінь контролю над медіа політиками та відсутність загального підходу до «вакцини від дезінформації» дозволяє італійському суспільству бути відкритим до російської дезінформації. Ці відмінності ризикують посилитися разом із погіршенням економіки (інфляція, енергетична криза) в ЄС і вплинути на рівень підтримки України.

Ключові слова: *дезінформація, повномасштабне вторгнення в Україну, Італія, інформаційна сфера, інформаційна війна*

The Italian media landscape and public preferences present a diverse but straightforward approach to understanding why Russian disinformation and propaganda found ground in post-COVID Italy.

After the start of the full-scale invasion of Ukraine, Italian media were flooded with Russian disinformation content skyrocketing in March 2022 and then – in October 2022. To analyze that, we took the reports of the Italian Digital Media Observatory (IDMO) that united five fact-checking projects tackling disinformation that has circulated in Italy since March 2022 [4]. According to data collected, 70 percent of the disinformation detected in the month under consideration was related to the war in Ukraine. In March-April 2022, there was a slight growth in fact-checking articles dedicated to the Covid-19 pandemic[5]. The five Italian publishing projects that contributed to the report had published 200 articles as of April 2022. Of these, 113 – 56.5 percent – involved cases of disinformation about the war.

Starting from October 2022, the quantity of disinformation content on the full-scale invasion of Ukraine skyrocketed again. 72 (27%) were cases of disinformation regarding the war in Ukraine [6]. One of the reasons is related to the efficient and effective Ukrainian Armed Forces counter-offensive. In contrast, at the end of 2022, NewsGuard has identified 326 sites with misinformation about Russia and Ukraine and is monitoring top false narratives about the war [2].

The NewsGuard identified 98 fake news from February 24, 2022, till December 2022. Using the content-analysis method, we analyzed those fake news and grouped them according to 5 categories as presented below:

<i>No.</i>	<i>Category</i>	<i>Content</i>
1.	historical causes of Russia's invasion	1) due to NATO ambitions; 2) to Poland and Baltic states' provocations; 3) US global aspirations to play on the Ukrainian battlefield; 4) no Ukrainian history.

2.	geopolitical and political outcomes of the invasion	1) Embassies leaving Ukraine in October 2022; 2) Polish authorities invading the Western part of Ukraine; 3) ICRC helping to deport Ukrainians; 4) NATO having a military base in Odesa.
3.	undermining Volodymyr Zelenskyy as a president	1) presenting him as gay; 2) presenting Ukrainians who were protesting against him after the full-scale invasion; 3) fostering Ukrainians (even those under 18) to go to war; 4) being an illegitimate president due to Russian roots; 5) appealing to Ukrainians to surrender.
4.	military provocations of Ukrainians	1) using chemical bombs; 2) using special labs to invent weapons of mass destruction; 3) destroying Ukrainian homes and cultural heritage on purpose.
5.	Ukrainians as refugees	1) 'Nazis' in Europe; 2) bringing diseases and instability; 3) fostering provocations in the EU member-states.

Source: author's desk-research analysis

Among disinformation sources in Italy, there are official Russian state media sources, even those who were banned since the full-scale invasion launch. However, there are still many websites that are not official propaganda weapons of the Russian government and are not sanctioned by platforms that promote fake content in support of Vladimir Putin's government. These sources include anonymous websites, foundations, and research websites run with unclear funding, some of which may have undisclosed links to the Russian government. In language comparison, the English language prevails (171 websites), while the Italian language is relatively small (35 only).

The Russian disinformation's roots in Italy are linked with the Italian media landscape and political implications. Italy's key and significant role in the media remain the TV in contrast to other media sources and platforms. In 2022 the public broadcasting RAI group was among the favorites. However, Silvio Berlusconi's owned Mediaset group almost hit it, being in second place [7]. According to the Reporters without Borders report, Italy ranked 58th place in the world press in 2022 compared to 2021, being one of the lowest in Europe, cohorting together with Hungary, Malta, Albania, Greece, and Poland [3]. Several factors might explain the decrease of 17 points. First of all, related to the drop in financial support and in particular, related to the funding opportunities that Italian outlets had. Reuters Institute analysis report that total revenues of the Italian media sector in 2020 and 2021 fell by 780 million Euro hitting the newspaper and broadcasting sectors mostly [8]. This led to a serious discussion among the media owners on how to reach potential audiences and ensure that companies remain on track financially.

Another source of potential favoritism of Russian disinformation was related to the ownership of media in Italy and its political implications. The head of the national

broadcaster RAI is appointed by the political authorities that decide on the candidates and their replacements. According to the 2018 guide by La Stampa, other RAI placements are also determined politically where RAI 1 gets 'pro-governmental' political affiliation, RAI 2 remains center-rightism and RAI 3- is 'center-leftist' [9].

The role of media ownership is also crucial to understanding that 'pro-Russian' sentiments find solid ground in the Italian media landscape. Former Italian prime minister and media tycoon Silvio Berlusconi, besides leading one of the 2023 coalition right parties Forza Italia, remains a controlling shareholder of Mediaset, Italian largest private 'media TV giant' together with Il Giornale newspaper [11]. During the 2022 parliamentary elections, these media sources were actively mobilized to participate in pro-Forza Italia statements and presented confusing messages related to the Russian invasion of Ukraine [10]. Moreover, in the RAI interview, the politician demonstrated his 'pro-Russian' sentiments' by presenting the real causes of invasion – 'to put decent people to Kyiv' [1]. However, the current prime minister Giorgia Meloni was the first to call Volodymyr Zelensky and ensure Italy's support of Ukraine.

Whoever controls the narrative in Italy wins. The way Russian disinformation skyrockets the Italian media landscape continues to be a source of further research and analysis. Pro-Russian sentiments in Italy and very often politically rooted, enhanced by the post-COVID income decrease for major of the TV and some of the newspapers in Italy. This brings to the understanding that the full-scale invasion of Ukraine and its disinformation campaign cannot be tackled by routine or 'conventional' debunking vaccines. Countering disinformation in Italy is also raising awareness that pre-bunking interventions might be more spread remaining essential to the general raising awareness of Ukrainian history and culture uniqueness.

References

1. Berlusconi: «Putin è stato spinto a invadere l'Ucraina per sostituire Zelensky con un governo di persone perbene» URL: <https://www.editorialedomani.it/politica/italia/berlusconi-putin-zelensky-governo-persone-per-bene-f9230513> (07.01.2023)
2. Centro di monitoraggio della disinformazione sul conflitto Russia-Ucraina: gli oltre 320 siti che diffondono disinformazione sulla guerra e le narrazioni false più diffuse. URL: <https://www.newsguardtech.com/it/special-reports/centro-di-monitoraggio-della-disinformazione-sul-conflitto-russia-ucraina-oltre-100-siti-pro-putin-e-le-10-false-narrazioni-piu-diffuse/> (10.01.2023)
3. Europe - Central Asia. Polarisation to the west, war & propaganda to the east. URL: <https://rsf.org/en/classement/2022/europe-central-asia> (08.01.2023)
4. Idmo: La diffusione della disinformazione a tema Ucraina in Italia (report marzo 2022). URL: <https://facta.news/articoli/2022/04/22/idmo-la-diffusione-della-disinformazione-a-tema-ucraina-in-italia-report-marzo-2022/> (09.01.2023)
5. Idmo: Le false notizie sulla guerra diffuse in Italia (report aprile 2022) URL: <https://facta.news/articoli/2022/05/24/idmo-le-false-notizie-sulla-guerra-diffuse-in-italia-report-aprile-2022/> (09.01.2023)

6. I 10 siti che hanno diffuso più disinformazione nel 2022 (secondo Newsguard) URL: https://www.repubblica.it/tecnologia/2022/12/28/news/newsguard_disinformation_monitor_2022-381034334/ (09.01.2023)
7. Mediaset: «Un anno da record per gli ascolti». 30 dicembre 2022. URL: <https://www.ilsole24ore.com/art/mediaset-un-anno-record-gli-ascolti-AEkNd8SC> (09.01.2023)
8. Digital News Media Report 2021. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2021/italy> (07.01.2023)
9. Six things to know about the state of press freedom in Italy. URL: <https://www.thelocal.it/20221116/whats-the-state-of-press-freedom-in-italy-2022/> (08.01.2023)
10. Italy's Berlusconi mobilises media empire behind his presidential bid URL: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17433146> (09.01.2023)
11. Media Italy Profile. URL: Media. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17433146> (10.01.2023)

УДК 327:355.01]:[316.772.5:004.056]

Корешков І.В.
Пістракевич О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

The European information space remains an important component both in promoting democratic values and in ensuring the security of European states. The imperialist ambitions of the Russian Federation make it the greatest threat to a united Europe today, and therefore require decisive and effective countermeasures. The publication examines the priorities of European society in the information space, mechanisms and tools for countering challenges and threats to the functioning of the European information space in the conditions of Russian aggression against Ukraine in security, economic, humanitarian and social aspects.

Keywords: *European information space, information security, cyber protection, disinformation, propaganda*

Дослідники інформаційного простору дають багато визначень цьому терміну. В «Довіднику з досліджень обчислювального мистецтва та креативної інформатики» за авторством Джеймса Брамана та Джованні Вінчеті з університету Товсона та Горана Трайковського, Лауреата з корпорації Laureate Education зазначається, що інформаційний простір є колекцією інформації, яка не обмежена джерелом, формою, процесом, семантикою чи застосуванням [4]. В роботі «Актуальність вивчення терміну «інформаційний простір» у сучасній

філософії» додають, що це територія з інформаційними ресурсами та інфраструктурою, де всі суб'єкти мають однакові можливості для отримання, транспортування та маніпулювання інформацією в будь-якій точці простору [3, 795]. Відтак, маємо змогу стверджувати, що європейський інформаційний простір представляє з себе інформаційні простори усіх суб'єктів, що політично, соціально, економічно тощо залучені до Європейської спільноти. Сукупність національних та регіональних інформаційних просторів можемо вважати європейським інформаційним простором.

Розробка та впровадження політики в інформаційній сфері Європи реалізується як на рівні урядів європейських країн, їх компетентних органів та організацій, так і на загальноєвропейському рівні - ЄС, Ради Європи, ОБСЄ, НАТО тощо.

Серед стратегічних пріоритетів розвитку європейського інформаційного суспільства можна виділити як класичні, так і ті, що мають на меті забезпечити економічний розвиток та безпеку Європи. Перш за все, країни Європи зосереджуються на діджиталізації, захисті власного кіберпростору, протидії пропаганді, дезінформації та фейкам, а також, в рамках безпекових та інтеграційних альянсів та союзів, сприяють укріпленню національних урядів держав-членів. Класичними ж пріоритетами можемо вважати традиційно усталену в демократичних країнах боротьбу за свободу думки і слова, розвиток якісної загальної освіти, розвиток широкосмугового Інтернету, швидкість та якість донесення до населення суспільно важливої інформації, збір та оприлюднення важливих статистичних даних тощо.

В лютому 2022 року Європа зіткнулася з безпрецедентною агресією з боку РФ та найбільшою війною на її теренах з часів Другої світової війни. Сучасні війни характеризуються значною роллю протистоянь в інформаційних просторах. Європейські країни зіткнулися з величезною кількістю біженців, масовими фейками, розповсюдженням пропаганди та дезінформації, безпрецедентною кількістю кібератак, шантажем, дискримінацією, соціальною напругою та відповідними економічними наслідками. Така кількість наявних для всіх сфер життя загроз потребує залучення значних сил та ресурсів для ефективного функціонування європейського інформаційного простору.

Однією з найважливіших тем, що є пріоритетною в Європі це боротьба з кіберзлочинністю. Ще у 2001 році, в Будапешті, була прийнята Конвенція про кіберзлочинність. Проте, глобалізаційні процеси та швидкий розвиток сучасних технологій додають нові загрози кібер-сфері. Саме тому Конвенція час від часу доповнюється додатковими протоколами. Один з останніх протоколів стосується посилення співпраці та розкриття електронних доказів. Зокрема, він додає нових інструментів для негайного співробітництва у надзвичайних ситуаціях, більш ефективні засоби отримання інформації про суб'єктів інформаційного простору та дані трафіку [6].

Щоб вирішити проблему безпеки, яка погіршилася після нападу Росії на Україну ЄС активізує дії проти кіберзагроз. Політика ЄС щодо кіберзахисту побудована на чотирьох стовпах, які охоплюють широкий спектр ініціатив, які допоможуть ЄС та державам-членам: діяти разом для посилення кіберзахисту

ЄС, захищати оборонну екосистему ЄС, інвестувати в можливості кіберзахисту, налагоджувати партнерство для вирішення спільних завдань [7].

В діяльності Північноатлантичного альянсу так само велику роль відіграє стійкість до загроз у кіберпросторі. Робота організації зосереджена на допомозі союзникам НАТО та підвищення їх національної стійкості, а також забезпечення платформ для політичних консультацій та колективних дій. Між членами альянсу існують зобов'язання, згідно яких вони, в разі кібератак, мають покращувати обмін інформацією та співпрацю у запобіганні кібератакам та відновленні після них. Члени альянсу діляться занепокоєннями, розглядають нові можливі колективні відповіді та використовують платформу НАТО для політичних консультацій.

Представники Вишеградської групи приділяють велику увагу посиленню кібербезпеки держав-членів організації та підкреслюють важливість скоординованих відповідей з країнами-членами ЄС та НАТО на відповідні загрози, переважно з боку РФ. Голови Групи стверджують, що з дезінформацією потрібно боротися комплексно, вдосконалювати освітній процес та розвиток критичного мислення в суспільстві. Демократичні країни на рівні своїх урядів мають постійно працювати над підвищенням своєї стійкості до гібридних загроз у всіх сферах [9]. У цьому контексті Голови привітали прогрес у впровадженні Стратегічного компасу ЄС. Він передбачає розробку інструментарію, щоб надати в розпорядження держав-членів широкий спектр заходів для реагування на гібридні кампанії, якщо вони вирішать звернутися за допомогою ЄС. Цей інструментарій EU Hybrid Toolbox (EUNT) має на меті зібрати всі цивільні та військові інструменти, які можна використовувати для протидії гібридним кампаніям.

Питання нерозповсюдження дезінформації так само є одним з пріоритетних викликів для Європи. Особливо гострою загрозою дезінформації постала в період Covid-19 та Російського вторгнення в Україну. Як зазначається в публікації Європейської Аудіовізуальної Обсерваторії, саме ці дві події глибоко вплинули на світ. Перша глибоко вплинула на геополітику, міграцію, оборонну політику та міжнародні відносини. Російське ж вторгнення в Україну, як зазначається, викликало значне занепокоєння, проте відповідні засоби боротьби з російською дезінформацією вже були розроблені після тимчасової окупації територій України в 2014 році. Так, ще в 2015 році було створено EUvsDisinfo «для кращого прогнозування, реагування та реагування на поточні кампанії дезінформації Російської Федерації, які впливають на Європейський Союз, його держави-члени та країни» [1]. В питанні нерозповсюдження дезінформації та розвінчання фейків також працює Європейська Медіа Обсерваторія. Зазначається, що саме з ранку 24 лютого дезінформації з боку РФ набула найбільших масштабів та зросла як за кількістю, так і за її небезпекою.

Питання нерозповсюдження пропаганди на території Європи стосується заборони трансляції російських телеканалів. Активним поштовхом до їх заборони стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Станом на кінець березня 2022 року майже 30 країн Європи повністю або ж частково відмовились від трансляції в своїх ефірах пропагандистських телеканалів. Найбільш

прогресивними в цьому питанні виявилися Балтійські країни, Польща та Молдова [13]. В грудні на рівні ЄС були повністю заблоковані ряд пропагандистських телеканалів. За словами Міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка: «...Це рішення, перш за все, важливе для самого інформаційного простору Європи, щоб припинити отруювати її суспільство неправдивою інформацією та пропагандою кремлівської машини» [11].

Однією з найбільш активних в питанні опору російської пропаганди в своєму інформаційному просторі є Латвія. На національному рівні російські телеканали були заборонені в червні 2022 року. Так, Латвійська Національна Рада з електронних ЗМІ (NEPLP), спираючись на нову законодавчу базу зазначила, що у Латвії не можуть працювати програми, зареєстровані в країні, яка загрожує незалежності та територіальній цілісності іншої країни [10]. Також NEPLP відомий анулюванням ліцензії раніше наданій російському телеканалу через загрозу національній безпеці та громадського порядку [17].

З початком широкомасштабного вторгнення Європа зіткнулася з безпрецедентною кількістю біженців з України, які були вимушені покинути свої домівки аби врятувати своє життя. Перед європейськими країнами постало завдання не тільки розмістити їх у себе, але й надати повну інформаційну підтримку з питань житла, психологічної підтримки, освіти тощо. Так, на рівні європейських країн створюються окремі веб-сайти для біженців з України, або ж інформація розміщується на офіційних урядових сайтах. Наприклад, в Данії був створений окремий веб-сайт, метою якого є допомогти українцям, щоб вони відчували себе безпечно та захищено [2]. В свою чергу в Литві така інформація розміщена на головній сторінці Міністерства Культури. Українським біженцям пропонується інформація щодо важливих телефонних номерів, роботи, освіти, житла, соціальної та невідкладної допомоги, питання щодо використання зареєстрованих в Україні транспортних засобів в Литві тощо [12].

Фейки щодо українських біженців в Європі поширює саме Російська Федерація. Російські медіа намагаються поширювати ненависть до українців. Саме тому Євросоюзом запроваджуються пакети санкцій, які в тому числі забороняють трансляцію російських медіа [16].

Важливим залишається питання недискримінації українських біженців на території Європи. Так, відомим є випадок в Німеччині, коли росіянка цькувала українських біженок, а перед цим навіть призивала російського президента завдати ракетного удару по українським біженцям в Дрездені. Після цих випадків її акаунти в соціальних мережах були заблоковані, а правоохоронні органи Німеччини провели обшуки та вилучили телефони й ноутбук [15].

Війна в Україні викликала негайне вирішення проблем українського суспільства, до якого почали долучатися різні міжнародні організації та ініціативи. Російське вторгнення спричинило трагічні наслідки і насамперед це призвело до гуманітарної трагедії в країні та катастрофічних наслідків для життя громадян та економіки в усьому світі. Центральноевропейська ініціатива негайно відреагувала та надала конкретні внески у нагальні потреби народу України. Це, зокрема, створення Українського освітнього центру у Варшаві, щоб допомогти

учням зберегти безперервність своєї освіти відповідно до української системи та запропонувати різні можливості навчання для молоді та дорослих у таких галузях, як мови (українська, польська, англійська), соціальні навички, інформаційні технології та профорієнтація [5].

Отримання освіти залишається однією з базових потреб в 21 столітті. Відтак, європейські ЗВО пропонують українським громадянам, що були вимушені покинути власну країну, навчатися та працювати і бути звільненими від плати за навчання й отримувати стипендію. У Польщі була розпочата програма «Солідарність з Україною», яка має на меті дати можливість студентам та докторантам продовжити навчання, підготувати докторську дисертацію чи пройти інші форми навчання, (мовні або підготовчі курси) безкоштовно. Схожі програми пропонують такі країни як Угорщина, Чехія, Болгарія, Хорватія, Литва, Естонія, Швеція, Франція, Німеччина, Іспанія, Швейцарія, Фінляндія, Велика Британія [14].

Російська Федерація використовує газовий шантаж як інструмент просування своїх інтересів в Європі. Російський «Газпром» заявляв, що призупинить поставки газу до Польщі та Болгарії через антиросійські санкції, а президент РФ наголошував, що за газ європейські країни мають платити в російській валюті. Всі ці повідомлення швидко підхоплювалися проросійськими ЗМІ та ширилися серед російськомовного населення Європи, аби посіяти паніку. Такі кроки мали на меті дестаблізувати європейське суспільство, проте на рівні ЄС вкрай швидко було прийнято рішення відмовитися від російського газу в найбільш короткі терміни та знайти нових постачальників, відтак панічних настроїв в суспільстві вдалося уникнути, не дивлячись на шантаж з російської сторони [8].

Відтак, проаналізувавши конкретні дії як на рівні урядів європейських держав, так і на рівні міжнародних організацій та міждержавних об'єднань, можна стверджувати, що європейський інформаційний простір швидко та рішуче адаптується до нових викликів та загроз.

Питання кібербезпеки активно розвивалося ще з початку 2000 років, а отже для цього вже були розроблені певні механізми. Проте, сучасні виклики потребують сучасних відповідей, саме тому час від часу до вже наявних законодавчих ініціатив приймаються додаткові протоколи, з метою кращої комунікації та посиленню співпраці у кризових ситуаціях. Посилення уваги до російських ЗМІ на території Європи мало місце ще після подій 2014 року, проте найбільш активний поштовх до їх заборони відбувся саме після повномасштабного вторгнення в 2022 році.

Цей процес в різних країнах зайняв різний час. Певні національні уряди робили це швидко та ефективно, тоді як інші забороняли їх лише частково. Саме тому на рівні ЄС впроваджуються пакети санкцій, які крок за кроком забороняють трансляцію російських медіа. Правоохоронні органи європейських країн починають все більше приділяти увагу до питання дискримінації українських біженців. Такі дії з боку окремо взятих держав та організацій мають стати прикладом для інших європейських держав, аби захистити інформаційні простори від ворожих впливів та посягань.

Список використаних джерел

1. About - EUDisinfo. *EUvsDisinfo*. URL: <https://euvsdisinfo.eu/about/> (дата звернення: 17.12.2022).
2. *Aid Ukraine Denmark*. URL: <https://www.aidukraine.dk/> (дата звернення: 18.12.2022).
3. Balabekuly D. et al. Importance of studying the term “information space” in modern philosophy // *Оpción: Revista de Ciencias Humanas y Sociales*. – 2020. – №. 91. – С. 784-802. (дата звернення: 16.12.2022)
4. Braman J., Vincenti G., Trajkovski G. What is Information Space | IGI Global. *IGI Global: International Academic Publisher*. URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/information-space/14513> (дата звернення: 16.12.2022).
5. Committee of National Coordinators meets in Trieste. *CEI - Central European Initiative*. URL: <https://www.cei.int/news/9527/committee-of-national-coordinators-meets-in-trieste> (дата звернення: 19.12.2022).
6. Council of Europe. Enhanced co-operation and disclosure of electronic evidence: new countries join additional Protocol to Cybercrime Convention. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/enhanced-co-operation-and-disclosure-of-electronic-evidence-new-countries-join-additional-protocol-to-cybercrime-convention> (дата звернення: 16.12.2022).
7. Cyber Defence: EU boosts action against cyber threats. *European Commission* URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_6642 (дата звернення: 16.12.2022).
8. Davies A. & Murphy M. Ukraine War: Russia gas supply cuts 'blackmail', says EU. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61240499> (дата звернення: 19.12.2022).
9. Declaration of the Defence and Security Committees of Parliaments of the Visegrad Group. Bratislava, 2022. 5 p. URL: <https://www.visegradgroup.eu/download.php?docID=509> (дата звернення: 17.12.2022).
10. Eng.LSM.lv. All Russia-based TV channels banned in Latvia. *Eng.lsm.lv*. URL: <https://eng.lsm.lv/article/features/media-literacy/all-russia-based-tv-channels-banned-in-latvia.a460236/> (дата звернення: 18.12.2022).
11. Information for Ukrainian citizens. URL: <https://migracija.lrv.lt/lt/naudinga-informacija/ukraina-ukrayina-ukraina-ukraine/information-for-ukrainian-citizens-1> (дата звернення: 18.12.2022).
12. The EU banned broadcasting of four additional russian TV channels. URL: <https://mkip.gov.ua/news/8313.html> (дата звернення: 18.12.2022).
13. Ukrinform. Вже 30 країн Європи повністю або частково вимкнули російські пропагандистські канали. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3442308-vze-30-krain-evropi-povnistu-abo-castkovo-vimknuli-rosijski-propagandistski-kanali.html> (дата звернення: 17.12.2022).
14. Іноземні університети допомагають українським студентам *Ukrainer*. URL: <https://ukrainer.net/universytety/> (дата звернення: 19.12.2022).

15. Робейко О. Росіянка, яка гнобила українців у Німеччині, повернулася в рідні болота (фото). УНІАН. URL: https://www.unian.ua/world/rosiyanka-gnobila-ukrajinciv-u-nimechchini-teper-vona-v-ridnih-bolotah-foto-12092481.html?_gl=1*_1de2mon*_ga*MTk3MTY1NTEwOS4xNjcyNjg4ODE4*_ga_DENC12J6P3*MTY3MjY4ODgxNy4xLjEuMTY3MjY4ODg0My4zNC4wLjA.*_ga_JLSK4Y8K67*MTY3MjY4ODgxNy4xLjEuMTY3MjY4ODg0My4zNC4wLjA (дата звернення: 19.12.2022).
16. РФ дискредитує українських біженців у ЄС. Новини війни. *espreso.tv*. URL: <https://espreso.tv/rosiyska-propaganda-tsilespryamovano-diskreditue-ukrainskikh-bizhentsiv-u-es> (дата звернення: 19.12.2022).
17. У Латвії більшість підтримує позбавлення “Дождя” ліцензії, російськомовні частіше проти. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/19/7152754/> (дата звернення: 18.12.2022).

УДК 316.77:327(1-622НАТО):32.019.51"2014/2022"

Любарець Д.М.

НОВІ ПІДХОДИ НАТО ДО СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ з 2014 року

The article assesses NATO's approach to strategic communication policy, starting from 2014 when Russia started an active phase of a hybrid war against Ukraine. Some scientists state that Russian military aggression against Ukraine in 2014 became a turning point for NATO that forced it to actively develop and implement a strategic communication policy to counter the hybrid threats and disinformation led by Russia. NATO's experience in strategic communication policy implementation is valuable for Ukraine, which is currently fighting Russian hybrid warfare.

Ключові слова: NATO, strategic communications, hybrid warfare.

Інформаційні технології все більше і глибше проникають у всі сфери суспільного життя. Не є винятком і міжнародні відносини, де інформація часто стає зброєю. На сьогодні демократичні держави, а також воєнно-політичні та політико-економічні союзи держав, віддають належне розв'язку концепцій і доктрин з протидії негативним інформаційним впливам, що підривають сталий порядок денний на міжнародній арені. В Україні питання протидії негативним інформаційним впливам і застосування стратегічних комунікацій для цього актуалізувалося у 2014 році, коли Росія розпочала активну фазу гібридної війни проти України. Враховуючи стрімкий розвиток двосторонніх відносин України з Північноатлантичним альянсом, а також спільну загрозу у вигляді військово-гібридної агресії Росії, важливо досліджувати напрацювання НАТО у формуванні та застосуванні політики стратегічних комунікацій у міжнародній площині.

Метою роботи є з'ясувати особливості політики стратегічних комунікацій НАТО, починаючи з 2014 року, коли росія розпочала активну фазу гібридної війни проти України.

Існують різні визначення поняття «стратегічні комунікації». Як зауважують деякі дослідники, через адаптивний і гнучкий характер стратегічних комунікацій, одного визначення є недостатньо [2, с. 4]. Кірк Галлаган, американський дослідник і професор Університету штату Колорадо, США, визначає стратегічні комунікації, як цілеспрямоване використання комунікацій організацією для виконання своєї місії [4, с. 3]. Протягом десятиліть основні зусилля НАТО лежали у площині застосування *hard power*, у той час як *soft power*, інформаційна політика тощо, відігравали слабшу роль. Проте нездатність сил НАТО заручитися громадською підтримкою в Афганістані підкреслила обмеження традиційних військових операцій і поставила Альянс на шлях розробки концепції стратегічних комунікацій (StratCom) [1, с. 2]. Формування політики стратегічних комунікацій НАТО розпочалося у 2009 році, коли було презентовано проект документу «NATO Strategic Communications Policy» [6]. У Воєнній концепції НАТО зі стратегічних комунікацій визначається, що «стратегічні комунікації – це скоординоване та належне використання комунікативних дій і можливостей НАТО на підтримання політики, операцій та діяльності Альянсу, а також для досягнення цілей НАТО» [5, с. 1]. Інструментарій реалізації політики стратегічних комунікацій НАТО складається із таких засобів: публічна дипломатія, зв'язки із громадськістю, військові зв'язки з громадськістю, інформаційна та психологічні операції. Ми погоджуємося із підходом НАТО до визначення стратегічних комунікацій, і саме у його рамках здійснюємо подальший аналіз.

Початок активної фази гібридної війни росії проти України із тимчасовою окупацією Криму та частини Донецької та Луганської областей у 2014 році змусив НАТО відповідно відреагувати на нові реалії у сфері безпеки та оборони. Так, за результатами Саміту НАТО у вересні 2014 року в Уельсі (Велика Британія) було визначено, що «члени Альянсу забезпечать здатність НАТО ефективно протистояти конкретним викликам, пов'язаним із загрозами гібридної війни, включаючи посилення стратегічних комунікацій» [8, с. 3]. Андерс Фог Расмуссен, колишній Генеральний секретар НАТО 2009-2014 років, заявив, що агресія росії проти України є «дзвінком для пробудження» для Альянсу й інших міжнародних інституцій, що десятиліттями зміцнювали європейську безпеку та стабільність [3].

Новий безпековий порядок у Європі змусив НАТО активніше розвивати політику стратегічних комунікацій у декількох напрямках [7, с. 171]. Передусім Альянс чітко артикулює важливість стратегічних комунікацій при кожній нагоді, починаючи з Саміту в Уельсі у 2014 році. Альянс спрямовує свої зусилля на розвінчання російської пропаганди, а також розширення спроможностей України протидіяти пропаганді та дезінформації, надаючи консультації та фінансуючи відповідні ініціативи у сфері публічної дипломатії, медіа тощо. За результатами Саміту НАТО у Варшаві у 2016 році, члени Альянсу схвалили комплексний пакет допомоги Україні для посилення ефективності оборонних і

безпекових інституцій [9]. Крім цього, НАТО послідовно критикує росію за її агресивну загарбницьку політику і непохитно підтримує територіальну цілісність і суверенітет України. НАТО надає підтримку не лише Україні, а й Молдові та Грузії, що також є об'єктами російської гібридної війни. Альянс через свої офіси в Україні та Грузії надає допомогу владі у створенні власної StratCom політики в органах державної влади [7, с. 176].

НАТО також співпрацює з низкою партнерів, що не входять до альянсу. Наприклад, з Європейським Союзом. Співпраця у сфері протидії загрозам гібридної війни та стратегічних комунікацій між НАТО та ЄС була посилена ухваленням низки заходів у грудні 2016 року щодо спільної співпраці після Саміту НАТО у Варшаві.

Отже, політика стратегічних комунікацій НАТО спрямована на підтримання політики, операцій і діяльності Альянсу, а також для досягнення його цілей. Розвиток цієї політики був пов'язаний із низкою факторів, зокрема, активізацією гібридної агресії росії проти України у 2014 році. Починаючи з того часу, НАТО на рівні країн-членів активно розвиває й імплементує стратегічні комунікації у своїй діяльності. Альянс також надає значну підтримку Україні для зміцнення власної спроможності протидіяти російській гібридній війні та дезінформації.

Список використаних джерел

1. Bentzen N. NATO Strategic Communications – An evolving battle of narratives. European Parliamentary Research Service. 2016. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586600/EPRS_BRI\(2016\)586600_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586600/EPRS_BRI(2016)586600_EN.pdf) (дата звернення: 14.11.2022).
2. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. Chatham House. 2011. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).
3. DeYoung K. Russia's moves in Ukraine are 'wake-up call,' NATO's Rasmussen says in speech. The Washington Post. 2014. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/russias-moves-in-ukraine-are-wake-up-call-natos-rasmussen-says-in-speech/2014/03/19/80560d7c-af88-11e3-9627-c65021d6d572_story.html (дата звернення: 14.11.2022).
4. Hallahan K. Defining Strategic Communication. International Journal of Strategic Communication. 2007. № 1. С. 3-35.
5. NATO Military Concept for Strategic Communications. 2010. URL: <https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Concept.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).
6. NATO Strategic Communications Policy. 2009. URL: <https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf> (дата звернення: 14.11.2022).
7. Uzun E. NATO's Strategic Communication (StratCom) activities during 2014 Ukraine crisis. 2021. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1799197> (дата звернення: 14.11.2022).

8. Wales Summit Declaration. 2014. URL:
https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede240914walessummit/sede240914walessummit_en.pdf (дата звернення: 14.11.2022).
9. Warsaw Summit Key Decisions. 2017. URL:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

ЗМІНА БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ У СВІТІ

УДК 327(477):314.15]:355.422.1(470-651.1) “2022”

Бессонова М.М.

“ВОЄННА” ХВИЛЯ ЕМІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ 2022 р. ТА УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА

The mass migration wave provoked by Russian aggression against Ukraine, the active phase of which began on February 24, 2022 is examined in the article. Among the "demographic" consequences of this war is a large flow of Ukrainian refugees, which some experts call the "war" or "sixth wave" of Ukrainian migration. The article reviews the main approaches to identifying the latest waves of Ukrainian migration. The main characteristic features of the latest wave are identified: its mass character and intensity – when more than 3.5 million people left the country in the first month of the full-scale invasion (when a similar number of refugees left Syria for 2 years, not a few weeks). There are also named the main forms of the Ukrainian Diaspora support to Ukrainian migrants of the wartime wave of migration

Keywords: migration, refugees, russian-Ukrainian war, Ukrainian diaspora

Повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., та його попередня фаза ще з 2014 р. стала основною причиною появи нової хвилі міграції з України. Вимушений виїзд з власних домівок для сотень тисяч українців став подекуди єдиним варіантом просто вижити. Як відомо в історії українських міграційних процесів було вже кілька хвиль масових міграційних потоків. Події 2022 р. сприяли появі дослідницького питання щодо виокремлення нової хвилі в історії українських міграційних процесів. Тож, метою дослідження в рамках цього матеріалу є огляд наявних інтерпретацій останньої масової міграційної хвилі з України та визначення основних форматів реакції з боку української діаспори на нову хвилю вимушених переселенців.

У вітчизняній та зарубіжній літературі вже є значна кількість теоретичних та емпіричних напрацювань, присвячених питанням формування української діаспори та питанням основних хвиль міграції, які її сформували. Серед авторів, які вивчали ці питання ж історики, економісти, юристи, політологи, демографи тощо.

Наразі дослідники виокремлюють чотири основні хвилі української еміграції. Перша (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) була спричинена економічними причинами (її ще називають «трудова»), друга (після подій 1917 р.) – політичними причинами («міжвоєнна»), третя (1940-ві – початок 1950-х рр.) також політичними причинами, основна з яких – небажання повертатися на батьківщину, яка тепер повністю опинилася у складі СРСР («повоєнна»), четверта (з 1990х рр., після розпаду СРСР) – була викликана суто економічними причинами (відома як «заробітчанська»).

Ця версія є усталеною, тож вона зустрічається у довідникових виданнях, підручниках, узагальнюючих працях про українську еміграцію. Наприклад, на офіційному освітньому порталі Манітоби (Канада) у розділі, який стосується шкільної освіти та в якому пропонується довідникова інформація з мов міжнародного спілкування та спадщини (*International and heritage languages*) у низці матеріалів про українців та Україну є й інтерпретація основних чотирьох хвиль української імміграції [10].

Стосовно виокремлення наступних хвиль – то наразі ведуться певні дискусії та висловлюються різні версії та інтерпретації, які поки ще не можна назвати як загальноновизнаними, бо події, які викликали ці нові масові переселенські рухи українців, ще тривають, тож зробити остаточні висновки та узагальнення важко. Наведемо деякі з тих версій, які висловлюються відносно наступних, після четвертої хвилі.

Можна стверджувати, що існують різні варіанти інтерпретацій щодо п'ятої хвилі. Переважна частина дописів, в яких говориться про цю хвилю міграції – це не наукові дослідження, а публіцистичні матеріали.

Так, саме «п'ятою хвилею» була названа ситуація з масовим відтоком батьків-заробітчан та їхніх дітей, яка обговорювалася у серпні 2011 р. на круглому столі «Дитина українського мігранта: виклики та перспективи», організованого у Львові Асоціацією українців у Португалії «Собор», Міжнародним інститутом освіти, культури і зв'язків з діаспорою [5]. Інформація про цей захід, в якому також брали участь експерти з питань міграції та представники МЗС України, була опублікована кількома українськими виданнями, тож була розтиражована назва «п'ята хвиля» як запропонована характеристика випадків, коли через процедуру воз'єднання сімей або сімейної еміграції, потік виїзду за кордон почастішав.

Інші причини масового міграційного потоку у тому ж 2011 р. називав політолог, журналіст-міжнародник Віктор Каспрук. У своєму матеріалі він також застосовував назву «п'ята хвиля», але на його думку масова еміграція з України була спровокована безперспективністю «українського існування за режиму «донецьких»» [1]. Автор аргументував свою позицію тим, що факторами виштовхування з України могли стати безперервний політичний тиск, розгортання на державному рівні новітнього процесу русифікації і намагання звести українську більшість до статусу безправної меншості [1].

Інший український політолог, журналіст Євген Середа, квітневі 2015 р. публікація якого так і називається «П'ята хвиля?», висловлював припущення що спровокувати таку хвилю може економічна криза та «донбаський конфлікт», маючи на увазі російську окупацію окремих районів України [4].

Ситуація на сході України, а по суті війна на Донбасі та анексія Криму визначалися як основні причини нової міграційної хвилі й представниками української діаспори. Так, у 2016 р. голова Європейського конгресу українців, перший заступник голови Світового конгресу українців, депутат парламенту Угорщини Ярослава Хортяні зазначала що починаючи з 2013 року можна говорити вже про активізацію п'ятої хвилі міграції, хоча і визнала що до цього всі говорили про наявність 4х хвиль української еміграції. Пані Ярослава зазначала

наявність масового потоку мігрантів (від 5 до 8 млн), які покинули Україну з метою пошуку кращих умов праці та самореалізації, більш якісної освіти за кордоном, і що війна на Донбасі прискорила міграційні настрої та потоки [8].

Станом на 2017 р. версія про п'ять хвиль української міграції вже стає поширеною. Так, в інформаційному листі про майстер клас з питань української імміграції та еміграції українська викладачка з міста Миколаїв Вікторія Чорна анонсувала огляд п'яти основних міграційних хвиль, останню з яких пов'язувала з російською анексією АР Крим та воєнними діями у зоні АТО [9].

Трохи іншими є інтерпретації виокремлення п'ятої хвилі еміграції, що містяться у матеріалах журналістики Марії Прус, яка працює з такими мас-медіа як «Голос Америки» та «Радіо Свобода». На її думку, висловлену у публікаціях ще до початку повномасштабної війни проти України 2022 р., але вже після анексії Криму та окупації окремих областей Донецької та Луганської областей України, варто виокремлювати наступну п'яту хвилю української еміграції, до якої авторка відносить в основному амбітну молодь, «ровесників незалежності», які виїхали за кордон аби мати «кращі шанси стати ще більш успішними», і для яких еміграція – «не самоціль, а інструмент сповна реалізувати свій потенціал» [3].

Схожу версію можна зустріти в інтерпретаціях, опублікованих на офіційному сайті Світового конгресу українців 1 липня 2022 р. І хоча ця публікація є стислим оглядом історії українських мігрантів у Канаді, вона спирається на загально визнані хвилі масових переселень з України. У цій версії п'ята хвиля імміграції датується 2014-2015 рр. та називається «молоді професіонали в глобалізованому світі». У поясненні уточняється, що ця хвиля почалася після Революції Гідності (2013-2014), складається переважно з молодих людей, які вирішили мігрувати, бо бачили більше можливостей для своєї професійної реалізації за межами України – у глобалізованому світі. Отже причини їхньої міграції – не злидні, а амбіції, при цьому мігранти п'ятої хвилі не розривають контакти з Україною, бо регулярно відвідують її чи навіть повертаються та своїм набутим досвідом сприяють українській економічній глобалізації [6].

У цьому ж матеріалі пропонується й виокремлення вже шостої хвилі, яка датується 2022-м роком та яка кваліфікується як «воєнна імміграція». Причина цієї масової міграційної хвилі є чітко визначеною – це повномасштабне вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року, яке спровокувало виїзд за межі країни кількох мільйонів її громадян та осіб, які мешкали на території України. В залежності від дати тієї чи іншої публікації – автори вказують різні статистичні дані щодо кількості осіб, які виїхали з України. Так, наприклад, упродовж першого місяця повномасштабної агресії – виїхало 3,6 млн осіб [7], і, якщо порівнювати з біженцями з іншого театру воєнних дій – Сирією, то схожа кількість людей (близько 3 млн) покинула цю країну упродовж двох років, а не кількох тижнів [14]. Цю хвилю називають «воєнною», «масовою», «останньою» (мається на увазі – за часом).

Назва «шоста» зустрічається не так часто, але очевидним є те, що ця хвиля міграції істотно відрізняється від попередніх – незалежно від того чотири чи п'ять

цих хвиль визначається дослідниками та експертами. Основними статистичними показниками, які характеризують цю «воєнну хвилю» є те що у своїй більшості Україну покидали жінки та діти, а також особи похилого віку. Для Європи та світу це безпрецедентна ситуація, яка підштовхнула уряди країн до необхідності швидко реагувати на масовий потік вимушених переселенців. Основною причиною цієї хвилі, яка вирізняє її з попередніх міграційних потоків, є воєнні дії на території України та нехтування правилами ведення війни з боку російських окупантів, які спровокували справжню гуманітарну катастрофу в Україні. Ще одна риса, яка вирізняє хвилю міграції 2022 р. це її інтенсивність та масштабність. Так, станом на початок січня 2023 року за межі України виїхало 14,5 млн осіб [12].

Власне масштабність цього міграційного потоку – коли упродовж короткого терміну велика кількість людей вимушено мігрувала за кордони власної батьківщини – становить особливість цієї міграційної хвилі. Підтвердженням цьому можна вважати той факт, що на багатьох порталах та онлайн ресурсах, які присвячені питанням біженців та міграційних процесів виокремлено рубрики про міграцію з України. Так, станом на початок січня 2023 р., на спеціалізованому порталі *Migration Data Portal*, який функціонує з 2017 р. в рамках діяльності Глобального центру аналізу міграційних даних (GMDAC) MOM, рубрика «Україна: статистика міграції, політика та гуманітарна відповідь» займає перше місце серед п'ятірки найбільш актуальних тем цього порталу [13]. На Порталі оперативних даних (ODP) який подає інформацію в рамках діяльності УВКБ ООН для сприяння координації надзвичайних ситуацій, пов'язаних із біженцями, з-поміж інших міграційних актуальних проблем виокремлена ситуація з біженцями з України та Афганістану (при цьому у назві рубрики щодо України акцент зроблено саме на «біженцях» – “*Ukraine Refugee Situation*”, на відміну від “*Afghanistan situation*” [11].

Влітку 2022 р. соціологи, характеризуючи цю воєнну хвилю, зазначали про потенційну другу хвилю міграції, викликаною війною. Так, генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології Володимир Паніотто в ефірі «Радіо НВ» зазначав, що ті родини, які виїхали за кордон і які зможуть вкорінитися там – прагнутимуть возз'єднання родини – тож можуть вивезти туди своїх батьків та чоловіків [2]. Таким чином, кількість емігрантів може збільшитися, а не зменшитися. Цілком зрозуміло, що поки війна не закінчилася складно передбачити масштаби наступної хвилі міграції. Але деякі експерти вважають, що покинути Україну можуть до 5 мільйонів людей.

Говорячи про воєнну хвилю міграції з України не можна оминути питання реакції з боку української діаспори. Її представники активно підключилися до допомоги вимушеним мігрантам «воєнної» хвилі із самого початку як в рамках діяльності громадських організацій, так і на індивідуальному рівні.

Основними форматами підтримки стало надання допомоги біля пунктів перетину кордонів; допомога із пошуком та наданням притулку родинам із дітьми та особами похилого віку; збір та організація відправлень гуманітарної допомоги в Україну (як мирним мешканцям, які потерпали від російської агресії, так і фронту); збір коштів фінансової допомоги.

Важливе значення мали різні акції протестів проти російської агресії, організовані представниками української діаспори та вимушеними мігрантами: марші, мітинги, перфоманси та зібрання під посольствами країни-агресора, бойкотування заходів, які мають «російське походження» (організатори, учасники, джерела фінансування з країни-агресора); звернення до різних урядових та громадських структур країни перебування щодо підтримки України.

Також важливим компонентом цієї діяльності стала інформаційна підтримка – через місцеві ЗМІ, на згаданих акціях протесту. Крім того, завдяки сучасним комунікаційним технологіям було створено масу каналів інформування переселенців про можливості розселення, про розташування пунктів надання допомоги, про потенційні можливості працевлаштування. Саме за підтримки представників української діаспори у країнах перебування – були створені спеціалізовані групи у соціальних мережах – які координували, надавали інформаційну та консультативну підтримку переселенцям з питань отримання статусу тимчасового захисту, особливостей життя та побуту у тому чи іншому регіоні країни перебування. Також поживалася співпраця українських дипломатичних представництв за кордоном та представників української діаспори у багатьох регіонах світу.

Через те, що російська агресія станом на початок 2023 р., коли готувався до публікації цей матеріал, на превеликий жаль ще не закінчилася, то питання остаточного вивчення останньої української міграційної хвилі, а також форм та масштабів допомоги вимушеним переселенцям з України з боку української діаспори має стати предметом майбутніх досліджень. Не зважаючи на те, що дискусії про п'яту та шосту хвилю ще ведуться, вже зараз можна констатувати що накопичений емпіричний матеріал дає всі підстави виокремлювати міграційні потоки з України 2022 року як окрему хвилю в історії української міграції.

Список використаних джерел

1. Каспрук В. «Януковичі» провокують «п'яту хвилю» еміграції з України. *Радіо Свобода*. 2011. 31 березня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/3542233.html>
2. Коломієць В. На Україну очікує друга хвиля еміграції: виїжджатимуть чоловіки та люди старшого віку — соціолог. *Номадске*. 2022. 03 Червня. <https://hromadske.ua/posts/na-ukrayinu-ochikuye-druga-hvilya-emigraciyi-viyizhdzhatimut-choloviki-ta-lyudi-starshogo-viku-socialog>
3. Прус М. Освічені, цілеспрямовані, космополіти. Хто такі «п'ята хвиля української еміграції»? *Voice of America*. 2018. April 13. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/piata-khvylya-ukrainskyh-emihrantiv/4335520.html>
4. Середа Є. П'ята хвиля? *День*. 2015. 11 квітня. URL: <https://day.kyiv.ua/blog/polityka/pyata-khvylya>
5. Терешук Г. П'ята хвиля дитячої міграції з України. *Радіо Свобода*. 2011. 25 серпня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24308072.html>
6. Українці в Канаді: від першої хвилі імміграції дотепер. *Світовий конгрес українців Офіційний сайт*. 2022. 01 липня. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/ukra%D1%97nczi-v-kanadi-vid-persho%D1%97-hvili-immigraczi%D1%97-doteper/>

7. Філіпчук Л., Ломоносова Н., Сирбу О., Кабанець Ю. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого — 24 березня 2022). Моніторинг. *Cedos*. 2022. 29 березня. URL: [https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznja-2022/-](https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznja-2022/)
8. Хортяні: Починаючи з 2013 року ми можемо говорити про 5-ту хвилю еміграції українців, яка під час війни на Сході набирає обертів. *Пасторально-міграційний відділ. Патріарша курія УГКЦ*. 2016. 27 жовтня. URL: <http://pmv.ugcc.org.ua/latest-news/item/469-khortiani-pochynaiuchy-z-2013-roku-my-mozhemo-hovoryty-pro-5-tu-khvyliu-emihratsii-ukraintsiv-i-aka-pid-chas-viiny-na-skhodi-nabyraie-obertiv.html>
9. Чорна В.О. Імміграція та еміграція в Україні: в цифрах і фактах. Анонс майстер класу. *Офіційний сайт Чорноморського національного університету імені Петра Могили*. 2017. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Majster-klas-V.O.-CHornoyi.pdf>
10. Immigration. Part 1. Ukrainian Social Studies Poster Series. Manitoba Education. 2011. URL: https://www.edu.gov.mb.ca/k12/cur/languages/ukrainian/posters/immigration_13.pdf
11. Situations. *Operational Data Portal Refugee Situations*. UNHCR. 2023. January. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations>
12. Ukraine Refugee situation *Operational data Portal UNHCR*. 2022. 10 January. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
13. Ukraine: Migration statistics, policy and humanitarian responses. Top 5 Portal features. *Migration Data Portal*. 2023. 09 January. URL: <https://www.migrationdataportal.org/>
14. Zhou Y., Narea N., Animashaun C. Europe's embrace of Ukrainian refugees, explained in six charts and one map. *Vox*. 2022. March 19. URL: <https://www.vox.com/22983230/europe-ukraine-refugees-charts-map>

УДК 329.733

Черкасов С.С.
Бокова М.В.

РОЛЬ НАТО У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ПОДОЛАННЯ СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ COVID 19

The outbreak of the coronavirus infection has become a certain endurance test for NATO. Unexpectedness, lack of information about the disease, lack of a vaccine, spread of misinformation, high mortality – all these became a serious test for the organization. Due to its global nature, the fight against the coronavirus pandemic required participation and cooperation of all world politics entities. Despite the unprecedented nature of the phenomenon, NATO was ready for a quick response. The leaders of the Alliance managed to develop effective measures to counter the spread of the coronavirus within a fairly short period of time.

Keywords: NATO, pandemy COVID 19, international cooperation

Наприкінці 2019 р. світ зіткнувся з одним з найважчих безпрецедентних випробувань XXI ст. – пандемією COVID-19. Це стало однією з топ-проблем для світової політики, оскільки жоден суб'єкт міжнародних відносин не міг передбачити загрозу такого масштабу. У цьому контексті важливими завданнями протягом кін. 2019–2022 рр. став пошук засобів для запобігання розповсюдження коронавірусу і боротьби з інфекцією, зокрема вироблення ефективної вакцини.

Попри те, що спричинені пандемією кризові явища торкнулися всіх сфер життя кожної держави (політичної, економічної, культурної, соціальної тощо), боротьба з COVID-19 стала новим майданчиком для боротьби за світове лідерство. Дослідження та аналіз ролі НАТО у боротьбі COVID-19 є новим для науковців, оскільки пандемія, яка почалася майже 3 роки тому, триває і досі. Як і всі інші суб'єкти міжнародних відносин, Північноатлантичний Альянс виявився не готовим до таких подій, але зміг вдало пристосувати свою політику до нових реалій і виробити ефективні рішення для протидії COVID-19. Дієве реагування на кризові явища, включаючи надання допомоги іншим суб'єктам світової політики, повністю довели життєдіяльність організації.

Окрему увагу слід приділити новим викликам, з якими зіткнувся Альянс внаслідок пандемії: потреба у створенні нової непередбачуваної стратегії для нормального функціонування у «ковідному світі»; протистояння політичним опонентам у поширенні дезінформації, створенні фейків на фоні пандемії для псування іміджу НАТО. Наприклад, одним з найпоширеніших міфів РФ є звинувачення американських біолабораторій у начебто виробленні й розповсюдженні COVID-19. Сюди ж можна віднести й дезінформацію щодо вакцин, засобів профілактики коронавірусу тощо; важливість організації ефективної співпраці з міжнародними установами, а також допомога країнам-членам і партнерам.

Оскільки пандемія COVID-19 стала глобальним явищем, то вирішувати її можливо лише шляхом міжнародного співробітництва – всебічної взаємодії міжнародних суб'єктів (держав, організацій тощо). Внесок НАТО, як найвпливовішого військового блоку, членами якого є високорозвинені країни Європи й Південної Америки, досить значний: всебічне вивчення пандемії COVID-19 як загрози; активна боротьба з поширенням дезінформації проти блоку НАТО, яка є загрозою для всього Західного світу в цілому, оскільки це сприяє підриву довіри до цих держав, а також псує міжнародний імідж; співпраця з міжнародними організаціями й надання допомоги країнам членам та партнерам.

У роботі «Exercise Defender-Europe 20: enablement and resilience in action» [183] (автори: Г. Томас, П. Вільямс, Ю. Дьякова) описано особливості підготовки військових Альянсу до пандемії. У дослідженні від Heritage Foundation «NATO's Role in Pandemic Response» схарактеризовано місце НАТО у міжнародному співробітництві з подолання світової пандемії COVID-19 [8].

Особливе місце у вивченні проявів дезінформації під час пандемії COVID-19 займають звіти Європейської служби зовнішніх справ, зокрема «Спеціальний звіт Європейської служби зовнішніх справ: коротка оцінка наративів і

дезінформації навколо пандемії COVID-19 (2-22 квітня)» 2020 р., в якому описано основні дезінформаційні твердження політичних опонентів ЄС (відповідно, і країн НАТО), зокрема:

1. рівень розповсюдження коронавірусу є занадто високим для перетворення держав на «фашистські диктатури», що занадто сконцентровані на питаннях гігієни;

2. маніпуляції урядів щодо статистики з метою завищити кількість померлих внаслідок COVID-19;

3. фабрикація коронавірусу засобами масової інформації;

4. судження про те, що зарано міркувати про зростання рівня смертності від коронавірусу;

5. показники смертності від COVID-19 є незначними.

Сюди ж можна віднести звіти ПА НАТО. Також дуже важливим є бюлетні від НАТО, зокрема «Топ п'ять міфів Росії про НАТО та COVID-19» 2020 р. [1], у якому спростовано хибні твердження РФ про Північноатлантичний Альянс:

1. НАТО розробило коронавірус як біологічну зброю;

2. COVID-19 може знищити НАТО;

3. Коронавірус розповсюджується через навчання НАТО;

4. НАТО вимагає витрат на оборону шляхом стягування коштів зі сфери охорони здоров'я;

5. НАТО не здатна надати допомогу союзникам у протистоянні COVID-19.

У бюлетені «NATO's Response to the COVID-19 Pandemic» наведено інформацію про співпрацю Альянсу з міжнародними організаціями, державами-учасницями та країнами, що не є членами НАТО [10].

Під час Львівського безпекового форуму в листопаді 2020 р. заступниця помічника генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії Кармен Ромеро наголосила на тому, що світовий спалах COVID-19 сприяв посиленню сучасних викликів і загроз, які вимагають колективного протистояння [9]. Основна мета Альянсу у боротьбі з пандемією коронавірусу – не допустити перетворення кризи у сфері охорони здоров'я на безпекову кризу. Пандемія COVID-19 сприяла зростанню напруженості, оскільки вона зробила поточну міжнародну обстановку, де РФ є загрозою для безпеки Євроатлантичного регіону, ще більш непередбачуваною.

Кармен Ромеро зазначила наступні загрози:

1. тероризм з боку світових акторів (в тому числі недержавних), що загрожують сучасному міжнародному порядку;

2. проблема регіональної нестабільності, яка може посилити неконтрольовану міграцію;

3. наміри КНР щодо зміни світового балансу і поширення впливу;

4. кіберзагрози, а також проблеми гібридного характеру, які посилюються і вдосконалюються.

Політикиня підкреслила збільшення дезінформації з боку Росії та Китаю в 4 рази. Один з найпопулярніших наративів наголошував на створенні й поширенні COVID-19 державами Альянсу, а країни з авторитарним режимом своєю чергою визнавалися ефективнішими в боротьбі з пандемією.

Представниця Альянсу повідомила про посилення співпраці на фоні пандемії між НАТО і Європейським союзом, а також ООН і G7, зокрема у сфері боротьби з поширенням дезінформації, оскільки саме ця проблема становить реальну загрозу людському життю. Світовий спалах коронавірусної інфекції значно посилив розповсюдження фейків і пропаганди, метою яких є руйнація демократії та послаблення єдності в країнах Заходу. Важливим небезпечним аспектом є також контроль критичної інфраструктури, яка є важливою для цивільних і військових, третіми країнами.

14 червня 2021 р. на саміті в Брюсселі очільники країн НАТО обговорювали стратегію «НАТО 2030» і узгодили 8 основних напрямів діяльності в межах цього плану [12]. За твердженням генерального секретаря Альянсу Єнса Столтенберга, метою такої амбітної ініціативи є забезпечення спроможності Альянсу протистояти нинішнім та майбутнім загрозам і викликам. Були прийняті важливі рішення, які стосуються 8 основних сфер:

1. розвиток НАТО як трансатлантичної платформи для проведення консультацій та прийняття спільних рішень у всіх питаннях, пов'язаних із безпекою. Також погоджено розширення і зміцнення консультацій та координації у політичній сфері.

2. зміцнення оборонного і стримувального комплексу завдяки дотримуванню зобов'язань у цій площині, які країни погодились прийняти після 2014 р.

3. посилення стійкості демократії завдяки скоординованим діям лідерів НАТО. Так, будуть узгоджені цілі з питань стійкості для Альянсу загалом, а вже на їхній базі ставитимуться національні цілі для кожної держави, зокрема для оборони критичної інфраструктури.

4. збереження провідної ролі НАТО у сфері технологічних інновацій; сприяння тому, щоб НАТО залишалось на вістрі технологічного прогресу. Держави-члени домовилися щодо спільного застосування «оборонного прискорювача інновацій для Північної Атлантики», який буде працювати з промисловою сферою, стартапами, науковими організаціями, з метою просування трансатлантичної співпраці, а також сприятиме уникненню технологічних прогалин серед членів НАТО. Для стимулювання прогресу й впровадження новітніх технологій, країни домовились про заснування Фонду інновацій НАТО.

5. зміцнення світового устрою, основою якого виступають правила. З цією метою НАТО посилюватиме партнерські відносини з АТР, зокрема Новою Зеландією, Австралією, Республікою Корея та Японією, а також намагатиметься розширити відносини з іншими азійськими, латиноамериканськими та африканськими країнами. Особливе місце займає подальший розвиток партнерства з ЄС.

6. посилення тренувань і зусиль у розширенні можливостей для партнерів: починаючи з України й Грузії, закінчуючи Іраком та Йорданією.

7. вироблення відповідей на кліматичні зміни, зокрема внесення цих питань до планування у сфері оборони, а також проведення аналізу шкоди, яку

спричиняє військова діяльність. Альянс прагне таким чином досягти глобальної мети: до 2050 р. прийти до нульового рівня забруднення довкілля.

8. створення нової Стратегічної концепції НАТО до 2022 р., на наступному саміті. Основним завданням майбутнього документу було підтвердження змін у сфері безпеки, які відбулися протягом останнього десятиріччя.

Під час пандемії COVID-19 поширилась часткова або неправдива інформація про хворобу («інфодемія»). Так, опоненти НАТО застосовували дезінформацію щодо пандемії COVID-19 для поширення селективної недовіри серед населення, тобто коли люди обирають, яким установам довіряти та які заходи вважати правильними. Про це говориться у спеціальній доповіді Європейської служби зовнішніх справ від 2-22 квітня 2020 р. Дослідження робочої групи ЄСВС зі стратегічних комунікацій та незалежних експертів продемонструвало, що дезінформація про COVID-19 з великою швидкістю розповсюджувалася у ЗМІ як всередині ЄС (зокрема членів НАТО) так і за його межами, оскільки технологічні кампанії мали менше стимулів щодо вживання розумних контрзаходів [8]. Також повідомлялося, що окрім навмисних дезінформаційних кампаній, які могли підтримуватися державами, неправдива інформація про COVID-19 активно ширилася в соціальних мережах.

У дослідженні неурядової організації «Avaaz» від 15 квітня 2020 р. зазначено факти про велику кількість користувачів мережі Фейсбук, які були споживачами дезінформації [10]. Проаналізувавши відібраний контент, було виявлено, що його переглянули приблизно 117 млн разів й поділилися понад 1,7 млн разів у Фейсбуці. Після світового спалаху коронавірусної інфекції ВООЗ повідомила, що боротьба йде не просто з «епідемією», а саме з інфодемією, а дезінформація розповсюджувалася значно легше і швидше, ніж сам COVID-19 [11]. Таким чином, інформаційна війна на фоні пандемії, створила додаткову небезпеку для Західного світу. Як відповідь на ковідну кризу, генеральний директор Фейсбуку Марк Цукерберг разом з іншими керівниками платформи провели медіабліц, з метою оприлюднення дій компанії стосовно протидії поширення неправдивої інформації про коронавірус [9].

З моменту визнання COVID-19 пандемією, НАТО відіграло важливу роль у її подоланні. Так, військові сили Альянсу неодноразово брали участь у плануванні, матеріально-технічному забезпеченні, організації польових шпиталів, транспортуванні хворих, репатріації громадян за кордоном, знезараженні громадських місць і організації належної роботи пунктів перетину кордону [11]. Верховний головнокомандувач об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SACEUR) отримав доручення очолити зусилля з військової підтримки, за участі, зокрема, Комітету керівників військово-медичних служб НАТО (COMEDS), який є вищим органом військово-медичних консультацій в НАТО [109]. Так, під час пандемії COVID-19 COMEDS допомагав координувати військово-медичні аспекти пандемії між членами та країнами-партнерами, щоб визначити проблеми, які потребували узгодження, негайної уваги, рішень або дій.

Керівництво НАТО почало швидко реагувати на пандемію та впроваджувати відповідні рішення. Єнс Столтенберг регулярно комунікував з

громадськiстю: робив заяви, коментував ситуацiю, що свiдчить про високу готовнiсть очiльника Альянсу активно протидiяти загрози. Вiд початку спалаху коронавiрусної iнфекцiї, НАТО визначило наступнi вектори дiяльностi [10]:

1. послаблення темпiв зараження коронавiрусом персоналу, що бере участь у плануваннi та органiзацiї заходiв Альянсу;

2. забезпечення стабiльного рiвня ефективностi НАТО як в цiлому, так i окремих її складових, зокрема системи управлiння й контролю;

3. поступова, але серйозна адаптацiя НАТО до iснування в «ковiдному свiтi» та визначення своєї ролi на всiх етапах ухвалення рiшень з акцентом на збереженнi перманентних тiсних зв'язкiв як мiж структурними складовими штабiв стратегiчного й оперативного рiвнiв, так i мiж стратегiчними командуваннями й навчальними закладами Альянсу тощо.

Головнi заходи, якi планувалися й проводилися Альянсом для подолання пандемiї COVID-19 можна розподiлити наступним чином (класифiкацiя узгоджена у штаб-квартирi НАТО й у 2 стратегiчних командуваннях: з операцiй (м. Монс, Бельгiя) i з трансформацiй (м. Норфолк, США):

1. iнституцiйний – стосується змiн у процесах прийняття рiшень на стратегiчному рiвнi, й вимагає консенсусу в ухваленнi рiшень на рiвнi очiльникiв держав та урядiв. На цьому рiвнi вiдбулося чiтке вивчення впливу COVID-19 на дiяльнiсть НАТО, головним завданням якого є визначення й мiнiмiзацiя впливу обставин, що впливають на iнституцiйну єднiсть держав усерединi Альянсу;

2. органiзацiйний – пов'язаний зi змiнами в практичнiй дiяльностi НАТО;

3. iнформацiйний – стосувався заходiв оперативного й неупередженого iнформування щодо пандемiї, боротьбу з пропагандою, яка мала на метi послаблення рiвня довiри до НАТО й спотворення iмiджу органiзацiї.

НАТО використовувало координацiйний пiдхiд у спiвпрацi з мiжнародними органiзацiями. Альянс вiдзначився тiсним спiвробiтництвом з низкою органiзацiй, зокрема ЄС; Управлiнням ООН з координацiї гуманiтарних питань, ВООЗ i Всесвiтньою продовольчою програмою ООН. Протягом усєї пандемiї вiдбувалося змiцнення спiвпрацi з ЄС. Персонал НАТО i ЄС здiйснював обмiн iнформацiєю про дiї обох установ для пiдтримки членiв Альянсу i країн-партнерiв пiд час спалаху коронавiрусу [11]. Це продемонструвало узгодження, взаємодоповнення i прозорiсть зусиль Альянсу i Європейського союзу. Пiсля глобального запиту ООН стосовно пiдтримки авiаперевезень у вiдповiдь на спалах коронавiрусу, у липнi 2020 р. польоти пiд егiдою Євроатлантичного центру координацiї реагування на катастрофи НАТО, перевезли польовий шпиталь з Європи до Гани. Польоти здiйснювалися Королiвськими ВПС Великої Британiї. Ця пiдтримка надiйшла у вiршальний момент, оскiльки комерцiйнi рейси були перерванi та пiдвищилась вартiсть вантажних рейсiв.

Отже, пандемiя COVID-19 виявилася загрозою комплексного характеру, для боротьби з якою потрібнi складнi рiшення. Вiдповiдно, це «випробування» вимагає критичного застосування комплексного пiдходу з огляду на залучення в процес представникiв рiзноманiтних груп: вiд влади до громадян. Таким чином, реакцiя громадян на поширення дезiнформацiї свiдчить про успiшну (або невдалу) полiтику влади, основи суспiльної безпеки, яка знаходиться пiд

загрозою, якщо люди демонструють недовіру (ігнорування карантинних заходів, відмова від вакцинації тощо). Відповідно, державам, в яких присутня певна гармонія між владою і народом, було легше боротися з пандемією COVID-19. Складні невидимі й гібридні загрози потребують більш комплексного підходу, порівняно зі звичайною війною, зокрема гнучкого балансування й координації цивільних і військових ресурсів залежно від виду кризи. Передбачається великий набір «невійськових» реакцій і участь різноманітних дійових осіб відповідно до контексту.

Список використаних джерел

1. Топ п'ять міфів Росії про НАТО та COVID-19. *NATO Review*. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/2004-Factsheet-Russia-Myths-COVID-19_ukr-1.pdf
2. Gavi «understands» North Korea administering COVID-19 vaccines from China | NK News. *NK News North Korea News* URL: <https://www.nknews.org/2022/06/gavi-understands-north-korea-administering-covid-19-vaccines-from-china/>
3. Germany's COVID sceptics fuelled by Russian media and far-Right conspiracies. *openDemocracy*. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/germanys-covid-sceptics-fuelled-by-russian-media-and-far-right-conspiracies/>
4. Global Health and the Future Role of the United States : book. Washington (DC) :National Academies Press (US), 2017. 384 p.URL: <https://doi.org/10.17226/24737>
5. How pro-Kremlin outlets and blogs undermine trust in foreign-made COVID vaccines. *Medium*. URL: <https://medium.com/dfrlab/how-pro-kremlin-outlets-and-blogs-undermine-trust-in-foreign-made-covid-vaccines-4fa9f9f19df1>
6. Humanitarian aid to Balkan from China, Russia causes unnecessary worry Global Times. *Global Times*.URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202102/1215005.shtml>
7. Influence-enza: How Russia, China, and Iran Have Shaped and Manipulated Coronavirus Vaccine Narratives. *Alliance for securing democracy*. URL: <https://securingdemocracy.gmfus.org/russia-china-iran-covid-vaccine-disinformation/>
8. Mujanovic J. Serbia's Vaccine Diplomacy isn't as Benign as it Looks. *Balkaninsight*. URL: https://balkaninsight.com/2021/04/01/serbias-vaccine-diplomacy-isnt-as-benign-as-it-looks/?utm_source=Balkan+Insight+Newsletters&utm_campaign=5f45841521-BI_PREMIUM&utm_medium=email&utm_term=0_4027db42dc-5f45841521-319799633
9. NATO Review – Exercise Defender-Europe 20: enablement and resilience in action. *NATO Review*.URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/06/16/exercise-defender-europe-20-enablement-and-resilience-in-action/index.html>
10. NATO's Response to the COVID-19 Pandemic. *NATO – Homepage*. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/2/pdf/2102-factsheet-COVID-19_en.pdf

11. NATO's Role in Pandemic Response. *The Heritage Foundation*. URL: <https://www.heritage.org/global-politics/report/natos-role-pandemic-response>
12. No, COVID-19 Isn't Turning Europe Pro-China (Yet). *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/2020/04/15/no-covid-19-isn-t-turning-europe-pro-china-yet-pub-81571>
13. Russia's Problems in the Vaccine Race. *PISM*. URL: https://pism.pl/publications/Russias_Problems_in_the_Vaccine_Race
14. Shea J. Resilience: a core element of collective defence. *NATO Review*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html>
15. What Turkey got right about the pandemic. *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/europe/2020/06/04/what-turkey-got-right-about-the-pandemic>
16. Who Knows How Many Virus Cases North Korea Has. It Says Zero. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-16/north-korea-s-official-virus-tally-zero-experts-aren-t-so-sure>

УДК 327.5(76)

Чернишова Л.О.

ЧИННИКИ КОНФЛІКТНОСТІ ТА ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ

The main traditional and new threats to security in Latin America, which are factors of conflict, are considered. The main categories of potential and existing threats to regional security and stability are analyzed. The dynamics of the development of existing conflicts have been studied and the main consequences of their escalation have been determined. Information threats are defined as the most important transnational threats in the region, which require special coordination of efforts at the interstate level and can lead to significant negative consequences for countries.

Keywords: *Latin America, factors, threats, security, conflicts*

Сучасні міжнародні відносини несуть в собі як нові можливості для країн, так і нові загрози їх суверенітету та безпеці. ХХ століття характеризувалося зростанням викликів для міжнародної спільноти. Такі явища, як тероризм, загроза розповсюдження ядерної зброї, зміна клімату, інформаційні атаки стали новою сторінкою історії людства, невід'ємною частиною самітів і нарад, новими завданнями, які необхідно вирішувати. Зросла багатоплановість міжнародних відносин, збільшилася роль недержавних акторів, змінився статус сучасних політичних процесів. Багато країн світу зіткнулися з необхідністю вирішувати не лише традиційні, але і якісно нові проблеми, що стали втіленням нової епохи і нового тисячоліття.

Латинська Америка не стала винятком: у країнах регіону традиційні

виклики і загрози вирішуються цілим спектром методів, починаючи з переговорів на міждержавному рівні, закінчуючи залученням міжнародних і регіональних організацій. Нові та традиційні виклики регіону мають характерні риси. Серед традиційних загроз в регіоні переважають територіальні спори, новими загрозами є бурхливі темпи розвитку Інтернет-мережі, особливо її мобільного сегменту. Інтернет в регіоні вважається самим «молодим» в світі через переважання молодого населення в Латинській Америці. Таке поєднання чинників робить регіон цікавим з точки зору практичного аналізу.

Латинська Америка є потенційно конфліктною з низки обставин. Регіон є одним з найбільших за кількістю держав, їх налічується 33, що створює значний конфліктний потенціал. Держави континенту розрізняються за соціокультурним, історичним, традиційним і стереотипним параметрами, за рівнем технологічного розвитку, що створює додаткові бар'єри у врегулюванні проблемних моментів між країнами. І все ж, залишаючись досить різноплановими, маючи різноспрямовані політичні та економічні курси, держави Латинської Америки в цілому усвідомлюють необхідність об'єднання зусиль задля вирішення актуальних питань безпеки. Одним із стримуючих чинників у цьому випадку є католицька релігія, розповсюджена на всьому континенті, яка допомагає дещо знизити конфліктний потенціал регіону.

На думку Б. Мартинова кілька чинників впливають на ступінь конфліктності в регіоні. Це не лише старі претензії та спори між державами: бажання Болівії знову знайти вихід до Тихого океану, спір між Колумбією та Венесуелою через прикордонні території, а й «лівий поворот», а також «правий поворот» в Латинській Америці, який змінив політичну ситуацію в регіоні та «маргіналізація» країн Латинської Америки в світовій економіці та політиці [1].

Усі чинники можуть вплинути як на згладжування та згасання конфліктів між країнами в подальшому, так і на їх ескалацію.

К. Сбоу в своїй класифікації загроз Латинській Америці виділила три основні категорії потенційних та існуючих загроз регіональній безпеці та стабільності:

1) традиційні стратегічні виклики: територіальні спори, «гонки озброєнь», зовнішньорегіональні загрози;

2) ситуації, які загрожують просуванню демократії в країнах регіону – антидемократичні урядові виступи, конфлікти між цивільним урядом і військовими;

3) транснаціональні загрози, наприклад, наркотрафік [5].

«Гонка озброєнь», що належить до традиційних викликів регіону, спровокувала значну стурбованість у відносинах між Бразилією та Аргентиною, які активно нарощували свої військові потенціали. Однак останнім часом країни більше націлені на співпрацю, що можна простежити по доктринах національної безпеки, де країни не розглядають одна одну як потенційних супротивників, як це було раніше [1].

Традиційною загрозою для регіону також залишаються прикордонні або територіальні спори між державами. Здебільшого спори через території виникли у зв'язку з довільним визначенням кордону між державами та ведуться протягом

тривалого часу. Як правило, вони здійснюються між двома державами, хоча це не аксіома, оскільки суперечка Болівія - Чилі - Колумбія - так званий «Андський трикутник» відноситься до одного з самих складних спорів в регіоні [1]. Крім того, територіальні спори побічно зачіпають й інші регіональні країни, а також цивільне населення. Територіальний конфлікт призводить до закриття кордону, порушується торгівля та транспортне сполучення між країнами. Така тактика може бути особливо руйнівною в умовах тісного економічного та торгового взаємозв'язку. Так, під час «Футбольної війни» між Сальвадором і Гондурасом була перекрита Панамериканська швидкісна траса, що призвело до зазначених наслідків [1]. Крім цього, країни не мають можливості встановлювати і розвивати спільний прикордонний контроль. У цілому, територіальні спори не сприяють регіональному розвитку, навпаки, підвищується рівень насильства, масові порушення прав людини.

У той же час намітилися й позитивні зрушення. За останні десятиліття минулого століття було вирішено 8 територіальних спорів, що призвело до покращення ситуації на кордонах між державами. У 1998 році Перу та Еквадор підписали фінальну угоду про врегулювання територіального спору на своїх кордонах [5]. Цей територіальний конфлікт вважається найтривалішим у всій Західній півкулі та бере свій початок з 1828 року, тому його врегулювання – це величезне досягнення конфліктуючих сторін і посередників в особі Аргентини, США, Чилі та Бразилії, які взяли на себе цю місію під час останнього витка конфлікту в 1995 році [4].

Незважаючи на визначені досягнення, сьогодні, як і раніше, існує безліч спорів між країнами регіону: зіткнення між Нікарагуа та Коста-Рікою (2010 р.), Венесуелою та Гайаною (1998 р.), Перу та Еквадором (неодноразово, в останнє - 1998 р.). Причини цього можуть бути різні, і вирішити деякі з них досить складно – країни історично займають досить принципову позицію щодо своєї території: лише одного разу Мексиці через поразки у війні з США довелося піти на поступки і відмовитися від претензій на Техас в обмін на грошову компенсацію [2].

У підсумковому документі Спеціальної міжамериканської конференції з безпеки, яка була проведена в 2003 році в Мексиці, в декількох пунктах наводяться традиційні виклики, які включають в себе порушення територіальної цілісності держав [3], а також вперше були сформульовані нові виклики безпеки для всього континенту, до яких відносяться:

- тероризм, транснаціональна організована злочинність, проблема наркотиків, відмивання грошей, незаконний продаж зброї;
- високий рівень бідності, який передбачає розмивання консолідації в суспільстві та загрожує безпеці держав;
- природні та техногенні катастрофи, а також ВІЛ і СНІД та інші захворювання й інфекції;
- торгівля людьми;
- загрози інформаційної безпеки;
- екологічна загроза з потенційним розливом токсичних речовин у море,

радіоактивних матеріалів, нафти;

– загроза придбання терористами зброї масового знищення [3].

Інформаційні загрози згадуються в цьому списку, займаючи лише п'яту позицію. Це пояснюється тим, що на початку 2000-х років проблема інформаційної безпеки не стояла так гостро і, в цілому, комп'ютерна індустрія не досягнула таких масштабів поширення в регіоні. Тому на сьогодні цей список не цілком актуальний. Проте подібна інтерпретація становить інтерес для нашого дослідження, так як цей документ є чи не єдиним віддзеркаленням офіційної позиції регіональних країн.

Сьогодні інформаційні загрози належать до найважливіших транснаціональних загроз регіону [6]. Проблематика захисту інформації та відповідної інфраструктури, збереження особистих даних користувачів починає відігравати вагомий роль не лише у внутрішній політиці держав, але й у зовнішньополітичних дискусіях та обговореннях. Країни розуміють необхідність національних ініціатив і кооперації з недержавними компаніями та організаціями, які здатні забезпечити фінансову підтримку та ресурсну базу для розвитку спеціальних програм для проведення досліджень та розробки технологій. Разом з тим, загрози інформаційного характеру вимагають особливої координації зусиль на міждержавному рівні, відсутність якої може призвести до негативних наслідків, суттєвих втрат для інфраструктури, величезних фінансових втрат, що в контексті існуючих традиційних загроз може істотно загострити ситуацію в регіоні, в тому числі, відновити колишні протиріччя між країнами та створити нові. Саме тому необхідно грамотно вибудувувати політику вирішення питань, пов'язаних з якісно новими проблемами, які тісно пов'язані з традиційними викликами для Латинської Америки.

Таким чином, в Латинській Америці спостерігається накладення нових викликів, представлених проблемами інформаційної безпеки, на існуючі традиційні проблеми, перш за все, територіальні спори, що в умовах специфіки регіону створюють небезпечну ситуацію.

Список використаних джерел

1. Мартинов Б.Ф. Потенційні конфлікти в Латинській Америці. *Хронічні конфлікти у світовій політиці. Міжнародні процеси*. Травень-серпень 2006. Том 4, №2 (11). С. 48-58.
2. Потокове Н. В. Захоплення Техасу і війна з Мексикою. Американський експансіонізм. Новий час. Київ: 1985. 102 с.
3. Declaración sobre Seguridad en las Américas (Aprobada en la tercera sesión plenaria, celebrada el 28 de octubre de 2003). *Organización de Estados Americanos-Conferencia Especial sobre Seguridad*. México. 2003 28 de octubre. 14 p. P. 5-7.
4. Hace 20 años fue el conflicto del Alto Cenepa. *El Universo*. 2015. 26 de enero. URL:<http://www.eluniverso.com/noticias/2015/01/26/nota/4483886/lecciones-guerra-unidad-preparacion-fueron-claves> (Last accessed: 27.10.2022).
5. Sbow Carolyn M. Conflict Management in Latin America / Edited by Paul F. Diehl, Joseph Lepgold. *Regional conflict management*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2003. 304 p. P. 123-147.

6. Rolland S. Las políticas de seguridad en América Latina. *Instituto de investigación y debate sobre la gobernanza*. 2008. URL: <http://www.institut-gouvernance.org/es/analyse/fiche-analyse-281.html> (Last accessed: 02.11.2022).

УДК 94:[327.81:355.018](73+477)"2022"

Кордун О. О.

ОСНОВНІ ФОРМАТИ ТА ОБСЯГИ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ США УКРАЇНІ У 2022 Р.

The resistance of Ukrainians to the russian onslaught and the ability of the Ukrainian Armed Forces to stop the aggressor became prerequisites to provide Ukraine with unprecedented military, financial and humanitarian international aid. Currently, the USA remains the largest donor to Ukraine. The total amount of only US military aid to Ukraine for 2022 is estimated at \$21.9 billion. The duration of the war in Ukraine, therefore the scale of potential negative consequences for the Ukrainian and world economy in the future, also depend on the size and effectiveness of international aid to Ukraine. Ukraine's accession to NATO, as well as the expansion of the global coalition in support of Ukraine, are necessary to prevent threats to international security. This is important not only in view of the possibility of Ukraine receiving military aid, but also in the future formation of new effective mechanisms and structures for responding to international security challenges.

Keywords: *international military aid to Ukraine, Russian-Ukrainian armed conflict in 2022.*

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. як етап російсько-української війни, розв'язаної Росією 20 лютого 2014 р., наразі є найбільшим збройним конфліктом в Європі з моменту закінчення Другої Світової війни.

Через невідповідність України до такої війни, значні економічні та інфраструктурні втрати внаслідок агресії Росії, масштаби та високу інтенсивність бойових дій, без фінансової та військової допомоги від західних партнерів Україна не була б спроможна зупинити наступ агресора. Саме тому одним з важливих завдань для істориків на даному етапі є фіксація і дослідження форм, способів, мотивів, а також проблем надання міжнародної військової допомоги нашій державі з боку провідних демократичних держав як складової перемоги України у визвольній війні.

У своїй програмній статті Головнокомандувач ЗСУ В. Залужний чітко зазначає, що матеріальною основою українського спротиву та запорукою перемоги України є значна за обсягами військово-технічна допомога країн-партнерів. [20] І слід підкреслити, що рівень допомоги Україні з боку цивілізованого світу став безпрецедентним, та здійснювався не лише у

військовій, але й гуманітарній та фінансовій сферах. За підрахунками Центру економічних стратегій (Україна), з 24 лютого по 14 грудня 2022 р. від міжнародних партнерів у бюджет України у вигляді фінансової допомоги надійшло \$28,1 млрд. [18] Всього ж, за інформацією прем'єр-міністра України Д.Шмигала, в 2022 році Україна залучила \$31,2 млрд підтримки від міжнародних партнерів. Насамперед це кошти США, Євросоюзу та МВФ. З них 45% – гранти. [24] Загалом підтримку Україні у вигляді фінансової, гуманітарної та військової допомоги надали більше 50 країн світу, гуманітарну та фінансову – понад 30 іноземних бізнес-гігантів (Airbnb, Netflix, «PayPal», «Tesla Inc.»), а також низка міжнародних організацій (ЄС, МВФ, ООН, Світовий банк тощо).

Протягом 2022-го року США залишалися найбільшим донором міжнародної фінансової, гуманітарної та військової допомоги для України. Так, станом на 7 червня 2022 р., з €85 млрд загальних зобов'язань щодо допомоги Україні, США виділили €42,7 млрд, або 50% від загального обсягу зобов'язань. [5]

Слід зазначити, що за висновками дослідників з проекту Ukraine Support Tracker Кільського інституту світової економіки, у період з 4 жовтня 2022 р. ЄС вперше випередив США за обсягом загальної допомоги, виділеної Україні. Так, станом на 20 листопада 2022 р. країни та інституції ЄС задекларували надання майже €52 млрд військової, фінансової та гуманітарної допомоги. Для порівняння: зобов'язання, взяті США, складала на той момент трохи менше €48 млрд. [13] Водночас, у цьому підрахунку дослідниками з Кільського інституту світової економіки не могли бути враховані пакети військової допомоги США Україні, надані протягом грудня 2022 р. – початку січня 2023 р. (9 грудня 2022 р. – \$275 млн [17], 21 грудня 2022 р. – \$1,85 млрд [2], 6 січня 2023 р. – \$3,075 млрд [8]). Відомо також, що у підписаному наприкінці грудня 2022 р. бюджеті США на 2023 р. на допомогу Україні передбачено принаймні \$45 млрд. [15]

Всього ж з початку неспровокованого та жорстокого вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. до 6 січня 2023 р. Сполучені Штати Америки виділили на безпекову допомогу Україні \$24,2 млрд. [4] Сума військової допомоги США Україні за 2022 р. становить \$21,9 млрд. [19] При цьому США залишаються найбільшим іноземним донором українського бюджету. [23]

Військова допомога США здійснюється у трьох основних форматах різного ступеню оперативності: закон про ленд-ліз; довгострокова допомога в рамках Ініціативи сприяння безпеці в Україні (USAI); оперативна програма «вилучень» з запасів Міністерства оборони США в рамках повноважень президента США (PDA) для безоплатної передачі Україні. Наразі США віддають пріоритет тим форматам безпекової допомоги Україні, за якими нам згодом не потрібно буде повертати кошти (на відміну від ленд-лізу). Поточна допомога США (окрім ленд-лізу) відбувається в межах схвалених конгресом окремих програм і пакетів допомоги на загальну суму понад \$40 млрд. [3]

– Ленд-ліз (The Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022, Закон про ленд-ліз «Захист демократії в Україні») – акт Конгресу Сполучених Штатів, який, подібно до Акту ленд-лізу у Другій Світовій війні, є відповіддю США на російське вторгнення в Україну. Перші поставки озброєння і військової техніки

в рамках Закону США про ленд-ліз для України розпочалися у жовтні-листопаді 2022 р. [16]

– Ініціатива сприяння безпеці в Україні (Ukraine Security Assistance Initiative, USAI), оголошена 24 серпня 2022 р. Її загальна обсяг складає близько \$3 млрд [11], що дорівнює трьом річним бюджетам Міноборони України на закупівлю всього озброєння та військової техніки у 2021 році.

– Оперативна допомога за програмою «вилучень» з запасів Міністерства оборони США в рамках повноважень президента США (Presidential Drawdown Assistance, PDA). За фінансовий рік (з серпня 2021 по 19 серпня 2022 р.) адміністрація Байдена 19 разів використовувала ці президентські повноваження для надання військової допомоги Україні на загальну суму понад \$8,01 млрд. З них \$7,75 млрд. – після 24 лютого 2022 р. [12] 6 січня 2023 р. було надано 29-й пакет такої допомоги.

Зазначені вище формати є основними, однак ними не вичерпується безпекова співпраця України з США. Іншими важливими форматами співпраці і координації допомоги є:

– Т.зв. формат «Рамштайн» – регулярні зустрічі постійно діючої міжнародної Консультативної групи з питань оборони України (Ukraine Defense Contact Group), ініційованої США, які відбуваються щомісяця (он-лайн чи наживо) з метою оперативної координації нагальної військової допомоги Україні. Створення оборонної міжнародної коаліції у форматі «Рамштайн» оглядачі порівнюють за своєю історичною роллю з Тегеранською конференцією 1943 р., де була остаточно оформлена Антигітлерівська коаліція під час Другої світової війни. [21]

Останнє у 2022 р. засідання Контактної групи з питань оборони України відбулось наприкінці листопада 2022 року. Наступна, восьма за рахунком зустріч Контактної групи з питань оборони України відбудеться 20 січня 2023 р. [7]

– «Копенгаген» (Конференція північноєвропейських союзників у Копенгагені, #CopenhagenUkraine), формат, започаткований 11 серпня 2022 р. міністрами оборони 26 країн, на першому засіданні якого зібрали €1,5 млрд на військову допомогу Україні. [1] На відміну від формату «Рамштайн», який передбачає термінову допомогу, «Копенгаген» відрізняється своїми довгостроковими проектами. [22] Зустрічі у форматі «Копенгаген» є розширенням діяльності Міжнародного фонду для України (IFU), створеного у квітні 2022 р. для координації закупівлі та транспортування військового обладнання з третіх країн або промисловості.

– Центр управління, координації постачання та оптимізації доставки військової допомоги Україні (Центр управління EUCOM в Україні, ECCU). Створено Міністерством оборони США в зоні відповідальності Європейського командування американських збройних сил в Німеччині (базується у штаб-квартирі європейського військового командування США на військовій базі США «Patch Barracks» у німецькому Штутгарті). ECCU є ключовим міжнародним хабом в Європі, де розгортається основна робота з постачання Україні військової техніки. [14]

Надана іноземна військова допомога була ефективно використана ЗСУ. Завдяки високому рівню оперативного та стратегічного мистецтва командування ЗСУ, мужності українських воїнів та західній зброї, ЗСУ не лише стримали просування агресора, але й перейшли на початку вересня в успішний контрнаступ на Харківському та Херсонському напрямках. Західна преса відзначає, що забезпечена зростаючим арсеналом західної зброї великої дальності, Україна змогла завдати удару по російським військам глибоко в тилу, порушивши критичні лінії постачання та все частіше завдаючи ударів по цілям, які мають ключове значення для бойового потенціалу РФ. [9]

Як наслідок довіри до України та її Збройних Сил, за цей рік змінилася не тільки динаміка, але й наповнення іноземної військової допомоги, в т.ч. з боку США. Якщо на початку війни західні союзники України надсилали переважно стрілецьку зброю, а також боеприпаси, протитанкові та зенітні ракети, то тепер йдеться про важке озброєння – артилерію, реактивні системи залпового вогню, системи протиповітряної оборони, включаючи ЗРК Patriot.

Суттєво змінюється також риторика і дії не лише таких послідовних партнерів України як США, Британія чи Польща, але й більш поміркованих у підтримці нашої держави країн. Знаковою є зміна позиції Німеччини. [10] Взагалі російське вторгнення в Україну спричинило принципову зміну парадигми підходу ЄС до фінансування летального військового обладнання. Європейський Союз вперше фінансує придбання летальної зброї для третьої країни, яка перебуває у стані війни.

Висновки та рекомендації. Тривалість війни в Україні, а отже масштаб потенційних негативних наслідків для української та світової економіки від цієї війни залежать від розмірів та ефективності західної допомоги Україні, передусім трьох взаємозалежних основних чинників: 1) темпів і масштабів постачання високоефективної наступальної зброї Україні; 2) темпів її освоєння українськими військовими; 3) спроможності ефективно застосовувати в реальних бойових умовах та демонструвати видимі успіхи у протидії ворогу.

Необхідність оперативного постачання зброї для остаточного розгрому агресора на фронті є безумовною. Водночас, для подальшого упередження загроз без пекового характеру необхідна орієнтація на довгострокову перспективу:

– Членство нашої держави в НАТО, яке стане фактичною фіксацією перемоги України. Адже саме недопущення вступу України до НАТО було однією з ключових цілей широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, а до цього – гібридної агресії, яка тривала щонайменше з початку 2000-х рр.

– Розширення глобальної коаліції на підтримку України у форматі Ukraine Defense Contact Group («Рамштайн»). Наразі ця ініціатива об'єднує понад 50 партнерів. Однак усе пізнається у порівнянні: Глобальна коаліція з подолання ІДІЛ, яку США створили у 2014 році, включає 80 країн та 4 міжнародні регіональні організації. [6] Розширення такої коаліції важливе не лише з огляду на можливість отримання Україною військової допомоги, але й формування на її основі у майбутньому нових дієвих механізмів і структур реагування на міжнародні безпекові виклики.

У цьому контексті важливе значення – як для подальшої фінансової та військової підтримки України, так і для її європейської та євроатлантичної інтеграції – зберігає підтримка іміджу України як демократичної правової держави. З огляду на це шкідливими для демократичного іміджу України є випадки топ-корупції в умовах війни, спроби політично мотивованого переслідування проєвропейської опозиції, звуження свободи слова, які насправді не є вимогами і наслідком запровадженого в Україні режиму воєнного стану.

Останній саміт НАТО, нові формати співпраці «Рамштайн» і «Копенгаген» дають підстави сподіватися, що Україна все ж-таки отримає необхідну для переламу ситуації у цій війні на свою користь кількість озброєнь, а отже – забезпечить перемогу на полі бою і закінчення війни на умовах, вигідних для нашої держави і міжнародної коаліції на її підтримку.

Список використаних джерел

1. #CopenhagenUkraine: Joint Declaration on Ukraine. *Forsvarsministeriet*, 11. august, 2022. URL: <https://www.fmn.dk/da/nyheder/2022/copenhagenukraine-joint-declaration-on-ukraine/> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
2. \$1.85 Billion in Additional Security Assistance for Ukraine. *U.S. Department of Defense*, Dec. 21, 2022. URL: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3252782/185-billion-in-additional-security-assistance-for-ukraine/> (дата звернення: 30 грудня 2022 р.).
3. Bills Signed: H.R. 7691 and H.R. 7791. *The White House*, May 21, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/legislation/2022/05/21/bills-signed-h-r-7691-and-h-r-7791/> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
4. Immediate Release Fact Sheet on U.S. Security Assistance to Ukraine January 6, 2023. *U.S. Department of Defense*, Jan. 6, 2023. URL: <https://media.defense.gov/2023/Jan/06/2003141218/-1/-1/1/UKRAINE-FACT-SHEET-JAN-6.PDF> (дата звернення: 06 січня 2023 р.).
5. Kiel Working Paper No. 2218. June 2022. *Kiel Institute for the World Economy*. URL: https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/ifw/Kiel_Working_Paper/2022/KWP_2218_Which_countries_help_Ukraine_and_how/KWP_2218_Version4_V4.pdf (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
6. Members – The Global Coalition To Defeat ISIS. *United States Department of State*. URL: <https://www.state.gov/the-global-coalition-to-defeat-isis-partners/>
7. Ministerin stimmt sich mit US-Kollegen zur Ukraine ab. *Bundesministerium der Verteidigung*, 06.01.2023. URL: <https://www.bmvg.de/de/presse/ministerin-stimmt-sich-mit-us-kollegen-zur-ukraine-ab-5565398> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
8. More Than \$3 Billion in Additional Security Assistance for Ukraine. *U.S. Department of Defense*, Jan. 6, 2023. URL: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3261263/more-than-3-billion-in-additional-security-assistance-for-ukraine/> (дата звернення: 06 січня 2023 р.).
9. Santora M., Schwirtz M., Nicas J. With New Weaponry, Ukraine Is Subtly Shifting Its War Strategy. *The New York Times*. 2022. Aug. 14. URL:

- <https://www.nytimes.com/2022/08/13/world/europe/ukraine-russia-himars-kherson.html> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
10. Siebold S., Hovet J. Germany's Scholz pledges to support Ukraine "for as long as it takes". *Reuters*, August 29, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/germanys-scholz-we-will-keep-up-support-ukraine-long-it-takes-2022-08-29/> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
11. Statement from President Biden on Ukraine Independence Day. *The White House*, August 24, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/08/24/statement-from-president-biden-on-ukraine-independence-day/> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
12. U.S. Security Assistance to Ukraine. *CRS Reports*. August 29, 2022. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12040> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
13. Ukraine Support Tracker: Europe surpasses the U.S. in total committed aid. *Kiel Institute*, 07.12.2022. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/media-information/2022/ukraine-support-tracker-europe-surpasses-the-us-in-total-committed-aid/> (дата звернення: 12 грудня 2022 р.).
14. База "Patch Barracks" в Штутгарті - центр доставки зброї Україні. *Мілітарний*, 18 червня 2022 р. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/baza-patch-barracks-v-shtutgarti-tsentr-dostavky-zbroyi-ukrayini/> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
15. Байден підписав бюджет США на 2023 рік. *Слово і Діло*, 30 грудня 2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/30/novyna/polityka/bajden-pidpysav-byudzheth-ssha-2023-rik-vin-mistyt-vyrishalnu-dopomohu-ukrayini> (дата звернення: 30 грудня 2022 р.).
16. Відакусвара П., Яриш О. В Білому домі прокоментували використання ленд-лізу для України. *Голос Америки*, 13 липня 2022. URL: https://ukrainian.voanews.com/a/white-house-lend-lease/6657075.html?fbclid=IwAR2j-obdRAZiJuKih-iWULb89sNYXgXGxK9isYgKlAcoEDBbKa7_8SgD9KQ (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).
17. Додаткова військова допомога США для України у розмірі 275 мільйонів доларів. *U.S. Embassy in Ukraine*, 9 грудня 2022 р. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/275-million-in-additional-u-s-military-assistance-for-ukraine-2/> (дата звернення: 12 грудня 2022 р.).
18. Економіка України під час війни: грудень 2022 та підсумки року. *Центр економічної стратегії*, 19 грудня 2022 р. URL: <https://ces.org.ua/economy-of-ukraine-during-the-war-december-amndhe-results-of-the-year/> (дата звернення: 30 грудня 2022 р.).
19. Загальна сума військової допомоги США Україні становитиме майже 22 млрд доларів. *Армія Інформ*, 22.12.2022 р. URL: <https://www.armyfm.com.ua/ua/zagalna-suma-vijskovoï-dopomogi-ssha-ukraini-stanovitime-majzhe-22-mlrd-dolariv/> (дата звернення: 30 грудня 2022 р.).
20. Залужний В., Забродський М. Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд. *Укрінформ*, 07.09.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u->

2023-roci-ukrainskij-poglad.html?fbclid=IwAR1JQmLn72IyАсу_lpY9HjT_twyLl893CKsg4Gq9-fasQUdQxqMdIhqvaQI (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).

21. Зустріч у Рамштайні засвідчила створення антипутінської коаліції – Єльченко. *Укрінформ*, 27.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3468789-zustric-u-ramstajni-zasvidcila-stvorennja-antiputinskoj-koalicii-elcenko.html> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).

22. Кондратова В. #CopenhagenUkraine. Більше зброї та \$1,5 млрд допомоги: про що домовилися союзники України. *LIGA.net*, 11.08.22. URL: <https://www.liga.net/ua/politics/articles/copenhagenukraine-bolshe-orujiya-i-15-mlrd-pomoschi-o-chem-dogovorilis-soyuzniki-ukrainy> (дата звернення: 12 листопада 2022 р.).

23. Мірер П. Допомога США – Скільки грошей Україна отримала від міжнародних партнерів. *Суспільне*, 30 грудня 2022 р. URL: <https://susplne.media/280175-skilki-grosej-ukraina-otrimala-vid-ssa-ta-miznarodnih-souznikiv/> (дата звернення: 30 грудня 2022 р.).

24. Шмигаль Д. Україна увійшла у 2023 рік рішучою, незламною, єдиною у своєму бажанні розбити ворога та визволити свою землю. *Facebook*, 1 січня 2023 р. URL: <https://www.facebook.com/dshmyhal/posts/712668963756547> (дата звернення: 06 січня 2022 р.).

УДК 355.02(497.11)

Шимкевич К.О.

ОСОБЛИВОСТІ «ВІЙСЬКОВОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ» СЕРБІЇ У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ БАЛКАН¹

Serbia's military neutrality is a formality and not a real strategy of the state's foreign policy. The government uses it as a cover for the modernization of the army and the purchase of military equipment and weapons from China and russia. Serbia uses military neutrality not to condemn the kremlin's aggression against Ukraine and not to join EU sanctions. This benefits the russian federation, strengthening its influence in Serbia and the Balkans and shaking the regional security system that the EU and NATO are trying to support.

Keywords: *military neutrality, regional security, Balkans, strategy, Serbia.*

ЄС і НАТО вже декілька десятиліть намагаються збудувати на Балканах ефективну систему регіональної безпеки. У цей процес залучені усі країни регіону, зокрема і Сербія, яка прагне стати членом Євросоюзу і зберегти

¹Стаття написана за матеріалами блогів «Що не так із військовим нейтралітетом Сербії?», опублікованих на сайті mil.in.ua: <https://mil.in.ua/uk/blogs/shho-ne-tak-iz-vijskovym-nejtralitetom-serbiyi-chastyna-1/>, <https://mil.in.ua/uk/blogs/shho-ne-tak-iz-vijskovym-nejtralitetom-serbiyi-chastyna-2/>

«військовий нейтралітет». Керівництво країни навідріз відмовляється вступати до Північноатлантичного альянсу, але співпрацю із НАТО проводить у рамках програми «Партнерство заради миру» (2006). У такий спосіб Сербія наче і приймає участь у створенні системи безпеки на Балканах, а з іншою – демонструє зовнішнім партнерам власну політику у сфері безпеки та захисту національних інтересів. Виправданням для цього стає так званий «військовий нейтралітет», про який у Сербії говорять давно, але який майже не підтверджений законами і внесенням змін до Конституції.

Наприкінці 2007 року за ініціативою президента Воїслава Коштуниці була затверджена *«Резолюція Народної Скупщини про захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного порядку Республіки Сербії»* [6], в статті 6 якої було заявлено про «військовий нейтралітет» Сербії. У документі розробники зазначили, що остаточно дане питання має вирішуватися на референдумі. «Резолюція...», що мала суто декларативний характер, до 2019 р. використовувалася сербською владою для обґрунтування зовнішньої політики. Уряд держави декілька разів робив спроби офіційно закріпити «військовий нейтралітет» як стратегію зовнішньополітичної діяльності Сербії. Так, у 2009 р. з'явилися чернетки двох важливих документів – *«Стратегії національної безпеки Республіки Сербія»* [9] та *«Стратегії оборони Республіки Сербія»* [10]. Ухвалити парламент їх так і не зміг, тому у 2017 р. до Скупщини внесли оновлені варіанти стратегій, які знову залишилися проєктами. Тільки наприкінці грудня 2019 р. Скупщина Сербії змогла ухвалити ці важливі для зовнішньополітичної діяльності держави документи.

Ключовим для зовнішньої політики країни є саме другий документ, де «військовий нейтралітет» визначено як оборонний інтерес Сербії, що виходить з її національних цінностей і інтересів, та міжнародного становища. Одночасно із цим у «Стратегії оборони...» зазначається, що у такий спосіб держава підтверджує своє небажання приєднуватися до будь-яких військово-політичних блоків, хоча це не забороняє їй співпрацювати із різними організаціями та країнами в оборонній сфері.

В документі в розділі 4.5. *«Військовий нейтралітет Республіки Сербія»* [10] присутнє посилання на «Резолюцію Народної Скупщини про захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного порядку Республіки Сербії» (2007), яка визначила появу концепції «військового нейтралітету» країни. В цьому ж розділі прописані і основні напрямки оборонної політики Сербії – співпраця з Організацією договору про колективну безпеку; з державами-членами, які входять до цієї інституції, де Сербія має статус спостерігача; політичний діалог та практична співпраця з Північноатлантичним альянсом у рамках програми «Партнерство заради миру»; партнерські відносини і співробітництво із ОБСЄ, ООН, ЄС, багатонаціональними операціями із підтримки миру; співробітництво із державами-учасницями Руху Неприєднання.

Наявні документи мали б реалізовуватися на практиці, але Сербію важко назвати «військово нейтральною» країною. Про це багато разів говорили і сербські експерти, зокрема, Катарина Джокич [1], Драган Лукович [2], Александра Ненадович [1]. У публікації останньої авторки наводяться слова

сербського історика Бояна Дімітрієвича про те, що концепція «військового нейтралітету» була характерна для періоду Холодної війни. Тоді це означало не приєднуватися ані до Північноатлантичного альянсу, ані до Організації Варшавського договору.

Враховуючи, що Сербія позиціонує себе як спадкоємицю традицій Руху Неприєднання, створеного Й.Брозом Тіто у 1961 р. [11], то «військовий нейтралітет» мав би інший вигляд. Наприклад, не вступ до різних організацій, а Сербія є спостерігачем в ОДКБ та учасницею програми НАТО «Партнерство заради миру» [4]. Окрім того, держава активно співпрацює із ЄС у оборонній сфері, проводить спільні військові навчання із рф, білоруссю, Республікою Сербською (один з ентитетів Боснії і Герцеговини); закуповує зброю у рф та КНР.

Якщо Сербія прагне бути «військово нейтральною» країною (зараз можемо говорити саме про прагнення, а не конкретний напрямок зовнішньої політики), то це питання потрібно виносити на всенародне голосування. З 2007 р., коли вперше з'явилася така ідея, можна було б організувати і провести референдум та внести відповідні поправки до Конституції держави.

Ключовим аспектом «військового нейтралітету» Сербії є співробітництво у військовій сфері, що має забезпечити реалізацію завдань, які стоять перед обороною та системою національної безпеки, і означені у згаданих вище стратегіях. Під час президентської кампанії 2022 р. сербський президент заявив, що він працював і продовжуватиме працювати над зміцненням армії. Він багато разів натякав на те, що політики прозахідної орієнтації на початку 2000-х рр. вирішили позбутися застарілого озброєння та інфраструктури армії, визнавши його неперспективним для розвитку збройних сил і системи оборони. Була проведена відповідна реформа, в рамках якої були продані військові полігони і казарми, частину бронетехніки відправили на переплавку на металургійний завод «Железара» у місті Смердево. За співпраці із НАТО відбулася утилізація різних видів зброї – протитанкових ракет, пускових установок, гаубиць, танків, бронетранспортерів, самохідних установок, артустановок, стрілецької зброї, гармат.

Александар Вучич вважає, що його попередники зробили помилку, відмовившись від старого озброєння і не забезпечивши поставки нового. Цю помилку другу президентську каденцію поспіль президент Сербії намагається виправити, домовляючись про поставки зброю та озброєння з рф та КНР. При цьому уряд не розголошує суми, які платить Сербія своїм партнерам за подібні «посилки». Мовчить не тільки Белград, немає ніякої інформації з Пекіну і Москви.

Подібна військова співпраця визначена як пріоритетна у означених вище документах, на яких ґрунтується оборона політика і захист національних інтересів. Не менш важливим є військове співробітництво із ОДКБ та НАТО через програму «Партнерство заради миру». Відносини із країнами ОДКБ та самою організацією відповідають проголошеному у рамках концепції «військового нейтралітету» завданню сприяти глобальній безпеці та стабільності. Досить розмите тлумачення ролі ОДКБ у зовнішній політиці

Сербії, яка знаходиться в цій структурі у якості спостерігача. Потенційно Вучич може запросити допомогу в ОДКБ, якщо у державі будуть серйозні внутрішні проблеми або загостриться конфлікт із Косово.

Програма «Партнерство заради миру» є єдиним шансом для Сербії і Вучича співпрацювати із країнами регіону у військовій сфері. Співпраця, по суті, відбувається між Сербією та Республікою Сербською. Белград не може повністю відмовитися від НАТО, бо місія КФОР під егідою альянсу відповідає за безпекову ситуацію у Косові.

Виходячи з цього, можемо говорити, що «військовий нейтралітет» не є реальною ціллю зовнішньої політики Сербії. Наразі доцільніше говорити про *позицію* «військового нейтралітету» [5], а не конкретну *концепцію* зовнішньої політики. На жаль, ЄС і НАТО дозволяють Белграду подібну поведінку, бо їм важливо уберегти країну від остаточного переходу під російський вплив. Діючий президент Сербії Александар Вучич це прекрасно розуміє, тому постійно повторює, що країна не буде приєднуватися до європейських санкцій проти рф.

Ця балканська країна вже давно перетворилася на троянського коня кремля на Балканах, послаблюючи регіональну систему безпеки і просуваючи наративи росії вглиб регіону. Зокрема, у сербських медіа війну рф проти України називають кризою, журналісти уникають використання слів «агресор», «окупація», «геноцид», «війна». І це зовсім не заважає Вучичу та іншим представникам сербської влади постійно робити заяви про підтримку територіальної цілісності України. Все це доводить, що Сербія не є «політично нейтральною» країною, а є васалом кремля. Там дозволяють Белграду гратися у євроінтеграцію, але поводиток далеко не відпускають, аби Сербія не зблизилася з Брюсселем. В росії котрий рік поспіль розробляють спеціальні розцінки на газ для Сербії, яка намагається скористатися прихильністю кремля і отримати вигідні контракти на постачання зброї, військової техніки і озброєння. Не варто забувати і про проведення спільних військових навчань та відкриття руських громадських організацій у різних містах Сербії. Окрім того, Белград у 2019 р. відкрито проігнорував попередження ЄС щодо підписання Угоди про вільну торгівлю між Сербією і Євразійським економічним союзом і країнами-членами ЄАЕС.

Зближення Белграда та москви останні роки відбувається не лише в економічній, військовій і політичній сферах. У кремлі давно розглядають Сербію як плацдарм, щоб проводити гібридні та інформаційні війни проти ЄС, США, України. Так, на підставі угоди між урядами рф та Сербії у Ніші у 2012 р. був створений русько-сербський гуманітарний центр [7]. Його діяльність мала б зосереджуватися на наданні гуманітарної допомоги населенню, проведенні заходів, спрямованих на попередження і ліквідацію надзвичайних ситуацій, реалізації спільних проектів та програм у Сербії і в інших країнах Балканського півострова. Експерти з Балкан вважають, що даний центр не виконує заявлені функції, а займається формуванням шпигунської мережі рф у регіоні.

Аналогічною структурою є «руський дом» (руський центр науки і культури) в Белграді, створений ще у 1933 р. На сайті установи зазначено, що це офіційне представництво россотруднічєства [8]. Мета діяльності знову дуже

проста – просувати руську мову, культуру і науку в Сербії. У Белграді та Нові Саді з 2009 р. працюють руські центри, відкриті за ініціативи фонду «руській мір». І таких інституцій досить багато по Сербії, які ведуть не тільки культурну, освітню та наукову діяльність. Вони сприяють відкриттю чисельних руських дитячих садочків та шкіл, де діти вивчають історію та географію росії, її культуру та літературу. Подібна концепція soft power призводить до вкорінення ідей «руського міра» у Сербії і його поширення у сербському суспільстві.

Це є загрозою не лише національній безпеці держави, а й руйнує досить хитку і нестабільну регіональну систему, яка погано витримує зовнішні і внутрішні виклики. Белград, відмовившись від вступу до НАТО і обравши політику балансування через «військовий нейтралітет», має не просто говорити про нього, а й шукати шляхи реалізації положень, проголошених у *«Стратегії національної безпеки Республіки Сербія»* та *«Стратегії оборони Республіки Сербія»*.

Насамперед, уряд у Белграді має розробити відповідне законодавство. Наявних стратегій не достатньо, щоб Сербія насправді стала «військово нейтральною» країною. Влада має ініціювати проведення референдуму, результати якого могли б дозволити внесення відповідних змін до Конституції. Окремо потрібна законодавча база, яка б регламентувала видатки з бюджету на закупівлю зброї, утримання армії, призов до неї, будівництво відповідної інфраструктури, навчання професійних військових та цивільного населення.

Сербії необхідно стати більш самостійною у зовнішній політиці та іноземних інвестиціях. Зробити це досить складно, оскільки країна майже 100% залежить від рф у енергетичному плані, а фінансово від КНР, рф та ЄС. Останній аспект є надзвичайно важливим для розвитку реальної концепції про «військовий нейтралітет», бо відкриває більший спектр можливостей вкладання грошей на власний розсуд, а не туди, куди скажуть зовнішньополітичні партнери. Цілі інвестування можуть бути визначені у законах про оборону, армію, національну безпеку. Із питанням інвестицій пов'язане і питання витрат на оборонний бюджет, який із 2018 р. постійно збільшується. Це «відтягує» кошти з інших сфер, які також є життєво необхідними для стабільного функціонування Сербії та сербського суспільства. Через нестачу бюджетних грошей на озброєння, військову техніку, зброю, навчання, влада мусить їх шукати в інших місцях. Кошти надходять від іноземців у різних формах – прямі інвестиції у військову сферу, купівля акцій компаній, які є національними виробниками зброї (іноземці мають право придбати у Сербії не більше 49% акцій у таких компаніях), будівництво інфраструктурних об'єктів, призначення яких часто є сумнівним. Подібна залежність від іноземних інвесторів зводить нанівець усі спроби сербської влади побудувати «військово нейтральну» країну.

Проголошена концепція «військового нейтралітету» вимагає і більшого уваги влади до підготовки резервістів збройних сил. У 2010 р. у Сербії скасували обов'язковий військовий призов до армії, але у 2018 р. у законодавстві відбулися зміни і чоловіків старше 30 років зобов'язали проходити військову підготовку, якщо вони не служили в сербській армії. Останні два роки активно ведуться

розмови про те, що у Сербії знову повернуть обов'язкову службу в збройних силах.

«Військовий нейтралітет» передбачає оновлення чи будівництво відповідної інфраструктури, запровадження у навчальних закладах спеціальних програм підготовки школярів та молоді. Це має закласти фундамент розвитку суспільства, яке знатиме, як діяти у ситуаціях, коли держава переходить до оборони та захисту національних інтересів.

Утім, до подібних заходів у Белграді не готові. Александар Вучич і його найближчий соратник Александар Вулін, який з грудня минулого року став головою розвідки Сербії, використовують «військовий нейтралітет» для отримання більшої кількості зброї від РФ, для збільшення видатків з бюджету на придбання зброї. У міжнародних відносинах такий підхід дозволяє Вучичу сидіти на двох стільцях і постійно повторювати, що Сербія від «військового нейтралітету» тільки виграє.

Список використаних джерел

1. Đokić K. *Vojna neutralnost: nećemo u NATO, možemo sami?* 2019. 09.05 // Beogradski centar za bezbednosnu politiku [Електронний ресурс] URL: <https://bezbednost.org/publikacija/vojna-neutralnost-necemo-u-nato-mozemo-sami-2/> (Дата звернення: 3.07.2022).
2. Luković D. *Vojna neutralnost Srbije* // Council for Strategic Policy [Електронний ресурс] URL: <https://cfsp.rs/2019/10/07/vojna-neutralnost-srbije/> (Дата звернення: 8.01.2023).
3. Nenadović A. *Da li vojna neutralnost vodi Srbiju u samoizolaciju?* // Glas Amerike. 2018. 02 novembar [Електронний ресурс] URL: <https://www.glasamerike.net/a/da-li-vojna-neutralnost-vodi-srbiju-u-samoizolaciju-/4639723.html> (Дата звернення: 15.07.2022).
4. *Partnerstvo za mir* // Ministarstvo odbrane Republike Srbije [Електронний ресурс] URL: <https://www.mod.gov.rs/lat/4358/partnerstvo-za-mir-4358> (Дата звернення: 9.01.2023).
5. *Војна неутралност значи само једно!* [Електронний ресурс] URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=444970549965229> (Дата звернення: 8.01.2023).
6. Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије [Електронний ресурс] URL: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729> (Дата звернення: 1.07.2022).
7. Росийско-сербский гуманитарный центр [Електронний ресурс] URL: <https://www.ihc.rs/%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/> (Дата звернення: 7.07.2022).
8. Руски дом [Електронний ресурс] URL: <https://ruskidom.rs/> (Дата звернення: 7.07.2022).
9. Стратегија националне безбедности Републике Србије : 94/2019-13 // Службени гласник РС. Број 94. 2019. 27. децембра. *Правно информациони систем Владе Србије* [Електронний ресурс] URL: <https://www.pravno->

informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/strategija/2019/94/2
(Дата звернення: 7.07.2022).

10. Стратегија одбране Републике Србије: 94/2019-4 // Службени гласник РС. Број 94. 2 2019. 7. децембра. *Правно информациони систем Владе Србије* [Електронний ресурс] URL: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/strategija/2019/94/1> (Дата звернення: 7.07.2022).

11. Шимкевич К. Рух Неприєднання та Югославія: «втеча» Тіто від СРСР. 2022. 17 липня // Український мілітарний портал (Мілітарний) [Електронний ресурс] URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/ruh-nepryuednannya-ta-yugoslaviya-vtecha-tito-vid-sgrsr/> (Дата звернення 9.01.2023).

УДК 327.54:94(73+470)"20"

Kushevska N.
Mondrievska A.

THE U.S.-RUSSIAN CONFRONTATION OR A NEW COLD WAR

У даній статті розглянуто різноманітні аспекти міжнародних відносин, що стосуватимуться сьогодення. Насамперед зосереджено увагу на формуванні нової системи міжнародних відносин після Холодної війни, її вплив на світ в цілому. Обговорено кожну сторону, що бере участь у протистоянні. Згадано конфлікт Китаю й Тайваню та причетність США. Окреслено загрозу енергокризи у Європі та Америці, що як наслідок відбудеться у недалекому майбутньому. Проаналізовано відносини між державами під час російсько-української війни.

Ключові слова: Холодна війна, міжнародні відносини, криза, протистояння

1991 was the year of the collapse of the mighty empire of the Union of the Soviet Socialist Republic (the USSR). This state was a key competitor of America. Scientists deem that this year the confrontation between two of the strongest states that the entire world called The Cold War was over. But is it true? Let's consider this question in detail.

Some scholars of international relations believe that the Cold War or the arms race has not finished. It transformed into the Cold Peace like a new form of global confrontation. However, the majority determined that number of opposing sides increased.

The fundamental questions of the study for the authors to consider include: what was the deterrence relationship between superpowers after World War II and now?

The main aim of the study is to determine the forms and scales of the opposition of military-political blocs and their influence on modern international relations.

The main methods applied by the authors: the universal philosophical method; general methods (inductive and deductive); methods of synthesis and analysis.

After the end of the Cold War, there was no restart of international law, the principles of international relations, or the system of international policy. Generally, a destructive consequence is the origin of chaos, which includes all aspects of the functionality of international relationships and foreign policy.

Many studies are focused on the importance of this issue. Martinov A. Y. states that: "After the end of the Cold War, under the influence of the clash of different interests, acute conflicts form a new system of international relations, which has no official name yet. It is formed under the conditions of the globalisation process, which is stimulated by technological changes and the improvement of transport and information communications. The controversial process of seeking a new identity by many nations that gained independence is another feature of the new system of international relationships. Interacting and competing with each other's tendencies, on the one hand, is directed at the non-imperialist consolidation of different cultures and ethnic identities under the pretext of 'sociocultural globalization,' and on the other hand, is intended to counter-step old and new cultural identities "because each new society creates its own culture based on its level of development." [2, p. 2].

The collapse of the USSR was undoubtedly a significant event, and that's why the 15 independent republics appeared on the world political map. Each of them has pursued their policies, established their own armies, and legalised national-state symbols. In other words, the process of separating from Moscow has started. Nevertheless, Russia has not adored that, as it was the centre of the great empire until then, so it tried its best to establish control over the post-Soviet countries. For instance, it runs an organisation called the CIS; hence, the Russian Federation established control over the mentioned states. Other facts that illustrated the imperial character of Moscow were the war against Georgia and Ukraine; the establishment of its power in the Republic of Belarus; the taking under control of Pridnestrovian; the annexation of Crimea, etc. However, the Soviet Union ceased to exist, though Russia inherited many of its characteristics, including propaganda about how dangerous the West is, diverting people's attention away from pressing problems through constant wars with other states and strengthening their role in this, assigning the rank of 'peacekeepers', reinforcing the stereotype of 'brotherly nations,' and so on.

On the contrary, the USA, as a democratic state, is one of the most developed countries with a high quality of life. For instance, Sungurovskii M. noted: "Has substantial military potential in Europe, nuclear weapons, and supports economic and military-technological mutual dependence with European partners. As the United States of America is a NATO member and its Chief Executive Officer, it demands that European partners increase defence spending and increase Alliance involvement" [3, p. 6].

"During the Cold War, the United States demonstrated indisputable leadership in the world not only for economic or military potential but also for the ability to intervene flexibly in the resolution of acute political conflicts and to be an authoritative mediator in confusing situations," wrote Saeovich and Tumachov.

Experience has demonstrated that the end of military operations in the Middle East, the localization of the Israeli-Palestinian issue, and the end of the Balkan War were all done mostly by the United States [1, p. 2].

By virtue of experts' minds, the Cold War relates not only to the two referred countries but also to China, the EU, and NATO. Scholars guess that the first inclined toward Russia, trying to separate from America. Other organisations support the USA.

The above-mentioned Sungurovskii provides an analysis of the PRC: "China is a world player that has found the most successful way to take advantage of the globalisation and modernization of the economies of the western countries, searching the paths where the search for ways to increase profitability led to the movement of production and the introduction of advanced technologies into the Asian region. Today China has turned out to be a new world power and continues to develop its military and economic potential, ranking second in the world and first in the region" [3, p. 3].

We should think about space if we want to talk about China's desire to secede from the other states. The International Space Station (ISS), also known as Tiangong in the People's Republic of China, is staffed by cosmonauts from all over the world, including the United States. Obviously, that fact characterised China as a powerful country, as it helped the country become more independent, conduct research, be uncontrolled, etc. Since this area is going to prosper, China will be in a favourable position. How does it relate to Russia? Foremost, the mentioned country desires to join 'Tiangong,' become independent from the USA and build its own way that will be parallel to American ways. Evidently, Moscow likes Beijing; in fact, both are totalitarian states (though the Russian Federation, under its constitution, is a democratic state), and communist ideology, as well as Western promotion, flourish in each. Although there is a problem, it disturbs Russia badly. If it is in union with the PRC, the RF will be in the background, but China will play the main role. Moscow, which was the centre of one of the most powerful states in the 20th century, doesn't agree with this situation.

For example, Demenko O. F. in his scientific article describes J. Nye's opinion (American political analyst and founder of theories of liberal institutionalism in international relations): "To his mind, Washington and Beijing should cooperate in such questions as a pandemic and climate change." He characterised those issues as 'ecological globalization,' which will continue despite the fact that 'economic globalization' is declining. "Instead of a new Cold War, we will see cooperative rivalry: there will be some areas where competition will be observed and others where partnerships will be observed," the scholar predicted. Concerning Russia and its influence on modern world politics, J. Nye notes that this country requires a serious attitude from the West. He described Russia as a 'degradative state' that figured out it could not adopt and transfer its socio-economic system and move from a raw materials economy to a modern economic model based on technologies. At the same time, Russia still remains a huge country with talented people and a nuclear arsenal. "Ultimately, occasionally declining states are the most dangerous, because they are more willing to take any risk than others" [4, p. 136–137]. That is, the expert believes that the new Cold War will be between the United States and the People's Republic of China because the RF is too weak for such competition. Therefore, China should not be used in the

conflict, as its pace of development increases daily, and it is ahead of Moscow and sometimes Washington. However, J. Nye talked about cooperation between two of the most powerful countries, but due to recent events, which relate to Taiwan, it is impossible. Why? Let's consider this conflict in more detail.

Taiwan from time immemorial was owned by the PRC, but after World War II, because of the conflict between communists and nationalists, the first took control of Beijing and the second settled on Taiwan. At the end of the nineteenth century, relations between those states were improving, and mainland China desired to reclaim lost territory. Although the Republic of China made a decision to build its way to independence, it has the right to enter the arena of international relations as an independent state, etc. Undoubtedly, the PRC did not like that choice, and as a result, it began to threaten Taiwan with war. As is known, the US has expressed a desire to provide military assistance to Taiwan if necessary. What is the point of the United States defending an island whose independence it has not even recognized? The People's Republic of China is a great partner as it is a supplier of many materials and parts for devices actively used by world-famous companies. Secondly, via this island, Washington has the ability to control Beijing.

Demenko O. F. wrote about another scientist who described the new Cold War: "Professor Mark Kramer, Director of the Cold War Studies Program and Senior Research Fellow at the Davis Center for Russian and Eurasian Studies at Harvard University, noted that there are no major features of the Cold War nowadays. "Even after adjusting for purchasing power parity, Russia's per capita income is only one-seventh of that of the United States, and Russia's military spending is only about one-eighth of that of the United States," M. Kramer emphasized. There is no real ideological confrontation at the moment. Currently, Russia does not have a clear ideology—the so-called 'traditional values' and anti-western rhetoric that have been populated by the authorities are not an ideology in the traditional sense of this term. Furthermore, it became a reason for the country's oppression of civil and political liberties. In addition, Vladimir Putin is more interested in the consolidation of political power than in developing a coherent ideology. The geopolitical situation has changed: Europe is largely integrated into NATO and other Western institutions. By virtue of Kramer's words that "what we have now is not a new Cold War, it is a rivalry of powerful states" [4, p. 140], it is reasonable to say that his point of view is interesting and has the right to be so, since today's confrontation is really different from what it was in the last century. It is known that Russia is actually weaker than the Soviet Union and the People's Republic of China, while the USA stays powerful. However, though this confrontation was named, it has continued until now.

To demonstrate the difference between two powerful centres nowadays, we have to refer to Sungurovskii's scientific article, in which he aptly describes that "the main differences between the existing centres of power are, in particular, in the fact that the basis of power of the USA and the EU is liberalism, human centism, global network structures, and finance." In contrast are China and Russia: authoritarianism, state-centered hierarchical structures, and resources. Due to the asymmetry, volatility, and diversity of values among other regional players, the power structure and the state of international relations are subject to change.

If world centres stay in their positions with no changes, there is a chance for the rapprochement of their valuable foundations, which is the subject of an inter-goal dialog, and a decrease in the degree of tension in the relations between them will be questioned for a long time [3, p. 4].

As it was mentioned, Russia became less forceful in all aspects. Despite this, Sungurovskii believes that "the increase in Russia's political weight in the eyes of the US, the EU, and NATO could lead to a certain commercialization of these relations by the danger of transforming the 'frozen' conflict zones in the CIS countries (Transnistria, Nagorno Karabakh, Abkhazia, South Ossetia, and Crimea) and potential conflict zones (especially Georgia, Moldova, and Ukraine) on the exchange coin." As a result, it will lead to tension in those zones with the emergence of new separate lines and the spread of the conflict situation to neighbouring countries and regions [3, p. 8]. RF has a basket up its sleeve to increase its political weight, namely, it can manipulate European and American countries with its assistance. Russia continues to be a prominent player in international affairs, a possible NATO, EU, and state opponent.

It is worth appealing to another passage of Sungurovskii's scientific article: "There is an intense struggle for energy resources in the world—not only constructive (search for new sources, energy saving), but also destructive (power redistribution of markets, excessive damage to the environment) ways. Access to energy resources is a significant factor in severe economic and political international competition. Under these conditions, achieving high levels of energy efficiency and energy independence is one of the most important tasks in ensuring security for consumer countries and the international organisations to which they belong. On the other hand, monopoly in the supply of energy resources is not only a source of income but also a matter of economic and political pressure for some supplier countries [3, p. 2]. It is expedient to say that RF seems to be strong enough, because it is a supplier of energy resources, for instance, gas. It is worth saying that this is another reason for Russia's importance in the international arena. The next few years will undoubtedly be difficult for Europe and the United States as an energy crisis exacerbated by Russian aggression against Ukraine approaches. Certainly, because of that, some states continue to use Moscow's energy resources, and it is manipulated by them: threatens to stop supplying it to them. Why does Russia do that? Above all, it desired to accelerate the process of lifting the sanctions imposed on it by western countries. Next is to make other states not help Ukraine: transfer money, send weapons, provide humanitarian aid, and so on. Last but not least, control must be established through European countries and NATO.

Let's consider another of Sungurovskii's reviews that relates to this confrontation: "Ukraine plays a critical role in the EU and US rivalry with Russia today—as a potential component of competing integration processes." The EU Eastern Partnership and NATO enlargement, on the other hand, are Russian-Eurasian projects. If, for the EU, with its somewhat bureaucratic approach to partnership, Ukraine has not been the main priority until recently, it is a fundamental question for Russia to prevent Ukraine from taking its influence out of the orbit. Under these conditions, there is a risk of Ukraine becoming a trading object for global players. To prevent this from happening, Ukraine must become a real subject of international relations—with an independent, strong domestic, foreign, and defence policy, supported by a majority of

citizens [35, p. 7]. Undoubtedly, this confrontation affects our country at first, because one of the largest suppliers of weapons to Ukraine is the USA. It is clear that the United States is openly showing its opposition to the actions of the Russian Federation. As it was noted, the confrontation between the two centres is taking place today on the territory of Ukraine. In fact, the future of not only these two states but also the whole world depends on the outcome of the Russian-Ukrainian war.

In his article, the author assumed that the "dangers that Ukraine faced clearly demonstrate the inconsistency of modern international security architecture." We have had the opportunity over the last few years to ensure that the rules of international law cannot stop the aggressor. The mechanisms of international security that Ukraine relied on were not effective. The UN demonstrated its inability to be a guarantor of peace and security in the world. [43, p. 131]. Unmistakably, if the United States, the European Union, and NATO want to win this Cold War, they must assist countries opposing Russia's aggressive policy. Certainly, such an imperative state does not give up, having seized only one country; otherwise, it will go further. We can even draw a line with Nazi Germany, Hitler did not turn back on the bombing of Poland but continued the war with other states that believed that war did not work for them. So if the countries of Europe desire that their state sovereignty not be violated, they should change their attitude toward Ukraine and provide as much assistance as possible.

Analyzing all available information, it is possible to conclude that a conflict between two states existed and continues to exist. The conflict is between two different worlds: democratic and authoritarian. Both an arms race and arms control were results of the Cold War. Unfortunately, this struggle will not end soon; on the contrary, it will continue for a while, until both sides reach a compromise. Although it is impossible because neither side has a desire to change their principles, give them concessions. As a consequence, it will lead to the big breakout. Moreover, it requires a lot of effort and time, and for some, it will be treated as a betrayal of principles. Conflicts of this magnitude therefore results from our incapacity to compromise with others who do not share our viewpoints and find common grounds.

References

1. Електронний репозитарій ДВНЗ "УжНУ": Нові геополітичні реалії в Європі і світі після закінчення "холодної війни". URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/10344> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Мартинов А. - "Нова холодна війна" як прояв кризи постбіполярної системи міжнародних відносин (2016). *Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_met a&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Ues_2016_17_26 (дата звернення: 15.11.2022).
3. Сунгуровський М. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту URL: http://www.razumkov.org.ua/upload/1400153819_file (дата звернення: 15.11.2022).

4. Demenko O. The new Cold War and its Influence on the Formation of Ukrainian Foreign Policy Priorities. *Problems of World History*. 2020. № 11. С. 131–147. URL: <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-11-8> (дата звернення: 15.11.2022).
5. Kuzio T. Putin's War Against Ukraine: Revolution, Nationalism, and Crime. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017. 490 с.

УДК 614.885:32.019.5](470-651.1)

Kushevskа N.
Musienko K.

INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS – EXPECTATIONS AND RESULTS THROUGH THE PRISM OF RUSSIAN AGGRESSION

Стаття аналізує діяльність Міжнародного комітету Червоного Хреста на різних історичних етапах та втрату впливу організацією на учасників бойових дій під час повномасштабної українсько-російської війни. Автори дослідили основні принципи діяльності організації та їх відповідність до норм гуманітарного права. Було виокремлено факти порушення Міжнародним комітетом Червоного Хреста Женевських конвенцій та положень власних офіційних документів. Також авторами було визначено ознаки неспроможності цієї організації ефективно діяти під час повномасштабної українсько-російської війни та неможливості допомогти населенню окупованих територій.

Ключові слова: *Міжнародний Комітет Червоного Хреста, повномасштабна українсько-російська війна, конфлікт, допомога*

Ukraine is now not only a battlefield but also a platform for the activities of numerous humanitarian organizations. The International Committee of the Red Cross (hereinafter, referred to as the ICRC) is a private humanitarian organization that provides protection and assistance to victims of international and internal armed conflicts. This organization also spreads knowledge about laws that protect war victims. The jurisdiction of the ICRC is based mainly on the Geneva Conventions of 1949. The Headquarters of the organization is located in Geneva.

The ICRC was founded in 1863 by Swiss Jean Henri Dunant. The idea of creating an organization appeared to him unexpectedly: Dunan witnessed the battle of Solferino. He was shocked by the incredible cruelty, but it was typical of the wars of that time. Being a sensitive person, Dunan made an important decision: to create an organization that would help non-combatants, as well as does everything possible at the diplomatic level to conclude international treaties that were supposed to guarantee the neutrality of the wounded on the battlefield, doctors, field hospitals and ensures their protection.

Most researchers in the field of analyzing the activities of the ICRC point out the significant role of non-governmental organizations, and special attention is paid to the problems of targeted support of the ICRC in matters of assisting prisoners of war.

The fundamental questions of the study for the authors to consider include whether the organization's activities comply with the norms of humanitarian law, how ICRC functions now, and how and why they should work.

The main goal of the study, as the authors see it, is to analyze the activities of the ICRC during World War II and the reasons for the loss of influence during a Russian invasion.

The main methods applied by the authors: the universal philosophical method; general methods (inductive and deductive); methods of synthesis and analysis, and specific methods (statistical and logical).

Official ICRC documents contain information about the specifics of this organization, its purpose, etc. Thus, it states that "the International Committee of the Red Cross is an impartial, neutral and independent organization whose independent humanitarian mission is to protect the lives and dignity of victims of war and situations of internal violence and provide them with assistance.[0]" All the main activities of the organization are to ensure the realization of human rights: the right to life, right to health, right to safety, etc.

- "The Parties to the conflict shall endeavour to conclude local agreements for the removal from besieged or encircled areas, of wounded, sick, infirm, and aged persons, children and maternity cases, and for the passage of ministers of all religions, medical personnel and medical equipment on their way to such areas [0, Art.17];

- All protected persons who may desire to leave the territory at the outset of, or during a conflict, shall be entitled to do so unless their departure is contrary to the national interests of the State. The applications of such persons to leave shall be decided in accordance with regularly established procedures and the decision shall be taken as rapidly as possible. Those persons permitted to leave may provide themselves with the necessary funds for their journey and take with them a reasonable amount of their effects and articles of personal use [0, Art.35];

- Individual or mass forcible transfers, as well as deportations of protected persons from occupied territory to the territory of the Occupying Power or to that of any other country, occupied or not, are prohibited, regardless of their motive.

Nevertheless, the Occupying Power may undertake total or partial evacuation of a given area if the security of the population or imperative military reasons so demand. Such evacuations may not involve the displacement of protected persons outside the bounds of the occupied territory except when for material reasons it is impossible to avoid such displacement. Persons thus evacuated shall be transferred back to their homes as soon as hostilities in the area in question have ceased.

The Occupying Power undertaking such transfers or evacuations shall ensure, to the greatest practicable extent, that proper accommodation is provided to receive the protected persons, that the removals are effected in satisfactory conditions of hygiene, health, safety and nutrition, and that members of the same family are not separated.

The Protecting Power shall be informed of any transfers and evacuations as soon as they have taken place.

The Occupying Power shall not detain protected persons in an area particularly exposed to the dangers of war unless the security of the population or imperative military reasons so demand.

The Occupying Power shall not deport or transfer parts of its own civilian population into the territory it occupies [0, Art.49].”

If any such person is refused permission to leave the territory, he shall be entitled to have such refusal reconsidered as soon as possible by an appropriate court or administrative board designated by the Detaining Power for that purpose.

Upon request, representatives of the Protecting Power shall, unless reasons of security prevent it, or the persons concerned object, be furnished with the reasons for refusal of any request for permission to leave the territory and be given, as expeditiously as possible, the names of all persons who have been denied permission to leave.

A lot of time has passed since the founding of the ICRC to the present day. A lot has changed since then. Yes, the organization has achieved some achievements. She saved many lives during various conflicts and helped a lot of people who found themselves in difficult situations. The vector of its activity has also changed a little. One of the main ICRC's activities was the assistance the wounded on the battlefield, monitoring compliance with the Geneva Conventions, and searching for people missing during the war. In addition, the leaders of this organization have repeatedly changed. But at the same time, the world continued actively develop. Certain events on an international scale have made changes in the worldview of most people. For instance, two World Wars.

Therefore, the ICRC also had to keep up with the laws of global development to continue to help people from different continents and do so as efficiently as possible. During several conflicts of the twentieth century. The organization was able to save a lot of lives. Its activities in the most dangerous places in the world helped victims of military conflicts to escape and allowed them to feel safe or at least not feel an urgent need for food, water, clothing, etc. Thus, the ICRC operated effectively during the First and Second World Wars, Afghan and some other wars. Recently, the ICRC activities began to cause outrage among the world community. Its position on specific military conflicts (for example, regarding the Russian-Ukrainian war) is, frankly, ununderstandable and sometimes even completely wrong and incorrect. Instead of monitoring compliance with the Geneva Conventions, the ICRC itself violates them.

As you know, on February 24, 2022, Russia launched a full-scale war against Ukraine. Since that, the Russian military has committed many high crimes, which openly violated the Geneva Conventions: they killed civilians, tortured them, and forcibly deported them to the territory of the Russian Federation. It should be noted that such military conflict could not be ignored by one of the most famous and influential humanitarian institutions. However, the actions of the ICRC contradicted all expectations of Ukraine and its Western partners. We expected that ICRC would condemn the actions of the Armed Forces of the Russian Federation and the top military-political leadership of the aggressor country. Not only Ukraine but the whole world hoped that ICRC's activities facilitated the return of persons who were forcibly deported to Russia.

We expected that this organization would put pressure on the terrorist state due to its non-compliance with the principles of international humanitarian law. But at the same time, the former president of the ICRC, Peter Maurer, went to Moscow in order to meet with S. Lavrov, Minister of Foreign Affairs. This negotiation took place on March 23, 2022.

According to their results, Maurer announced the opening of the ICRC office in Rostov-on-Don (Russia). In this institution, representatives of the organization had to work with Ukrainians deported from the temporarily occupied territories. Russia sought to use such actions of the ICRC for its benefit: the political leadership of the terrorist country sought to use this office to gradually influence Ukrainians to destroy their national identity and further assimilation. It should also be emphasized that Article 49 of the Geneva Convention states that "the occupying power is prohibited from carrying out the forced individual or mass resettlement or deportation of persons under protection"[0].

That is, by its actions, the Leader of ICRC violated the norms of its organization. The ex-president of the organization, expressing his desire to open an office in Russia to work with deported Ukrainians, actually recognized, supported, and in no way condemned the policy of the Russian Federation towards such persons. In addition, the arrangements for formatting such an institution on the Russian territory contradict the policy of neutrality, which the ICRC must adhere to according to its charter. Such a statement by Maurer indicates that his attitude to both sides of the conflict is not equivalent and prefers cooperation with the Russian Federation. If the organization had adhered to its original principles, the ex-president of the organization would have made a statement about opening a similar office on the territory of Ukraine. Because it is Ukraine that is the victim of the war. At the beginning of the war, quite a large number of people from the eastern and southern regions were taken to Zaporizhzhia through the 'humanitarian corridors'. Many of them needed the help that such an institution could provide.

Thus, ICRC employees could provide people's food, water, clothing, hygiene products, etc., and give psychological and medical assistance. But Maurer decides not to pay attention to the centuries-old principles of the organization and leaves to negotiate specific actions with the Russian side. During a meeting with the Ukrainian political leadership a few days before he visited Moscow, the Escpresident said only that the organization would try to help civilians whose lives are the highest priority for the ICRC.

In fact, this Peter Maurer's position can be explained by his unwillingness to oppose Russia due to the inability of the organization to help Ukrainians directly in the territories where active hostilities continued.

It is unlikely that this ICRC's position could be caused by the insufficient amount of funds needed by this international body to organize such activities because, since the beginning of the war, Ukraine has donated a huge amount of funds to this organization. The heads of the organization simply did not want to risk the lives of their employees. It was proven by the event that took place on March 15, 2022. The ICRC's representatives decided to leave Mariupol. The city was surrounded by the

occupiers. There was about 350,000 civilian population, many of whom needed assistance (food, water, clothing, medicines, medical care, etc.).

The ICRC could save the lives of many Mariupol residents:

- negotiate 'humanitarian corridors' through which it would be possible to evacuate city residents to the nearest cities that were under the control of the Armed Forces of Ukraine,
- provide humanitarian aid to people, etc.

However, the organization identified the safety of its employees as the most important priority, in fact ignoring the presence in the besieged city of a large number of people who needed assistance. This judgment is confirmed by the statement of Peter Maurer regarding the situation around Mariupol, "Our delegation cannot continue to work in Mariupol. There aren't any operational capabilities for this no more in the city. We cannot provide any public assistance at this time." [0] Therefore, the organization neglected the main principle of ICRC to protect war victims' life during the removal of its employees from Mariupol.

In addition, one of the reasons for the Ukrainian's outrage and the world community with the activities of the ICRC may be the fact that the vast amount of donations received by the organization after the beginning of the Russian invasion, was not used as assistance to people in the period of war.

Thus, as Peter Maurer said, in March 2022, the organization significantly increased the budget for the operation in Ukraine due to a record contribution of \$ 267 million. Instead of spending at least part of this money on assistance to people from Mariupol. We know that they found themselves in extremely difficult situations, but the ICRC spent this money on other needs. It is known that Azov city residents came to the Red Cross department to get food or hygiene products for children, but they were refused assistance because there was no more humanitarian aid left. Such situations proved the incapacity of the organization during the Russian-Ukrainian war.

We can explain why Maurer agreed to negotiate with Lavrov only by emphasizing the fact that the former president of the ICRC wanted to show the world that the ICRC took some measures to help people during the war. But, maybe, Peter Maurer did not take into consideration the fact that the world's community would assess positively the ICRC's partnership with Russia.

The ICRC's activities in the past have been very effective and have saved many lives, but today this organization cannot perform its duties as it is declared in the Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. The former president of this organization, Peter Maurer, could not choose the right course to resolve the hard situation that has developed in certain Ukrainian regions due to Russian aggression. In addition, the organization very irrationally used its budget. If the ICRC had started helping civilians in this war on February 24 without violating its policy of neutrality and trying to negotiate with representatives of a terrorist country contrary to its own principles, who knows how many lives of innocent Ukrainians would have been saved?

References

1. Головна – Товариство Червоного Хреста України. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <http://redcross.org.ua> (дата звернення: 10.11.2022).
2. About the Training Centre. *International Committee of the Red Cross*. URL: <http://www.icrc.org/en/about-the-online-training-centre> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Front Page. *Red Cross Red Crescent*. URL: <http://www.rcrcmagazine.org> (дата звернення: 10.11.2022).
4. Homepage | IFRC. *Homepage | IFRC*. URL: <http://www.ifrc.org> (дата звернення: 10.11.2022).
5. International Committee of the Red Cross. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://www.icrc.org> (дата звернення: 10.11.2022).
6. Kaya. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://app.icrc.org/elearning/en/ihl/> (дата звернення: 10.11.2022).
7. Treaties, States parties, and Commentaries - Geneva Convention (IV) on Civilians, 1949 - 49 - Deportations, transfers, evacuations. *ICRC databases on international humanitarian law | International Committee of the Red Cross*. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/WebART/380-600056> (дата звернення: 10.11.2022).
8. URL: <https://novynarnia.com/2022/03/24/dopomoga-ukrayinczyam-iz-rostova-chomu-oburyuyut-domovlenosti-glavy-chervonogo-hresta-z-lavrovym-ta-shho-mkchh-robyt-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.11.2022).
9. What we do. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://www.icrc.org/en/what-we-do> (дата звернення: 10.11.2022).
10. Who we are. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://www.icrc.org/en/who-we-are> (дата звернення: 10.11.2022).

УДК 341.123:351.862.4

Kushevskaya N.
Mudryk Y.

UN'S EFFECT ON THE INTERNATIONAL SECURITY SYSTEM'S REFORM SINCE OF ITS CREATION TO THE PRESENT

У глобальних політичних і міжнародних відносинах система міжнародної безпеки розглядається як найважливіший фактор збереження миру та розвитку відносин між країнами, особливо з огляду на тенденцію глобалізації, коли більшість суб'єктів міжнародних відносин залежать один від одного практично в кожному аспекті. Однією з найжахливіших подій 1940-х років стала Друга світова війна. Після закінчення Другої світової війни, світ, а особливо міжнародна система безпеки, потребувала реформування, оскільки попередні механізми регулювання виявилися неефективними. Так, на основі Статуту ООН 24 жовтня 1945 р. на конференції в Сан-Франциско було

схвалено створення Організації Об'єднаних Націй (ООН), яка мала на меті збереження миру у світі, розвиток співробітництва між країнами, зміцнення системи міжнародної безпеки. Завдання Організації регулюються цілями та принципами, визначеними її Статутом.

Мета статті полягає у викладенні сучасного розуміння структури та завдання Організації Об'єднаних Націй і, в результаті, більш точному визначенні актуальності реформування системи міжнародної безпеки з точки зору впливу ООН на дотримання норм міжнародного права у сфері міжнародного миру.

Ключові слова: *ООН, міжнародна безпека, реформа, міжнародна організація*

Currently, the Organization has 193 participating countries. The UN fulfills its function by preventing conflict, helping parties in conflict make peace, peacekeeping activities, and creating conditions for maintaining and strengthening world peace. Moreover, the Organization protects of human rights and does everything to ensure that participants in international relations observe the norms of international law. In addition, the Organization also coordinates humanitarian aid operations. According to this, we can see the multi-vector nature of the UN in the system of ensuring international peace [0].

Most researchers point out the necessity for changes and reform of the entire security system of the world. One of the proponents of reforming the UN is Paul Kennedy, a professor at Yale University. In his study 'The Parliament of Man' author investigated the ratio of positive and negative features of UN international security [0].

The main goal of the study is to analyze the main ways of reforming the UN structure and decision-making procedure.

The main methods applied by the authors: the universal philosophical method; general methods (inductive and deductive); methods of synthesis and analysis.

What exactly does the United Nations do to reform the security sector? The UN regularly participates in events that specialize in both safety and development. The main 'engine' is the United Nations Development Program (UNDP). Its main task is to reform the security sector in developing countries and countries with economies. This program solves the problems of crisis prevention and recovery after them, poverty reduction, and the establishment of democracy.

Considering UNDP in detail, first of all, we should explain the concept of this program. UNDP is an operational agency of the United Nations and is the largest international channel for providing multilateral technical and pre-investment assistance countries [0]. The program was created based on the resolution of the General Assembly of November 22, 1965, by merging the Expanded Program of Technical Assistance of the United Nations and the Special Fund of the United Nations. UNDP is financed exclusively by voluntary contributions from members of the UN. The aim of the program is to assist countries that are in need and share experience in solving problems of establishing democracy, reducing the level of poverty, etc. UNDP also manages the United Nations Capital Development Fund (UNCDF), the United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), and the United Nations Volunteers

Program (UNV) [0]. Within the framework of UNDP, the Office of Rule of Law: Justice and Security, part of the Bureau of Crisis Prevention and Recovery, and the Access to Justice and Rule of Law Group, part of the Democratic Governance Group, work together to ensure a comprehensive ‘one UNDP’ approach to reform the security sphere [0].

In the issue of security, the main figure is the United Nations Department of Peacekeeping Operations, which controls peacekeeping and peacekeeping operations. The Department implements its activities in countries only during or after conflicts.

The Department of Peacekeeping Operations history dates back to 1948 when the UN launched the first peacekeeping operations: the United Nations Armistice Monitoring Organization and the United Nations Military Observer Group in India and Pakistan. Until the late 1980s, peacekeeping operations were conducted under the auspices of the UN Office of Special Political Affairs [0]. Analyzing this issue more specifically, it is worth noting that the United Nations Department of Peacekeeping Operations provides political and administrative leadership of UN peacekeeping operations in various countries of the world and maintains contacts with the Security Council and countries that provide military and financial assistance, as well as sides of the conflict in the context of the implementation of Security Council mandates. Also, the United Nations Department of Peacekeeping Operations provides guidance and support to other political missions and regulates issues related to the activities of military and police contingents, demining activities. The UN Security Council defines its security reform activities as the task of ensuring the development of effective, efficient, accessible and accountable security institutions. The Security Sector Reform Unit in the DMO is the main technical center for security sector reform for the UN system, as well as national and international partners. This unit supports the operation of an increasing number of field missions contributing to security reform in regions where the security situation is not stable. The Security Sector Reform Unit also provides the secretariat for the Special Interagency Security Reform Group, co-chaired by the United Nations Department of Peacekeeping Operations and UNDP. This special group seeks to develop a comprehensive approach to security reform aimed at strengthening the UN's ability to resolve interstate conflicts peacefully and provide more effective and efficient support [0].

In general, it is possible to single out several main mechanisms of the UN activity and its support to the authorities of countries in specific issues that contribute to the positive reform of the international and national security sector, in particular:

- Formation of relevant laws and regulatory acts related to the sphere of security and its regulation at the state level;
- Assistance in the development of appropriate state policy, strategy, and development plan;
- Track changes and evaluates programs and results;
- Provision of the necessary resources for the implementation of security sector reform projects;
- Supervision, management, and coordination;
- Coordination of international support for reforming the security sphere;
- Contribute to the national dialogue on reforming the security sphere;

The documents that regulate the functioning of international security are:

- UN SSR Integrated Technical Guidance Notes
- The United Nations SSR Perspective (2012)
- Security Council Resolution 2151 (2014) – The maintenance of international peace and security: Security sector reform: challenges and opportunities
 - Report of the Secretary-General – Securing States and societies: strengthening the United Nations' comprehensive support to security sector reform (A/67/970–S/2013/480)
 - Report of the Secretary-General – Securing peace and development: the role of the United Nations in supporting security sector reform (A/62/659–S/2008/39) [0].

While analyzing the issue of international security, it is impossible not to mention the importance of raising the question of information security. The United Nations is an institution of global governance that can provide a comprehensive solution to the political problem of information security with the representation and maximum consideration of the positions and interests of all countries of the world. The UN activities, specifically in the field of information security, are aimed at the formation and development of the international legal framework and the creation of relevant documents that would help in counteracting the illegal use of the achievements of scientific and technical progress by various terrorist organizations for their selfish purposes [0].

Organizations such as UNESCO, ITU, and specialized UN agencies have taken up the solution to the problem of weak information security. The first meeting at the international level dedicated to the discussion of this issue was the conference ‘Information Society and Development’ which took place in Midrand (South Africa) on May 13-15, 1996. Over time, this ‘phenomenon’ became more and more regular, so the conferences in Midrand, Paris and the Joint Statement of the Presidents became the historical background and precursors to the adoption in 1998 at the 53rd session of the UN General Assembly of Resolution A/RES/53/70 ‘Achievements in the field of information and telecommunications in the context of international security’ which became one of the fundamental achievements in the field of development of the international security system [0].

In particular, this resolution was the first to emphasize the danger of using the latest technologies and means for purposes that are incompatible with the tasks of ensuring international stability and security, and which may negatively affect states. The resolution contains a call to UN member states to promote international consideration of existing and potential agreements in the field of information security, to develop international principles aimed at strengthening global information and telecommunication systems, and combating information terrorism and crime. Moreover, the document contains a claim to discuss the item ‘Achievements in the field of information and telecommunications in the context of international security’; all member states should express their point of view on the overall assessment of solving problems related to information security. Member states must inform the UN Secretary-General about such assessments. He is to present a relevant report at the next session of the UN General Assembly [0].

Resolution 53/70 set the pace of development of the reformation of the international security system in the informational context, as well as the search and development of strategies to protect the subjects of international relations from threats. The Secretary General annually submits to the General-Assembly a report containing the positions of United Nations member states on this topic.

From February 20, 2014, until today, Ukraine has opposed Russian military aggression. As a result of Russia's hostile actions, part of the sovereign territory of Ukraine is under temporary foreign occupation in violation of the UN Charter [0]. That is, considering the issue of international security, it necessary to mention the role of Ukraine in the UN, which in 1945 became one of the co-founding states of the Organization and still closely cooperates with it. The high authority of our country in the UN attests to repeated election to the UN Security Council - a body entrusted by UN member states with the primary responsibility for maintaining international peace and security (1948-1949, 1984-1985, 2000-2001, 2016-2017) [0].

Having launched armed aggression against Ukraine in 2014, russia violated the UN Charter and the Helsinki Final Act of 1975, and several bilateral and multilateral agreements [0].

Ukraine plays a significant role in reforming the international security system, as this issue is urgent and fundamental for us. Despite eight years of aggression by the russian federation, our state pays attention to cooperation with the UN in maintaining peace and security. That is an important issue of foreign policy.

Since 2014, the UN Security Council has held more than 40 meetings, during which the issue of russian aggression against Ukraine was discussed. In February 2015, the United Nations Security Council approved the Resolution 2202, which supported the 'Complex of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements.' In March 2015, Ukraine appealed to the UN Security Council with a request to deploy a peacekeeping operation on its territory under the auspices of the UN [0].

As already mentioned above, Ukraine has been elected to the UN Security Council more than once. In 2016-17, the main focus of the activities of the UN Security Council was correct and proper informing the members of the Council and the international community about the russian invasion and its efforts to aggravate the situation in the East of our country and in the Autonomous Republic of Crimea. On February 13, 2017, the first-ever resolution of the UN Security Council 2341 on the protection of critical infrastructure from terrorist threats, initiated by Ukraine, was unanimously adopted. 'Resolution 2341 (2017) aims to increase the effectiveness of international efforts to counter terrorist acts against critical infrastructure facilities, in particular within the framework of the UN Global Counter-Terrorism Strategy,' P. Klimkin said in the UN Security Council [0].

The main elements of separation are:

- Increasing state awareness of the threat of terrorist attacks on critical infrastructure;
- provision of criminal liability for the possible commission of a terrorist attack aimed at destroying or disrupting the functioning of critical infrastructure, as well as for participation in the planning, preparation, and financing of such attacks;
- Strengthening the state's capabilities to resist such attacks;

- strengthening the resilience of critical infrastructure to terrorist attacks by promoting, based on appropriate strategies, methods of planning, prevention, crisis management, and recovery;
- strengthening international and regional cooperation with the protection of additional infrastructure facilities, including projects of regional communication and related cross-border infrastructure facilities;
- strengthening the open exchange of relevant information between all interested parties and law enforcement agencies.

Another 46 UN member states became co-authors of the Ukrainian resolution. After the adoption of the resolution, the Council held an open debate in which more than 50 UN member states participated. The main speakers, at the debate, were the leadership of the UN, the Secretary General of Interpol, representatives of the International Maritime Organization, the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons, as well as representatives of the academic community.

The voice of the UN General Assembly is also influential in the issue of armed aggression and the deployment of Russia's war against Ukraine. On March 27, 2014, the UN General Assembly approved resolution 68/262 'Territorial integrity of Ukraine', which became indicative because with this document the UN showed its commitment to the sovereignty and territorial integrity of our state within internationally recognized borders. Moreover, the UN General Assembly called on states to refrain from actions aimed at violating and destroying territorial integrity and national unity [0].

UN General Assembly adopts resolutions to confirm this position:

- 71/205, 72/190, 73/263, 74/168, 75/192 'Situation with human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine'; - 73/194, 74/17 and 75/29 'The problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine;

- parts of the Black and Azov seas.'

In addition, these resolutions qualified Russia as an occupying power and called on the Russian Federation to immediately stop its temporary occupation of the territory of Ukraine [0].

In September 2018 and September 2019, the UN General Assembly approved procedural decisions to include the item 'Situation in the temporarily occupied territories of Ukraine' on the agenda of the 73rd, 74th, and 75th sessions. The General Assembly held debates on this agenda item on 20 February 2019 and 20 February 2020. Most of the participating states expressed unwavering support for Ukraine. And act as one front in the matter of preserving the sovereignty of Ukraine within its borders.

Violations of international law by Russia are currently being considered by: the International Criminal Court, the International Court of Justice of the United Nations (as part of arbitration under the UN Convention on the Law of the Sea, and the European Court of Human Rights).

On February 24, 2022, the Russian Federation began a full-scale invasion of the territory of Ukraine, which continues to this day. Russian soldiers committed numerous war crimes, crimes against the civilian population of Ukraine, and the military, which defended its territorial integrity. Since the beginning of the war, the

President of Ukraine, Volodymyr Zelensky, has repeatedly appealed to the UN to provide support to civilians and punish criminals.

In particular, in Zelensky's speech at the UN Security Council meeting, he emphasized ignoring the IAEA's calls to leave the territory of the Zaporizhzhia nuclear power plant, informing about threats of using nuclear weapons. On August 18, 2022, the President met with United Nations Secretary Antonio Guterres in Lviv. The most important discussion issue was the forced deportation of Ukrainian citizens to the Russian Federation, and the protection of Ukrainians illegally detained in Russia. Zelensky appealed to Guterres with a request to personally contribute to UN representatives obtaining permanent, unhindered access to deported Ukrainians. Moreover, Guterres reported that the organization sent a UN mission to establish the facts of crimes in Olenivka, where Russia committed a cynical terrorist attack against Ukrainian military prisoners. Zelensky proposed to include in the mandate of the mission the issue of compliance by the Russian side with the agreements reached in the context of the withdrawal of Ukrainian defenders from 'Azovstal', as well as to provide for guaranteeing the safety and rights of all Ukrainian prisoners of war [0].

The President of Ukraine informed Antonio Guterres about the readiness of the Ukrainian state to take an active part in the next 77th session of the UN General Assembly and to develop several important initiatives. It is primarily about working on legal mechanisms to bring Russia to justice, the creation of a Special Tribunal for the crime of aggression committed by a terrorist state against Ukraine, as well as a new international mechanism for compensation for damages caused by Russian aggression [0].

As a result of conducting this research, we propose that having studied in detail the question of the influence of the United Nations Organization on the reform of the international security system and having analyzed all of the above, it is possible to summarize. The UN has a significant impact on international society and the development of international relations and international law, respectively, and has a significant impact on maintaining international security. However, unfortunately, right now we can observe the ineffectiveness of resolutions and other documents because they act as so-called 'soft power', which means that while creating a resolution, only recommendations are given to the state for their implementation. Also, in the structure of the UN, the mechanism for punishing states for violating the principles and norms of international law is not perfect and coordinated, which gives the aggressor states greater freedom of action. Moreover, in recent years we have seen an increase and strengthening of pressure on Russia through sanctions, which also shows the imperfection and ineffectiveness of the actions of the UN member states.

References

1. Фролова О.М. Роль ООН в системі міжнародної інформаційної безпеки. *Institute of International Relations periodic Journals*. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3468/3140 (дата звернення: 11.11.2022).
2. Kennedy P. *The Parliament of Man: The Past, Present, and Future of the United Nations* (Vintage). Vintage, 2007. 384 с.

3. Slovo i Dilo. Радбез ООН вперше одноголосно підтримав заяву щодо України. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/07/novyna/svit/radbez-oon-vpershe-odnoholosno-pidtrymav-zayavu-shhodo-ukrayiny> (дата звернення: 11.11.2022).
4. Департамент миротворчих операцій. *Операції ООН по піддержанню мира*. URL: <https://peacekeeping.un.org/ru/departments-of-peace-operations> (дата звернення: 11.11.2022).
5. Діяльність в рамках ООН. *Постійне представництво України при ООН*. URL: <https://ukraineun.org/ukraine-and-un/activities-in-un/> (дата звернення: 11.11.2022).
6. Міжнародні організації - цілісність сектору безпеки. *Цілісність сектору безпеки*. URL: <https://securitysectorintegrity.com/uk/інститути-та-організації/міжнародні-організації/> (дата звернення: 11.11.2022).
7. Програма розвитку ООН (ПРООН). *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/content/programma-rozvitku-oon-proon.html> (дата звернення: 11.11.2022).
8. Рада Безпеки ООН ухвалила українську резолюцію та провела відкриті дебати щодо захисту критичної інфраструктури від терористичних атак. *Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/54673-rada-bezpeki-oon-uhvalila-ukrajinsyku-rezolyuciju-ta-provela-vidkriti-debati-shhodo-zahistu-kritichnoji-infrastrukturi-vid-terroristichnih-atak> (дата звернення: 11.11.2022).
9. Роль ООН у війні Росії проти України – результати зустрічі Зеленського та Гутерріша (ВІДЕО) - Дом. Дом. URL: <https://kanaldom.tv/rol-oon-u-vijni-rosiyi-proty-ukrayiny-rezultaty-zustrichi-zelenskogo-ta-guterrisha-video/> (дата звернення: 11.11.2022).
10. Російська агресія. *Постійне представництво України при ООН*. URL: <https://ukraineun.org/ukraine-and-un/> (дата звернення: 11.11.2022).
11. Україна. United Nations Development Programme. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine> (дата звернення: 12.11.2022).

327(73):323.28

Красатюк Д.Ю.

ПІДХОДИ США ДО ВИЗНАЧЕННЯ "ДЕРЖАВ-СПОНСОРІВ ТЕРОРИЗМУ"

The article analyzes the US policy towards the countries-sponsors of terrorism. It is noted that the list of state sponsors of terrorism was first created in 1979. Over the years, some states were removed from the list and some were added. Currently, the United States recognizes 4 state sponsors of terrorism (Cuba, North Korea, Iran and Syria). The United States, according to its legislation, imposes various categories of

sanctions on such states (financial restrictions, ban on export and import of defensive weapons, etc.)

Key words: *terrorism, state-sponsor of terrorism, sanctions, sanctioned countries.*

27 липня 2022 року Сенат США схвалив резолюцію, що закликає Держапарат визначити Російську Федерацію державою-спонсором тероризму. Результатом цього стане ще більша ізоляція РФ та підсилять вже введені обмеження.

До списку держав-спонсорів тероризму потрапляла вже не одна країна, яка зазнавала економічних та політичних санкцій з боку США. Сьогодні не існує єдиного розуміння терміну «тероризм», адже експерти, науковці та офіційні документи, які регламентують різні сторони сучасного міжнародного життя, мають різні тлумачення цього явища.

Державний Департамент США тлумачить поняття тероризму, що знаходиться у 22 розділі Кодексу США: Термін «тероризм» означає умисне, політично вмотивоване насильство, вчинене проти мирних громадян [наприклад, цивільних осіб; військовослужбовців, які не мають озброєння та / або не виконують службу] субнаціональними групами або підпільними агентами, як правило, призначеними для впливу на аудиторію. [1]

США також використовують термін «держава-спонсор тероризму». За визначенням Державного секретаря, це держави, що неодноразово надавали підтримку актам міжнародного тероризму. [2]

Перша публікація списку Державним департаментом США відбулася 1979 року. Тоді до нього увійшли Лівія, Ірак, Південний Ємен та Сирія. З роками різні країни, які були включені до списку, змінювалися. Сьогодні список складається з чотирьох країн (Куба, Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея), Іран та Сирія).

Як таких критеріїв для визначення «держави-спонсора тероризму» немає, проте вимагається надати певні докази незаконних діянь:

- дозвіл на використання території як притулок від екстрадиції за терористичну діяльність;
- надання зброї, боєприпасів та інших речовин для здійснення терористичної діяльності;
- координація, керівництво, планування, проведення навчання або допомоги для терористичної діяльності;
- фінансова підтримка;
- дипломатичне сприяння та ін.

Це може бути як непряма підтримка-толерантність (держава має можливість перешкоджати терористичній організації, але з різних причин вирішує цього не робити), сприяння (держава вживає заходів, які приносять користь терористичній організації, і починає пропонувати відчутні форми допомоги), спонсорська підтримка (певний контроль; забезпечення зброєю, боєприпасами, фінансова допомога та здійснення навчання) та прямий контроль

(започаткування терористичного руху, його керування та координація та фінансування). [3, с. 9-15]

Країни, які входять до списку, визначаються відповідно до трьох законів: розділу 6(j) Закону про контроль над експортом, розділу 40 Закону про контроль за експортом зброї та розділу 620А Закону про іноземну допомогу. США накладають на державу-терориста декілька категорій санкцій: обмеження на зовнішню допомогу з боку США; заборону на експорт і продаж оборонної продукції; певний контроль над експортом товарів подвійного використання; різні фінансові та інші обмеження. [2] Під заборону може потрапити широкий перелік товарів, які використовуються як для виготовлення зброї так і для цивільних.

До того ж, Сполучені Штати Америки практикують «вторинні санкції» проти інших країн, які мають зв'язки з «державою-спонсором тероризму».

Ще одним видом санкцій є замороження власності країни та зняття імунітетів з її дипломатичних представників.

Хоча санкції часто використовувалися для обмеження держав-спонсорів тероризму, вони не були єдиним доступним варіантом. Час від часу США завдавали військові удари по державам не лише як покарання, але й для попередження іншим потенційним спонсорам. Ці випадки завжди були відповіддю на конкретні атаки. Наприклад, операція «Каньйон Ельдорадо» у 1986 році була відповіддю президента Рейгана лівійське бомбардування берлінського нічного клубу, який часто відвідували американські військові. Десять років потому президент Клінтон відповів на бомбардування посольств США в Танзанії та Кенії операцією «Нескорена досяжність», в ході якої десятки крилатих ракет були випущені по цілях в Судані та Афганістані.

Односторонні військові дії США мали в кращому випадку неоднозначні результати. У випадку лівійського рейду була колосальна критика з боку міжнародної спільноти. Іспанія, Італія та Франція не надавали використання свого повітряного простору для атак. Генеральна Асамблея ООН засудила цю акцію. [3, с. 25-26]

Якщо конкретніше, то наслідками для країни у випадку включення її до списку можуть бути:

1. Символічний. Саме визнання основним генератором звірств та терору проти мирного населення.
2. Економічні санкції. Блокування банків, підприємств країни та державних осіб. Експортний контроль в торгівлі між країнами.
3. Вторинні санкції. Накладення санкцій на країни, які співпрацюють з країною, що включена до списку.
4. Включення до чорного списку Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (ФАФТ). Це міжнародний орган, який здійснює розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей.
5. Притягнення до відповідальності. Статус спонсора тероризму означає виняток з юрисдикційного імунітету держави.

6. Дипломатичний. Зменшення зв'язків з країною та посилення дипломатичної ізоляції. [4, с. 6-8]

Статус держави-спонсора тероризму згубно впливає на державних службовців цієї країни. Заборонені транзакції, блокуються активи, посилюється дипломатична ізоляція (перших осіб не запрошують на заходи за участі представників інших країн, за винятком держав, які продовжують підтримку зв'язків).

Наразі Росія здійснює пряме спонсорування тероризму проти України, тому мова про визнання її державою-спонсором тероризму є актуальною. Сенат США одноголосно схвалив резолюцію, яка закликає держсекретаря Ентоні Блінкена оголосити Росію державою-спонсором тероризму за її дії в Чечні, Грузії, Сирії та Україні. Ухвалення резолюції Сенатом чинить ще більший тиск з боку Конгресу на адміністрацію Байдена, щоб вона додала Росію до списку держав-спонсорів тероризму, куди входять Куба, Північна Корея, Іран та Сирія. Включення Росії до цього списку важливе для України, адже цей статус означає: ще більше посилення санкцій, дипломатичну, економічну та фінансову завісу; виграшну позицію для України в переговорному процесі; збільшення озброєння для України за рахунок союзників США та України.

Список використаних джерел

1. Cornell Law School. 22 U.S. Code § 2656f. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>
2. U.S. Department of State. State Sponsors of Terrorism. URL: <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/>
3. Jeremy R. Reeves. A new typology for state-sponsored international terrorism. *The Homeland Security Digital Library* URL: <https://www.hsdl.org/c/abstract/?docid=699794>
4. Міжнародна робоча група із питань санкцій проти Росії. Справа про визнання Російської Федерації державою – спонсором тероризму. Документ робочої групи #5. Міжнародна робоча група із питань санкцій проти Росії 28 вересня, 2022. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2022. https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/16/05/18939812967aebb63b2fe1d38faa5b79_1664395491.pdf

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОНАВСТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ

341(477):061.1ЄС

Грицяк І.А.

ІНСТИТУЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

It is about giving Ukraine the status of a candidate country for joining this union by the relevant EU institutions. The official documents of the EU institutions were analyzed, which reflect the real circumstances of the current military actions of the Russian Federation against Ukraine. It is noted that Ukraine, having finally received real support from the European Union, must make extraordinary efforts to reform its own structure. Otherwise, it will not be able to cope with competitive pressures in the EU, with post-war investment to renew its physical capital, improve educational outcomes and stimulate innovation.

Keywords: *European integration, declaration, institution, application, conclusion.*

З часу вибору в своєму майбутньому розвиткові курсу на європейську інтеграцію Україна, після здобуття своєї незалежності в 1991 році від комуністично-радянського поневолення, нарешті подала заявку на членство в Європейському Союзі. Це сталося 28 лютого 2022 року – через п'ять днів після воєнного нападу Російської Федерації на Україну.

Заявка, підписана Президентом України Президенту Французької Республіки, головуючої в Раді Європейського Союзу, її копії Президенту Європейської Ради, Президентці Європейської Комісії та Президентці Європейського Парламенту, подана згідно з існуючою процедурою [1].

Рада Європейського Союзу (або Рада Міністрів) 7 березня 2022 року попросила Європейську Комісію надати свій висновок щодо цієї заявки. На неформальній зустрічі лідерів у Версалі 10 та 11 березня 2022 року голови держав чи урядів держав-членів Європейського Союзу, розглянувши заявку України, передану їм Радою Міністрів, схвалили позитивний висновок щодо неї [2].

У Версальській декларації наголошено, що Росія повернула війну в Європу, її загарбницька війна є тектонічним зрушенням в європейській історії, а її неспровокована та невинуватена військова агресія проти України грубо порушує міжнародне право та принципи Статуту ООН і підриває європейську та глобальну безпеку і стабільність. Це завдає невимовних страждань українському населенню. Росія та її спільник Білорусь несуть повну відповідальність за цю загарбницьку війну, і винні будуть притягнуті до відповідальності за свої злочини, включно з невинуватеними нападами на цивільних осіб та цивільні об'єкти. Вітаючи у зв'язку з цим рішення прокурора Міжнародного

кримінального суду відкрити розслідування, Рада Міністрів як одна з основних інституцій ЄС закликала негайно забезпечити безпеку та захист ядерних об'єктів України за допомогою Міжнародного агентства з атомної енергії і поставила перед Росією вимогу припинити військові дії та негайно і безумовно вивести всі сили та військову техніку з усієї території України, а також повністю поважати територіальну цілісність, суверенітет і незалежність України в межах її міжнародно визнаних кордонів.

У пункті 4 Версальської декларації йдеться про те, що Рада Міністрів діяла швидко та запросила Комісію надати свій висновок щодо заявки України згідно з відповідними положеннями Договорів. Тут же закріплена ключова позиція Європейського Союзу: «Очікуючи на це, ми негайно зміцнимо наші зв'язки та поглибимо наше партнерство, щоб підтримати Україну на її європейському шляху. Україна належить до нашої європейської родини» [2].

Наступною інституцією Євросоюзу, що розглянула вищезгадану заявку України, є Європейська Комісія, яка 17 червня 2022 року в своїх висновках рекомендувала Раді Міністрів надати Україні перспективу стати членом Європейського Союзу. При цьому Комісія рекомендувала надати Україні статус кандидата за умови вжиття наступних заходів:

1) прийняти та запровадити законодавство щодо процедури добору суддів Конституційного Суду України, включаючи процес попереднього відбору на основі оцінки їх доброчесності та професійних навичок, відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії;

2) завершити перевірку доброчесності кандидатів у члени Вищої ради юстиції Радою з питань етики та відбір кандидата для створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

3) у подальшому посилювати боротьбу з корупцією, зокрема на високому рівні, шляхом активних та ефективних розслідувань, а також достовірного досвіду переслідувань і засуджень;

4) завершити призначення нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури шляхом затвердження визначеного переможця конкурсу та розпочати і завершити процес відбору та призначення нового Директора Національного антикорупційного бюро України;

5) забезпечити відповідність законодавства про боротьбу з відмиванням грошей стандартам Групи з розробки фінансових заходів (FATF); прийняти загальний стратегічний план реформування всього правоохоронного сектору як частини безпекового середовища України;

6) запровадити Антиолігархічний закон для обмеження надмірного впливу олігархів на економічне, політичне та суспільне життя; це має бути зроблено юридично обґрунтованим способом, враховуючи майбутній висновок Венеціанської комісії щодо відповідного законодавства;

7) боротися з впливом приватних інтересів шляхом ухвалення закону про медіа, який приводить законодавство України у відповідність до Директиви ЄС про аудіовізуальні медіа-послуги та надає повноваження незалежному медіарегулятору;

8) завершити реформу законодавчої бази для національних меншин, яка зараз готується відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, та прийняти негайні та ефективні механізми реалізації [3].

У своєму Висновку Комісія позитивно оцінила заявку України на основі її здатності відповідати критеріям, встановленим Європейською Радою в Копенгагені в 1993 році, а також у Мадриді в 1995 році, зокрема щодо адміністративної спроможності країни. Висновок також враховує зусилля України щодо виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію та Поглибленою і всеосяжною зоною вільної торгівлі, які набули чинності 1 вересня 2017 року. На пізнішому етапі Комісія оцінить вплив приєднання України на Сфери політики ЄС.

Загалом, як зазначається у Висновку Комісії, Україна щодо політичних критеріїв добре просунулася в досягненні стабільності інститутів, які гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу і захист меншин. Що стосується економічних критеріїв, то вона продовжила свої високі макроекономічні показники, продемонструвавши гідну уваги стійкість із макроекономічною та фінансовою стабільністю, забезпеченою також після вторгнення Росії в лютому 2022 року. Це відображає не лише дуже сильну політичну рішучість, але й відносно добре функціонуючі інституції.

У той же час, за висновками Європейської Комісії, амбітні структурні реформи, спрямовані на усунення корупції, зменшення впливу держави та постійного впливу олігархів, посилення прав приватної власності та підвищення гнучкості ринку праці, мають продовжуватися в Україні, щоб покращити функціонування її ринкової економіки. Спроможність країни справлятися з конкурентним тиском у ЄС значною мірою залежатиме від того, як плануються та організовуються післявоєнні інвестиції в Україну, щоб оновити її фізичний капітал, покращити освітні результати та стимулювати інновації.

Що стосується спроможності виконувати зобов'язання членства, то, на думку Комісії, з 2016 року Україна працювала над імплементацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі. Ці угоди вже охоплюють безпрецедентну кількість *acquis* ЄС. Україна поступово наблизилася до суттєвих елементів *acquis* ЄС у багатьох розділах. Загалом вона має задовільний досвід впровадження, хоча в деяких секторах країна просунулася далі, ніж в інших.

У Висновку також наголошується, що Європейська Комісія стежитиме за прогресом України у виконанні зазначених заходів і звітуватиме про них разом з детальною оцінкою країни, до кінця 2022 року. При цьому досить чітко акцентовано увагу, що процес приєднання до Євросоюзу продовжується на основі встановлених критеріїв та умов. Це дозволяє будь-якій країні в цьому процесі прогресувати на основі власних заслуг, але це також означає, що кроки до ЄС можна скасувати (своєрідне попередження – *авт.*), якщо основні умови більше не виконуються.

Ще однією інституцією ЄС, що підтримала Україну в її євроінтеграційному поступі, стала Європейська Рада, яка на своєму засіданні 23 та 24 червня 2022 року ухвалила висновки, зокрема і щодо України.

Обговоривши загарбницьку війну Росії проти України в її різних вимірах, Європейська Рада повторила, що вона твердо підтримує Україну та що Європейський Союз продовжуватиме надавати потужну підтримку загальній економічній, військовій, соціальній та фінансовій стійкості України, включаючи гуманітарну допомогу. При цьому Європейська Рада рішуче засудила невивіркові напади Росії на цивільне населення та цивільну інфраструктуру, закликала її негайно та безумовно вивести всі свої війська та військову техніку з усієї території України в межах її міжнародно визнаних кордонів та поважати міжнародне гуманітарне право, в тому числі щодо поводження з військовополоненими. Українцям, особливо дітям, яких примусово вивезли до Росії, необхідно негайно дозволити безпечно повернутися. Росія, Білорусь і всі відповідальні за військові злочини та інші найтяжчі злочини будуть, за висновком Європейської Ради, притягнуті до відповідальності за свої дії відповідно до міжнародного права.

Європейська Рада, визнаючи європейську перспективу України, її майбутнє та її громадян - у Європейському Союзі, вирішила надати Україні статус країни-кандидата [4].

Підсумовуючи, варто зауважити, що Україна в процесі реалізації протягом кількох десятиліть державної політики в сфері європейської інтеграції нарешті отримала реальну підтримку з боку Європейського Союзу, інституції якого згідно з існуючими процедурами прийняли позитивні рішення і перевели її із статусу країни-претендентки на вступ до ЄС у статус країни-кандидатки.

Поставлені Євросоюзом перед Україною конкретні умови, після успішного виконання яких вона може розраховувати на перспективу набуття повноцінного членства в ЄС, свідчать не про якийсь спрощений характер процедур її прийняття до союзу, а про традиційно - існуючий євроінтеграційний порядок, застосовуваний до всіх без винятку європейських країн, бажаних ввійти до складу Європейського Союзу.

Заходи, які необхідно здійснити Україні в процесі кандидатства, свідчать не лише про умову реформування болючих для нинішньої української влади її окремих сегментів, про не відворотність цього реформування задля перспективного розвитку країни, але й про рішучість інституцій ЄС допомагати українському народу в забезпеченні його євроінтеграційного курсу.

Список використаних джерел

1. Зеленський підписав заявку на членство України в ЄС. *Сьогодні*. 2022, 28 лютого URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/zelenskiy-podpisal-zayavku-na-chlenstvo-ukrainy-v-es-1605927.html> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Versailles Declaration. Informal meeting of the Heads of State or Government. 10 and 11 March 2022. *European Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Factsheet: European Commission Opinions on the EU Membership applications. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations*. URL:

https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/factsheet-european-commission-opinions-eu-membership-applications_en (дата звернення: 10.11.2022).

4. European Council meeting (23 and 24 June 2022). Conclusions. *European Council*
URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/57442/2022-06-2324-euco-conclusions-en.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).

УДК 341.1.

Братко І.В.

М'ЯКЕ ПРАВО ТА СТАНДАРТИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

The article deals with the problems of soft law development and the place of standards in the system of international law. Attention is paid to the legal status of standards used in the regulation of international relations and international legal mechanisms. The features of an international standard as a source of soft law are determined. The main types of international standards are considered: technical standards and human rights standards.

Keywords: *soft law, soft law, international standard, international law, mechanism of international legal regulation.*

Починаючи з моменту створення Організація Об'єднаних Націй її діяльність була спрямована на пошук ефективних форм взаємодії між державними органами країн-членів та організаційними структурами ООН. Особливо це було важливо для ефективної роботи Генеральної Асамблеї ООН. Справжній пік нормотворчої діяльності Генеральної Асамблеї ООН, що проявлявся у прийнятті значної кількості рішень й резолюцій, прийшовся на 70 - ті рр. минулого сторіччя. Ці документи мали рекомендаційних характер, хоча й відображали консолідовану думку країн-членів. Особливо важливо, що така форма документального підтвердження позиції держав у вирішенні глобальних питань фіксувала згоду на прийняття міжнародних зобов'язань і одночасно слугувала підставою для започаткування та реалізації програм та проектів ООН. У цей же історичний період у західній доктрині формувалась концепція м'якого права (soft law), що відображало пошук альтернативних джерел міжнародного права, які б виходили за рамки традиційного переліку джерел міжнародного права, зазначеного у ст.38 Статуту Міжнародного Суду ООН.

Визначаючи місце документів міжнародних організацій у системі джерел міжнародного права, науковці звертають увагу на концепцію м'якого права, поява та розвиток якої нерозривно пов'язані з правотворчістю міжнародних організацій та міжнародно-правовими механізмами, що забезпечують дієвість норм міжнародного права.

Дискусії про визнання норм м'якого права у якості «повноправних» джерел міжнародного права, їх юридична сила та дієвість у міжнародно-

правовому регулюванню відносин не вщухають і сьогодні. Це питання вивчається багатьма як вітчизняними так і зарубіжними дослідниками, при цьому більшість дослідників визнають багатогранність м'якого права, що не обмежується рамками лише позитивного права. Незважаючи на існування різних точок зору на природу м'якого права та підстави їх застосування, норми м'якого права активно застосовуються, їх кількість зростає, і, безсумнівно, така тенденція буде зберігатися й надалі.

М'яке право являє собою досить складний об'єкт для вивчення. На нашу думку м'яке право це закономірне, об'єктивне явище, обумовлене динамікою розвитку міжнародних відносин, складністю та багатовекторністю правотворчої діяльності міжнародних організацій та посиленням їх ролі у врегулюванні міжнародних відносин.

Характерними рисами м'якого права є відсутність юридичної обов'язковості правових норм та, відповідно, зниження негативних наслідків, таких, приміром, як юридична відповідальність у випадку невиконання зобов'язань. У даному сенсі м'яке право стає гнучким інструментом врегулювання проблемних міжнародних відносин із значною кількістю невизначеностей. Документи, що містять норми м'якого права, не вимагають складної процедури прийняття та застосовуються у якості оперативного засобу регулювання міжнародних відносин. Необхідність правового регулювання нормами м'якого права виникає і тоді, коли його здійснення підготовлене ходом суспільного розвитку. При цьому немає однозначності щодо остаточної форми правового регулювання таких відносин або недоцільно впливати на відносини за допомогою конвенційного права. Норми м'якого права застосовується й у випадках, коли держави вже розуміють необхідність їх застосування, але не приймають остаточного, безповоротного рішення щодо їх застосування у якості міжнародних зобов'язань.

Отже, важливою ознакою джерел м'якого права є відсутність жорстких приписів та спрямованість на добровільне й добросовісне застосування норм м'якого права. Проте, при віднесенні актів міжнародних організацій до формальних джерел міжнародного права головним критерієм можна вважати юридичну силу цих документів, оскільки правило поведінки стає міжнародно-правою нормою лише у тому випадку, якщо держави нададуть згоду на їх юридичну обов'язковість. Норми м'якого права, які не мають безпосередньої зобов'язальної сили, набувають юридичну силу після їх прийняття державами-членами на підставі того, що міжнародні організації своїми рішеннями, прийнятими за згодою держав-членів, фіксують те, що правила поведінки визнаються юридично обов'язковими та діють для держав та міжнародних організацій у якості міжнародно-правової норми обов'язкового характеру.

На нашу думку, на відміну від традиційних норм міжнародного права, обов'язковість норм м'якого права потребує підтвердження, що відбувається різними способами, зокрема, при довготривалому застосуванні на практиці такі норми набувають звичаєвого характеру. У цьому випадку юридична обов'язковість відбувається поступово і це можна розглядати як позитивну рису норм м'якого права, оскільки доцільність застосування таких джерел

міжнародного права вимірюється практикою, залишається можливість їх вдосконалення у процесі застосування, а також можливість здійснювати моніторинг дієвості норм м'якого права у врегулюванні суспільних відносин та їх ефективності застосування.

За останні десятиліття міжнародні організації розробили та прийняли значну кількість міжнародних документів рекомендаційного характеру у різноманітних формах та нормативних документах, що складають основу м'якого права. Ці документи активно застосовуються у міжнародно-правовому регулюванні відносин та інкорпоровані у національні законодавства держав. Серед таких документів слід виділити стандарти, як окремий вид нормативно-правових документів рекомендаційного характеру.

Застосування стандартів як елементу міжнародно-правового регулювання відносин вказує на стійку тенденцію у роботі міжнародних організацій у напрямку створення загальних умов імплементації як міжнародних угод універсального характеру, так і окремих рішень міжнародних організацій. Український дослідник К.К. Сандровський підкреслював, що основною причиною появи таких актів є регулювання організаційно-технічних питань відповідно до особливостей діяльності міжнародних організацій. [4, С.55] При цьому такі технічні стандарти самі по собі стають універсальним правовим механізмом забезпечення виконання міждержавних зобов'язань.

Трактування узагальнюючого поняття «стандарт», яке нам надає Юридична енциклопедія, визначає стандарт як різновид документу, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила поведінки, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи результатів такої діяльності, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі. [6, с. 614]

На національному рівні поняття стандарт розглядається як елемент системи правового регулювання сфери публічних відносин. Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» стандарт це нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. [1]

Розробка міжнародних стандартів – прерогатива міжнародних організацій. Правотворчу діяльність міжнародних організацій у напрямку стандартизації умовно ми можемо розділити на дві базові складові:

- створення стандартів технічного характеру, спрямовану на впорядкування та уніфікацію діяльності в рамках окремих сфер відносин;
- впровадження стандартів поведінки, які встановлюють умови або вимоги щодо реалізації міжнародно-правових документів та норм-принципів міжнародного права.

У деяких випадках стандарти поєднують ці ознаки, як-то стандарти у сфері міжнародно-правового регулювання захисту навколишнього середовища, зняття торговельних бар'єрів у зовнішньоекономічній діяльності, стандарти у сфері міжнародних перевезень тощо. Дотримання стандартів, що приймаються в

рамках статутної діяльності Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародної морської організації (ІМО) визначаються конвенційним механізмом їх прийняття та застосування. При цьому стандарти є компонентами такого міжнародно-правового механізму. У будь-якому випадку держави дотримуються міжнародних стандартів на підставі доцільності їх використання, відповідності їх державним інтересам та міжнародним зобов'язанням.

Міжнародні стандарти присутні у багатьох сферах правового регулювання. На нашу думку слід розрізняти наступні види стандартів у базових сферах міжнародного-правового регулювання відносин:

- організаційно-технічні стандарти, що застосовуються як регламенти для виконання вимог та забезпечення технічних характеристик об'єкту відносин;
- правові стандарти, що визначають юридичні підходи до врегулювання відносин між суб'єктами права або формуванні правового режиму.

На думку української дослідниці О.Київець слід розрізняти певні рівні генези правових стандартів та безпосередньо рівні стандартів. Стандарти можуть формуватись як всередині держави (національні стандарти), так і на рівні міждержавного спілкування – регіональному, або універсальному (міжнародні стандарти). При цьому існують різні вектори руху правових стандартів. Так, деякі стандарти на рівні національної правової системи стають міжнародними, і навпаки. [2, с. 405.]

Український юрист-міжнародник О.Тіунов вказував на те, що значна кількість міжнародних стандартів за рівнем своєї юридичної сили диспозитивні, що означає право держав при врегулювання відносин змінювати їх на основі міжнародної угоди, відмінити або вводити новий стандарт. [5, с.11]

Найбільш досліджувані форми міжнародно-правових стандартів можемо спостерігати у сфері захисту прав людини. Такі стандарти сприймаються міжнародною спільнотою як загальновизнані міжнародно-правові норми, що визначають статус людини та громадянина та містять перелік основоположних прав і свобод індивідуума, встановлюють обов'язок держав дотримуватися цих прав і свобод та регламентують можливості їх обмеження. Основними міжнародно-правовими документами, які встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод та мають широкий спектр застосування, є наступні: Загальна декларація прав людини 1948 р., Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., Європейській соціальний стандарт (1961), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі 1975р., Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі 1989 р., Заключний акт Копенгагенської наради з людського виміру НБСЄ 1990 р.

ООН проводить діяльність з встановлення міжнародних стандартів у сфері захисту прав і свобод людини на постійній основі. Характерним прикладом діяльності ООН у введенні міжнародних стандартів у національний правових простір можна вважати Резолюцію ГА ООН №41/120 «Встановлення

міжнародних стандартів у сфері прав людини» від 04.12.1966 р. Цією резолюцією були прийняті керівні принципи, які рекомендується враховувати при розробці документів з питань захисту прав людини та стандартизовані підходи, що відповідають нормам міжнародного права цієї сфери відносин. Серед вимог до національних нормативних документів зазначається, що документи повинні відображати людські цінності, бути реалістичними, передбачати чіткий механізм реалізації, а також спиратись на соціально-політичну підтримку у державі. [3]

Міжнародні стандарти не можна розглядати поза міжнародної правової системи, оскільки вони мають притаманні характерні ознаки міжнародних норм, що зближують їх з правовими нормами та визначають їх дієвість.

По перше, стандарти містять не просто правила поведінки, а критерії, що пред'являються до об'єктів правового регулювання, і які мають вирішальне значення для забезпечення механізму міжнародно-правового регулювання відносин.

По друге, міжнародні стандарти є елементом системного підходу до правового регулювання і це дозволяє проводити поступову уніфікацію та загальну стандартизацію на міждержавному рівні, що важливо для організаційно-технічного напрямку міждержавного співробітництва.

По третє, застосування державами стандарту має низку суттєвих переваг, до яких можемо віднести наступні:

- прийняття міжнародних стандартів у національне законодавство означає зацікавленість держави, застосовуючи стандарти у якості елементів міжнародно-правових механізмів врегулювання відносин;

- стандарти забезпечують рівність суб'єктів відносин та уніфіковані підходи до правового регулювання і така універсальність стандартів підвищує ефективність міжнародного співробітництва. Зокрема, за рахунок такого підходу на взаємовигідній основі встановлюють умови для розвитку ефективної кооперації в економічній сфері міжнародних відносин.

М'яке право об'єктивне явище сучасного міжнародного права, розвиток якого обумовлений динамікою міжнародних відносин, складністю та багатовекторністю правотворчої діяльності міжнародних організацій та посиленням ролі міжнародних організацій у врегулюванні міжнародних відносин.

М'яке право має умовну юридичну силу, яку треба доводити у кожному конкретному випадку їх застосування, при цьому норми м'якого необхідно розглядати як частину комплексного механізму забезпечення реалізації норм міжнародного права.

Міжнародне стандарти на сьогодні це дієвий елемент міжнародно-правового регулювання багатьох сфер міжнародних відносин. Міжнародні стандарти захисту прав людини завдяки зусиллям ООН впроваджуються у міжнародну правову систему та національні правничі системи, утворюючи спільну правову платформу захисту прав людини.

Переваги застосування міжнародних стандартів вказують на широку перспективу їх застосування як елементу механізму міжнародно-правового регулювання. Міжнародний стандарт, прийнятий у національне законодавство у

якості нормативно-правового документу сприяє розвитку нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва у багатьох сферах міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 №1315-VII. База даних «законодавство України»/ВР України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> (дата звернення 12.11.2022).
2. Київцев О.В. У пошуках міжнародного права: переосмислюючи джерела / О.В. Київцев. – Кам’янець-Подільський: ПП «Видавництво «Оіюм», 2011. – 480 с.
3. Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН 41/120 «Установление международных стандартов в области прав человека»
URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/496/28/IMG/NR049628.pdf?OpenElement> (дата звернення: 20.11.2022).
4. Сандровський К.К. Международное таможенное право. К: Товариство «Знання», КОО, 2009, 461с.
5. Тиунов О. Правовые стандарты как средство регулирования международных и внутригосударственных отношений / О.Тиунов // Право Украины. – 2013. - №2 .- С. 5-20
6. Юридична енциклопедія. Т. 5: П–С / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) Юридичні і політичні науки 671 та ін. – К.: Укр. енцикл., 2003. – С. 614.

УДК 341.23:339.73](477:061.1ЄС)

Шереметьєва О. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Ukraine's cooperation with the EU in the monetary and financial sphere is based on the Association Agreement between Ukraine and the EU of 2014, on the basic documents of the law of the European Union and other international treaties. In this work, the author examines Ukraine's cooperation with European monetary organizations and the legal basis on which it is carried out, which plays a very important role in European integration processes. And this applies not only to the sphere of financial services, including banking, but also to other spheres of life activities of Ukrainian society.

Keywords: legal regulation; European integration processes; monetary and financial sphere; financial services; EBRD and EIB.

Майже відразу після розпаду СРСР представники державної влади в Україні проголосили курс на євроінтеграцію. Так, було укладено Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами [8]. У цій Угоді було визначено різні аспекти співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами, а також українська держава взяла на себе зобов'язання щодо наближення свого законодавства до законодавства та права ЄС. Відповідно партнерство і співробітництво передбачалося у таких напрямках як: сприяння торгівлі, інвестиціям і гармонізації економічних відносин; створення підґрунтя для економічного, соціального, фінансового, науково-технічного, культурного й іншого співробітництва, адаптації української економіки до європейського ринку тощо. Надалі відбувалися переговори з ЄС на державному рівні щодо можливості інтеграції нашої країни до європейського простору та укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, які розпочалися ще 2007 року, а у 2012 році даний документ був парафований сторонами та підписаний у 2014 році [16].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії, їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 року (далі – Угода) [10], окрім дуже широкого спектру різних напрямів регулювання відносин сторін, також містить положення, що стосуються валютно-фінансового співробітництва. Підписавши цю Угоду, наша країна зробила рішучі кроки для подальшої інтеграції в європейський економічний та фінансовий простір. Так, в п. 6 ч. 5 гл. 6 розділу IV Угоди встановлюються принципи нормативно-правової бази для всіх фінансових послуг, які підлягають лібералізації [10; 1, с. 621-640]. При цьому, необхідно звернути увагу, що переважна більшість фінансових послуг тим чи іншим чином пов'язана із використанням валюти та валютними відносинами між резидентами України та ЄС [1, с. 624]. Отже, сутність «лібералізації валютного законодавства» можна визначити як право будь-якої фізичної або юридичної особи без будь-яких обмежень і дозволів перевозити валюту за кордон, купувати цінні папери, здійснювати інвестиції, розміщувати грошові кошти на вкладних (деPOSITНИХ) рахунках [1, с. 611]. І якщо розглядати лібералізацію валютного законодавства України відповідно до правил ЄС, то це також буде означати і перехід до вільного руху капіталів в країні. Оскільки поступова відміна валютних обмежень повинна зачепити й спростити процес руху капіталів.

При цьому, необхідно враховувати, що співпраця України з ЄС у валютно-фінансовій сфері ґрунтується не тільки на цій Угоді, але й на базових документах права ЄС, таких як Договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957 року [2] із змінами та доповненнями та інших міжнародних договорах. Насамперед, йдеться про чотири свободи, які є основою спільного (внутрішнього) ринку ЄС. Таким чином, різні аспекти правового регулювання інститутами ЄС фінансових послуг відносять до повноважень у сфері свободи руху капіталу та платежів, свободи надання послуг та свободи заснування [2]. Так, відповідно до цього Договору фактично забороняється обмежувати переміщення капіталів між державами-членами та між державами-членами і

третіми країнами, а також обмежувати платежі між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами [2]. На правові засади регулювання фінансових послуг також впливає валютна політика ЄС та діяльність Європейського Центрального Банку. Відповідно у розділі VII частини третьої Договору про заснування Європейського Співтовариства 1957 року визначено мету валютної політики, організаційні засади та основи діяльності Європейського Центрального Банку [2]. Свій вплив на регулювання фінансових послуг здійснює і Європейська Комісія, яка є органом законодавчої ініціативи в ЄС, і підходить до цього системно та застосовує єдиний термін «свобода надання фінансових послуг». Водночас важлива роль в регулюванні валютно-фінансової галузі в ЄС, а після підписання Угоди про асоціацію, і в Україні, буде відводиться створенню централізованих баз даних власників банківських та інших (платіжних) рахунків, бенефіціарів, довірених осіб для можливості негайного і повного отримання інформації відповідним органом у сфері фінансового моніторингу. Також будуть введені нові методи електронної ідентифікації даних фізичних та юридичних осіб на державному рівні [1, с. 646].

У ст. 125 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дається визначення та перелік фінансових послуг, до яких зокрема віднесено банківські та інші фінансові послуги [10]. Як відомо, надання банківських послуг тісно пов'язано з діяльністю банків, що впливає на всі сектори національної економіки та життєдіяльності суспільства. Сама діяльність банківської сфери багато у чому залежить від держави, а саме її зовнішньої, економічної, фінансової, валютної державної політики, правового регулювання та співпраці з міжнародними валютними інституціями, у тому числі, з європейськими валютними організаціями.

Отже, співпраця України з європейськими валютними організаціями та правові основи такої співпраці, відіграють дуже важливу роль у євроінтеграційних процесах. І це стосується не тільки сфери фінансових послуг, включаючи банківські, а й інших сфер життєдіяльності українського суспільства. Це положення підтверджує і той факт, що відповідно до оцінок фахівців, рівень адаптації законодавства України до *acquis* ЄС у сфері банківського права є високим [3].

Провідними європейськими валютними організаціями, з якими досить активно здійснюється співробітництво України, є Європейський банк реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР) та Європейський інвестиційний банк (далі – ЄІБ). Розглядаючи особливості правового статусу ЄБРР як міжнародної валютної організації регіонального характеру, насамперед необхідно звернутися до деяких положень, які містяться в Угоді про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 29 травня 1990 року [11], в контексті співробітництва з Україною. Так, відповідно до ст. 1 глави I Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 29 травня 1990 року мета ЄБРР полягає в тому, щоб вносячи вклад в економічний прогрес та реконструкцію, сприяти переходу до відкритої, орієнтованої на ринок економіки, а також розвитку приватної та підприємницької ініціативи в країнах Центральної

та Східної Європи, які дотримуються принципів багатопартійної демократії, плюралізму та ринкової економіки [11].

Євроінтеграційним процесам в країні на підставі визначених умов співпраці між Україною та ЄБРР сприяє також Договір між Урядом України та Європейським Банком Реконструкції та Розвитку про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні 2007 року. Відповідно до цього Договору ЄБРР створив постійне представництво у Києві та може створювати додаткові представництва в інших місцях на території України. Банк надаватиме фінансування для реалізації інвестиційних проектів у державному та приватному секторах, які є пріоритетними для України [6].

Європейський інвестиційний банк був заснований згідно Римського договору про створення ЄЕС [2]. Так, у ст. 267 Статуту Європейського інвестиційного банку визначено основну мету ЄІБ, а саме сприяння збалансованому та сталому розвитку спільного ринку в інтересах ЄС через звернення до ринку позичкового капіталу та використання його власних ресурсів [9].

Правові засади співробітництва України з Європейським інвестиційним банком базуються на положеннях Рамкової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком від 14 червня 2005 року [7]. Зауважимо, що конкретні приклади та особливості співробітництва ЄІБ та України з реалізації окремих проектів на території нашої держави, автор розглядала у своїх попередніх наукових публікаціях [12-15].

Також, слід зазначити, що на розвиток євроінтеграційних процесів в Україні в цілому, та у валютно-фінансовій сфері, зокрема, вплинув і той факт, що у 2019 році були внесені зміни до преамбули Конституції України щодо незворотності європейського курсу країни [5]. Оскільки саме Конституція України є основоположним правовим документом в державі, на підставі якого, і у відповідності з положеннями якого, приймаються законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти країни. Тобто, усі прийняті в державі нормативно-правові акти, включно з тими, що регулюють валютно-фінансову галузь, мають бути приведені у відповідність із новими нормами Основного Закону держави.

Таким чином, особливо після прийняття вищезазначених документів, євроінтеграційні процеси зачепили фактично усі сфери життєдіяльності українського суспільства, міжнародні та зовнішні відносини держави, а також не пройшли вони осторонь і валютно-фінансових відносин.

При цьому, зауважимо, що деякі науковці вважають, і не безпідставно, що європейський інтеграційний вектор України має досить суттєві «проблеми економічної сумісності». А саме, за рівнем економічного розвитку Україна набагато відстала від країн-членів ЄС і розрив по цьому показнику значно перевищує допустимі межі. За рівнем досягнутої інтернаціоналізації своєї економіки Україна значно відстає не тільки від країн-старожилів ЄС, але і від нових країн-членів. Крім того, Україна є набагато більшою за фізичними масштабами, кількістю населення тощо, ніж нові країни-члени ЄС, що утруднює процес її входження до Євросоюзу [16, с. 241].

Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що Україна дуже активно співпрацює з європейськими валютними організаціями, і, останнім часом, така співпраця, у формі зростаючого обсягу наданих країні кредитів, постійно посилюється. Крім того, створена відповідна правова база для здійснення співпраці з європейськими інституціями у валютно-фінансовій сфері. Отже, співробітництво держави з європейськими валютними організаціями фінансово, за допомоги наданих кредитів, підтримує євроінтеграційний курс України.

Список використаних джерел

1. Адаптація національного законодавства відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом: наукова монографія [за ред. О.В. Кузьменко]. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2019. 678 с.
2. Договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства від 25.03.1957 р. Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. 2003. № 4.
3. Огляд стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire*. К.: ТОВ «Ніка-Прінт», 2006. 516 с.
4. Передрій О.С. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 264 с.
5. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 9. Ст. 50.
6. Про ратифікацію Договору між Урядом України та Європейським банком реконструкції та розвитку про співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄБРР в Україні: Закон України від 04.06.2008 р. № 319-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 29. Ст. 256.
7. Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком від 14.06.2005 р.: Закон України від 07.02.2006 р. № 3392-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 22. Ст.193.
8. Про ратифікацію Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами: Закон України від 10.11.1994 р. № 237/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 46. Ст. 415 (Угода втратила чинність).
9. Протокол (№ 5) об Уставе Европейского инвестиционного банка от 25 марта 1957 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_680 (с изменениями и дополнениями).
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії, їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
11. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 29 травня 1990 р. URL: <http://www.ebrd.com/inforequest>.
12. Шереметьєва О. Ю. Особливості співробітництва України з ЄІБ щодо реалізації окремих проектів: правовий аналіз. *Modern jurisprudence of the*

European Union: The interaction of law, rulemaking and practice. International scientific conference. Conference Proceedings, April 17. Lublin: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2018. P. 96-99.

13. Шереметьєва О. Ю. Правові питання реалізації окремих проектів Європейського інвестиційного банку в Україні / О. Ю. Шереметьєва. Правове регулювання економіки. 2018. № 17. С. 119-129.

14. Шереметьєва О. Ю. Специфіка правового статусу кінцевого бенефіціара за Фінансовою угодою між Україною та ЄІБ Проект «Основний кредит для аграрної галузі – Україна». Conceptul de dezvoltare a statului de drept in Moldova si Ucraina in contextual proceselor de eurointegrare. Conferinta internationala stiintifico-practica 2-3 noiembrie, 2018. Chisinau: S.n., 2018 (Tipogr. "Tipocart Print"). P. 104-107.

15. Шереметьєва О. Ю. Співробітництво України з ЄІБ: особливості правового регулювання реалізації деяких проектів. The development of legal sciences: problems and solutions. International scientific-practical conference. Conference Proceedings, April 27-28. Kaunas: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2018. P. 73-76.

16. Шереметьєва О.Ю. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: ретроспектива та реалії сьогодення. Юридична Україна. 2016. № 1-2. С. 42-48.

УДК. 341

Панфілова Ю. М.
Моложанов А. І.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

The modern international system of human rights protection from the period of formation and adoption of the UN Charter to this day continues to develop in a gradual mode, thereby simultaneously becoming an object and a subject of research at the doctrinal level. At the same time, historical and legal facts in the context of the operation of the concept of human rights and its basic freedoms increasingly indicate that their scope is gradually expanding. The latter trend, in turn, determines the need to comprehensively and in detail regulate reasonable aspects of human rights protection within the framework of special control mechanisms (bodies), both judicial and non-judicial. The European Court of Human Rights of the Council of Europe should be recognized as effective among the existing ones.

Keywords: human rights, convention, European Court of Human Rights, Council of Europe.

Права людини – невід'ємний елемент людської особистості і людського буття. Це продукт еволюції суспільства. Тому процес формування ідеї прав людини пройшов тривалий шлях, тісно пов'язаний з історією розвитку

суспільства. Початок його сходиться до перших форм суспільного життя людей, що викликало необхідність регулювання їх поведінки в навколишньому світі.

В результаті глибинних демократичних перетворень, що відбулися на Європейському континенті на тлі Другої світової війни, у 1949 році була заснована Рада Європи – міжнародна регіональна організація європейських держав, яка проголосила своєю метою розширення демократії, зближення усіх народів Європи, захист прав людини, співробітництво з основних питань права, культури, освіти, інформації, охорони навколишнього середовища.

Від самого початку діяльності Ради Європи принцип поваги прав людини став одним з наріжних каменів цієї організації. Рада Європи забезпечує високі стандарти захисту прав людини в державах-членах насамперед завдяки дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), яка була підписана 4 листопада 1950 року десятима європейськими державами в Римі. Ця Хартія прав людини стала фундаментом усього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав людини, її законних інтересів та потреб, відправною точкою на шляху цивілізованих європейських держав до втілення в життя загальнолюдських цінностей.

Україна зі вступом до Ради Європи 9 листопада 1995 року, набувши повноправного членства, підписала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Ця подія позначила новий етап у розвитку української юриспруденції в питаннях юридичного захисту прав людини та основних свобод. Незважаючи на те, що зараз в Україні існує, так би мовити, «подвійний» захист цих прав і свобод – на конституційному рівні та на рівні Конвенції 1950 р., – проблеми реалізації відповідних конвенційних і конституційних норм залишаються ще не вирішеними. З набранням Конвенцією чинності для України, після її ратифікації Верховною Радою 17 липня 1997 року наша держава визнала положення цього міжнародного договору частиною національного законодавства і, разом з цим, взяла на себе зобов'язання виконувати рішення Європейського суду з прав людини у кожній справі, стороною якої вона є.

З часу набрання чинності Конвенцією було прийнято 11 Протоколів, які стали її невід'ємною частиною. Протоколи розширили діапазон гарантованих прав і свобод людини та вдосконалили механізм їх захисту [1].

Саме завдяки ефективному забезпеченню прав особи, що зокрема передбачає право на індивідуальне звернення за захистом порушених прав, Конвенція стала першим міжнародним правовим документом, спрямованим на захист широкого спектра громадянських та політичних прав.

Конвенція та Протоколи до неї за юридичною природою є обов'язковим міжнародним правовим договором, який запровадив систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні.

Права й свободи, передбачені Конвенцією, обіймають найважливіші сторони життя особи та мають громадянську, політичну, економічну та соціальну спрямованість. Головні з них – право на життя, свободу, особисту недоторканність особи, вільне пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирних зборів й асоціацій, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне

володіння майном, заборона дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, неприпустимість покарання без закону.

Першочергову роль у забезпеченні чіткого та дієвого контролю за реалізацією державами-учасницями Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та основних свобод людини належить Європейському Суду з прав людини. Дана судова інституція забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, дотримання державами-учасницями її положень, упровадження норм і принципів у рамки національних правових систем.

Європейський суд функціонує на постійній основі з метою забезпечення виконання Високими Договірними Сторонами зобов'язань за Конвенцією. Його юрисдикція визнана обов'язковою всіма державами-учасницями й поширюється на всі спори, що пов'язані із застосуванням і тлумаченням норм Конвенції та Протоколів до неї в національних правових системах.

Рішення Європейського суду є обов'язковими для держав-учасниць Конвенції. Контроль за їх виконанням паралельно із Європейським судом здійснює Комітет Міністрів Ради Європи. Крім того, на запит Комітету Міністрів Європейський суд надає консультативні висновки з питань права щодо тлумачення і застосування норм Конвенції.

Наближення національної системи захисту прав людини до загальноєвропейської практики надало всім, хто перебуває під юрисдикцією України, право на звернення до Європейського суду в разі порушення нашою державою, її органами, посадовими особами норм Конвенції, положення якої визнані обов'язковими на території України. Це право передбачено ст. 55 Конституції нашої держави, яка надає можливість звернення за захистом своїх порушених прав до судових установ міжнародних організацій після використання особою національних засобів захисту [2].

Згідно зі статтями 34, 35 Конвенції Європейський суд приймає заяви (скарги) від окремих заявників, груп осіб, неурядових організацій, окремих держав про порушення положень Конвенції країнами, що визнали юрисдикцію Європейського суду [1].

13 листопада 1997 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», що діє на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини, які надходять від громадян України, а також з власної ініціативи. Звернення розглядаються відповідно до Закону України «Про звернення громадян».

Гарантом дотримання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина є Президент України. Кабінет Міністрів України як найвищий орган у системі органів виконавчої влади, згідно з Конституцією України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина [2].

Особливу роль серед органів системи виконавчої влади, що займаються захистом прав і свобод людини, відіграють правоохоронні органи. До компетенції поліції входить захист життя, здоров'я, прав і свобод, власності громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Органи поліції забезпечують особисту безпеку громадян, попереджають

правопорушення, охороняють громадський порядок, розкривають злочини, розшукують злочинців, піклуються про безпеку дорожнього руху, захищають власність, виконують кримінальні покарання. Служба безпеки України також стоїть на сторожі прав громадян. Діяльність цієї служби запобігає актам тероризму, корупції, організованої злочинності.

Однією із форм захисту прав і свобод людини є діяльність неурядових правозахисних організацій. В Україні діють декілька впливових організацій, таких як Український центр захисту прав людини, заснований при Українській Правничій фундації, групи міжнародної амністії, що об'єдналися в Українську асоціацію, Українсько-американське бюро захисту прав людини та ін.

Підсумовуючи зазначене, можна стверджувати, що в Україні створена чітка ефективна система захисту й забезпечення прав і свобод людини та громадянина, правова основа якої – це передусім чинна Конституція, нормативно-правові акти національного законодавства, а також міжнародні договори, укладені Україною.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.11.2022 р.).
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

УДК. 340.12

Панфілова Ю. М.
Ярошенко А. П.

ІДЕЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

The issue of justice is always in the center of attention of society and an individual. From the ancient philosophers to the modern thinkers, the idea of justice can be traced as one of the greatest goods to which one must constantly strive. In the modern philosophy of law, the necessity of the latter is substantiated primarily by considerations regarding the circumstances of justice and related means of justice. The need for the means of justice arises from the conflict that is inherent in the circumstances of justice and is connected, on the one hand, with the affinity of ethical and legal regulations of human behavior and activity, and on the other hand, with the fact that moral preferences are not always the more distant they are. Can be brought to the status of certain legal prescriptions.

Keywords: *fairness, law, philosophy, justice*

У правовому житті сучасного українського суспільства проблема співвідношення, зокрема взаємозв'язку, взаємодії та взаємозалежності справедливості та права продовжує залишатися актуальною ще й з огляду на те, що у Конституції України проголошено принцип верховенства права.

Одна із найважливіших особливостей ідеї справедливості – те, що «добре» у ній постійно переходить у «законне» і навпаки. Але між «добрим» та «законним» є також суперечність. Поняття «добре» пов'язане з популярним розумінням щастя «як доброго життя». Але орієнтація на добре життя спокушує, бентежить нас і, зрештою, заводить у безвихідь. Адже ця орієнтація, як зазначає Поль Рікер, надає певного сенсу (напрямку) людським діям – проте водночас вона спричиняє відсутність консенсусу стосовно того, що є істинне благо [6].

Правова сфера не забезпечує абсолютної справедливості, вона припускає нерівність, але намагається звести її до невідворотного мінімуму. Правова сфера містить підхід до справедливості, пов'язаний з двома моментами. Перший – забезпечення рівних громадянських прав (свободи слова, зібрань, голосу, право бути обраним для виконання публічних функцій). Другий – уявлення про невідворотні умови нерівності, яке містить: а) визнання того, що певна нерівність прийнятніша, ніж більша нерівність, та прийнятніша, ніж егалітарний розподіл; б) урівнювання, наскільки це можливо, нерівності, пов'язаної з відмінністю влади та відповідальності [5, с. 219].

Французький філософ Поль Рікер зазначав, що сенс правосуддя є надбанням розуму, наполовину пов'язаного з буденною практикою міжлюдських стосунків, й наполовину – з міфічним підґрунтям, з якого проростає ідея правосуддя [6, с. 186].

На думку італійського дослідника Н. Боббіо, справедливість – одне з ключових понять філософії права, а – справедливість становить предмет філософії права [3].

З погляду Платона, справедливе суспільство – те, в якому кожна людина повною мірою реалізує дані йому від природи здібності. Правитель від природи наділений здатністю мислити, знає що таке справедливість і як її досягти. Його завданням є розподіл функцій у державі на основі принципу справедливості, визначення з його допомогою місця в суспільстві звичайної людини, природа якої не дозволяє їй самостійно зрозуміти своє істинне призначення. Визначивши поняття моральної справедливості, Платон в своїх подальших працях «Законах» звернувся до розгляду «процесуальної справедливості» пояснив, якого роду соціальної структури можна чекати, якщо процесуальна справедливість стане в руках еліти інструментом реалізації її уявлення про моральну справедливість. Судова влада безпосередньо спирається на принципи такої «моральної справедливості»; діяльність вчителів, поетів та музикантів підлягає цензурі; неслухів, що порушили «моральний закон», піддають вигнанню. Таким чином, на думку Платона, кожному громадянину справедливість відводить особливе заняття і становище [1, с. 4].

Термін «справливість» у філософії права вживається у двох різних значеннях, які у побутовому вжитку нерідко перетинаються. У позитивному праві (політико-правовій практиці) вирізняють процесуальну справедливість. У

цьому значенні це результат або рішення, що досягнуті завдяки правильно функціонуючому механізму справляння закону. Застосування закону, який належить до сфери статутного чи звичайного права, до того чи іншого випадку, має на меті досягнення справедливості. Саме справедливість уособлює образ фігури з мечем, терезами та пов'язкою на очах. У такому розумінні справедливість – це оцінка дій згідно критеріям, зафіксованим у загальноприйнятій обов'язковій нормативній системі – законі.

В іншому значенні поняття «справедливість» вживається у природному праві – це апеляція до певної сукупності цінностей, які вважаються більш високими, ніж ті, що втілюються у законі. Форми належного у відносинах між людьми, ті вихідні принципи, на підставі яких повинні прийматись чинні правові норми – часто саме це мають на увазі у вислові «право справедливості». Заповідь «нехай запанує справедливість» виражає переконання у тому, що у разі, коли механізм здійснення правосуддя не може досягти справедливості, котра диктується цим верховним критерієм, рішення повинно бути виправдане свого роду моральним судом.

У правовому аспекті справедливість виступає як формальна рівність, однаковість масштабу (вимог, законів, правил, норм), за допомогою якого «вимірюються» і їхні вчинки, що стають у такому випадку особами, зрівняними між собою як суб'єкти права. І в моралі й у праві справедливість виявляється рівністю, але істотно різною.

Як зазначає Р. Циппеліус, заміна природного права на позитивне право, проявилась в актах державного законодавства. Право набуло своєї предметної форми. Але якщо державна система у своїх регламентаціях постійно суперечить пануючим уявленням про справедливість, то це викликає опір та революції [8].

Правові норми повинні розв'язувати проблеми співжиття не лише дієво та успішно, але й справедливо. Розуміння справедливості можна досягти через розумно аргументований дискурс і у певних межах досягати розумно обґрунтованої єдності. Правова справедливість є категорично-безумовним моральним обов'язком влади – вищим від будь-яких її прогресистських намірів та устремлінь. Адже індивід, так або інакше причетний до влади, змушений розбирати чужі конфлікти, розподіляти чужі блага, встановлювати покарання тощо.

І. Кант вважав, що заходи, які б забезпечували правову справедливість, мають обов'язково випереджати й підготовлювати всі інші урядові акції, які мають за мету, скажімо, розвиток економічної самостійності населення, зростання добробуту держави тощо. На його думку жодна із започаткованих владою великих соціальних реформ не матиме успіху, якщо їй не передуватиме низка суто-правових заходів, спрямованих на викорінювання «доправового» минулого, на запобігання злочинам, найбільш властивим у такому минулому. Тільки повністю розраховувшись з останнім, примушуюча влада може розраховувати на те, що її ініціатива зустрінє схвалення й підтримку підданих. Наведені ідеї, висловлені понад два століття тому, не втратили своєї актуальності для нас і сьогодні.

Правове вирішення проблеми справедливості повинно відповідати не лише правовому порядку, але й провідним ідеям культури. Панівний світогляд і політичне уявлення про цілі слугують часто як гетерогенні джерела, з яких протягом людської історії знову і знову намагаються вивести відповіді на питання справедливого порядку.

Право за Г. Берманом, характеризується як «основна установка, за допомогою якої суспільство може відстоювати свої цінності» [2, с. 295]. Цієї здатності право набуло в силу того, що вираженням його сутності є справедливість. Саме на цей момент робить наголос екзистенційно-феноменологічна філософія права, у якій справедливість разом з такими феноменами як ненависть і любов, оцінюється як «етична», або ціннісно-значима форма людського співіснування.

С. І. Максимов зазначав, що універсальну справедливість передусім характеризує визнання таких правових цінностей як життя, власність, свобода, котрі втілюються у визнанні прав людини [4, с. 279]. Наявність універсальних засад справедливості, продовжує дослідник, може бути пояснено з позицій політичної і правової антропології – людство являє собою певну моральну спільноту, основу якої складають єдині для всіх людей антропологічні факти. З одного боку, в умовах обмежених матеріальних ресурсів свобода дій людей веде до конкуренції та конфліктів. З іншого боку, наявність розуму і здатності домовлятися утворює можливість об'єднання людей на підставі консенсусу.

Відповідно до двох вимірів суспільного буття – персонального та інституціонального – існують і два поняття справедливості. Перше – справедливість як характерна риса особистості. Таке розуміння йде від Платона, котрий аналізуючи найголовніші чесноти людини, назвав поряд з розсудливістю, мужністю, мудрістю також і справедливість. Друге – справедливість соціальних інститутів (об'єктивна справедливість). Це передусім політична справедливість, яка стосується сфери права, держави і політики.

Таким чином, аналізуючи різноманітні втілення справедливості, можна зробити висновок про те, що люди стосовно одне одного мають право на певний стан рівності чи нерівності, згідно з яким розподіляються блага і турботи. Існує спільна згода у тому, що «суспільство є правильно впорядкованим, а тому й справедливим, коли його чільні інституції влаштовано так, аби домогтися якнайбільшої чистої рівноваги задоволення, підсумованого для всіх індивідів, що належать до суспільства» [7, с. 51]. Призначенням справедливості традиційно вважається підтримання й відтворення рівноваги, або рівної міри. Вона може застосовуватись як для критичної оцінки поведінки людини, так і для критики власне цих правил та їх застосування, тобто для оцінки інститутів.

Отже, справедливість є моральною категорією філософії права, а також вона займає чільне місце у легітимації правових інститутів. Адже стверджують, що закон є хорошим тому, що він справедливий, а не він справедливий тому, що хороший. Справедливої поведінки ми не просто очікуємо від інших, ми вимагаємо одне від одного. Через це справедливість визнається найбільш соціальною і найбільш правовою з усіх чеснот. Хоч ідея справедливості

асоціюється більше із законом, як моральна ідея, вона встановлює межі індивідуальному свавіллю.

Список використаних джерел

1. Аристотель: сочинения в 4 томах. Москва: Мысль, 1976. Т. 3 / перевод, статья и примеч. П. Д. Рожанский. 1981. 613 с.
2. Берман Г. Дж. Вера и закон: примирение права и религии / пер. с англ. Д. Шабельникова и М. Тименчика. Москва: Ad Marginem, 1999. 431 с.
3. Джентиле Ф. О роли философии права в изучении юриспруденции в Италии. *Государство и право*. № 1. 1995. С. 131–137.
4. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: Монография. Харьков: Право, 2002. 328 с.
5. Рікер П. Від моральної автономії до фікції соціальної угоди. Навколо політики. Київ, 1995. 334 с.
6. Рікер П. Право і справедливість / пер. із фр. О. Сироцова, В. Каденко. Київ: Дух і літера, 2002. 216 с.
7. Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.
8. Циппеліус Р. Філософія права. / пер. з нім. Київ: Тандем, 2000. 300 с.

УДК 347.233

Чучвага К.П.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

The article analyzes approaches to defining the concept of property rights in European civil legislation. In particular, the historical aspect (moment) of the emergence of the concept of property rights is indicated. Ukrainian, French, and German civil legislation in the sphere of determining property rights is compared. The characteristics of changes in the concept of property rights related to the recodification of the civil legislation of Ukraine are also provided.

Keywords: *property, right of ownership, recodification of civil legislation.*

Одним із центральних напрямків сучасної цивілістики в Україні є оновлення (рекодифікація) цивільного законодавства [1] та супутнє їй осмислення зарубіжного, передусім європейського, цивільного права. Цивільні правовідносини, як такі, що регулюються цивільним законодавством, можуть зазнати суттєвих змін внаслідок рекодифікації. На нашу думку, важливо використати можливість долучитись до дискусії щодо окремих аспектів та необхідності введення новел у Цивільний кодекс України (далі – ЦК). В якості предмета дослідження обрано поняття права власності у вітчизняному та

зарубіжному законодавствах, оскільки право власності є одним з основних інститутів не лише цивільного права, але й правової системи загалом.

Перш ніж розглядати поняття права власності, потрібно зазначити, що розробка «поняття» права власності є відносно новим напрямком юридичної думки. Короткий екскурс в епоху виникнення інституту права власності демонструє той факт, що хоча римські юристи й стояли біля витоків формування власності як правового інституту, пояснення його сутності не входило в коло їх завдань [4, с. 135].

Це пов'язано передусім із відсутністю у римлян системи понять (в сучасному розумінні), котра бере свої витoki з метафізики, як напряду філософської думки. Поняття в римському мисленні не виконували роль найбільш абстрактного уявлення, що замінює собою все різноманіття життєвих форм та відносин. Римське поняття було принципово ідіосинкратичним. Це дало Г. Берману підставу стверджувати, що «у римському праві не було визначення поняття, але «поняття поняття» [7, с. 45].

Також тематика власності була на периферії і середньовічної науки. У 18 ст. власність почала розглядатися як філософська категорія. І лише з початку 19 ст. проблематика власності перестала бути суто філософською категорією, а сформувала стійку наукову дискусію про походження та сутність права власності вже і в цивілістиці як правовій науці [4, с. 135–136]. На практиці це призвело до практики визначення поняття права власності у законодавстві, й Україна є однією з тих країн, що закріплює поняття права власності в цивільному кодексі.

На сьогоднішній день у ст. 316 ЦК зазначено, що «правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору» [9]. Здійснення (реалізація) права власності передбачена у ст. 319 ЦК.

Однак, зважаючи на політико-правові реалії сьогодення, Україна потребує змін цивільного законодавства відповідно до європейських стандартів. Зокрема, речове право в Україні має ґрунтуватися на ідеях адаптації європейського загального права (*Jus Commune Europaeum*), уніфікації та гармонізації із законодавством ЄС, держав-членів ЄС, з урахуванням Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, положень *acquis* ЄС і практики його застосування. [6, с. 41].

Відповідно рекодифікація не омине і речове право як одну із ключових сфер цивільного законодавства. Саме тому Концепцією оновлення ЦК у § 3.2 «Поняття права власності», пропонується передбачити в ЦК України поняття права власності як найбільш повного панування над річчю (майном) у межах, передбачених законом. Кожний зобов'язаний утримуватися від порушення права власності іншого [5, с. 19].

Варто зазначити, що цей текст дуже подібний нормі французького законодавства, а саме Статті 544: «Правом власності є право користуватися та розпоряджатися речами найповнішим чином, за умови дотримання заборон користування, встановлених законами чи регламентами» [2, с. 197]. Однак на відміну від ст. 544, вітчизняний законодавець уникає конструкції «право

власності є право», натомість вказує безпосередньо на процес панування над річчю.

На думку автора, у порівнянні із сучасною нормою ЦК, таке запозичення є позитивним кроком. Із цим пов'язані два фактори.

По-перше, оскільки право власності є таким, що втілює ідею найбільшої свободи та незалежності для індивіда, через те, що надає можливість самостійного і повного панування над річчю у яке ніхто не може втручатися (окрім випадків передбачених законом), визначення такого права має бути максимально абстрактним. З цього боку Цивільний Кодекс Франції був одним із яскравих прикладів юридичного абстракціонізму.

По-друге, якщо стаття буде викладена саме в такій редакції, це дозволить вирішити проблемне питання, яке полягає у наявності довірчої власності в якості «особливого виду» права власності. Одна з основних проблем яка пов'язана з довірчою власністю полягає в тому, що зазначений інститут передбачає певне розщеплення права власності: а) право власності на предмет майнових операцій належить одній особі (засновнику трасту); б) право володіння розпорядження другій особі (довірчому власнику); в) право на отримання і використання доходів від майна взагалі може належати третій особі (бенефіціарію) [4, с. 138]. Україна належить до континентальної правової системи, тому для неї характерна концепція відповідно до якої право власності розглядається як абсолютне, неподільне і безумовне («справжній» власник може бути тільки один). Англо-американському праву, з якого і була запозичена довірча власність, навпаки, невідоме поняття повного права власності що знаходиться виключно в руках однієї особи [4, с. 138]. Як наслідок, у новій редакції цей чужорідний елемент буде виключений із визначення права власності.

Розглядаючи визначення права власності, поруч із французьким законодавством, варто звернути увагу і на німецьке, тим паче, що колегією авторів ці країни були визначені як «бастіони» приватного права [5, с. 74].

Німецьке цивільне уложення у Третньому Розділі, присвяченому праву власності, взагалі не містить «поняття» права власності. Натомість у ст. 903 вказано: «Власник речі владний, наскільки тому не перешкоджають закон чи права третіх осіб, розпоряджатися річчю на власний розсуд і усувати інших від будь-якого впливу» [3, с. 190]. Тобто вказується на здійснення права власності, на правомочності, але не поняття.

На нашу думку такий підхід є більш привабливим, оскільки зміст такого правового інституту як право власності настільки об'ємний, що його не можна виразити в якомусь визначенні. При цьому, відсутність визначення права власності у цивільних кодексах тієї чи іншої країни не означає, що даний правовий інститут неможливо відрізнити від речових прав іншого роду, наприклад володіння [8, с. 111]. Можливість розрізнення права власності із іншими інститутами речового права впливає безпосередньо із форми здійснення права власності, оскільки поведінка власника суттєво відрізняється від володільця або сервітуарія.

Підсумовуючи, законодавець прагне оновити цивільний кодекс звертаючи увагу на кодифікації західних країн. Через це у цивільному законодавстві

України плануються суттєві зміни у багатьох сферах, зокрема речовому праві. Одним з інститутів, які зачепить рекодифікація стане право власності, зокрема визначення поняття права власності. В якості прикладу для вітчизняного кодексу обрали французьку модель поняття права власності. Також можна зробити висновок, що існування розвинених правопорядків, зокрема римського та німецького права, можливе без засилля визначень і відповідно ставить під сумнів ідею необхідності визначення «поняття» права власності.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнський форум «Україна 30». Розвиток правосуддя. URL: <https://ukraine30.com/justice/> (дата звернення 10.11.2022)
2. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) = Code civil des Français (Code Napoléon) / пер. с фр. [Захватаева В.Н.] Москва: Инфотропик Медиа. 2012. 624 с.
3. Гражданское уложение Германской империи. Санкт Петербург. 1898. С. 190–214.
4. Кісель. В. Й. Трансформація концепцій про сутність права власності. *Форум права*. 2015. № 1. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_1_23 (дата звернення 08.11.2022).
5. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
6. Майданик Р. Переосмислення загальної частини речового права в умовах європеїзації та кодифікації. Р. Майданик, Н. Майданик, Н. Попова. *Підприємництво, господарство і право : щомісячний науково-практичний юридичний журнал*. Київ, 2021. № 6 (304). С. 39-54. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/6/7.pdf>.
7. Ткаченко А. В. Прощание с правом и философией: некоторые предварительные экспликации. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 2, С 38–60.
8. Томсинов В.А. Статьи о праве собственности в гражданских кодексах Франции и Германии. *Вестник Московского университета*. Серия 11. Право. 2007. С. 108–111. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stati-o-prave-sobstvennosti-v-grazhdanskih-kodeksah-frantsii-i-germanii/viewer> (дата звернення 11.11.2022).
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРИРОДИ ДАРУВАННЯ ЯК ДИСКУРС ПРО ВИТОКИ І СУТНІСТЬ ПРАВА (НА МАТЕРІАЛАХ ДИСКУСІЇ МІЖ Ж. ДЕРРІДА І Ж.-Л. МАРІОНОМ)

In the modern philosophical and legal discourse, the important meaning has a scientific research of primary sources of relations that related to the donation act and mutual donation. The existence of society is determined by communicative factors and the desire to accept each other. The basis of this desire cannot be only the need for socialization, but it also conditioned by phenomenological structure of society's existence. It becomes relevant to study the need to accept and understand each other, which can be viewed through the prism of the directionality of relations formed during the donations.

Keywords: *donation act, gift exchange, donor, recipient, reciprocity, phenomenology of the gift.*

Природа дарунку є одним із найбільш дискусійних питань, що постають в сучасному цивілістичному та філософсько-правовому дискурсі. Вагоме місце у встановленні природи дарування, як окремого інституту цивільного права займає феноменологічне дослідження категорії «дарунку».

Феноменологія є галуззю філософських досліджень, що спрямована на об'єктивне вивчення того, що, як правило, є суб'єктивним баченням особи – тобто свідомості та її складових: судження, сприйняття, почуття. Однак, феноменологія права, яка є галуззю філософії права, спрямована на дослідження права як феномена і ґрунтується на положеннях філософського методу виявлення явищ-феноменів у дійсності. Згідно даного підходу, право розглядається як явище, що здатне саме себе розкрити та експлікувати.

Надважливе значення має дослідження першоджерел формування відносин, що пов'язані із самим актом дарування та взаємним віддаруванням, яке існувало як жест вдячності. Варто зазначити, що існування суспільства, перш за все, обумовлюється комунікативними факторами та бажанням приймати одне одного. Підставою цього бажання не можна вважати тільки потребу у соціалізації або ж психологічну потребу конкретної особи, однак, таке бажання може бути зумовлене феноменологічною структурою існування суспільства. Так, подібне бажання (приймати, розуміти одне одного) може розглядатися через призму інтенціональності відносин, що складаються при даруванні. Бажання комунікації є таким відношенням до іншої особи, як правовідношення, що складається при даруванні та виникнення умовної взаємності. Природа таких відносин обумовлена не самою вдячністю як такою, а жестом оферти, що має на меті підкреслити важливість зустрічі та бажання відповісти на цей жест. Виходячи із цього, акт дарування може розглядатися як явище взаємного інтересу сторін. Тобто дар є підставою для взаємної комунікації. В аналізі даної

проблематики центральне місце займає твердження Жака Дерріда, згідно якого дарувати означає завжди надавати час. На думку французького філософа, для того, щоб дарунок дійсно став дарунком, необхідно, щоб в той же час став забутим сам жест дарування. Звідси випливає, що бути впевненим у даруванні або ж у відповіді на дарування означає усунути істину та сутність дарунку. У світлі розгляду даної тези акт дарування розглядається як такий, що завжди є явним для дарувальника та обдарованого, що завчасно породжує комунікацію та залежність між ними.

Феноменології дарунку присвячували свої праці такі мислителі: Е. Гуссерль, М. Гайдеггер, П. Рікьор, Е. Левінас, Ж. Дерріда, Ж.-Л. Маріон. Фундаментального значення набула дискусія між французькими філософами Ж. Дерріда та Ж.-Л. Маріоном.

Позиції Ж. Дерріда ґрунтується на твердженні, що дарунок заявляє про себе та змушує думати про себе, як про неможливе. [4, с. 12]. Пояснення даному твердженню мислитель дає таке: особа, реалізуючи акт дарування, вважає, що дарує, але насправді, вступає в акт обміну, що призводить до підкорення себе економічному порядку. Звідси випливає, що дарування все ж має місце, тобто є можливим, проте, в якості емпіричного факту воно ніколи не є дарунком, оскільки ніколи не було тим, що визначає дійсну його природу. Навіть в той момент, коли дарування має місце бути, в цьому сенсі воно вже є неможливим. Відношення дарування включає в себе час, до того ж, включає особливим способом. Воно не тільки робить тимчасовим те, що є несумісним, – дарунок і обмін, – але і саме має місце тільки всередині дарунку.

В свою чергу, відомий французький мислитель М. Енафф зазначає, що цю апріорну інтуїцію Е. Гуссерль розуміє як первинну даність досвіду, а М. Гайдеггер, більш суттєво – як основоположний досвід *Dasein*, «сущого, для якого в самому його бутті приховується питання про буття [4, с. 12]. *Dasein* – є внутрішньою дистанцією «я» по відношенню до буття, якою є час». Звідси випливає, що відношення дарунку є сутнісним вираженням дарування часу [5, с. 30]. Виходячи з цих позицій, Ж. Дерріда доходить висновку, що дарувати – це завжди дарувати час. Важливою умовою акту дарування є необхідність в забутті жесту дарування. Саме за допомогою настання такого наслідку, тобто «забуття», дарунок може проявити себе, іншими словами «відбутися».

В той же час, проводячи аналіз жесту дарування, Ж. Дерріда зазначає, що будь-яка взаємність відношення є «егоїстичною», вона є поверненням до самого себе, а отже, відміною часу: час є тим, що вириває нас із досягнутого або замкненого стану, кидає на зустріч тому, чого ще не існує. Апорія Ж. Дерріда «Дар є неможливим» на думку М. Енаффа спрямована на чотири важливих аспекти, які містяться в акті дарування: 1. сам жест дарування; 2. отримувач дарунку; 3. дарувальник; 4. річ, що підлягає даруванню. Заключним етапом акту дарування постає сама річ, яка підлягає даруванню.

Необхідно зазначити, що проблематика дарунку займає центральне місце в теорії безоплатності, саме тому розглядати акт здійснення дарування як корисливий обмін є неможливим, адже в такому випадку річ, що дарується не може приноситися в якості дарунку. Як зазначає Є. Р. Рогозіна, якщо

церемоніальні відносини дарування полягали б у простому переміщенні блага від однієї особи до іншої, ствердження про дарування були б недоречними [3, с. 346]. Саме тому, позиція М. Мосса є цілковито відмінною від наведених вище. Він стверджує, що дарунок є цінним у світлі того, що дарувальник втілює в ньому самого себе, оскільки він є частиною його буття. Звідси випливає, що погляди науковця спрямовані на виокремлення особистого «я», що обумовлює зміну статусу дарувальника. Так, річ, що дарується особі, розглядається не в якості матеріального блага, а саме як «застава», тобто заміщення особистості дарувальника. Така річ постає засобом (символом) союзу або договору.

Отже, можна дійти висновку, що твердження Ж. Дерріда базуються на відсутності ідеї взаємності. Остання завжди є виявом корисливих намірів та зумовлює рух повернення конкретної особи до себе. В той же час, розглядаючи дарування у розрізі церемоніального дарообміну, згідно якого взаємність є невід'ємною частиною акту дарування, він наголошує на тому, що взаємність виступає логічним жестом великодушної відповіді.

Другим, не менш важливим підходом щодо феноменологічного розгляду категорії дарунку є позиція французького мислителя Ж.-Л. Маріона. Перш за все, варто зазначити, що думка вченого ґрунтується на напрацюваннях його вчителя Е. Гуссерля. Так, Е. Гуссерль стверджував, що акт дарування має першопочатковий рівень, який передує будь-якій науці, логічним конструкціям та будь-якій дії. Як зазначає сам науковець, – мислити світ так, ніби він є всього лише об'єктом наших об'єктивних знань, означило б не бачити його та не усвідомлювати його значення [1].

Слідом за Е. Гуссерлем Ж.-Л. Маріон у своїй роботі стверджує, що: «скільки редуції, стільки і дарування». Виходячи із цієї позиції, поєднання редуції та дарування приводить (на першому етапі) до чистого дарування. На другому етапі Ж.-Л. Маріон обґрунтовує перехід від чистого дарування, яке визначається у феноменологічному аспекті, до аналізу жесту дарування між сторонами, тобто аналізу акту, за допомогою якого дарувальник пропонує певну річ обдарованому. Тобто редуція переноситься з області первісного досвіду світу в область конкретного досвіду в світі, причому виключно в силу лексичного споріднення між дарунком та даруванням та з метою редукувати сам жест дарунку. Третій етап, або етап інтеграції, згідно якого редуція дарунку до дарування припускається виконаною, і залишається лише ухвалити спільне в їх тотожності. [3, с. 347].

І четвертий, заключний етап, згідно якого Ж.-Л. Маріон наголошує на сутності «чистого дарування», що є останньою межею редуції. Саме таким постає вихідний постулат науковця: «скільки редуції, стільки й дарування», з чого стає зрозумілим, що по іншу сторону дарування нічого не існує. Дарування є і початком, і кінцем, а також існує лише за допомогою дії.

Подальший розгляд акту дарування здійснюється науковцем у світлі досліджень німецького філософа М. Гайдеггера. Так, згідно думки останнього, якщо неможливим є ствердження того, що буття існує, то доводиться наполягати на тому, що його немає, а отже, існує тільки суще. Ж.-Л. Маріон, в свою чергу, зазначає, що буття відступає від сущого, тому що воно його надає. Буття

виступає вперед в самому своєму відступленні: цей парадокс виявляється лише на основі дослідження акту дарування. Феноменологічна позиція Ж.-Л. Маріона ґрунтується на твердженні, згідно якого ніщо не виникає, якщо не дарується. І навіть саме «ніщо» [2, с. 160-161].

Отже, можна дійти висновку, що в основу досліджень обох французьких мислителів була покладена проблематика співвідношення категорій «взаємності», в процесі здійснення акту дарування та важливість встановлення поняття «самості» дарування, тобто відокремлення в даруванні тієї його частини, що здійснюється за допомогою акту доброї волі дарувальника. Варто зазначити, що виходячи із власного бачення дарування, Ж.-Л. Маріон не сприймає остаточного висновку Ж. Дерріда щодо сутності дарунку.

На нашу ж думку позиція саме останнього є більш доцільною. Так, цікавим постає твердження Ж. Дерріда з приводу символізму. Він зазначає, що дарунок являє себе як дарунок з усім тим, що існує у його феномені, його змісті та суті. Він повинен бути залучений в символічну структуру, жертвенну або економічну, яка усувала б дарунок в ритуальному обороті дарування. Таке твердження є доволі аргументованим. Окрім того, науковець наполягає на тому, що дарувальник не повинен претендувати на те, що він здійснює сам акт дарування, адже в іншому випадку, виникне сумнів з приводу відсутності корисливого наміру щодо обміну та необхідністю «платити взамін». Це, у свою чергу, спричиняє тиск на жест дарувальника. Дана позиція є найбільш наближеною до тлумачення категорії дарунку у цивільно-правовому аспекті.

Список використаних джерел:

1. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Минск: Харвест, 2000. 752 с.
2. Деррида Ж., Марион Ж.-Л. О Даре: дискуссия между Жаком Деррида и Жан-Люком Марионом. Ставрополь: Логос. 2011. № 3 (82).
3. Рогозина Э. Р. Проблематика дара в современной западной философии: Ж. Деррида и Ж.-Л. Марион. *Вестник Удмуртского университета*. 2020. №4. С. 344–350.
4. Хайдеггер М. Бытие и время. Пер. с нем. В. В. Бибихина. Харьков: Фолио, 2003. 503 с.
5. Энафф М. Дар философов. Переосмысление взаимности. Москва: Изд. гум. лит-ры, 2015. 319 с.

КОНДИКЦІЙНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

The subject of conditional obligations in various legal systems was considered, the studies of comparativists, the subject of which are conditional obligations, were also taken into account. The topic of inadmissibility of unjust enrichment in various legal systems was considered. Also, various models of the claim regarding unjust enrichment were considered, namely - the Romanian model, the German model and the Anglo-American model. In general, the regulation of conditional obligations in the continental and Anglo-A legal systems was compared and at the same time compared with the regulation of conditional obligations in Ukrainian legislation. Also, the topic of the concept of enrichment was raised.

Key words: *conditional obligations, unjust enrichment.*

Беручи до уваги результати попередніх компаративістських досліджень, предметом яких було правове регулювання кондикційних зобов'язань у країнах Європи, можемо погодитись із консенсусним твердженням авторів стосовно трьох оригінальних парадигм нормативного закріплення сутності зобов'язань з безпідставного збагачення: романської (Франція, Нідерланди), германської (Німеччина, Австрія, Швейцарія) та англо-американської (Англія, Шотландія, США) [1, с. 112]

Доктрина про неприпустимість безпідставного збагачення знайшла своє втілення у всіх правових системах та законодавствах – однак в кожній країні по-різному. Якщо проаналізувати регламентацію відносин з приводу безпідставного збагачення у законодавстві країн ЄС, то можна виділити певні основні види регламентації правовідносин з безпідставного збагачення. Щоб виявити, до якого виду регулювання належить та чи інша правова система, спершу можна відслідкувати – чи наявна або відсутня в ній конструкція загального позову про безпідставне збагачення наявність чи відсутність в ній конструкції так званого загального позову про безпідставне збагачення, і якщо такий є – то тоді виявити, який саме – генеральний чи субсидіарний.

І тоді можна буде виділити такі моделі регламентації даних правовідносин – романську, германську і англосаксонську. Романська модель – це про вид субсидіарного позову про безпідставне збагачення; германська модель – про вид генерального позову про безпідставне збагачення. Щодо англосаксонської моделі, то в ній загальний позов про безпідставне збагачення не існує взагалі. Розглянемо ці моделі більш детально.

Основна риса загального позову про безпідставне збагачення у романській правовій моделі – це його допоміжний характер щодо певних вимог, які виникають з договорів або деліктів – наприклад, вимоги з неналежного платежу. Однак субсидіарний характер загального позову про безпідставне збагачення у

законодавстві кожної країни романської правової моделі – різний. Наприклад, згідно італійського законодавства якщо у потерпілого є можливість отримати «компенсацію» за збитки за іншими вимогами, то у нього нема права подавання позову з безпідставного збагачення.

Суть же германського варіанту загального позову про безпідставне збагачення полягає в його генеральності, генеральність в свою чергу полягає в тому, що існує одна генеральна норма – норма про те, безпідставно набуте майно мусить бути повернено. При цьому ця норма має використовуватись завжди з урахуванням особливостей кожної окремої ситуації безпідставного збагачення. Тут допомагає класифікація кондикційних позовів, яка була сформована завдяки дослідженню доктрини і яка була засвоєна судовою практикою.

А ось у англосаксонській правовій моделі, як вже зазначалося вище, немає загального позову про безпідставне збагачення. Однак при цьому недопустимість безпідставного збагачення має місце і тут. У англійському законодавстві, якщо відсутні «несправедливі фактори», майно, за рахунок якого збагатилася особа, не повертається. В даній правовій моделі щодо безпідставного збагачення звісно можуть використовувати і правовий прецедент. Усі позови про безпідставне збагачення єднає їх нерозривний зв'язок з правом реституції. Це право в свою чергу виникло з принципу загального права щодо недопускання безпідставного збагачення.

Як зазначає Гончаров І.М.: «Правову підставу збагачення в сучасному цивільному праві можна визначити як економічну мету майнового надання, легітимовану відповідним юридичним фактом або яка впливає безпосередньо із закону. Дане поняття – результат синтезу двох згаданих вище розумінь підстави в римському праві – відрізняється тим, що саме одночасна наявність цих двох елементів (відповідність збагачення економічній меті надання та наявність юридичного факту (норми закону), що легітимує цю мету) вимагається для того, щоб збагачення однієї особи за рахунок іншої вважалось правомірним» [2, с. 185].

Регулювання правовідносин з безпідставного збагачення в українському законодавстві являє собою щось середнє між романським і германським регулюванням правовідносин з безпідставного збагачення, і при цьому ж можна стверджувати, що українське законодавство в питанні кондикції більш близька до романської моделі регулювання правовідносин з безпідставного збагачення.

В результаті дослідження регулювання кондикції в романській та германській правовій сім'ї можна стверджувати, що хоч кондикція і регулюється в різних європейських країнах по-різному, однак поняття власне безпідставного збагачення та питання безпідставності висвітлюється в будь-якому випадку в законодавстві країн континентального права.

Отже, характеристики регулювання безпідставного збагачення у різних правових системах мають достатньо спільних рис. Наприклад – визначення умов, за яких виникає безпідставне збагачення і зобов'язання, які відповідно впливають з цього. Однак при цьому, звісно, законодавства різних країн – країн і континентального, і англоамериканського права, і вітчизняне українське законодавство – мають свої особливості.

Але в будь-якому випадку безпідставно набуте майно повертається за допомогою кондикційного (або ж віндикаційного) позову.

Список використаних джерел

1. Деменко С. О. Інститут зобов'язань із безпідставного збагачення у праві європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 58. 2019. С. 112. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/920996.pdf> (дата звернення: 11.11.2022 р.).
2. Гончаров І. М. Цивільно–правові зобов'язання, що виникають внаслідок безпідставного збагачення (порівняльно–правове дослідження за законодавством України та країни Європейського Союзу): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ. 2016. 194 с.

УДК 343.9

Дубоділ К. Д.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КЛАСИФІКАЦІЇ СЕРІЙНИХ ВБИВЦЬ: ФАЗИ НОРРІСА

Serial murders are the most dangerous type of criminal offense that encroaches on a person's life, which is declared by Part 1 of Art. 3 of the Constitution of Ukraine as the highest social value. The article investigates serial murder as a phenomenon, defines what psychological phases serial killers go through, also reveals what is the peculiarity of the psychology of serial killers

Keywords: *serial murders, criminal psychology, murder committed in order, psychological phases of serial killers, mass killings.*

Серійні вбивства десятиліттями, якщо не століттями, наводили жах на громадськість і правоохоронні органи. Вважається, що цей термін ввів кримінолог Джеймс Рейнхардт у своїй книзі «Sex Perversions and Sex Crimes», опублікованій у 1957 році, де він назвав їх тими, що з часом залишили після себе ланцюг жертв, «ланцюгові вбивці» [4, с. 136].

Вчені дійшли висновку, що деякі з перших задокументованих серійних вбивць були зафіксовані в 14-му і 15-му ст. Одним із перших визнаних серійних вбивць був Жиль де Ре, соратник Жанни д'Арк, який був страчений за вбивство приблизно ста дітей [1, с. 455].

Існує безліч теорій про те, що саме формує особу серійного вбивці. Це явище, яке захоплює ЗМІ та жахає громадськість, особливо під час розквіту серійних вбивств у 1980-х і 1990-х роках. Серійні вбивці продовжують свою злочинну діяльність, сьогодні дослідники та правоохоронні органи мають нажалі стільки ж науково обґрунтованих розумінь етіології серійного вбивства, як і тридцять років тому.

У межах дослідження серійних вбивць, були створені типології серійних вбивств, щоб зрозуміти явища та скласти профіль підозрюваних осіб. Ці типології базуються на основі деталей місця злочину або переконання, що серійні вбивці мають конкретні внутрішні мотивації. Хоча існує безліч теорій і вірувань щодо того, що може бути чинником формування особистості вбивць, вичерпне визначення досі неузгоджене. Міф про серійних вбивць як про чоловіків, як правило, 20 або 30 років, що походять з нестабільних сімей, мають жорстоких батьків, відомі як садистські сексуальні збоченці, а також випадками вживання або зловживання алкоголем і наркотичними засобами, продовжує проникати у громадську свідомість та поп-культуру [2, с. 267; 3, с. 16]. З часом визначення стає більш інклюзивним, включаючи наприклад вбивць, орієнтованих на комфорт, вбивць-шизофреніків та жінок.

У 1980-х роках психолог Джоел Норріс опитав сотні серійних убивць у виправних закладах. Після інтерв'ю Норріс дійшов висновку, що вбивці проходять сім психологічних фаз: фаза аури, фаза тролінгу, фаза залицання, фаза захоплення, фаза вбивства, фаза тотема та фаза депресії. Доречним буде охарактеризувати кожен із 7 психологічних фаз.

I. Фаза аури.

Під час фази аури вбивця відступає від світу і починає фантазувати про сексуальне насильство або помсту. Його стосунки з друзями та родиною стають віддаленими. Він перестає ходити в гості, писати повідомлення та телефонувати.

У цей період його особистість змінюється. Наприклад, він може здаватися холодним, відстороненим і незацікавленим у соціальній взаємодії. Він також може почати зловживати наркотиками та алкоголем. Його присутність у соціальних мережах стане набагато меншою, ніж раніше.

Обов'язки в реальному світі стають для нього менш важливі. Наприклад, він може перестати з'являтися на роботі або почати пропускати заняття в університеті. Якщо він є членом будь-яких клубів чи організацій, то, швидше за все, він перестане їх відвідувати. Всі минулі амбіції і цілі відійдуть на другий план.

По суті, він відсторонився від світу, і його фантазії захопили всього його. Як наслідок, він все більше часу буде проводити в мріях про вчинення насильницьких дій.

Ці думки, напевно, вже давно не дають йому спокою, принаймні, в тій чи іншій формі. Однак зараз вони стають дедалі інтенсивнішими. Ця фаза аури може тривати тижнями або місяцями. Потім, в один прекрасний день, він вирішить, що хоче діяти за своєю фантазією – вчиняти вбивства.

II. Фаза тролінгу.

Під час фази тролінгу злочинець починає планувати свій злочин і шукати підходящу жертву. Саме в цей момент він вирішує втілити свої фантазії в реальність. Наприклад, вбивця може годинами роз'їжджати на автомобілі, або ж тинятися місцевими парками, барами та торговими центрами. Він навіть може почати використовувати додатки для знайомств або веб-сайти з соціальними мережами.

По суті, він шукає бажану ціль, яка є одночасно вразливою та легкодоступною. Найчастіше серійний вбивця обирає райони, які знаходяться в його зоні комфорту, але не надто близько до дому.

На етапі тролінгу серійний вбивця також обирає місця, які він використовуватиме для скоєння своїх злочинів. Наприклад, він може оглядати покинуті будівлі або відвідати найближчий ліс. Він може під'їхати до сусідньої гори й шукати місця, які приховані і знаходяться в стороні від туристичних маршрутів. Залежно від своїх планів і від того, чи є він організованим, не виключено, що вбивця вибере кілька місць.

Злочинець підшукує місце викрадення, район, куди він планує привезти свою жертву. Саме тут він буде здійснювати свої насильницькі дії. Наприклад, це може бути його будинок, покинута будівля або відокремлена лісова ділянка. Також він може вибрати третє й окреме місце, щоб сховати тіло.

На цьому етапі вбивця може переслідувати потенційну жертву і з'ясувати її розпорядок життя. Він може оглянути будинок своєї жертви, щоб визначити будь-які ризики та можливості. Після того, як він знайде бажану, вразливу та доступну ціль, він переходить до наступної фази.

III. Фаза залицяння.

Якщо вбивця володіє достатніми соціальними навичками, то не виключено, що він пройде через фазу залицяння. Ця фаза також відома як фаза флірту.

У фазі залицяння злочинець намагатиметься зачарувати свою жертву та завоювати її довіру. Наприклад, він може підходити до жінок і видавати себе за авторитетну особу. Або він може імітувати поранення і просити жертву про допомогу.

Мета тут полягає в тому, щоб поставити жертву у вразливе становище. Іншими словами, жертву хочуть заманити в місце, де немає свідків.

Неорганізованим вбивцям бракує соціальних навичок, щоб спробувати обдурити своїх жертв. Як наслідок, вони уникатимуть фази залицяння й натомість використовуватимуть напад із засідки.

Організовані вбивці також можуть пропускати цей етап, якщо вважають його непотрібним. Наприклад, якщо злочинець проникає в житло і нападає на людину, коли вона спить, то фаза залицяння йому не знадобиться.

IV. Фаза захоплення.

Як впливає з назви, фаза захоплення – це момент, коли вбивця зробить свій перший крок. Це момент, коли він нарешті перетинає межу. Під час фази захоплення він несподівано відмовляється від своїх приємних і заспокійливих дій. Саме на цьому етапі жертва усвідомлює, що потрапила в біду.

Під час фази захоплення злочинець атакує та намагається знерушити жертву. Він може використовувати мотузку, наручники або скотч. Також не виключено, що він буде тримати їх під дулом пістолу.

Основною метою фази захоплення – ввести жертву у безпорадний стан. Коли вбивця досягне цієї мети, він може поїхати у відокремлене місце, яке він оглянув під час фази тролінгу.

V. Фаза вбивства.

Фаза вбивства – це час, коли серійний вбивця починає реалізовувати свою фантазію.

Деталі того, як він скоює цей злочин, залежатимуть від того, до якого типу серійних вбивць він відноситься та чи є він організованим чи неорганізованим. Іншими словами, все залежить від його фантазій і цілей.

Наприклад, якщо він є вбивцею «влада/контроль», то він буде отримувати задоволення від домінування над жертвою та контролем над нею. Він може бити свою жертву, гвалтувати її і продовжувати цей акт якомога довше, перш ніж вбити її. З іншого боку, якщо це неорганізований вбивця, то вбивство, ймовірно, буде швидким і жорстоким. Однак він може витратити час на те, щоб потім понівечити тіло жертви.

Для багатьох серійних вбивць акт вбивства є лише інструментом, який допомагає їм приховати свої злочини. Вони роблять це для того, щоб жертва не змогла впізнати їх на більш пізньому етапі. У минулому були численні випадки, коли серійні вбивці здійснювали сексуальне насильство над своїми жертвами, а потім відпускали їх. Багато з цих вбивць керуються фантазіями про згвалтування, торттури та каліцтва. Справжнє вбивство саме по собі може не так багато для них означати. Це просто спосіб гарантувати, що жертва не зможе впізнати їх або звернутися в поліцію.

VI. Тотемна фаза.

Після смерті жертви вбивця може увійти у фазу тотема. Після вбивства злочинець починає усвідомлювати, що фантазія закінчилася. Як наслідок рівень його збудження падає, і він починає відчувати розчарування. Щоб спробувати подолати ці негативні почуття, він може розробити ритуал, який допоможе йому пережити напад. Найчастіше цей ритуал передбачає отримання «сувеніру» або «трофея» від жертви.

Як правило, цей трофей буде невеликим і таким, що легко приховати. Наприклад, він може взяти сережки або інші ювелірні прикраси своєї жертви. Він також може залишити собі інші речі, такі як посвідчення особи, взуття, водійське посвідчення або нижню білизну. Також не виключено, що правопорушник знімав відео та фотографував.

Ці трофеї допомагають серійному вбивці згадати всі почуття азарту та влади, які він відчував під час злочину.

Її називають тотемною фазою, оскільки тотем — це значущий предмет, який несе у собі спогади про жертву та є підставою для повторного емоційного потрясіння серійного вбивці. У даному випадку тотем уособлює його жертву.

VII. Фаза депресії.

Протягом наступних днів і тижнів після злочину серійний вбивця може впасти у фазу депресії. Це сьома і остання психологічна фаза, через яку він пройде перед тим, як цикл почнеться заново.

Під час фази депресії він усвідомлює, що реальність не відповідає його фантазіям. В його очах це було розчаруванням. Це не принесло йому того рівня задоволення, на який він сподівався. У цей момент він почне задавати собі питання: «Я повинен був не поспішати». «Чому я не дотримувався початкового плану?» «Я знав, що треба було привести її в інше місце».

Все це може призвести до сильного відчуття безнадійності, розчарування та невдачі. Він почне вважати, що ніколи не зможе повністю задовольнити свої потяги. У результаті злочинець може здійснити спробу самогубства.

Якщо він не покінчить життя самогубством, то, цілком ймовірно що, фаза депресії в якийсь момент пройде.

Як тільки це станеться, він знову почне повертатися у фазу аури. Його відчуття невдачі та безнадійності зникнуть, але на заміну їм прийде віра в те, що він зможе задовольнити свої спонукання, якщо робитиме нові спроби по-іншому.

Іншими словами, він витратить час на роздуми про те, як удосконалити свій наступний злочин. На цьому етапі цикл почне повторюватися.

Список використаних джерел

1. Castle T., Hensley C. Serial killers with military experience: Applying learning theory to serial murder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2002. 46(4). P. 453–465. doi:10.1177/0306624X02464007
2. Holmes S. T., Tewksbury R., Holmes R. M. Fractured identity syndrome: A new theory of serial murder. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 1999. 15(3). P. 262–272. doi:10.1177/1043986299015003004
3. Hickey, E. W. Serial murderers and their victims, (6th ed.) / kindle edition. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning. 2013. 482 p.
4. Newton, M. The encyclopedia of serial killers. New York: Checkmark Books. 2006. 237 p.
5. Norris, J. Serial killer. New York, NY: Anchor Books. 1988. 272 p.
6. Кучинська О. П. Деякі особливості розслідування серійних вбивств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. No 4. С. 212–216.

Яценко Ю.А.,

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗНАЧЕННЯ КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАВІ

The report is devoted to theoretical and methodological approaches to determining the impact of globalization processes on the development of international and comparative law in the modern conditions of European interstate integration from the point of view of finding effective means of complex legal modernization of society. The author analyzes the legal content of legal globalization, reveals the importance of the processes of improvement of the basic elements of social relations and modernization of society and the state in the modern conditions of legal globalization and European interstate integration. Emphasis is placed on the positive effect of globalization and certain shortcomings of the key direction of legal modernization of social relations in a modern democratic state built on the principles of European integration.

Keywords: *international law, legal modernization, comparative jurisprudence, globalization, integration.*

В сучасному світі де присутня досить швидка динаміка розвитку не тільки технічного, а і соціального, досить важливим також є розвиток права. Коли ми говоримо про соціальний розвиток, то звичайно це зумовлює певну динаміку в законодавчому просторі який за своєю суттю є достатньо важким матеріалом для трансформації. Напрямок цієї доповіді полягає в аналізі трансформацій яких зазнало міжнародне та порівняльне правознавство якраз в сучасних динамічних умовах глобалізації та інтеграції.

Гуманізація та компаративізація юридичної науки, надання їй загальнокультурного виміру означає зміну самого типу наукового мислення, переосмислення його аксіологічного статусу, наповнення загальнолюдськими цінностями у їх співвідношенні з цінностями національної культури, особливостями ментальності народів, цивілізацій, визнанням їх багатоманітності та рівноправності [1, с. 128–138] Логічно припустити, що на міжнародно-правовому та конституційно-правовому рівнях ситуація глобалізації та значного посилення об'єктивних інтеграційних процесів потребує адекватного посилення співробітництва держав у правовій, політичній та економічно-фінансовій сфері, перш за все через зміцнення міжнародних міжурядових організацій з відповідною спеціальною компетенцією, а також розробку ефективної нормативно-правової бази щодо впровадження спільних правових стандартів у сучасних умовах глобалізації та міждержавної інтеграції.

Подібні проблеми, що існують в різних сферах суспільного життя, мають вирішувати науки компаративного спрямування, зокрема порівняльне правознавство, зростання цінності якого зумовлено: сучасними реаліями міжнародного та українського права. Зокрема інтеграцією останнього до європейського та світового правового простору, збереженням своєрідності вітчизняних правових традицій; особливостями розвитку філософських, теоретичних і методологічних засад юридичної науки в умовах постмодерну та становлення пост-постмодерну тощо. Порівняльне правознавство орієнтує на розуміння «світової» науки в контексті таких форм її організації, як міжнародне співробітництво, діалог і полілог учених різних країн, під час якого в конкретно-історичній ситуації досягаються загальні підходи, рішення актуальних проблем світового і національного правового й культурного розвитку.

Так, О. Кресін дослідив та обґрунтував значення порівняльного правознавства для становлення таких міжнародних об'єднань учених, як ЮНЕСКО, Міжнародна асоціація юридичних наук, Міжнародна академія порівняльного права та ін. [2, с. 256–272], тим самим підтвердив, що становлення загального у порівняльному правознавстві відбувається у напрямі від різноманітних підходів, думок, поглядів до встановлення загального в реальному співробітництві, взаємодії вчених.

Порівняльне правознавство не тільки суттєво розширює та урізноманітнює предметне «поле» юридичних наукових досліджень, а й поєднує відповідні правові явища з адекватними їх поняттями, науковими конструкціями [3, с. 266–

277], наголошуючи на тому, що насамперед варто використовувати такі поняття, які дають можливість цілісно і структуровано представити і проаналізувати порівняльно-правову реальність. Наприклад, поряд із традиційним поняттям «правова система» у порівняльному правознавстві використовуються і поняття «правопорядок», «правова культура» [4, с. 222–232], «правова традиція» [5, с. 300–309], «правове життя» та ін.

Інтегруюча цінність порівняльного правознавства визначається тим, що воно не претендує на «єдиність» у компаративному дослідженні права, оскільки подібні дослідження здійснюються й іншими компаративними соціально-гуманітарними науками, у предмет яких входить правова реальність. Це породжує необхідність формування сфери правових компаративних наукових вивчень, які повинні охоплювати дослідження, здійснювані не тільки юристами, а й іншими суб'єктами пізнання, предметною основою яких є право у всіх його зв'язках і проявах (різноманітті), а методологічною основою — компаративний підхід, що інтегрує порівняння та інші подібні методи, а також відповідні знання. Юридичні компаративні дослідження при такому підході розглядаються у взаємозв'язку з компаративними, правовими науковими дослідженнями, а також пізнанням права, які здійснюються на практиці, у безпосередньому житті, в інших позанаукових формах розуміння правової реальності і сфери її існування.

Методологічна цінність порівняльного правознавства зумовлена тим, що інтеграція юридичної компаративістики у систему компаративних наук, сприйняття з відповідною трансформацією їх методологічного потенціалу, з одного боку, збагачує її методологію, адекватне сприйняття багатовимірності і багатоманітності правової реальності, а з другого — дозволяє зробити свій внесок у компаративістику. Кожна зі споріднених із правознавством соціально-гуманітарних наук надає можливість досліджувати право в певному контексті, у його пов'язаності з подібними соціальними явищами, а на їх перехресті виникають і в подальшому будуть виникати відповідні сфери міждисциплінарних компаративних досліджень права та юридичні наукові дисципліни як форма їх організації: географія права, компаративна історія права, компаративна юридична лінгвістика, компаративне правове літературознавство та мистецтвознавство тощо.

Зважаючи на це, рушійною силою в сьогоднішній правовій культурі є саме порівняльне право, адже при дефініції яка констатує фінальну версію законотворення в світі, саме порівняльне право може давати поштовхи до розвитку сталих процесів. Існує також думка, що національні законодавства по своїй суті є закритими системами які завершені і працюють автономно в рамках своїх юрисдикцій. Як раз глобалізаційні процеси виконують роль рушійної сили, а інтеграційні процеси виконують роль направляючої сили.

Це можна побачити на прикладі Цивільного законодавства останніх часів. Зокрема на прикладі трактування і використання ст. 23, 1167 Цивільного Кодексу про моральну шкоду. Самі норми були і дефініції в ній були визначені ще в першій редакції Цивільного кодексу і залишаються сталими і по сьогоднішній день. Проте, процес глобалізації і інтеграції внесли свої зміни до праворозуміння поняття моральної шкоди.

Україна в своїх міжнародних відносинах рухається разом із усім світом до глобалізації і як наслідок вона використовує засіб інтеграції в Європейський союз саме для досягнення міжнародних цілей глобалізації. Моральна шкода завжди розглядалась як форма шкоди яка виникає в деліктних правовідносинах, або повинна бути прописана в договорі. Таким чином при договірних правовідносинах при відсутності вказівки на можливість стягнення моральної шкоди, такий вид шкоди просто не визнавався в даних правовідносинах. Саме за допомогою порівняльного права і аналізу європейського і українського права було зроблено висновок про необхідність змін останнього. Як було зазначено вище, норма залишилась такою як і була, проте трактування та саме праворозуміння норми змінилося: воно стало ширшим і передбачає можливість настання моральної шкоди не лише в деліктних відносинах. Такий приклад яскраво показує як стало національне законодавство змінило своє правоявлення завдяки шляху міжнародної глобалізації та інтеграції України до Європейського Союзу.

Проте, повертаючись до глобалізації в міжнародному праві, слід вказати і певні застереження, адже у разі порушення міжнародно-правових зобов'язань, які безумовно слідують за шляхом глобалізації, держава як суб'єкт міжнародного права несе міжнародно-правову відповідальність, незалежно від того, який її орган або посадова особа своєю поведінкою завдали шкоду міжнародному праву. Поряд із міжнародно-правовою відповідальністю держави до міжнародної кримінальної відповідальності можуть бути притягнені посадові особи. Разом з тим, на правосуб'єктність здійснює значний вплив конституційна форма державного устрою, оскільки зазначена якість є різною за обсягом у простих і складних держав. Законодавство багатьох федеративних держав визнає сьогодні за членами федерації право зовнішніх зносин (право укладати міжнародні договори, обмінюватися представництвами тощо). Деякі члени федерації (наприклад, Росії) взагалі не мають права самостійного виходу в міждержавну сферу (тоді як законодавчо за ними визнається суверенітет). У разі потреби держави можуть укладати міжнародні договори про співробітництво своїх територіальних одиниць. Наприклад, Україна є учасником Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 р., Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами та владами 1980 р. і Протоколу № 2 до неї 1998 р. тощо.

Водночас, існує відповідальність держави за міжнародні злочини або серйозні порушення зобов'язань відповідно до імперативних норм загального міжнародного права, яка значною мірою відрізняється від відповідальності за звичайні правопорушення. Цей вид відповідальності держави виникає, коли порушуються норми, що встановлюють зобов'язання міжнародного співтовариства в цілому (*erga omnes*), а саме або звичаєве зобов'язання *erga omnes*, що забезпечує такі основні цінності всього людства, як мир, права людини чи самовизначення народів, або зобов'язання учасників норм *erga omnes*, встановлених у багатосторонніх договорах, в яких забезпечуються ці основні цінності. Стосовно цих порушень матеріальна чи моральна шкода не є необхідним елементом відповідальності держави. Відносини відповідальності

виникають тут між державою-правопорушницею та всіма іншими державами, і будь-яка держава, незалежно від того, завдано чи не завдано їй матеріальної або моральної шкоди, може вимагати притягнення до відповідальності держави-порушниці. Такий акт може бути здійснений також компетентним міжнародним органом або за його ініціативою або на прохання держави. Правовою підставою для цього є не персональний чи індивідуальний інтерес, як це має місце із звичайними правопорушеннями, а інтерес міжнародного співтовариства як такого, і в цьому випадку держава або міжнародний орган діють від імені всього міжнародного співтовариства чи його більшості, виходячи з необхідності забезпечення норм даного багатостороннього договору.

Стосовно значення вини держави при визначенні відповідальності держави, то міжнародне звичаєве право не сформулювало чіткої позиції, визнаючи необхідність її врахування лише в окремих випадках, наприклад, при визначенні за певних умов розміру матеріальної шкоди. Загалом, під виною у міжнародному праві В.Н. Денисов розуміє «ставлення суб'єкта міжнародного права до своїх дій, які оцінюються іншими суб'єктами міжнародного права і / або правовими інституціями як незаконні та які потерпіла сторона пов'язує причинно-наслідковим зв'язком з виною (наміром або недбалістю) вказаного суб'єкта» [6, с. 101].

У сучасних умовах глобалізації та міждержавної інтеграції держава стає наймогутнішим та найвідповідальнішим суб'єктом представництва й захисту національних інтересів суспільства, і саме від усвідомлення реалій цього нового світопорядку залежить і місце держави в нових світових ієрархіях, і її здатність захищати свій політичний та економічний суверенітет, і можливість справляння впливу на міжнародні та внутрішньополітичні процеси

При Спробах окреслити деякі аспекти у розумінні цінності юридичної компаративістики як етапу розвитку сучасного порівняльного правознавства і юридичної науки, безумовно, не може охопити все коло проблем цієї тематики і це підлягає подальшій юридичній, філософській і наукознавчій оцінці на основі теоретичних і методологічних підходів, що розробляються як в соціально-гуманітарних, так і юридичних науках, порівняльному правознавстві зокрема. В останньому випадку з виходом за межі науки (охоплення практичних, буденних та інших проявів компаративізму), європейської цивілізації з охопленням несередземноморських цивілізацій, у яких наука не є домінуючою формою світогляду

Як висновок, слід зазначити що глобалізація та інтеграція сприяють позитивним зворушенням сталої системи з місця і допомагають шукати розвиток в більш ширшому правовому полі ніж рамки однієї юрисдикції. При цьому розвиваючи як юрисдикцію яка інтегрується до міжнародних стандартів, так і самі міжнародні стандарти які можуть бути змінені під ефективним впливом певної конкретної юрисдикції завдяки порівняльному праву, яке нерозривно пов'язане із процесами інтеграції.

З іншого боку глобалізація створює нові правові зв'язки які в свою чергу створюють певні колізії в суб'єктній і об'єктивній частині міжнародного права. Це логічно впливає із більшої кількості прив'язок в системі Міжнародного приватного права. Виникає певний парадокс при якому глобалізація і інтеграція

вирішуючи певні локальні проблеми конкретних юрисдикцій, створюють такі ж самі проблеми в більш глобальному їх сенсі і переносячи їх на країни як на суб'єкти міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Бехруз Х. Універсалізм і релятивізм цінностей у контексті діалогу правових культур. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. 128–138 с.
2. Кресін О. ЮНЕСКО і розвиток порівняльного правознавства: до 60-річчя Міжнародного комітету порівняльного права — Міжнародної асоціації юридичних наук. Київ, 2012. 256–272 с.
3. Тихомиров Ю. Нові явища і поняття у порівняльному правознавстві. Київ, 2013. 266–277 с.
4. Варга Ч. Порівняння правових культур і правового мислення. Київ, 2013. 222–232 с.
5. Вовк Д. Про зміст категорії «правова традиція» та її значення у порівняльно-правових дослідженнях. Київ, 2013. 300–309 с.
6. Денисов В. Н. Відповідальність держави. Великий енциклопедичний юридичний словник. Київ, 2007. 101 с.

УДК 343.9

Соколова В. С.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИПАДКІВ ФЕМІЦИДУ ІНСЦЕНОВАНИХ ПІД САМОГУБСТВО НА МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ

The problem of hidden murders of women under the guise of suicide due to gender orientation has been very acute for centuries. The article presents a descriptive and criminological analysis of the case in which the murder of a woman was accompanied by the staging of the scene. It extrapolates the general characteristics of victims and perpetrators, proposes a typology of behavior in staging the murder scene, which facilitates the concealment of murders related to domestic violence, and finally presents tools to increase the level of homicide detection.

Keywords: *covert murder, suicide, concealed femicide, descriptive and criminological analysis, staging.*

Історії відомо багато випадків, коли вбивство скоювалося проти жінок тільки через гендерну приналежність. Але ми не можемо сказати, скільки таких випадків було насправді. Більшість умисних вбивств жінок вчиняється і вчинялося до цього саме чоловіками. А найскладніше є те, що частіш за все такі кримінальні правопорушення є прихованими, тобто має місце застосування інсценування такого, наприклад, як самогубства.

Інсценування досягається шляхом зміни речових доказів на місці події після, а іноді і до вбивства з метою створення оманливого вигляду місця злочину.

Імітується сценарій "законної смерті" або зникнення жертви. Таким чином, інсценування є основним засобом цілеспрямованого перешкоджання кримінальному судочинству шляхом приховування справжнього характеру злочину.

Перш за все потрібно визначити, що з таке феміцид?

Діана Е. Г. Рассел ввела термін феміцид (фемініцид) у 1976 році, визначивши його як «вбивство жінок чоловіками за те, що вони є жінками» [1]. Тобто, феміцид визначається, як статеве насильство проти жінок і кримінальне правопорушення на ґрунті ненависті: вбивство жінок, зумовлене їх статтю.

Що робить феміциди особливо важливим через його невизначенність?

Аналізуючи профілі як злочинців, так і жертв, дослідники виявили чіткі докази того, що гендерний фактор має важливе значення для їхньої ідентичності як жертв або злочинців. Перш за все, стосунки або знайомство з жертвою асоціюються з інсценуванням вбивства. Більше того, найпоширенішими відносинами між жертвою та злочинцем, у такому випадку, є відносини між сторонами, а більшість інсценувань вбивств пов'язані з убивством інтимного партнера. У більшості випадків це колишні чоловік або хлопець чи просто інтимний партнер. Ці характеристики добре узгоджуються з тим фактом, що в більшості випадків злочинець був знайомий з жертвою, і був останньою людиною, яка бачила жертву живою. До цієї типовості додаються й інші гендерні ознаки: замовниками частіше є чоловіки, аніж жінки, а серед потерпілих від злочинів більшість становлять жінки. Ці висновки свідчать про те, що чоловіки вдаються до інсценування для приховування феміциду своїх інтимних партнерів. Вони роблять це через ефективність такої практики, оскільки вони схильні змінювати місце події таким чином, щоб смерть виглядала скоєною кимось іншим, а не найбільш логічним підозрюваним - ними самими.

Характерними рисами інсценування біологічної смерті є значні побутові елементи, характерні і для феміциду. Серед них, лише назовемо декілька: більшість сцен розігруються в домашніх умовах, оскільки це вимагає від злочинця безперешкодного перебування наодинці в приміщенні, де було скоєно вбивство, що також відповідає вчиненню злочину в помешканні подружжя. У більшості випадків причиною смерті було удушення або травма від удару тупим предметом, жертва мала попередні стосунки зі злочинцем, у більшості випадків злочинець виявив тіло жертви, більшість місць вбивств були в будинку жертви, злочинці вирішили прибрати або знищити речові докази, і у них не було попередньо встановленого алібі на час скоєння вбивства. З соціально-кримінологічної точки зору, ці ознаки нагадують ознаки феміциду: злочинці зазвичай діють поодиночі, це переважно особи чоловічої статі, а жертвою їхніх убивств здебільшого стає одна особа, найчастіше жінка у віці від 19 до 44 років. Зв'язок між вбивствами жінок та феміциду підтверджується також тим фактом, що інсценування рідше зустрічається у вбивствах, скоєних злочинцями, та у вуличних злочинах. Цікаво, що чоловіки, які вбивають своїх інтимних партнерів, зазвичай мають більш "звичайну" та "традиційну" зовнішність. Така "нормативна" зовнішність допомагає підтримувати некримінальний фасад місця вбивства.

Той, здавалося б, нейтральний життєвий факт, що жінки помирають, як і всі люди, заслуговує на особливу увагу, оскільки існування жінок, а отже, і їхня смерть, більш схильні до неприродного завершення від рук чоловіків, ніж навпаки. Більш того, нещодавнє дослідження поширеності вбивств інтимних партнерів у світі показало, що вони становлять значну частку всіх вбивств, причому зі статистичною значущістю за гендерною ознакою. Ця нерівна реальність привернула увагу феміністок, і феміністичні теоретики зосередили значну увагу на аналізі насильства, яке тягнуть за собою стосунки для жінок, та шляхів, за допомогою яких жінки стають більш схильними, більш сприйнятливими та більш вразливими до шкоди, спричиненої гендерно зумовленим насильством. Вразливість жінок до неприродної та протиправної смерті заслуговує на надзвичайну обережність з кримінологічної точки зору, яка спрямована на те, щоб гарантувати, що нібито випадкова смерть жінки насправді не є прихованим вбивством. Простіше кажучи, вразливість жінок до насильства посилюється домашнім характером.

На сьогодні в Ізраїлі офіційно визнано дуже мало випадків прихованого, а згодом розкритого феміциду. Як зазначалося вище, така нестача пов'язана з парадоксом, через який малоімовірно - а іноді неможливо - ідентифікувати як вбивство те, що не підозрювалося і не розслідувалося владою як вбивство.

Можна говорити про те, що інсценування такого кримінального правопорушення, як умисне вбивство під самогубство є чи не найпоширенішою схемою інсценування місця вбивства.

Розглянемо на прикладі справи Оріт і Шимон Купер. Вони були одружені 11 років. Проживши з іншою жінкою і встановивши з нею інтимні стосунки протягом майже двох років, будучи ще одруженим з Оріт, Купер вирішив вбити Оріт. Однієї ночі, в січні 1994 року, він убив її невідомим способом. Згодом він інсценував місце вбивства як самогубство, розсипавши навколо Оріт отруйну кількість снодійного. У день своєї смерті Оріт була здоровою 32-річною матір'ю двох дітей, у розквіті сил, без жодних проблем зі здоров'ям. На основі розтину Оріт, на якому наполягав її батько і проти якого рішуче заперечував Купер, патологоанатом не зміг визначити причину її смерті, і її відвезли на поховання, не задаючи більше ніяких питань. Це було перше приховане вбивство жінки, яке Купер успішно здійснив.

Намагаючись підвести міцний фундамент під свою переконливу історію про самогубство, Шимон почав брехати родині, друзям і знайомим про нібито наростаючу депресію Оріт, про яку він один "розповів" її рідним і близьким. Готуючись до її смерті, він попросив у літньої матері своєї коханки снодійне. Він продовжував брехати і після вбивства, зателефонувавши своїй коханці та найкращій подрузі Оріт у день її смерті та повідомивши їм, що вона наклала на себе руки. Як це часто буває у випадку з виконавцями сексуального насильства, Купер був людиною, яка знайшла Оріт мертвою, а також останньою людиною, яка бачила її живою.

У такому випадку можна побачити, що як Шимон Купер заперечував будь-яку свою причетність до смерті своєї дружини. При цьому через два роки він

здійснив друге вбивство. Поліції знадобилося 16 років для того, щоб розпочати аналіз справи не як самогубство, а як навмисне вбивство.

Можна дійти висновку, що будь-яка смерть жінки, навіть якщо вона виглядає природною, повинна вважатися підозрілою, якщо домашнє насильство раніше застосовувалося інтимним партнером померлої до її родичів, близьких або знайомих. Такий непрямий факт має свідчити про підозрілість смерті, навіть якщо сама померла не була жертвою домашнього насильства з боку свого інтимного партнера.

Таким чином, наведені нижче ознаки повинні зробити смерть жінки особливо підозрілою:

1. передчасна смерть при явному доброму здоров'ї (не передбачена її особистим лікарем);
2. місце суїцидальної смерті;
3. непрямі докази бажання одного з інтимних партнерів припинити стосунки;
4. попереднє домашнє насильство з боку інтимного партнера померлого;
5. жінку було знайдено мертвою у власному будинку;
6. жінка була знайдена мертвою її теперішнім або колишнім чоловіком чи дружиною.

Отже, жінки помирають, як рано чи пізно помирають усі люди. Цей, здавалося б, нейтральний факт життя заслуговує на особливу увагу, оскільки вбивства, скоєні інтимними партнерами, становлять значну частку всіх вбивств, що має гендерну статистичну значущість. Для того, щоб правові системи належним чином захищали жінок від цієї вразливості до феміциду та його приховування, необхідно розробити більш тонкі інструменти для його виявлення. Хотілося б, щоб усі випадки передчасної смерті жінок підлягали розслідуванню та вивченню професійними групами, які володіють кримінологічними знаннями про феміциди. Такі розслідування повинні бути уповноважені отримувати всю необхідну інформацію від офіційних органів влади, а також від друзів та знайомих померлої щодо можливих доказів, які мають відношення до справи. Це може включати, наприклад, можливе попереднє домашнє насильство, особисту медичну документацію, характер інтимних стосунків загиблої зі злочинцем та будь-які фінансові або юридичні операції, пов'язані з загиблою. Також має місце створення спеціальні комісії з розслідування смертей для моніторингу та вивчення всіх можливих видів вбивств жінок.

Список використаних джерел

1. Adair T. W., Dobersen M. J. A Case of Suicidal Hanging Staged as Homicide. *Journal of Forensic Science*. 44. 1307–09.
2. Bitton Y., Shavit, T. Differences Between Men's and Women's Monetary Valuation of Crime Avoidance Behavior. *Feminist Criminology* 10. 115–39.
3. Bloom, S. S. Violence Against Women and Girls: A Compendium of Monitoring and Evaluation Indicators. *USIAD*.

4. Browne A., Williams, K. R., Dutton, D. G. Homicide Between Intimate Partners A 20-Year Review. *A Sourcebook of Social Research*, eds. Smith Dwayne M. and Zahn Margaret A. Thousand Oaks.
5. Campbell J. C., Glass N., Sharps P. W., Laughon K., Bloom T. Intimate Partner Homicide: Review and Implications of Research and Policy. *Trauma, Violence, & Abuse* 8. 246–69.
6. Campbell J. C., Webster D., Koziol-McLain J., Block C., Campbell D., Curry M. A., Sharps P. Risk Factors for Femicide in Abusive Relationships: Results from a Multisite Case Control Study. *American Journal of Public Health* 93. 1089–97.
7. Consuelo., Marcuello-Servós., Chaime., Santiago., Shalva. Theories of femicide and their significance for social research. *Current Sociology*. 64 (7). 975–995.

НАШІ АВТОРИ

Бессонова Марина Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*)

Братко Ірина Василівна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*)

Вдовиченко Вікторія Андріївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*)

Горобець Ігор Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (*м. Суми, Україна*).

Грицяк Ігор Андрійович – Заслужений діяч науки і техніки України, кандидат юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*)

Казакова Оксана Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Запорізький національний університет (*м. Запоріжжя, Україна*)

Кордун Олексій Олександрович – PhD в галузі історії, науковий співробітник відділу історії нових незалежних держав, ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», Голова ГО «Європейський інститут» (*м. Київ, Україна*)

Кушевська Наталя Миколаївна – магістр міжнародного права, старший викладач кафедри лінгвістики та перекладу, Факультет романо-германської філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*)

Лісовська Мирослава Миколаївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*)

Мельник Ганна Мирославівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*)

Оліцький В'ячеслав Олександрович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України, в.о. завідувача кафедри історії України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (*м. Суми, Україна*)

Омельченко Андрій Вікторович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету (*м. Запоріжжя, Україна*)

Панфілова Юлія Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, директор навчально-наукового юридичного інституту Київського міжнародного університету, ПЗВО «Київський міжнародний університет (м. Київ, Україна)

Перга Тетяна Юріївна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу глобальних та цивілізаційних процесів, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» (м. Київ, Україна), Research Fellow of Volkswagen Foundation, Heidelberg University (Germany)

Пістракевич Олена Володимирівна – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

Слюсаренко Ірина Юріївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин, заступник декана з наукової роботи Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

Цветков Олександр Глєбович – доктор історичних наук, Надзвичайний і Повноважний Посланник першого класу, старший науковий співробітник, професор кафедри міжнародних відносин та міжнародного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

Ціватий Вячеслав Григорович – кандидат історичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, член правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин (м. Київ, Україна)

Черкасов Станіслав Сергійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Чернишова Лариса Олексіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки, факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

Шереметьєва Ольга Юріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

Шимкевич Катерина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри права і публічного управління Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій (м. Запоріжжя, Україна), доцент Факультету мистецтв Університету Брно, Чеська республіка (Assistant Professor, Faculty of Arts, Masaryk University, Brno, Czech Republic)

Яблонський Василь Миколайович – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

ЗДОБУВАЧІ

Бокова Марія Вікторівна – здобувачка 2го року навчання в магістратурі, ОПП «Країнознавство», Запорізький національний університет (*м. Запоріжжя, Україна*). Науковий керівник – Черкасов Станіслав Сергійович.

Гайовий Кирило Дмитрович – здобувач магістратури, освітня програма «Право» навчально-наукового юридичного інституту, Київський міжнародний університет (*м. Київ, Україна*) Науковий керівник – Ткаченко О.В.

Демченко Лілія Романівна – здобувачка бакалаврату, освітня програма «Міжнародне право», Факультет права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Братко Ірина Василівна.

Дубоділ Катерина Дмитрівна – здобувачка бакалаврату, освітня програма «081 Право» навчально-наукового юридичного інституту, Київський міжнародний університет (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Бісюк Олена Сергіївна.

Іщук Анна Андріївна – здобувачка 1го року навчання в магістратурі, ОПП «Регіональні студії» кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Бессонова Марина Миколаївна.

Корешков Ігор Валерійович – здобувач 1го року навчання в магістратурі, ОПП «Суспільні комунікації», Факультет права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Пістракевич Олена Володимирівна.

Красатюк Дарія Юріївна – здобувачка 4го року бакалаврату, ОПП «Регіональні студії» кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Бессонова Марина Миколаївна

Купових Ірина Ярославівна – здобувачка 4го року навчання на бакалавраті, ОПП «Регіональні студії» кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Бессонова Марина Миколаївна.

Кушнір Владислава Сергіївна – здобувачка 2 курсу магістратури, освітня програма 081 «Право» навчально-наукового юридичного інституту, Київський міжнародний університет. (*м. Київ, Україна*) Науковий керівник – Ткаченко О.В.

Любарець Діана Михайлівна – здобувачка магістратури, освітньо-наукова програма «Стратегічні комунікації», Навчально-науковий інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Городенко Леся Михайлівна.

Моложанов Антон Ігорович – здобувач третього рівня вищої освіти спеціальності право Київського міжнародного університету, ПЗВО «Київський міжнародний університет (*м. Київ, Україна*).

Мондрієвська Анастасія Олександрівна – здобувачка бакалаврату, освітня програма «Міжнародне право», факультет права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Братко Ірина Василівна

Мудрик Яна Сергіївна – здобувачка бакалаврату, освітня програма «Міжнародне право», Факультет права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Братко Ірина Василівна.

Мусієнко Кирило Олександрович – здобувач бакалаврату, освітня програма «Міжнародне право», факультет права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Братко Ірина Василівна.

Павріанідіс Аліса Віталіївна – здобувачка 1го року навчання в магістратурі, ОПП «Регіональні студії» кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Бессонова Марина Миколаївна.

Підручна Єлизавета Романівна – здобувачка 4го року навчання на бакалавраті, ОПП «Регіональні студії» кафедри міжнародних відносин Факультету права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Бессонова Марина Миколаївна.

Роганова Анна Ігорівна, магістр, ОПП «Регіональні студії», Факультет права та міжнародних відносин, Київський університет імені Бориса Грінченка (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Мельник Ганна Мирославівна.

Соколова Валерія Сергіївна – здобувачка бакалаврату, освітня програма «081 Право» навчально-наукового юридичного інституту, Київський міжнародний університет (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Бісюк Олена Сергіївна.

Трюхан Дмитро Андрійович – аспірант 3го року навчання, освітньо-наукова програма «Історія та археологія», Запорізький національний університет (*м. Запоріжжя, Україна*). Наукові керівники – Маклюк Ольга Миколаївна, Бессонова Марина Миколаївна.

Чучвага Костянтин Павлович – здобувач магістратури, освітня програма «Право» навчально-наукового юридичного інституту, Київський міжнародний університет (*м. Київ, Україна*) Науковий керівник – Ткаченко О.В.

Ярошенко Андрій Петрович – здобувач третього рівня вищої освіти спеціальності право Київського міжнародного університету, ПЗВО «Київський міжнародний університет» (*м. Київ, Україна*)

Яценко Юрій Анатолійович – здобувач бакалаврату, освітня програма «Право» навчально-наукового юридичного інституту, ПЗВО «Київський міжнародний університет» (*м. Київ, Україна*). Науковий керівник – Ткаченко О.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет права та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

Науковий збірник

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
В ПОСТБІПОЛЯРНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Технічна редакція: Бессонова М.М.
Відповідальний за випуск Слюсаренко І.Ю.